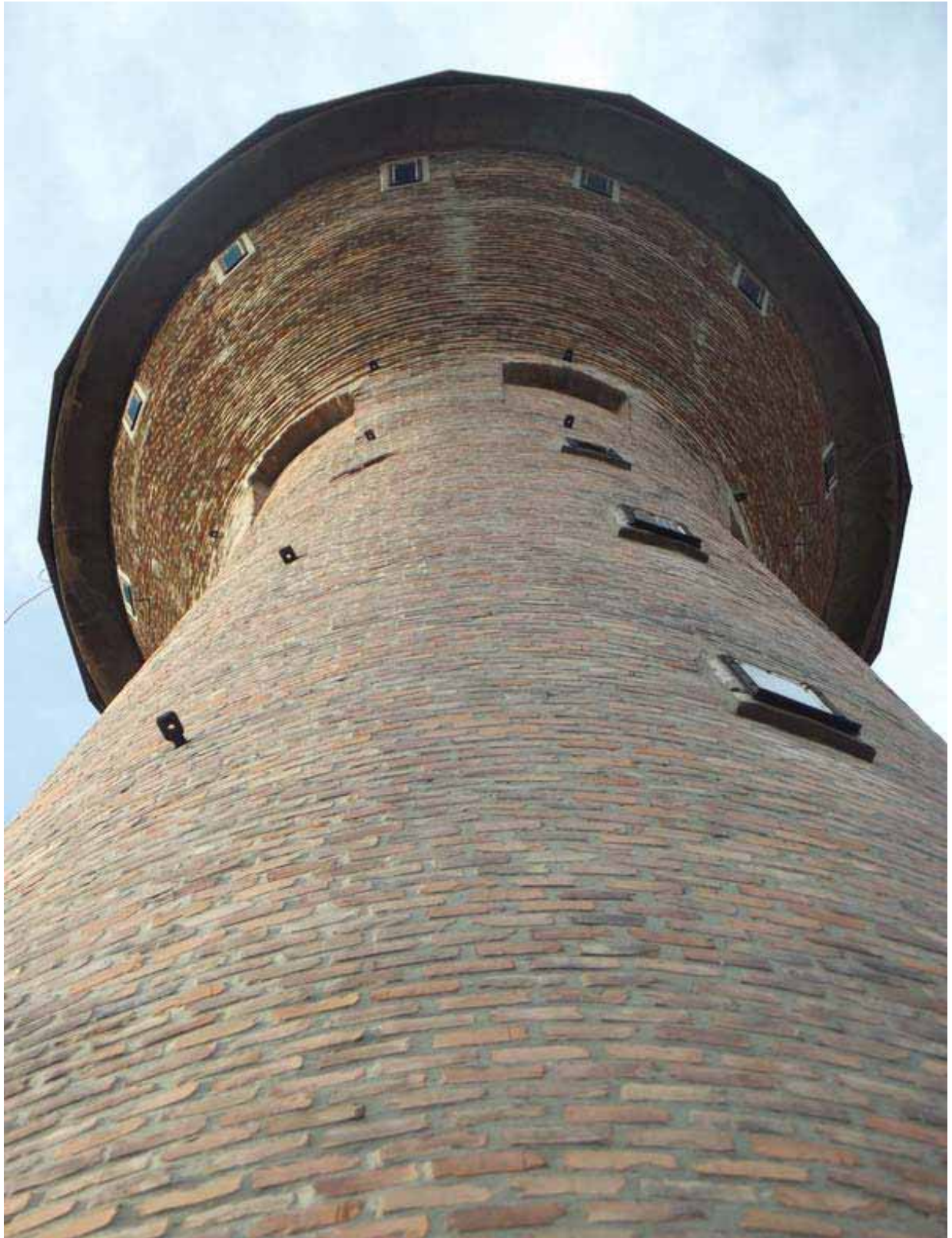


BÖRZSÖNYI HELIKON

Irodalmi, művészeti, természetbarát folyóirat

IX. évfolyam 3. szám, 2014. március

"Áldjon meg az Isten mindenkit, aki az áldatlan magyar ugart tördeli."



Érsekvadkert, víztorony

Tartalom:

- 3. o.: Talán lehattél volna; (Ketykó István verse)**
4.-17. o.: Az Alsó-Ipoly-völgy és a Dunakanyar Mohács előtti települései II. rész; (dr. Koczó József írása)
18.-20- o.: Borcsa, a műköszörűs; (Petrozsényi Nagy Pál írása)
22. o.: A mennykőtartó; (Elbert Anita verse)
24.-25. o.: Februári töredékek; Március batyujában; (Végh Tamás versei)
26.-30. o.: Melléértések világa; Pi 2.; (Bozgor Elian írása)
32.-33. o.: Ott-hon; Replika; (Székács László versei)
34.-35. o.: Pókháló; (B. Tóth Klára írása)
36. o.: Golgotánk; (Csáky Károly verse)
38.-43. o.: A barackba zárt szellem: Holt Költők Társulata; interjúk holt írókkal VIII. rész; (Kerekes Tamás írásai)
44.-47. o.: Különleges olvasmányaim: Vasbölcsőben; (Kovács T. István írása)
48.-63. o.: Emlékezések és vallomások VIII. rész; (Csáky Károly írásai pályatársairól)
64. o.: Végző búcsú után; Döbbenet; Búcsúztató; Varázsgömb előtt; (Horváth Ödön versei)
66.-68. o.: Eliasar I.-II.-III. rész; (Szájbely Zsolt írásai)
70. o.: Ha végigmegyek rajtad én...; (H. Túri Klára verse)
72.-73. o.: Egyszerű történetem; (Kő-Szabó Imre írása)
74.-76. o.: Kislány a nyeregben; (Kovács T. István írása)
78.-81. o.: Csillaghullás; (Kiss-Simon Miklós írása)
82.-94. o.: Emberek és idegenek IV. rész; (Maruzs Éva írásai folytatásokban)
96.-109. o.: Ahonnan jöttem: Pálfalvi Nándor életet és munkássága IV. rész; (Kardos Gy. József könyve részletekben)
110. o.: Fut; (Szúk Balázs verse)
112.-117. o.: Gönyey Sándor diósjenői gyűjtéséről; (Vasvári Zoltán írása)
118. o.: Hazám; (Hörömpő Gergely verse)
120. o.: Együtt, külön; (Dobrosi Andrea verse)
121. o.: Szabadság; (Vasi Ferenc Zoltán verse)
122.-123. o.: Tisztelt Ház!; (Pribojszky Mátyás írása)
124. o.: Ahol élek; (Börzsönyi Erika verse)
125. o.: Tavaszi vad-pantum; (Pongrácz Ágnes verse)
126.-155. o.: Ipolydamásdi és helembai maskarázás; (Németh Zsófia Nóra képes néprajzi írása)
156.-165. o.: Beszámoló: Hagyományörző nap Érsekvadkerten;
166.-167. o.: Programajánló;
168.-169. o.: Zeneajánló;
170.-171. o.: Könyvajánló;
172.-176. o.: Felhívás;
177. o.: Impresszum;

E havi számunkat az érsekvadkerti általános iskolás gyerekek fotóival, festményeivel díszítettük. Az alkotások megtekinthetőek voltak a vadkerti Hagyományörző nap keretében rendezett kiállításon is. Köszönet a képek küldéséért Nógrády Ildikónak, és a gyerekeknek! A Szerk.

KETTKÓ ISTVÁN

Talán lehtél volna

*Csak azt a reggeli napfényt ölbe tudtam volna kapni a vonaton,
mely arcodon és hajadon megpihent s mint gyermekem, a magasba
emelni, akár a pap az Oltáriszentséget - akkor talán lehtél volna
kíséróm a rövid úton, mi még nekem esetleg hátra van ...*

*Talán lehtél volna társam, ha nem fújok visszavonulást
a " nincs realitása " hallatán, de annyit harcoltam már életemben
és mindig vesztesként hagytam el a porondot ...*

Lehet: jobb így - látszólag feladni a küzdelmet.

Csak azt a reggeli napfényt tudnám feledni - - -

Oly szép voltál - lehunyt szemmel -, mint egy istennő

és nem mondhattam el neked, milyen érzés az,

amikor izzik a parázs a hamu alatt ...

Talán lehtél volna nővéreim és anyám helyett őrzóm;

a szakadékok szélén fölém nyúló őrangyal-kéz ...

Csak azt a reggeli napfényt tudnám feledni - - -

Akkor talán nem örülnék a lila ingeden megszámlolt

tizenkét színes gombnak, intésednek a pályaudvar forgatagában;

akkor talán nem várnám úgy a csütörtököket és a péntekeket ...

Csak azt a reggeli napfényt sose feledjem,

amikor oly szép voltál - lehunyt szemmel- mint egy istennő !

Budapest, 1990. május 4.

Dr. KOCZÓ JÓZSEF

Az Alsó-Ipoly-völgy és a Dunakanyar Mohács előtti települései II.

Bakács adattára

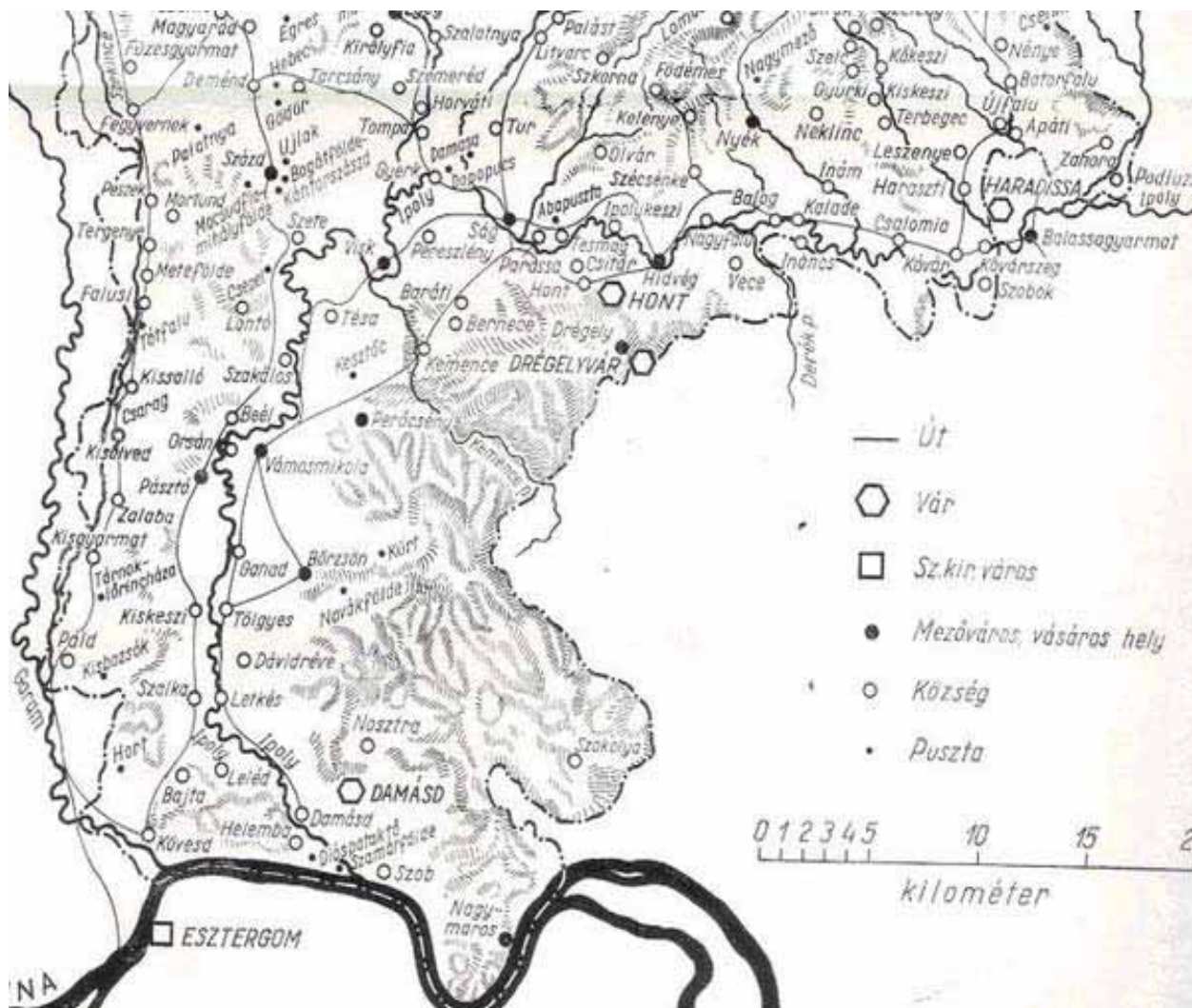
A települések adatait szerzőnk a hagyományos vár – város – község csoportosításban adja meg. Városnak minősít minden olyan települést, amelyet 1526 előtt akárcsak egy ízben is oppidumnak vagy civitasnak neveztek, avagy pedig vásártartási joggal rendelkezett. Adattárába a kezdetektől 1526-ig oklevélben említett települések kerültek be. Bakács Hont vármegyéhez tartozó településnek veszi a szomszédos megyékkel (Esztergom, Nógrád) határos területen található Hortot, Kövesdet, Szokolyát is. Mivel Zebegény község vagy apátság Mohács előtti létezéséről nem talált adatokat, a feltételezett zebegényi apátság nem szerepel adattárában. A települések nevének felsorolásában a XIX. század elejei állapotokat és helyesírást vette alapul. A sorszámozást folyamatosan adjuk meg a különböző településtípusoknál. A XV. század második felének, XVI. század elejének jobbágy- vagy polgár családnevei etimológiájának feltárásával hozzávetőleges képet kaphatunk az egyes települések nemzetiségi arányairól. Ha a névanyag nem éri el a 10 családnevet, csak a nevek többségére, illetve a jellemző idegen eredetre teszünk utalást.

Várak

1. Damásd. 1361: castellanus; 1405: castrum Damas. Királyi vár. Várnagyai a családnevek alapján többségében magyarok, de akad egy-egy német, ill. szláv származásra utaló név is. Helyének megadásával – Ipolydamásdtól északkeletre – és a kiadvány térképmelléklete szerint a mostani Damásd és Márianosztra közötti Zuvárként ismert várral azonosítható.
2. Drégely. 1285: castrum Dragul. Királyi ispáni majd magánföldesúri, utóbb az esztergomi érsek vára. Várnagyai magyarok, előfordul azonban cseh és olasz származású is.
3. Hont. 1231: castrum de Hunt. Királyi ispáni vár. A XIII. század második felében már elvesztette jelentőségét, s helyébe Drégely lépett.

Városok

1. Börzsöny. 1258: Bersen; 1270: villa Bersen. Vásárhely (forum): 1419. Birtokosa 1293-tól az esztergomi káptalan, de a Szécsényi család is birtokolt. Az 1508-ból fennmaradt **16** jobbágynév 87,5 %-a magyar, 12,5 %-a német eredetről vall.
2. Drégely. 1274: terra Dragul; 1284: villa Dragul. Birtokos: Drégely várának tartozéka, vámját a XV. századból kétszer említik. 1495-ből **45** jobbágynév maradt fenn, melyből Paulus literátust nem tudtuk besorolni. A családnevek 86 %-a magyar, 2 %-a szláv, 11%-a német származásról tudósít. Német nevet viselt a város bírója, Valentinus Gros iudex is.
3. Hidvég. 1252: terra Hydweg; 1290: villa Hydweg. 1438: oppidum Hydweg. Vámhely (tributum): a XIV. századból többször említik vámját. Birtokosa: a zólyomi ispán, majd magánföldesurak, utóbb, mint Drégelyvár tartozékának, az esztergomi érsek. Váráról Bakács nem tesz említést. 1495-ből fennmaradt névanyagából **57** családnevet lehet elemezni. Ezek 73,5 %-a magyar, 19 %-a szláv, 7 %-a német eredetűt tanúsít.
4. Maros. 1257: Morus; 1285: terra Morus; 1297: villa regalis Morus; 1324: civitas Marus alias Neustath; 1362: oppidum Marus. Vámhely: 1465, 1473. Birtokosa a XIII. században a Rosd nemzetség, 1324-től királyi város. A feldolgozott oklevelek 1345 és 1507 között viszonylag kevés polgár nevét őrizték meg. A családnevek többsége német, a város bírói is németek.



Bakács Hont vármegye térképének részlete vidékünk településeivel

5. Pásztó. 1135: Paztuh. Vámját a XV. század elejétől többször említik; vásárhely: 1419. Birtokosa: a bozóki prépostság, Jenő majd Salgó vára, a Lévai Cseh család és más magánföldesurak. Az 1459-ből származó **9** jobbágnév mindegyike magyar eredetet mutat.
6. Perőcsény. 1324: Preuchen. Vásárhely: 1419, 1423. Birtokosa: a Csák nemzetség, Harsundorfí Ölveng, a Szécsényi, a Lévai Cseh majd az Ország és a Podmaniczky család és mások. 1499-ből **18** családnév alapján a jobbágyok 61 %-a magyar, 11 %-a szláv, míg 28 %-a német gyökerű lehetett.
7. Ság. 1244: monasterium... in Sag; 1245: villa Sag. A XIV. század közepétől többször említik vámhelyként; vásárhely: 1405, 1489. Prépostsági szék- és hiteleshely. 1469-ből tekintélyes mennyiségű, **91** jobbágynevet őriztek meg az oklevelek. Ezek 83,5 %-a magyar, 11 %-a szláv és 5,5 %-a német származásra utal.
8. Százd. 1261: terra Zazd. Vásárhely: 1388. Birtokosok: honti várjobbágyok, majd magánföldesurak. 1479-ből **12** családnevet vizsgáltunk. A névanyag szerint a magyarok 83 %-át, a szlávok és a németek 8-8 %-át teheték ki a lakosságnak.
9. Vámosmikola. 1304: Mycholcht; 1463: Wamosmykwla. Vásárhely: 1419. Vámhelyként 1388-tól többször említik. Birtokosai: magánföldesurak majd a lévai vár. A fennmaradt kevés névanyag magyar lakosokra utal.
10. Visk. 1266: Wysk. 1523: oppidum Vyssk. Vámját a XIV. század közepétől többször említik. Váráról Bakács nem tesz említést. Birtokosai között találjuk többek közt a Cseszneki családot, Csák Jánost, Ecsegvár tartozékaaként Szécsényi Konya bán kapja, majd guti Ország Mihály és a Mekksey család birtokolja. Az oklevelek kevés családnevet őriztek meg, ezek többségében magyar (83 %) és csekély szláv (17 %) eredetet tanúsít.

A városok száma kereken 10. Ebből igazi városnak Maros királyi város tekinthető, de városfalról itt sincs tudomásunk. A többi mezőváros illetve vásárhely.

Helységek (falvak, *puszták*)

1. *Aba*. 1252: terra *Aba*; 1270: villa *Oba*. Birtokos: Balassa család. Helyét Bakács Tesmaggal határosként, az Ipoly jobb partján adja meg. A térképen Abapusztaként szerepel.
2. *Bajta*. 1261: villa *Beyta*. Birtokosa 1312-től az esztergomi káptalan. 1507-ből fennmaradt **10** jobbágyneve magyar lakosságra utal. Urbárium szerint a XVI. század elején **22** egésztelkes jobbágy élt itt.
3. *Baráti*. 1353: *Baraath*; 1409: *Baraty*. Birtokosa: az esztergomi káptalan és magánbirtokosok. 1467-ből **21** értékelhető jobbágyneve maradt fenn. A családok 86 %-a magyar, 9,5 %-a szláv, míg 4,5 %-a német lehetett.
4. *Bél*. 1138: *Bela*. Birtokos: Béli család és más magánföldesurak, majd az esztergomi káptalan Mária kápolnája. A XV. század második feléből, XVI. század elejéről fennmaradt kisszámú névanyaga magyar lakosságra utal.
5. *Bernece*. 1245: villa *Burnuce*. Birtokos: az esztergomi káptalan, de más családok is birtokoltak. 1495-ből származó **33** jobbágynev alapján a családok 88 %-a magyar, 12 %-a német lehetett. Urbárium szerint a XVI. század elején 38 jobbágy lakta.
6. *Bogátfölde*. 1312: *Bagath Zaazd*; 1330: terra *Bagatfeld*; 1332: possessio *Bagathfewlde*; utolsó említése, 1444: prédiüm *Bogaty*. Birtokosa: Százd birtokosai.
7. *Csarag*. 1280: terra *Charad*; utolsó említése, 1329: *Charag*. Helyét Bakács Kisölved és Kissalló szomszédságában adja meg.
8. *Csepel*. 1236: terra *Chepel*; utolsó említés, 1349: *Chepel*. Birtokosa: dömösi prépostság. Helye: Lontó – Szete – Tésa között.
9. *Csitár*. 1281: *Chytar*; utolsó említés, 1495: *Chytar*. Birtokosa: Csitáry és Kaladey család, 1452-től az esztergomi káptalan. Helye: Csitárpuszta, Hont közelében.
10. *Damasa*. 1277: *Damasa*; utolsó említése, 1292: *Damasa*. Birtokosok: királyi udvarnokok, László honti főesperes. Helye: Gyerk mellett.
11. *Damásd*. 1262: *Damas*. Birtokos: valószínűleg *Damásd* várának tartozéka, de ekként csak 1523-ban említik.
12. *Dávidréve*. 1386: *Dauidrewe*; utolsó említés, 1498: prédiüm *Dauidreue*. Birtokosa a *Dávidrévy* család, 1464-től az esztergomi káptalan. Helye: *Dávidrév*puszta, Letkés és Tölgyes között.
13. *Dióspatakő*. 1262: *Gyospotokteu*. Birtokosa: az esztergomi érsekség. Helye: *Helemba* mellett.
14. *Dopopucs*. 1274: *Dupupuch*; utolsó említése, 1325: *Dopupech*. Birtokosok: királyi udvarnokok földje, László honti főesperes majd az esztergomi káptalan. Helye: Gyerk határában.
15. *Ganád*. 1270: *Ganan*; utolsó említése, 1493: *Ganad*. Birtokosa: magánföldesurak. Helye: *Ganádpuszta*, *Börzsöny* határában.
16. *Gyerk*. 1156: villa *Gyrki*. Birtokosok: a *Sároi* nemesektől és a *Turdos* nemzetségtől László honti főesperes megvásárolta, majd az esztergomi káptalanra hagyta. A faluból a XIII. század közepétől tekintélyes személynévanyag maradt fenn. 1483-ból **51** értékelhető jobbágynev alapján 82 % magyar, 16 % szláv és 2 % német származású család élhetett a községben.
17. *Helemba*. 1138: *Helenba*. Birtokosok: dömösi prépostság, esztergomi káptalan, *damásdi* vár tartozéka. A dömösi apátság népeit összeíró oklevélben közölt **31** halász név túlnyomó többsége szláv eredetű. Ezt követően alig maradt fenn névanyag a településről.
18. *Hont*. 1270: villa *Hunth*. Birtokos: a *Huntpázmány* nem ősi birtoka, majd *Tary Lőrincé*, utóbb az esztergomi érsekségé. Alig maradtak fenn jobbágynevek a faluból.
19. *Hort*. 1250: terra *Hurth*; utolsó említés, 1320: terra *Hurty*. Birtokos: az esztergomi káptalan és letkési szekeresek. Helye: *Bajta* község és a *Garam* között.
20. *Kántorszázd*. 1342: *Cantorzaz*; utolsó említés, 1444: prédiüm *Cantory*. Helye: *Százd*hoz tartozó puszta.

21. Kemence. 1156: Kemence. Birtokosai: a Hontpázmány nem birtoka volt, de István comes fiai az érsekség ellen elkövetett gazságok miatt elveszítették, s III. András az esztergomi káptalannak adományozta. Gazdagnak mondható a község fennmaradt jobbágynévanyaga. 1495-ből vizsgált **85** családnév alapján a faluban 95 % magyar, 5 % szláv eredetű jobbágy élhetett.
22. *Kesztőc*. 1236: terra Kestus; utolsó említése, 1283: terra Geztech. Helye: Szetével, Tésával, Kemencével és Bernecével szomszédos terület.
23. Kiskeszi. 1248: Kezw aliter /másképpen/ Kyrd; Kezew al. vocabulo /más elnevezéssel/ Kerd; 1312-től Keseu; 1491: Ipolkezw. Györffy által még két településként említett falu. Birtokosa: István aranyműves majd az esztergomi káptalan.
24. Kövesd. 1320: Kuesd. Birtokosa: esztergomi káptalan. Urbárium szerint a XVI. század elején **34** jobbágy élt itt. A fennmaradt csekély névanyag magyar lakosokról vall.
25. Kürt. 1346: Kyurth; utolsó említése, 1394: prédiüm Pustakurth és Kurth. Birtokosa: 1346-tól az esztergomi érsekség. Helye: Börzsönyhöz tartozó puszta. Bakács térképén a Börzsöny erdőségeiben található; e helyett: Börzsöny és Vámosmikola között, a mai mikolai határban.
26. *Kürt puszta*. 1394: prédiüm Pustakurth. Birtokosa Tamás erdélyi vajda és fia Konya átadja az esztergomi érsekségnek. Helye: Nagybörzsöny Vámosmikola felé eső határrészén.
27. Leléd. 1262: Leled. Birtokos: esztergomi káptalan. Urbárium szerint a XVI. század elején **24** egésztelkes jobbágy lakta. 1507-ben feljegyzett **17** jobbágyneve túlnyomó többségben magyar (94 %) és kisebbségben szláv (6 %) eredetű.
28. Letkés. 1261: Lethkes. Birtokosa: az esztergomi káptalan. Hajósnépét 1346-ban *kolonthas*-nak, 1355-ben *saytias*-nak nevezték. Csekély névanyag maradt fenn a XV. századból, mely magyar lakosságra utal.
29. Lontó. 1236: Lumptor. Birtokosok: a Lévai Cseh család, drégelyi várnagyok, Axamit cseh zsoldosvezér és más magánföldesurak. A helység fennmaradt gyér családnévanyaga magyar jobbágyokról tanúskodik.
30. *Mocsodfiamihályföldre*. 1330: terra Mogyothfiamihalfeld; utolsó említése, 1444: prédiüm Czezarfymyhalfelde. Helye: Százd mellett.
31. Nosztra. 1262: Nostre. Birtokosok: a XIII. században esztergomi polgárok, 1352-től pálos kolostor székhelye.
32. *Novákföldre*. 1394: prédiüm Noukfelde. Helye: Börzsönyhöz tartozó puszta. Bakács térképén a Börzsöny erdőségeibe található; e helyett: Börzsöny és Vámosmikola között.
33. Olvár. 1252: villa Olwar. 1266: terra és villa Olwar.
34. *Olvár puszta*. 1245: terra Olwar; utolsó említés: prédiüm Olwar. Birtokosaik: két Olvár puszta volt. Az egyik 1245-ben a sági prépostság birtoka; a másik a Hontpázmány nemzetségtől 1298-ban ugyancsak a prépostság birtokába került. A Balassa családnak is volt itt birtokrésze.
35. Orsány. 1252: Hwsan; 1419: Alsoorsan; 1499: Pwzthaorsan; 1521: prédiüm Orsan. Birtokosok: Orsani család, magánföldesurak, Léva vára, drégelyi várnagyok, Axamit, esztergomi káptalan. A régészek két települést lokalizáltak az Orsányi-patak mentén: /Alsó-/Orsányt és /Felső-/Orsányt. Helye: Alsóorsány Vámosmikola, Pusztaorsány területe Perőcsény újkori határába olvadt be. Bakács térképe tévesen jelöli. Helyesen: a Vámosmikolától északkeletre lévő útágazás környékén.
36. *Orsány puszta*. 1499: Pwzthaorsan.
37. *Pallag*. 1332: terra Parlagy; utolsó említés, 1444: prédiüm Parlagy. Birtokosai: Százd birtokosai. Helye: Százd melletti puszta.
38. Parasza. 1258: Parassa; utolsó említése, 1399: terra Parassa. Birtokos: a Hontpázmány nembeli Födemesi család, majd a sági prépostság. Helye: Parassapuszta. Bakács térképén tévesen az Ipoly jobb partára került.
39. Pereszlény. 1156: Prilscan. Birtokosok: Hont várának tartozéka, Csák nemzetség, Harsundorfi Ölveng, más magánföldesurak. 1409-ből fennmaradt **24** jobbágynevéből 14 értékelhető, mely szerint 93 %-ban magyar és 7 %-nyi szláv eredetű népesség lakta a falut.
40. Szakállós. 1332-38: Sacalo; 1387: Sakalos. Birtokosok: Sárói László, Lévai Cseh család, Léva vára, magánföldesurak. 1499-ben feljegyzett **45** jobbágyneve alapján 98 % magyar, 2 % szláv

származású család lakhatta a települést.

41. Szalka. 1252: Zalka. Birtokos: 1261-től az esztergomi káptalan, 1295-től az esztergomi érsekség. Az oklevelek tekintélyes névanyagot őriztek meg a településről. 1507-ből fennmaradt **60** jobbágyneve alapján 90 %-ra tehető a magyarok, 5-5 %-ra a szláv és német családok aránya.
42. *Szamárfölde*. 1262: Zamarfelde. Helye: Helemba szomszédságában a Duna mentén.
43. Szete. 1236: Zetheh. Birtokosa: az esztergomi érsekség. Urbárium szerint a XVI. század elején **32** jobbágy lakta. 1508-ból fennmaradt **17** családneve alapján 88 % magyar, 6-6 % szláv és német származású lakosa lehetett.
44. Szob. 1280: terra Sob. Birtokosa: az esztergomi káptalan, vámját a nosztrai pálosok élvezték. Vámhely (telonium, tributum): 1382-től vámját a XVI. század elejéig többször említik. 1371-ben hajósnepei ugyanazon jogokat kapták, mint a budai polgárok. 1524-ben feljegyzett **36** jobbágyneve szerint kizárólag magyar családok lakták a Duna menti települést.
45. Szokolya. 1394: Zakalya. Birtokosa: 1437-ig a Salgói vár, majd Léva várának tartozéka, később magánföldesurak birtokolják. Vámját a XIV. században többször említik.
46. Tarcsány. 1247: Starchan. Birtokos: a Tarcsányi és más családok.
47. Tésa. 1221: Tesa. Birtokosok: 1257 előtt a Hudus és a Pásztói család, majd a Lacha nemzetség, utóbb a Tésai család.
48. Tésmag. 1245: Tysmok. Birtokosok: Marót bán, a zólyomi erdőőrök, Hudus özvegye, sági prépostság.
49. Tölgyes. 1225: Sagisidoud; 1237: Saag; 1412: Sagh alias Twlges; 1443: Thewlges. Birtokosai: részben az esztergomi káptalan, részben a lévai vár, majd Damásd vára és az esztergomi káptalan.
50. *Újlak*. 1328: Yulak; utolsó említése, 1444: prédium Wylak. Birtokosai: Százddal együtt ispáni birtok, majd Gyekmin királyi gyógyszerészé, később a Demény és a Szemeredy család is birtokolta.

Hont vármegyéből összesen 63 település:

- 3 vár
- 10 város
- 50 helység, ebből falu: 32, pusztá: 18.

Nógrád megyéhez, ill. a váci püspökséghez tartozott Mohács előtt:

1. Almás
2. Csatár/Csitár
3. Hanta
4. Társa (írásos említése pusztaként a XVI. századból)
5. Verőce. 1324: Werewce. A váci püspök birtoka. A tatárjárás után német lakosok. A XV. században oppidum, utoljára 1511-ből említik ekként.
6. Zebegény – 1420. Benedek rendi Szent Mihály-apátság, barlangtemplom és monostor.

Bakács a levéltári források adataira, hely- és jobbágynevekre alapozva igyekszik Hont vármegye középkori nemzetiségi képét is bemutatni. Megállapítása szerint az Ipoly–Garam közén és az ettől északra elterülő síkságon a községek túlnyomó része magyar. Vizsgált területünkről: Bajta, Csepel, Ganád, Hort, Kér/d/, Kiskeszi, Kövesd, Leléd, Letkés, Szalka, Százd, míg a Börzsönyben csak Kemence neve tekinthető *kétségtelenül magyarnak*. Az Ipoly völgyében már sűrűbben fordulnak elő a szláv helység- és dűlőnevek, s itt körülbelül ugyanannyi a magyar, mint a szláv helységnevé. *Magyar helységnevek*: Aba, Gyerk, Hídvég, de a közük ékelődő Csitár, Dopopucs, Drégely és Pereszlény bizonyítják, hogy itt a magyarság erős *szláv telepeket* talált. Az Ipoly folyásához közel fekvő helységekben *szláv dűlőnevek* találhatók, így Csitár, Dopopucs, Gyerk, Olvár, Parassa, Ság és Tésmag határában.

A nemzetiségi kép Mohácsig nem sokat változott Hontban. Megállapítható, hogy a magyarság tovább nyomult észak felé. Ezzel párhuzamosan azonban a szlávok dél felé húzódnak is megindult, s Mohács idejében már alig van olyan község, amelyben kizárólag magyar jobbágynevek találhatók. A megye egész területén a magyarság és a szlávok teljes *keveredéséről* és *együttéléséről* beszélhetünk. A Börzsöny vidékén Baráti, Mikola, Peröcsény és Szokolya *szláv* eredetű helynév, habár lakosságuk vegyes, sőt

Mikolán a magyarság többségben élt. Az Ipoly vidékén Dávidréve és Szakállos *magyar* helységnevek. A XVI. században ezen a területen Leléd, Letkés, Szete és Tölgyes kivételével valamennyi községben megtaláljuk a szláv dülőneveket.

A közeli bányavárosok lakossága zömmel német, s ez a környező terület etnikumára is hatással volt. Drégelynek például a XVI. században német lakosai vannak, s több községben megtaláljuk a németiség térfoglalásának nyomait, de ez lényegesen nem befolyásolta megyénk nemzetiségi képét. A Duna mentén fekvő Nagymaros nevében erdélyi szláv vagy dák név rejtőzik, bár az 1324. évi kiváltságlevél *Neustadt*-nak nevezi, ami német lakosságra mutat, s erre utal az adományozott budai jog is. A XV–XVI. században a Börzsönyben fekvő Bernecén is találunk német nevű jobbágyokat.

*

A két adattár összevetése

Győrffy által feldolgozott időszakig – Nógráddal együtt – írásban említett lakott helyeink száma: 63

Vár: 5 (Drégely, Hídvég, Hont, Salgó, Visk)

Város: 1 (Maros)

Falu /villa/: 41 (Almás, Bajta, Bél, Bernece, Börzsöny, Csepel, Csitár, Damásd, Ganád, Gyerk, Hanta, Helemba, Kemence, Keszi, Kovácsi, Kövesd, Kürt, Leléd, Letkés, Lontó, Mikola, Nosztra, Novák, Olvár, Orsány, Pásztó, Parassa, Pereszlény, Peröcsény, /Ipoly-/Ság, Ság /Tölgyes/, Ságizsidód, Szakállos, Szalka, Százd, Szete, Szob, Tarcsány, Tésa, Tesmag, Verőce.

Pusztá /prédium, terra/: 16 (Aba, Bogátfölde, Csárad, Csatár, Damasa, Dióspataktó, Dopopocs, Gesztec, Kérd, Mocsodfiamihályföld, Olvár, Pallag, Szamárfölde, Szuha, Újlak, Varbók).

Bakács adattára + Nógrád települései

Hont vármegyéből 63 lakott hely, Nógrádból 6.

- vár: 3 (Damásd, Drégely, Hont) A várak száma kevesebb, mint Győrffynél. Vidékünkéről mindössze három szerepel Bakács adattárában. Nem említi Hídvég, Salgó és Visk várát.
- város: 11 (Börzsöny, Drégely, Hídvég, Maros, Pásztó, Peröcsény, Ság, Százd, Vámosmikola, Verőce, Visk) A városok száma tízzel nőtt.
- további lakott helyek száma: 55

Ebből falu: 35 (Almás, Bajta, Baráti, Bél, Bernece, Csitár, Damásd, Dávidréve, Ganád, Gyerk, Hanta, Helemba, Hont, Kemence, Kiskeszi, Kövesd, Kürt, Leléd, Letkés, Lontó, Nosztra, Olvár, Orsány, Parasza, Pereszlény, Szakállos, Szalka, Szete, Szob, Szokolya, Tarcsány, Társa, Tésa, Tésmag, Tölgyes). A falvak száma Győrffyhez képest hattal csökkent, de tízzel nőtt a városok száma.

Pusztá: 19 (*Aba, Bogátfölde, Csárad, Csatár, Csepel, Damasa, Dióspataktó, Dopopocs, Hont, Kántorszázd, Kesztőc, Kürt, Mocsodfiamihályföld, Novákföld, Olvár, Orsány, Pallag, Szamárfölde, Újlak*)

Monostor: 1 (Zebegény)

A puszták száma hárommal nőtt. Kürt, Olvár és Orsány falvak mellett a falunévvvel azonos nevű pusztá jött létre.

Bakács nem említi, de Győrffynél szereplő Hont megyei helyek (6): Hídvég vára, Kovácsi, Salgóvár, Szuha, Varbók, Visk vára.

Győrffynél még nem szerepel (8): Baráti, Dávidréve, Hont, Kántorszázd, Kürt pusztá, Orsány pusztá, Szokolya, Társa.

Bakács által közölt jobbágy- és polgár családfők száma a település szerepkörére, esetenként nagyságára is utalhat. Esetlegességét azonban mindenképpen hangsúlyoznunk kell, hiszen például az egyetlen civitas, Maros esetében kevés a megőrződött névanyag!

Mohács előtti írásban említett lakott helyeink lajstroma a megszűnt telepek esetén a fennállás írásos és régészeti behatárolásával:

	írásos említés	régészeti leletek és hely
1. Aba	XIII – XIV. század	
2. Almás	XIII. század	Árpád-kori falu
3. Bajta	1254	
4. Baráti	1353	
5. Bél	1274	
6. Bernece	1245	
7. Bogátföldre/Bogátszázd	XIV – XV. század	
8. Börzsöny	1138	
9. Csárad	XIII – XIV. század	
10. Csepel	XII – XIV. század	
11. Csatár/Csitár	XIII – XIV. század.	VIII – XIII. század
12. Csitár/Csatár	XIII – XV. század	
13. Damasa/földe	XIII – XIV. század	
14. Damás/d	1138	
15. Damásd vára/Zuvár	1361	IX – XIV. század
16. Dávidréve	XIV – XVI. század	késő középkori falu
17. Dióspataktő	XIII. század	
18. Dopopucs/Szólátfölde	XIII – XIV. század	
19. Drégely	1274	
20. Drégelyvár	1285	
21. Ganád	XIII – XVI. század	VIII – XVI. század
22. Gesztéc/Kesztőc	XIII. század	
23. Gyerk	1156	
24. Hanta	XIII – XIV. század	IX – XIII. század
25. Helemba	1138	
26. Hídvég	1252	
27. Hídvég vára	XIII – XIV. század	
28. Hont	1270	
29. Hontvár	XIII – XIV. század	
30. Hort	XIII – XIV. század	
31. Kántorszázd	XIV – XV. század	
32. Kemence	1156	
33. Kérd	XIII. század	
34. Keszi	1248	
35. Kovácsi	XIII. század	Árpád-kori templomos hely
36. Kövesd	1307	
37. Kürt	XII – XIV. század	Árpád- és késő középkori falu
38. Kürt puszta	XIV. század	XII – XIII. század
39. Leléd	1262	
40. Letkés	1261	
41. Lontó	1236	
42. Maros	1257	
43. Mikola	1300	
44. Mocsodfiamihályföldre	XIV – XV. század	
45. Nosztra	1262	
46. Novák/földe	XIII – XIV. század	Árpád-kori falu
47. Olvár	XII – XV. század	

48. Olvár puszta	XIII – XV. század	
49. Orzsány	XIII– XVI. század	Árpád- és késő középkori falu
50. Orzsány puszta	XV. század	Középkori templomos hely
51. Pallag	XIV – XV. század	
52. Parassa	XIII – XIV. század	
53. Pásztó	1135	
54. Pereszlény	1156	
55. Perőcsény	1254	
56. Ság /Ipoly-/ 57. Ság /Tölgyes/	1235 1231	
58. Ságizsidód	XIII – XIV. század	Középkori templomos hely
59. Salgóvár	XIV – XV. század	XIII. század
60. Szakállos	1236	
61. Szalka	1252	
62. Szamárfölde	XIII. század	
63. Százd	1261	
64. Szete	1236	
65. Szob	1268	
66. Szokolya	1394	
67. Szuha	XIII. század	nincs régészeti megerősítése
68. Tarcvány	XIII – XVI. század	
70. Tassa/Társas	XVI. század	XI – XV. század
69. Tésa	1221	
70. Tesmag	1245	
71. Újlak	XIV – XV. század	
72. Varbók	XIII – XV. század	Árpád- és késő középkori falu
73. Verőce	1324	
74. Visk	1266	
75. Visk vára – <i>Mahir</i>	XIII – XIV. sz.	
76. Zebegény	1420	XI – XV. század

Középkorból származó régészeti nyomok alapján lokalizált lakott helyeink:

Várak

1. Bernecebaráti – Templom-hegy sáncvára	X– XI. század
2. Kiskeszi – Törökvár	XII – XIV. század
3. Kemence – Godóvár	XI–XIII. század (?)
4. Márianosztra – Kóspallag, Bibervár/Torony	XIII – XIV. század
5. Királyrét – Várhegy	XII – XIII. század
6. Szokolya – Pap-hegy	XI – XIII. század

Falvak, szállások

7. Kemence – Besenyő	X – XI. század
8. Márianosztra – Toronyalja	XIII – XVI. század
9. Szob – Bészob falu templommal	XI – XIII. század
10. Szokolya – Királyrét	XII. század
11. Vámosmikola – Pusztafalu	VIII – XIII. század

Hagyomány szerint:

12. Salgófalú	nincs régészeti megerősítése
---------------	------------------------------

Összegzés

Vizsgált területünkön a mohácsi csatavesztést megelőző korszakból 88 középkori lakott hely (vár, város, falu, szállás, telep, puszta) létezéséről szereztünk értesülést írott forrás, helyi hagyomány, helynév és/vagy régészeti leletek alapján. Csak régészeti nyomai vannak 6 erődített helyünknek – melyek többsége Árpád-kori földvár – továbbá 5 falunak, szállásnak. Néhány telepnek a honfoglalás előtti lakottságáról is vallanak a régészeti leletek.

Salgófalut a hagyomány alapján említik ugyan, de ennek régészeti és írásos forrásbeli alátámasztásáról nincs tudomásunk.

Szabó István lényegbevágó megállapítása, hogy a településnevek gyakran maguk is kifejezik azt, hogy egy-egy vidéken korok szerint milyen rétegben sorakoztak egymás mellé a települések. A magukban álló személynevek, mint a *Csepel*, a honfoglaló törzsek neve, mint a *Kér*, *Keszi*, vagy a Kürt a legelső, vagyis legkorábbi réteget képviselik. A királyi vármegyei szervezetre és a korabeli társadalmi szervezetre emlékeztető helynevek, miként a *Csitár* és *Kovácsi*, XI-XII. századi eredetre mutatnak. A XIII. századnál nem viszik korábbra eredetüket a –falva, –laka, –háza utótagot viselő helységek, az újfalu-k, a nagy-kis továbbá az alsó-felső megkülönböztetések pedig rendszerint még fiatalabb ki- és mellé-települések emlékei. Azoknak a helységeknek eredetét, melyek nevüket templomuk védőszentjéről kapták, a védőszentnek sokszor időbeli határok közé illeszthető kultusza, írott adatok hiánya esetén is megsejteti.

A 76 írott forrásban is szereplő település közül a XII. századból tízet, a XIII. századból ötvenet, a XIV. századból tizenhármat, a XV. századból kettőt, a XVI. századból egyet említenek.

A községek kialakulása az egyes megyék magyar népterületén nem volt egyenletes. Egyik helyen a földrajzi tényezők, másik helyen a katonai szempontok vagy a társadalmi viszonyok vontak hasonló folyamatot maguk után. Így Dél-Hontra a X-XI. században a fejedelmi, majd királyi székhely, Esztergom közelsége is jótékonyan hatott.

A belső szállásterület fokozatos benépesítésével párhuzamosan a terület szélein megindult a szaporodó magyarság hullámainak előregördülése. A magyarság kitelepülésének útja eredeti népterületének szélein keresztül rendszerint folyók mentén vezetett, egy-egy folyó vonala olykor egész törzs vagy nemzetség vonulatát szabta meg. Az Ipoly völgyében a Hontpázmány nemzetség vitte feljebb népeit.

A XIV. század első felének forrásai lakott, lakatlan és talán soha nem lakott földdarabokra ugyanazt a kifejezést használták: *terra – föld* vagy *possessio – birtok*. Gyakori még a *villa – falu* elnevezés is. Később a lakott helyek legelterjedtebb elnevezése a birtok lett, a falu kifejezést csak ritkán használták. A föld szót egyre inkább csak lakatlan területek jelölésére alkalmazták. A XIV. század elejéig a néhány házat és a hozzájuk tartozó gazdasági épületet magában foglaló település neve *praedium – prédiüm* (földesúri üzem). Ugyanakkor a XIV. század végétől a XIX. századig a prédiüm kifejezés *puszta* jelentéssel maradt fenn. Az egykor lakott, később már pusztán álló földekre használták, vagyis az egykori szolgatelepekre, amelyeket lakóik elhagytak.

Nem egyszerű a XV. században végbement *pusztásodás* meghatározása. Dávidrévét 1447-ben birtokosai nevezték pusztának, 1465-ben birtokként említették, pedig aligha települt újra. Az ellentmondást bizonyára az okozhatja, hogy a mai Letkés határába olvadt egykori település az önálló életet élő puszták közé tartozott, azaz még nem olvadt be egy másik falu határába, vagyis nem vált annak tartozékává. 1481-ben külön tartották számon bor- és gabonakilencedét, valamint tizedét, melyeket a tölgyesi jobbágyok elvittek. Dávidréve és Ság puszta földjeire és erdeire a letkésiek is *rájártak*. A pusztásodás folyamatának megnyilvánulása, hogy az ikerfalvak közül egyik pusztává válik, vagy a falu mellett létrejön az azonos nevet viselő puszta is, miként ezt Kürt, Olvár és Orzsány esetében tapasztalhattuk.

Míg a külső pusztásodás, azaz a puszták kialakulása leginkább a XIII. században zajlott le, és a XIV. század első felére jórészt lezárult, a belső pusztásodás a késő középkor jellegzetessége volt, a XV. századtól egészen a Jagelló-kor végéig figyelemmel kísérhető. Az 1520-as években készült a **damási vár** leltára és tartozékainak urbárium. Az urbárium nem teljes, ugyanis Damás falu hiányzik belőle. Szobon e szerint 8 elpusztult ház volt, Letkésen 13, melyet nem lakott senki, továbbá volt itt 9 pusztatelek is, Tölgyesen 5 pusztatelek és egy puszta ház állt, Helembán pedig 14 lakatlan házat számláltak össze.

A településszerkezet átrendezésével párhuzamosan több falu véglegesen lakatlanná vált. 22 késő középkori folytatás nélkül maradt Árpád-kori falu közül 10 a Börzsönyben, a hegység medencékkel tagolt déli részén:

Almás, Csatár/Csitár, Hanta, Kovácsi, Nosztre, Toronyalja, illetve a hegység nyugati szélén: Besenyő, Novák, Ságizsidó, Salgó; 12 a Honti-medencében: Aba, Csárad, Csepel, Csitár, Damasa, Dióspataktó, Dopopocs, Gesztec, Kérd, Parassa, Pusztafalu, Szuha feküdt. Pusztán maradásukban feltehetően a természeti tényezők játszottak szerepet. A börzsönyi falvak helye részben beerdősödött, itt épült fel két pálos kolostor: Nosztra és Toronyalja is.

További 15 késő középkori faluról több-kevesebb biztonsággal megállapítható, hogy a törökkor előtt vált lakatlanná, esetleg még fennállhatott a XVI. század elején: Bogátszázd, Dávidréve, Ganád, Kántorszázd, Kürt, Mocsodfiamihályföldre, Olvár, Alsó- és Felső-Orsány, Pallag, Ság, Újlak, Tarcsány, Társa és Varbók. Az 1540-es években már a török háborúk következtében pusztulhatott el Damásd és Tésa. Az Árpád-korban és a késő középkorban vidékünk településszerkezetét, a virágzást, hanyatlást vagy pusztulást leginkább a gazdálkodás módjában, viszonyaiban bekövetkezett változások befolyásolták.

A települések eltűnését a népi emlékezet sajátos módon őrizte meg. Egy monda szerint Kesztc/Gesztec két lakója Lévára ment sóért. Hogy miért, azt valójában csak ők tudhatták – talán azért mert a Szakállossal átellenben fekvő falujuk messze esett Lévától – azt kívánták, falujuk bárcsak süllyedne el. Visszaérkezvén nagy pusztaság fogadta őket és egy mély tó. Sok-sok év elteltével a környéken legelésző gulyából kivált egy bika, hogy igyék. A tó vizére hajolt, s majd felemelkedve szarvával egy harangot emelt ki belőle. Az elsüllyedt falu, Kesztc templomának harangját. Minden bizonnyal Gesztec a tatárjárás alatt elpusztított falvaink közé sorolható.

Az Árpád-kor végén a települések hanyatlásához a tatárjárás pusztítása is hozzájárulhatott. A rettegett sereg ugyanis végigvonult az Ipoly völgyén is. Ságon feldúlták a premontrei monostort és a nagyhírű hiteles helyet. Esztergom és Ipolyság között üszkös romokat, nagy pusztulást hagytak maguk után. Nem kímélték falvainkat a hatalmaskodó oligarchák, a kiskirályok és csatlósai sem. Gyakoriak voltak az ellenségeskedések az esztergomi érsekség és vele szomszédos magánföldesurak között is.

A mongol pusztítás után majd' három évszázadig külső ellenség nem tépázta meg az Ipoly mente, a Börzsöny-vidék népét. Hacsak a cseh husziták felvidéki, börzsönyi megtelepedését nem számítjuk ide. A huszitizmus megfékezésére, letörésére kész Zsigmond uralkodása alatt (1387–1437) többször is betörték (Trencsén, Pozsony, Vág-völgy, Kőrmöcbánya, Nagyszombat, Szepesség) a Magyar Királyság területére. Leánya, Erzsébet, az özvegyen maradt anyakirályné viszont gyermeke, V. László (1440–1457) – akit *cseh László*ként is emlegettek – érdekében *lengyel László* (I. Ulászló, 1440–1444) elleni küzdelmében cseh kapitánya, Giskra János (Jan Jiškra z Brandýsa) révén ért el sikereket az ország északi és északkeleti megyéiben. 1440-ben átvette Kassa védelmét, és innen kiindulva – királyi és bányavárosok támogatását is élvezve – a Szepességig és Zólyomig terjesztette ki László pártjának uralmát. Mintegy két évtizeden keresztül a Felvidék legnagyobb ura maradt. Ittléte elősegítete a huszitizmus terjedését, és a cseh iparosok felföldi betelepülését.

Hont és Nógrád területére is 1440-ben tört be, miután I. Ulászló eladományozta az Erzsébet királyné tulajdonában lévő Szanda várát. Ekkor került kezébe /Diós-/Jenő és több vele kapcsolatos település.

Giskra 1445-ben a hét főkapitány egyike, Hunyadi János kormányzóságának (1446–1452) legsúlyosabb kudarcait vele szemben szenvedte el. A cseh zsoldosvezér Kassától Sárosig terjedő országnyi tartományát – mely az itt lévő értékes nemesfémhányak haszna révén az ország jelentős jövedelmét adta – csak a leendő királynak lett volna hajlandó átadni. Még tartományának rendes jövedelmeiből sem futotta azonban nagyszámú zsoldosa rendszeres fizetésére, akik részben rablásból éltek, még akkor is, amikor a polgárháborús évek elmúltak. 1446-ban három évre meghosszabbították a lefoglalt királyi jövedelmekhez való jogát, de ennek fejében a zsoldosok rendszeres fizetését és az elfoglalt várak visszaadását kívánták tőle. Giskra a feltételeket nem tudta, de nem is akarta teljesíteni. Hunyadi 1447 és 1452 között – V. László kiszabadulásáig – négy hadjáratot vezetett a Felvidékre. A küzdelem a sok pénz- és véráldozat ellenére eredménytelennek bizonyult. A *törökverő* nem vállalkozott arra, hogy Giskrát módszeresen kiostromolja váraiból, beérte azzal, hogy megtorlásul az ellenfél földjét elpusztította, néha pedig megpróbált egy-egy faerődöt elpusztítani. V. László kiszabadulása után megkötött béke 1452-ben továbbra is Giskra előnyére vált. Megtarthatta a kezén lévő birtokokat és jövedelmeket, sőt lerontásra ítélt erődjeiért és foglyaiért kárpótlást is kapott. Jenő várát – valószínű a Diósjenő fölötti Cseh-vár lehetett – 1456-ban az ország rendeinek megbízásából Giskra kapitányától, Axamit Pétertől Újlaki Miklós erdélyi vajda és macsói bán

2200 aranyforinton megváltja a vár tartozékaival: *Szokolya, Pásztó, Mikola, Szakállos, Lontó, Peröcsény, Zalaba és Varsány (Orzsány)* községekkel együtt. Miután Lévai Cseh László az összeget megtérítette, a várat mint tulajdonos visszakapja.

S hogy ki volt Axamit, azt megtudhatjuk Tóth-Szabó Pál történeti munkájából. Giskra egyik kapitánya, a leggonoszabb rablók egyike! A magukat *bratrik*nak nevező csehek – kiket a magyarok csak latroknak, csavargóknak hívtak – gyakran urával is szembe helyezkedő zsoldosvezére. Hetenként egy aranyat adott a lovasnak, felet a gyalogosnak, azonkívül részesedést a zsákmányból. Míg a *taboriták* a saját vagyonukat adták el, s ajánlották fel árát a közösségnek, a Felvidéket megszállók rendszeresen raboltak. Eleinte a védtelen falvak lakosságát, majd a fallal körülvett városokat is rendes adózásra, hópénz fizetésére kényszerítették, hogy a közös asztalnál minél gazdagabb legyen az elosztandó zsákmány. 1456-ban Axamit Nógrádban harcolt. Elfoglalta Jenő városát, váracsot épített benne, hatalma alatt tartotta. Nógrádot, talán Hontot is, és Gömört különösen kedvelték a csehek. Lehetséges, hogy azért, mert csekély ellenállással találkoztak itt. Ezután jelent meg Nógrádban Újlaki Miklós erdélyi vajda, s kezdett egyezkedést Axamittal. Mint fentebb már erről szóltunk, a jenői vár és a környék falvai a megegyezést követően Lévai Cseh László birtokába kerültek. Nos, róla szerzőnk azt írja, hogy a cseh rablóvezér és rendes zsoldosai sem műveltek olyan embertelenséget, mint Cseh László a sági prépostságban. A negyvenes évek elején ugyanis az Ulászló pártján álló Lévai Cseh László jobbágyaival és cseh lovasokkal, gyalogosokkal rátört a premontreiek sági kolostorára. A barátokat még az alsóruhájuktól is megfosztották, s félholtra verték őket. A templomi felszerelést és kegytárgyakat, még a misekönyveket és a levéltár értékes okleveleit is, továbbá a prépostság és jobbágyainak házibútorát elrabolták, szekerekre rakták, és a kolostor valamint a jobbágyok összes marhájával együtt Lévára vitték. Vidékünk egy része ilyen földesurat kapott a XV. század közepén!

Giskrát Hunyadi Mátyásnak (1458–1490) tárgyalások, háború majd apósa támogatása révén sem sikerült engedelmességre szorítania. A király a felvidéki háború folytatásával majd 1462 tavaszán uradalmak és nagy pénzüsszegek adományozásával készítette a cseh kapitányt Vácott megegyezésre, és a kezében maradt erősségek átadására.

Hogy mennyit szenvedett a csehektől vidékünk, arról talán Cseh-vár romjának kövei tudnának valamit mondani. Viszont minden bizonnyal a husziták öröksége, hogy tanaik a csehek által birtokolt falvakban, a reformáció időszakában csírába szökkentek: Szakálloson a lutheri, Jenőn, Szokolyán, Peröcsényben, Mikolán, Pásztón és Zalabán a kálvini hitvallás terjedt el.

Kolacskovszky Lajos (1891–1954) turistaíró, egri helytörténész az 1930-as években gyűjtögette a Börzsöny – akkor még a nép ajkán ismert – történelmi hagyományait. Cikksorozatában azt írja, hogy Mohácsig összesen kétszer zavarta fegyverzaj a Börzsöny békéjét. Egyik a tatárjárás, a másik a *zsebrákok* betelepődése. A huszita csehek Zsigmond király idejében Pardus de Horka vezetésével jöttek az Ipolyhoz. Csehvár (Diósjenő fölött), Kámor és Salgó vára változtak át cseh rablófészekké. Peröcsényi adatközlői (Bukri József erdőőr és Hevér Géza vadőr) szerint a Hangyásbércen található mesterséges verem a salgóvári csehek megfigyelőállomása volt, melynek lőréses párja a Salgóvárbán található.

Damásd vára és Zuvár

Helyénvalónak tűnik, hogy körüljárjuk **Damásd** várának problematikáját!

Ipolydamásd határában ugyanis két várat is találunk. Egyik közvetlenül az Ipoly mellett a falu tőszomszédágában lévő magaslaton áll: **Damásd vára** elnevezéssel tünteti fel a turistatérkép. A másik Ipolydamásd és Márianosztra között légvonalban majdnem félúton (inkább Nosztrához közelebb) a 313 m magas Zuvári-hegyen található **Zuvár**.

Szerzőink közül Györffy még nem említi a várat, viszont a települést az 1138-as oklevél helynevei alapján az Ipoly mellé lokalizálja, s hozzáteszi, hogy 1340-től Károly király vadászó tartózkodó helyeként tartjuk számon.

Bakács Damásd várának helyét ekként határozza meg: az Ipolytorkolatnál, Ipolydamásdtól északkeletre. A tájolás alapján a helymeghatározás Zuvárra illik!

1982-ben ugyancsak Bakács István adta közre Pest megye 1002-1437 közötti történetére vonatkozó oklevélregesztákat. Az iratokból kiderül, hogy I. Károly 1339–1342 között kilenc oklevelet keltezett

Damason, míg utóda, fia I. Lajos 1345–1376 között ötvözt. Mint ismeretes, utóbbi uralkodónk 1352-ben megalapította a pálos rend közeli nosztrai monostorát, ahol szintén gyakran megfordult.

Tringli István *Pest megye a késő középkorban* című dolgozatában közelebbi helymegjelölés nélkül megerősíti, hogy Károly király utolsó éveiben kedvelt várában Damáson töltötte idejét gyakori vadászattal. Tanulmányában említi még a vár 1520-as években készült leltárát, urbáriumát, a hozzátartozó falvak szolgáltatásait, a közeli patakalmot. Majd ismét azzal indokolja Károly király damásdi tartózkodóhelyét, hogy a Börzsönyben vadászni lehetett. Szó esik arról, hogy 1352-ben már hetivására volt, majd a damásdi uradalomról is, Damás és tartozékai iktatásáról, de a vár helyéről nem közöl adatokat. Ezt majd Hegyi Klára teszi meg a monográfiájában.

Hegyi Klára *Az oszmán hatalom berendezkedése és működése* című tanulmányában írja, hogy az Ipoly menti utat őrző Damásd is a Dunakanyar védelmét erősítette. A vár török kori történetéről magyar források alapján annyi ismert, hogy az Esztergom és Vác körüli harcok során valószínűleg elpusztult, majd a törökök 1581-ben újjáépítették. A török források nem nevezik meg a helyet, kastélyként emlegetik, de Derbend nevű erősségük leírása Damásdra illik. Damásd a nógrádi várak visszavételéig, 1594/95-ig maradt török kézen, ezután pusztulásáig, 1641-ig magyar végvárként szolgált. A történész leírása *Damásd várára* illik! Nézzük meg néhány régész álláspontját is!

Nováki Gyula – Sándorfi György – Miklós Zsuzsa *A Börzsöny hegység őskori és középkori várai* című monográfiájukban ezt olvashatjuk:

Ipolydamásd–Damásd vára: A vár Ipolydamásd község északi végében, az utolsó házak felett, a Bástya nevű dűlőben fekszik. A vár fekvése uralkodó, az Ipoly melletti útvonal ellenőrzésére kiválóan alkalmas, kelet felől azonban a felette magasodó hegyoldal felől könnyen támadható. Egy 1961. évi magánátást utólag ellenőrző szakember jelentése szerint késő középkori cserepeket, korábban egy XVI. századi korszót találtak itt. Mivel korábbi leletekről nincs tudomásuk, a vár törökök által történt 1581. évi építését tartják valószínűnek.

Ipolydamásd–Zuvár: A vár jelenlegi nevének eredete és első feltűnésének ideje nem ismeretes. A középkorban azonban mint damásdi vár szerepel és így könnyen összetéveszthető az Ipolydamásd feletti török kori várrommal, amely most mint „damásdi vár” szerepel. Ennek az az oka, hogy Damásd falu eredetileg a Zuvár hegy déli lejtőjének tövétől kb. 1 km-rel lejjebb volt, és csak a XVIII. század vége felé települt át mai helyére, az Ipoly bal partjára. (Ezen megállapítás nem áll összhangban az 1138. évi oklevélben Damasa Ipoly melletti fekvésével! K. J.)

A falu eredeti helyét ma is Ódamádnak, a Zuvár alatti völgyön keresztül folyó patakot pedig Öregdamásdi-pataknak nevezik. Ipolydamásd község jelenlegi helyén sem a mai „damásdi vár” 1685. évi topográfiai helyes ábrázolásán, sem az I. katonai felmérés térképén (1780-1785) nem látható a település. Utóbbi a falut a régi helyén tünteti fel, de ugyanezt a helyet a II. katonai felmérésben már „Ódamásd” néven jelölik.



Damásd falu az I. katonai felmérés térképén a Damásdi-patak mentén

A kartográfiai adatokon túlmenően a két vár topográfiai körülményei, sáncrendszere, valamint a jelenlegi „damásdi vár” késő középkori felszíni leletanyaga is egyértelműen alátámasztja, hogy a középkori „damásdi várral” a Zuvár azonos. Ez a vár legkésőbb a török kor elején elpusztult, és amikor az Ipoly partja felett 1581-ben felépült az új vár, Damásd lévén a legközelebbi falu, átvette a korábbi, már elpusztult vár nevét. A börsönyi várak monográfiájának egyik szerzője, Miklós Zsuzsa régész 10 évvel később önálló tanulmányt szentelt Damásd várainak.

1983-ban szondázó ásatással igyekezett tisztázni a háromszoros védelemmel rendelkező Zuvár szerkezetét és korát. A feltárás szerint a lelőhelyen a XII-XIII. században épült, egyrészes, körítőfallal, sánccal, árokkal védett lakótornyos vár volt, amely még a XIII. században vagy legkésőbb a XIV. század elején elpusztult. Az előkerült XIV-XV. századi edénytöredék nem utal a vár késő középkori állandó lakottságára. A feltárás eredményei egyértelműen cáfolják azt, hogy a középkori Damas vára itt lett volna.

A vár XIII. század végi – XIV. század eleji pusztulására lehet következtetni Gyöngyösi Gergely pálos szerzetes 1530 körüli feljegyzése alapján, miszerint a nostre-i (Márianosztra) kolostor, amelyet I. Lajos király 1352-ben alapított, a közeli *Nostre nevű vár* köveiből épült. A Zuvár a kolostortól nem egészen 2 km-re emelkedik, így ez az adat minden bizonnyal erre a várra vonatkozik. A XIV. század közepére tehát már elpusztult, illetve elnéptelenedett az erődítés. Miklós Zsuzsa megemlíti továbbá, hogy a vár közelében két kisebb Árpád-kori településnyomot is megfigyelt, ahol XII-XIII. századi leleteket gyűjtött. Zuvárhoz való kapcsolatuk nem ismeretes.

A damásdi vár területén, környékén 1984-ben végzett topográfiai szondázó ásatást. A vár – teljesen kiépült formában – két részből állt: a belső vár vagy alsó vár a domb alsó részén, abba belevágva épült fel (0,18 ha), melyhez északnyugaton a domb magasabb részein csatlakozott a külső vagy felső vár (0,56 ha). A belső vár – mely egy kisméretű szabályos toronyvár – elhelyezkedése a hazai középkori várépítési gyakorlatban szokatlan. A domboldalba bevágva készített épületegyüttes középkori vadászkastélynak megfelelő volt. Hadászati szempontból kedvezőtlen fekvése miatt azonban a hegyek felőli támadás ellen szinte védhetetlen volt. A XII-XIII. századi leletek tanúsága szerint az Árpád-korban kisebb település állt itt. Ez a későbbi vártól, illetve vadászkastélytól független, a vár építésének idejére valószínűleg elpusztult, illetve elnéptelenedett. A régész a várromot a Hont megyei Damas/Damásd várral azonosítja. A régészeti feltárás egyértelműen bizonyította, hogy a damásdi várat a törökök 1581-ben csupán átépítették, felújították, felhasználva a középkori romokat.

A középkor folyamán a damásdi *kastély*nak katonai szerepe nem volt, csupán vadászó helynek használták. A vár közelében, dél-délkeletre az Ipoly parton állt Damásd falu, mely lényegében a vár sorsával osztozott. Miklós Zsuzsa: *Ipolydamásd várai* című tanulmányában régészeti vizsgálattal alátámasztva egyértelműsítette Damásd várának helyét és Zuvár szerepét. Álláspontja Pest Megye Régészeti Topográfiájának a szobi és váci járásról szóló XIII/2. kötetében is megerősítést nyert.

Korcsmáros László *Ipolydamásd története 1262–1990* című kéziratában (1995) szintén tárgyalja Miklós Zsuzsa 1983. és 1984. évi szondázó ásatásainak ismeretében – egyúttal revideálva korábbi álláspontját – a helyben *Na Zamku* vagy *Básta* néven emlegetett damásdi vár és Zuvár történetét. *Damásd vára „az pogány ellenség torkában”* címmel Jakus Lajos az egykori királyi vadászkastély sorsának vázlatos áttekintése után részletesen leírja a damásdi vár török kori történetét (1985).

Az interneten azonban *A történelmi Magyarország várai* című honlapon még ma is a „régí” megközelítés alapján írják le várainkat!

Ipolydamásd, Zuvár:

Zuvár, vagy a középkorban Damasdnak is nevezett vár; a Zuvár nevű hegy 318 m magas csúcsán épült. A ma látható maradványok alapján feltehetően szabálytalan négy - vagy ötszög alaprajzú vár lehetett. A felszínen épület nyomai nem láthatók. A várat körülvevő többszörös sánc nyomai felismerhetők.

A vár keletkezésének idejét és építőjének nevét nem ismerjük. A helységet először 1262-ben említik Damas alakban, amely királyi birtok. Várnagyát, Búza Balázst - aki egyben börsönyi ispán is, “castellanus de Damas et comes de Bersen” - az 1361.évi oklevél nevezi meg. Minden bizonnyal királyi vár volt, ahol Lajos király 1372-ben oklevelet állított ki.

Az 1518-ban még királyi várat 1522-ben tartozékaival együtt az esztergomi káptalan szerezte meg.

Az ezt követő időktől már nem említik, és minden valószínűség szerint ezen első vár a török hódoltság kezdetén pusztulhatott el.

Ipolydamásd, Damásdi vár: A török terjeszkedése során e vidéket is meghódította, és mint ahogy az 1581. július 14-én Bakabányának Körmöchöz intézett leveléből megtudjuk: a török egy Damaschki (Ipolydamásd) nevu palánkot épített, az ellenség gyülekezik benne, és már 18 ágyúja is van”. Ez az új vár Ipolydamásd község északi végében, az itt húzódó út jobb oldalán emelkedő 150 m magas domb tetején épült. A felszínen ma már kevés maradványa tekinthető meg. A vár 1617-ben a magyarok birtokában volt, melyet 1641-ben rövid ideig a török foglalt el. 1646-ban Bercsényi László volt itt a várkapitány, kinek távollétében a váci törökök a várat megrohanták, elfoglalták, lakosait leölték, és a falakat földig rombolták. Ezután többé már nem épült fel.

Folytatása következik. A Szerk.

PETROZSÉNYI NAGY PÁL

BORCSA, A MŰKÖSZÖRŰS

A hírneves főszerkesztő elégedetten feszített a vadonatúj fotelben. Szemével újra meg újra végigcirógatta az elegáns íróasztalt, a süppedő szőnyeget és azt a két, ugyancsak új csendéletet, amit a lap fennállásának huszonötödik évfordulójára kapott.

– Borcsa Aurel – jelentette be a csinos, platinaszőke titkárnő. – Bukarestből...

– Engedje be!

– Tiszteletem!

Harsányi szórakozottan mutatott az öblös karosszékre.

– Miben állhatok a szolgálatára?

– Szeretnék a domnuval egy bizniszt kötni – bökte ki a látogató torkát köszörülve.

– Kivel?

– A redaktor úrral. Úgy hallottam, errefelé jó ke... kelet...

– Keletje?

– Igen, azt hiszem, így mondják. Néha hibásan beszélek – magyarázta bosszúsan –, azért remélem, megértjük egymást. Szóval keletje van van a disszidens interjúknak, ezért elhatároztam, én is adok egyet – kereste a szavakat a messziről jött ifjú. – A domnu megírja, és fizet érte egy jelképes summát.

– Kis zsidó! – kuncogott magában a lapszerkesztő. – Sajnálom, nem a mi profilunk. Forduljon talán a Reformhoz, vagy... tudom is én. Meghallgatni ott biztosan meghallgatják. Más kérdés, hogy mit adnak érte.

– Mă rog! Akkor nem deranzsálok tovább.

– Nem deranzsál! Ha valamiben segíthetünk, esetleg tanácsra van szüksége... Feltételezem, hogy maga is disszidált, és...

– Merci! – kedvetlenedett el a fiatalember. – Lakásom már van, a többi majd kikerül.

– Tehát disszidált.

– Nem mindegy? Ha úgysem írnak rólam – állt föl csalódott képpel.

– Még egyszer sajnáljuk, de, mint mondtam, nem vág a profilunkba, bár ettől még nyugodtan elbeszélgethetünk. Vagy ezért is tiszteletdíjat kíván?

– Nem, dehogy.

– Akkor csücsüljön vissza, és meséljen! Mi újság a fővárosban? Rombolnak, vagy építenek? Tudja, valamikor én is jártam arra. Azok a templomok, csodálatos műemlékek...!

– Voltak.

– Nono, azért maradt belőlük, és csak magukon múlik, hogy a többieket is megmentésük.

– Rajtunk? – kerekedett ki a bukaresti szeme.

– Magukon, pontosabban azokon, akik odaát maradtak. Lelépni könnyű. Bocsánat, nem akartam megsérteni. Természetesen ez sem kis teljesítmény, de hogyan lépjen le az apja, anyja meg a többi huszonkét millió, akik ugyanott akarnak meghalni, ahol megszülettek? Szakmája van?

– Köszörús vagyok. Nyolc éve érettségiztem, beszélek magyarul, oroszul...

– Jó megfizették?

– A dracut!

– Ön tiszta román, nincs a családban netalán magyar is?

– Tőle tanultam magyarul.

– Megkülönböztették, hátrányba került valaha emiatt? – lendült bele a társalgásba Harsányi.

– Soha. Tulajdonképpen nem is igen tudták. Nevem Borcea, cea-val, a tátá után, aki már első osztálytól román iskolába járatott.

– Értem, akarom mondani, nem értem. Ha se nyelvi, se nemzetiségi problémái nincsenek, munkakönyves állása volt, és a fizetéséből is kijött, miért fordult éppen hozzánk?

– De hát most mondtam: félig én is magyar vagyok, másrészt itt mindenki szabad. Még a szegények is. Véleményem lehet, és van is véleményem – felelte Borcsa szokatlan érettséggel. – Csak eddig hallgatni, mindig nyelni kellett, és nyelünk ma is az Elvtárs jóvoltából – borzadt össze, és úgy kémlt körül, mintha a „Kárpátok Géniusza” itt is meghallaná.

– Aki hallgat, beleegyezik – jegyezte meg szárazon a jóhiszemű főszerkesztő. – Akceptálja a falurombolást, személyi kultuszt...

– Semmit sem akceptálunk – szorult ökölbe a fiatalember keze.

– Lehet, de amíg önök hallgatnak, az Elvtárs intézkedik: lebontatja a templomokat, „forradalmasítja” az ipart, mezőgazdaságot anélkül, hogy bárki szembeszállna vele.

– Apostol szembeszállt. És nemcsak ő: Brucan, Mănescu, Doina Cornea asszony...

– Mialatt maguk, elnézést, tovább lapítottak.

– Oké, beismerem – adta be a derekát a vékony bajszú legény. – Csakhogy harcolni innen is harcolhatunk.

– Hogyan?

– Hát...

– Na ugye, ezért lett volna helyesebb, ha inkább otthon marad – nézett a szemébe a szakállas hírlapíró. – Remélem, nem ért félre, kedves Borcsa úr.

– Borcea, cea-val.

– Nálunk nincsenek persona non grata, kivéve a tolvajokat, gyilkosokat. Ha eljött, isten hozta, noha az élet nálunk sem fenékgig tejfel, azzal a különbséggel, hogy mi itthon vagyunk – oktatta ki jóindulatúan a nyurga műköszőrűst.

– Kösz, lehet, hogy igaza van – horgasztotta le fejét a borostás állú ifjú. – Én mindenesetre új életet kezdek. Elmondom az igazat a „hősök” országáról. Hátha ezzel is segíték, hátha mindnyájan felébredünk. Új világban új élet lesz a lozinkám, hogy amiről otthon csak szavalnak, mi realizáljuk.

– Új világ? – mosolyodott el a lapszerkesztő.

Valaha az egykori cipész is erről fantáziált, míg néhány kátyú észre nem térítette.

– Da. Menekültek, adó és infláció nélkül, ahol nemcsak szabadok, de gazdagok is leszünk.

– Hűha!

– Látom, nem hisz nekem – szomorodott el a fiatalember. – Pedig szerintem itt igenis megindult valami.

– Köszönöm a beszélgetést – mondta a publicista, egy pillanatig habozott, majd a pénztárcájába csípett. – A honorárium.

– Micsoda, honorárium? Ja! Ezek szerint mégis meggondolta magát?

– Meg... illetve tegye csak el! – mérte végig a kopott menekültet. – Legfeljebb visszaadja, ha munkába áll.

Eltelt egy év, s az országban mintha tényleg megindult volna valami. Egy csillag lehullt, s ettől paradox módon mindenütt fényesebb lett. Kiderült, hogy más csillagok is ragyognak, melyeket pont a régi miatt nem tudtak érzékelni. Megszavazták a pluralizmust, a földreformot anélkül, hogy egyetlen lövés eldördült volna. Aztán következett Nagy Imre, Gorbacsov, végül a műköszőrűs, aki egy reggel, mirmix dirnix ismét a szerkesztőségbe toppant.

Harsányi idegenül bámult az elegáns vendégre. Fehér ing, fekete öltöny, egyik ujján briliánsgyűrű villogott.

– Köszönöm a kölcsönt – nyújtott át a román egy fehér borítékot. – Egyúttal bocsánatot kérek múltkori naiv viselkedésemért. Ma már tudom, hogy az interjúkat nem szokás megfizetni, sőt...

– Mit mondott, hogy hívják? – köhintett zavartan a hírneves főszerkesztő.

– Borceanak, ha még emlékszik rám.

– A cipész?

– A köszörűs Bukarestből.

– Isten hozta! – derengett fel benne a múlt évi találkozás.

Ez az ürge, aki olyan világban hitt, ahol nincsenek menekültek, se adó, se infláció. Vajon miért csak egy év múltán jelentkezett újra? Khm! Talán esze ágában sem volt jelentkezni, aztán mégis idehozta az adósság. Vagy inkább a briliánsgyűrűjét jött villogtatni? Egy év óta persze sok minden történt. Csak az adó, s infláció maradt.

– Mi újság a Kárpátoknál?

– Mi lenne? Élnek – vont vállat a regáti.

– Felfüggesztették már a falurombolást?

– Nem tudom.

– És maga? Jól van? – váltott témát tapintatosan a lapszerkesztő. – Ahogy elnézem, legalább maga megtalálta a számítását.

– Nagyjából – oldódott meg a disszidens nyelve.

Elmesélte, mikor és hogyan nősült, melynek révén kocsihoz, kis műhelyhez és egyéb „apróságokhoz” jutott. Egyébként nem iszik, nem politizál, füttyöl a pártokra és valamennyi szervezetre, ahol munka helyett reformról és más zöldségekről locsognak.

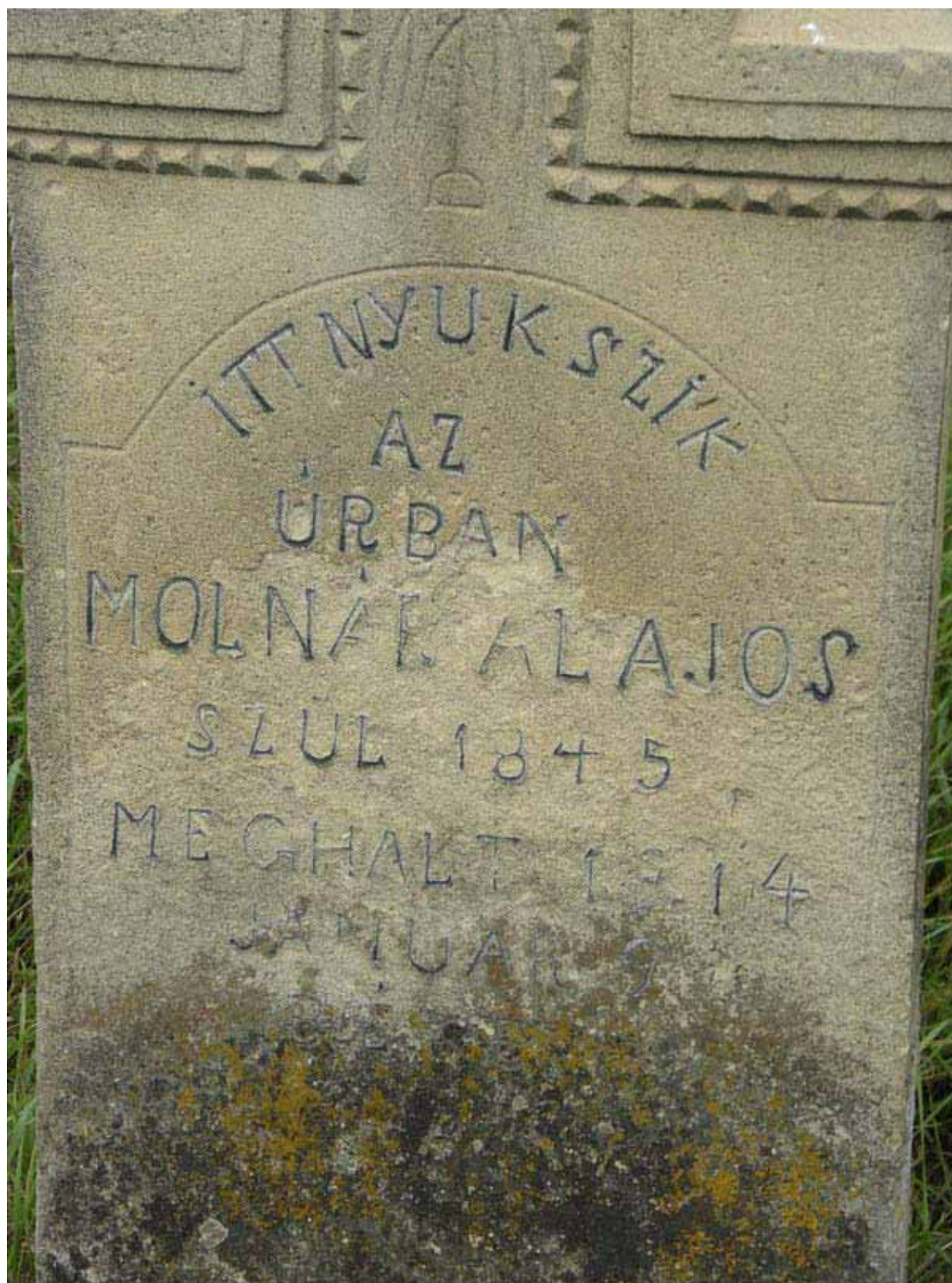
A főszerkesztő szája tátva maradt, s még akkor is az ajtóra meredt, amikor Borcea Aurel már régen eltávozott.

– Vizontlátásra! – tépte fel az illatos kopertát, melyben öt darab százas és egy névjegy lapult.

Borcsa Aurel műköszörűs Népfront utca 1

Ha ollója, kése csorba

Megélezi Önnek Borcsa.



Érsekvadkerti temetőből

ELBERT ANITA

A mennykőtartó

Berobban egy villám, pont a terasz mellett,
Sima csiszolatú meteorit–vasdarabok hullnak le
Alant, felfordul a világ, a kozmosz kinyitotta
Rémülten két szemét, s tartóoszlopai meginogtak.
Mégfeszül az anyag emberben, rettegve rohan
Saját végzetébe, miközben a természet lágyan
Ringatja gyermekét, az időjárást. Mennyei
Kövek szaporáznak az égből a földre,
Mintha egy jogart tartana lefelé az Isten,
Hengeres nyelét szorítva rendesen,
S hegyikristály gömbjéből szerteszt
Szóródnak a kristályszilánkok.
Mint Atlasz, ki tartotta vállain
Az eget, hogy a földre ne zuhanjon,
Úgy a mennykőtartó is védelmező isten,
Ki nem engedi elpusztulni a világot.
Vigaszt rejt a sok mennykő, tüzes
Lövegek sodra alatt, mert égnek
Bár, de nem égetnek, viszont
Derékba képesek törni a fát.
Maszatos az éj, ha jön a meteor,
Tüzes közegében életre kel a félelem,
Mert az élni akarás mindennél erősebb.
A mennykő járása kiszámíthatatlan,
Ezért ne legyen oly bizakodó ember,
Semmi baja nem történhet, ugyanis
Egy váratlan pillanatban lecsaphat
Rá a villám. Én vagyok a tartóoszlop,
Vállaimon viselem a Földet, forgok
Saját tengelyen körül, és keringek
A Nap körül. A mennykőtartó
Vagyok, aki voltam, és leszek,
Tőlem függ, hogy recseg, vagy
Ropog az intézmény, vagy átsiklik
Mindenen. Szívemből folyt tova
A láva, a tűz perzseli a környezetet,
A mennykő csorog az arcodon,
Míg arctalanná nem változol, s ha
Ez megtörténik, megtanulhatod,
Te csak eszköz vagy, egy tartóoszlop,
Míg dőzsölnek markukba néhányan.

Székesfehérvár, 2013. március 14.



Érsekvadkerti temetőből

VÉGH TAMÁS

versei

Februári töredékek

I.

Mintha mindig is őt láttam volna
Örökös őszben, örökös ködben.
Bárhoz is álltam, délelőttben,
Délutánban, pályaudvari nyirkos
Magányban. Érződött rajta a bánat,
Mint a dohszag az elárvult szobákban,
S hallom most is itt felejtett lélegzetét
Remegni, érintetlen pókhálók fonalában.

II.

Jönnek harsonázva a rendhagyó kékek,
Csupa kiplakátolt jószág, távlatos ígélet,
Mintha ezen múlna minden, s elhitetnék
Véled, hogy mással történik mindez, s amit
Magadból láthatsz, az zártkörű vetítés,
Elhagyott délutáni részlet, üres mozzanat,
Tegnap élettöredék, hézagos múlttohadék,
Mely árnyként oson utánad, hogy őrizze a házat.

III.

Egyfelől szigorú rendezettség, fegyelem,
Melyben laikus nyugalomú szobrász ivadék
Diktálja a tempót, másfelől végzetes pörgésre
Buzdít a válságmenedzser: a ritmust,
A ritmust azt vedd fel, de amihez igazodsz
Ember, az holnapra már nem kell. Feszülj
Csak a mának mulandó végzeteiddel.
Siker koronáz ma minden patkányvonulást.

IV.

Hallgatod a parasztkakító híreket, s azok is
Hallanak téged. Kijevben most az élet filléres
Tétel. Kéjes öntudattal telten, parancsra növelik
Az áldozatok számát a mesterlövészek. Dolgoznak.
A munkájukat végzik, mint az ácsok, pékek,
Vagy a henteslegények. Fentről a tervező
Elmék figyelik, hogy rendben megy-e odalenn
A hullarabló káoszosság. Nézd, csak nézd!
Látod, mennyi névtelen, vérző megvezetett?

Március batyujában

A búcsú sohasem szép, vagy tökéletes.
Legfeljebb végleges, s ha van benned
Igyekezet, megszépítheti az emlékeket.

Felnézel bánatodból, s lehet, hogy idővel,
-persze tudjuk-, minden seb beheged, s ami
Neked is még hátra lehet, kérdés, felelet,

Munka, feladat, amit megtehetsz,
Hogy látszólag másokon, valójában
Magadon is segítesz ezzel, s lassan

Már nem fájnak a csendek reggelente.
Magadra vigyázol, figyelsz tetteidre,
S bár még hó szunnyadozik március

Batyujában benne lesz, meglátod,
Jóra buzdulván, húsvéti feltámadásod.
Amit még kaphatsz, elfogadod, s amid

Csak van, jó szívvel továbbadod,
S a búcsúzó, múltó télre az újuló élet
Néked is jó szóval felel. Emlékeidben

A régi szívek újra fénylenek, égnek,
S az óhajtott, vágyott, öröklétben,
Békességben, már itt is részed lehet.

2013-03-12

BOZGOR ELIAN

Melléértések világa; Pí 2.

Ugyancsak O. maradványaiból való e variáns; egyik indítócíme ez: Egy csók mandulakesere... (s ebben, egészében kicsit el is kalandozva). Bár ez nem igazán számít.

Inkább arra hívnánk fel, erretévedt Olvasó figyelmét, hogy sokszor nem könnyű az író dolga, például abban, hogy eszköze saját maga, nyelve, s a munkált s egybeszedett "szöveg", amit így lök világra; hiszen sokszor az élet ellenkezik e kimondott-módolt gondolat-kövekezményekkel, s nem is lenne szabad, nem is lenne hasznos azokat komolyan venni, sőt, ellenkezni kéne velük: le kéne azokat inkább szállítani, értelmezésükhöz át kéne vezetni mind a komolytalanítás processzusán. Nagy jelentést tulajdonítunk nekik, pedig csak egyetlenegy lépés választ el bennünket attól, amit tettek, cselekedetnek nevezünk. Amiből csak bonyodalmas lehet a visszaút. Ha egyáltalán lehet...

Hogy szavak által többek nyiffantak ki, mint kard által? Mint azt B. H. egyik könyvében olvashatni? Ki tudja. Meg aztán mi is az ember; hogy ennyire sajogjunk érte? Vannak rá goromba, de igaz szavak is. S nem alaptalan!

Némelyek még irigylük is, s szók okán... pedig nem nehéz belátni: mennyire gyámoltalan, közönséges készletdarabok rendeltettek munkájához; hogy mennyi fájdalom, mennyi veszély lappang-fenyeget abban, amit irigyelnek nála...

"Némelyek állítják, hogy Nagyíróknál sajátos indítás biztosítja a mű nemes csengését, s hogy már egyetlenegy ütem-ütés szavatolja ez eredeti teremtmények beszéd-frissességét, s nem is lankad az olvasói figyelem, hanem varázslat felett lebeg: mégpedig a Művész akaratlan akarata szerint valón; s elejétől – a mű fizikai s szellemi végessége felé lebegtetve. (Mi nem tudjuk, mi az, hogy "nagyíró", vagy: "híresíró...". Utcaság, ismertség-csillogás... Az, ami köztük lehet (gondolhatnánk), csak hosszabb nevén mondvá: egérfutás. Futás a futó időben. Futam. Magával a nyelvvel, stb. Változásokkal. S e maga-lehajszolódo faj jussa-kilátása, ami sose (!) nem fejlődés, hanem csak csoszi haladás. Elég az. Legfőbben. Főn. Aligan-se. S aztán mindezen s feltétlen: ott az a zsákutca, az az egyirány, az a fal, s az az Arany-i bogárkoppolás. De nem számít egy kis ütközés azoknak, akik e királyi Salamon-hiábaságra adták fejük.) Akár így van, akár másképpen sincs (s lehet, hogy ez másod- vagy sokadvonalbéli irodalmárok agyalmánya, s terjed is világnak, mint talmi-axióma), mi - legfeljebb - annyit tehetünk (nem-tehetve), hogy nem tekintjük magunkat íróknak. Köszönjük szépen; de inkább nem. S továbbra is: sután írjuk-mondjuk történeteinket; nem úgy, mint Pip, aki – ebben, s másban is - tehetségesebb volt bármelyikünknel. S persze, ő, eredeti volt...

Például: nekem eszemben sincs, hogy általánosat mondhatnék; afféle: Minden-Embergondoknak-Enyhe Igazságért perelve (aki ezzel számol, az csalódik majd) – nem: hogy ilyen vagy amolyan tanulságot kínáljak bárkinek (ennél jóval szerényebbek ambícióim). Talán összefüggéseket keresek, járatom eszem, szósortokat helyezek egymás mögé. Ettől azért még: Marcona Esztéta s Ihletre Rontó Kritikus... nagyvonalú lehet; teszem azt: választékos legyintésben. Baráti - klikki - bértollnokoknak úgylis érdektelenek vagyunk. S ha nem? hát, nem. Minek kapcsoltuk egybe: valaki-nemzedéktárs "valóságát", álmát - személyessel!? (Annak ugyancsak lehetnek következményei: valóságra, látásra vonatkozó következményei. Álmokra; még tévedésekre is lehetnek. S ha az ember téved, az... következményekre is hibázik; s az a tévedés, par excellence – saját tévedés...)

Már a cím is bajos. Tudom; s az is az, hogy történetet mondok: egyáltalán! s fiatalférfi-barátra mondvá azt. Majdnem úgy, ahogy ő olvasott nekünk: kicsi-lakatos kapcsos Noteszének bejegyzéseiből.

Anyai nagyapjától kapta a tenyéryi bőrtárcát - még kiskamasz korában. Abban a tárcában cserélgette magafűzte ívpapírjait. Már akkor is – nekünk képtelen helyzetekben: lemaradt társaságunktól, kapu alá húzódott: ott jeyzett be valamit. Vagy: biztróasztalnál...

Tanyán Jóska szerint: még utált iskolafolyosón, -udvaron; útmenti meggy-, vagy vadalmafák alatt, virágkerteknél is.

Még budin is...!

S randipadon hajolt át (rossz vicc!), hogy bejegyezze: - Ennek a cigánylánynak és csókjának is: keserümandulaíze...

Az érzelmi tömörítéseket-tömörítőket ugyanakkor nem állhatta.

Minek annyit vinnyogni! Ez volt ő; Sipos (anyakönyvi elsőre! Sipos...); vagyis: Pip.

És Szipszo. Gúnynevei? inkább becéi - mert kedveltük: Sipi, Szipszi, Pipi. Még Pipszi is. Pont ez; mint Bohumil Hrabal* feleségéé. Miként Bohus-bácsinak feleségéé... és Pí. Egyszer ő maga világosított fel bennünket arról, hogy angolszászok ezernyelvjárású nyelvében mit jelent ez; hogy: homokos, buzi, meleg, stb. És: Pip; elsősorban: Pip...

Először: apjával járt arra; aztán: egyedül már... s találkoztak; Prágában. Majd Kerszkoban*... ittak, kártyáztak. Dumcsiztak. Ha jól tévedek – olykor - épp V. Ondro* szállt be: harmadik-negyedik játékosnak...

Félreértést kerülendő: Pip apjának életében – ők, hárman, nem feltétlenül találkoztak. Hogy akkor – netán – H. s Pip apja: találkozott? Vannak haveri személyes tapasztalatok, ezekkel segíthetnénk, viszont aligha elégségesek azok; ahogy nem: utánjárások sem.

Pip apja: korán özvegyült; anyjával nevelte Pipet. De aztán a Nagymama is meghalt (Nagyapa – háborúban maradt...)

Gondolkozhatnánk viszont: Pip s H. esetleges előbbi találkozásáról, vagy csak arról, hogy Pip apja akár említette volna-e H.-nak – Pipet. Ha... Erre semmilyen adatot nem találtam.

Az is lehet, hogy nekünk: Pip – hallgatott; azonban ez egyáltalán nem klappol jellemével. Hazugságnak vette volna – viszont a hazugságot utálta. Még a “kegyeset” is.

Vagy H. volt „figyelmes“ első elbeszélői találkozásban? S úgy fogadta Pipet s csatlakozó magyarjait? Mintha idegent-idegeneket fogadott volna? Vendéget? vendégeket? Lehet, hogy H. kerülte a bonyodalmakat; gondolván, hogy apa s fia konfliktusából jobb kimaradni? Valószínűtlen.

Annyit magam tapasztaltam, hogy Pip apja – valahányszor találkoztam vele utcán, vagy mikor ellenőrző-vizsgálatokon keresett munkahelyemen, ahol nyűglődtem: pl. csak ennyit kérdezett készülődő-búcsúztában, hogy: “No, ha ilyen okos vagy, akkor nyilván tudsz valamit arról az Élhetetlenről is...” Válaszom azonban - nem nagyon érdekelte.

Halálig tartó egyirányúsított haragjuk abban állt, hogy - valakiknél - kijárt volna valamit Pipnek, amit viszont Pip határozottan ellenezett, majd visszautasított; s nem csak hurcolkodott hazulról, hanem házasságot kötött tanítványával, egy életvidám, ragyogó-hamvasszőke lánnyal: Pip látogatóival – velünk is – mindig figyelmes Mayával.* E kedves teremtés kétségbeesetten kísérletezett azzal, hogy férjét menekítse mindkét ártalmas klímából, s így távolabb kerítse őt kampániánktól is. Nem zárható ki, hogy - egyebekben – ez lendítette aztán Pipet s dolgait: pusztulás felé...

Az a kis Kapcsos!... s maradhatatlan söralátét-korongja Pipnek!

U Zlatého Tígra* - prágai sörözde; vajszinű poháralátétnak kartoni hátán: latin-németen botladozó ajánlás

Fogalmunk se volt arról, hogy mi lehetett arra a körlapra írva. Hozzá se érhattünk. Pedig: Pip nem volt fétikus alak. Sőt: példaképe se nagyon; de - valamiért - többet jelentett neki az, mint - mástól - egészoldalas dedikáció; dícsérő-liloid prédikáció.

Ez volt egyetlen önzése; amiről tudok. Pedig lehet, hogy mindössze csak ennyit rótt papírra a Mester: Ne feledd, hogy te vagy Sipos, „a“ Pi!...

Hacsak végét nem veszem még önzésnek. S nem firtatjuk, mi lenne az; s feleadjük: az önzés áldozó napi összefüggéseit -

Pip: nem nagyon ivott; s ha mégis: csak arról; s csak olyan pohárból, amelyiknek talpa e poháralátét-korongon állt. Tudta, mikor iszik velünk, mikor nem. Kártyázni meg - egyáltalán nem kártyázott velünk...

Szívesen mesélt. S mi ugyancsak ragoztattuk. Ezt is: hányszor hallhattam!...

(- - - - -)

Értitek... – mondta; arra a bizonyos prágai napra. – (H. Bohumil: WC s asztal között ingázott. Állt. Lárma. Áthajolt társasági asztallapon.) – Szóval... ti lennétek, hát. – Bólogat nekem Bohumil Hrabal. (Emlékezik P.) Vizecskésen* se volt ázott. Aztán: fejek összedugva már: – Ti, hajdan-Európa rettegettjei! mára inkább... hirhedt márkapréda-pálinkázók*; öngyilkítók... korahalódók. Méghogy rebellik, s hunok...?

S abban-ebben az etnomitológiában is: csupa élet-, eszességféle?... Ti, tudománynak azért... pioníriái; tisztelem. Csak ne lennétek annyira hetyke-kulturálatlanok, sértődékenyek, de lomhaeszűek és gőgötökben még a „szeretjük a békességet“-tel is fenyegetőzők! Ti, porotokra tanúskodók... És a ti... (s ekkor, fejét félrebillentve – lemondó s ironikus-elcsigázott fintor kíséretében – szellentést hallatott, szájával). A ti politikusaitok is... okosak s jók lennének... másfélén, inkább!...

Hogy bukkant rá Pip? Sehogy. A Szövetségben*: szemeket meresztettek neki. Egyáltalán: lakik itt, Prágában, ilyen nevű alak, hogy Hrabal -

Se nemet, se igent nem mondtak - magyarázott. - Valahány kérdésemre: kezüket dobálták. Mit akar ez? ki ez a bolond? Gondolhatták... Ha nincs tokjoi Csijino*, vindzori Dévid* és londoni Róbert* ...

Vagy olyasmi, amiről fogalmad se lehet! (Így, vagy amúgy, valaki – alkalmilag - közbeszólt.)

Hová-hová; drága kombinátor-testvér!?!... arra-semerre?...

Vegyük csak: már újabb katonai megszállásban adott nyilatkozatát...

Lehet kérdésem?!... mégpedig ez: hogy viccesnek lenni - cinkosság-e? mindjárt...

Történt ugyanis, hogy H. valóban adott valamilyen nyilatkozatot. És 1968 után. A párt lapjának. Semmi gőze ugyan gyakorlati politikához, de ez elég lehetett arra, hogy majdnem két és fél évtizedig még járjanak rá legitiméh-szomj politikusék. Járvá; mint Szent Dögre...

Hanem a poén nem ez. Mondta Pip. Hanem? Az, hogy nem hallani: se haverokat, sem – pláne – Hrabalt. S ennek ellenére; csak-azért-is!

Vagyis? jönnek neki ezek a külhoni-fenti éjszakai vendégpajtik; cimboránk fiaszóval véges számos kíséretére: s kopognak dobrzsisi* közös szállás-villa szobaajtáján. Puccos kis lakosztály is volt ajtónak megette: csupa karrarafehér még éjjeliszekrény is, s alig-híja volt, hogy Pip nem csomagolta ki ott: azt a... vizsgálatot esengő, csicsergő tolmács-Ilonkát.

Kopogtattak nyugati-keleti pelek, s invitálták Prágába, nem is messzire. Mondván, hogy akkor most: óhajtaná a találkozást Bohus-apóval, vagy mire vár!? ágyúszóra? Csijino meg hozzáteszi - angolokéhez - a maga tört sűrgetését: Dolgozza taxi alatta utca; Piposzan van kész... .

Hosszú éveken át: irigyeltük is, irigyeltük Pipet... magam se tudom, miért –

Aztán – egyszer - álmát olvasta. Már új Nagytestvéri komikapitális időben; közepének kezdetében. Ahol majdnem mi állunk. Nem most találom ki; tőle származik ez. S mind gyakrabban hallhattuk: ezt is tőle; hogy: Tökfejek! Nesztek. Nyakatokra... azok, akik eddig-ezelőtt bokáitoknál harapdáltak... ezt akartátok? Nem akartatok ti, igazán, semmit se!

Álmodt. Utolsót?... amit nekünk szánt –

Az volt elgondolása, hogy társadalmi idomítottságunk-idomultságunk: még álmunkban is kísért:

Mint hipnózisban! – boronkodott. Csak azt kaphatja Hipnotizőr, amire éberlétkben fogható vagy. Tegnap pedig milyen álmom volt... Nem tudom már, mit nem tapasztaltam; napközben; látva-tudva, nemlátva tudva-nemtudva. Mifénét nem ettem össze fekvés előtt! Értsétek szó szerint: szar egy álmom volt. (Nadrágjának farzsebébe nyúlt; maga elé vette noteszét, majd felütötte azt. S amiből... most... csak hipnózisra s álombélire; s valamilyen testi kontrollra, vagy társadalmira összpontosva... olvasott is már. Folytatta.) Klozeton ültem: valahol – Európában. Talán: pályaudvarin. Tudjátok: sulykoló, gyóntató... Huzat; nyitott ajtók - erről-amarról; szárazlekváros porceláncsészék, műanyagülőkék; s papírt... papírt, azt nem találom. Pedig már ülök. S nyomom is. S nézek egyik nyitotton be, s be másikon. És nem árthatna: fel-állni. De én nyomom; én csak nyomok. Lesz, ami lesz. Alig-valamire. Majdnem-semmire. S szerencsére: alig-semmi is! Mit bámultok? Ti még nem voltatok így?! Álom és valóság, és... Remény. Ámító-számoló Remény, mint recsegeve riszáló... s szipka-sziporka-molekulázó, s szi-szi-szikrázó: s elektronosan rövidre záró... Nem is ébredtem arra, amire ébredhettem volna! Arra, hogy szépen beszartam. Saját szaromban ébredhettem volna...

Fúúú! Csak néztünk. Egymásra. Főleg egymásra. S rá - főleg: nem néztünk.

Mi e-ez!? megveszett? mi van? S hallgattunk - okosan; ahogy ilyenkor szokás...

Talán nem is álmodott aznap. Semmilyen álmomra nem emlékezhetett volna: az-éji szobai ágyon ugyan feküdt, de plafont bámult. Vagy? emlékezhetett ugyan valamilyen álmomra, de mást jegyzett be; mást olvasott. Mintha-olvasott nekünk.

Ezután: mind kevesebbszer láttuk. Nem jött; nem hívott bennünket: nem kiáltott kertbe, udvarba; nem üzent.

Mi sem kerestük...

Következő évben - egyik napról: másakra - költöztek.

Aztán – valamikor; nemrégiben – mondom haveroknak, hogy mi történt. Néhány hónappal előzte H.-t; aki szintén egyedül maradt.

S arra egyikünk mintha előző napi Európa-csalogatót hallott volna Főtéren, vagy rádióban... effélet nézett volna: valami szapora műholdcsatornán. (Igen, a megváltóipari ígéretek, s ahogy azok lehangelődnek, a Léthez hangolódva...) Ha köztünk van Pip – bizonytalán akad mondandója; ahogy akadt erre is még. Izgágaságra, retorikára, stb. Mondván: a politika apuci-örököse nyálgépei... Ki hitte volna, hogy ekkora nyálcsorgatásra képesek. A becsatolás mint olyan nem érdekelte; s miként magafajta ember a kerülhetlent: majdnem szenttelen fogadta azt. Végre is: bizonyos volt minden lehető alakulatnak végességében; előbb-utóbbi pusztulásában s netáni visszatérhetésében.

Másikunknak meg annyira tellett csak ott, hogy a receptosztogatót játssza: Kicsattanó becsapódottaknak; földbe csapdosott kismakiknak. Békíthetetlennek egybebekítésében.

Az csak úgy... összejött... mindkettőnél. Nála is...

Bírnád, kisfiam...

Lehetett... öregnél is... valami bibi...

Annyi bizonyos, hogy...

Bizonyos..., hogy megint te alakítanád az ügyeletes nagyokost!

S ezért aztán majdnem mindent be is veszek... Mint porban mázskáló kiskrapek.

Szóba kerültek Épril-levelek.*

Ezt nem ő mondta...

Nem tájékoztatnál bennünket arról, hogy akkor meg ki mondta volna?!...

Nem mindegy az már? Ellenkezőjét ugyanúgy hiába mondta volna –

*

De nem óhajtom ezt az emlékezést a szentimentalizmus életvizébe mártogatni; minél többet akarunk tudni, annál kevésbé tudunk: gondolatokban (előcsarnoki „tévelyekben“ is) minél alaposabb leállásokra törekszünk, minél több az emlékezet számára a feltétlenmegálló, vagy feltételes megállás, annál lassúbb s lassúbb az út... Csak azt mondom: nem fontos, hogy – az alkalommal – mire jutottunk. Nem fontos az se, hogy melyikünk: mit mondott. Nem, nem... nem fontos.

Mindketten... egyedül maradtak – haverokkal. H. miután költőbarátját temette; szomszéd-bátyját... s jóval előbb még: feleség-Pipszit.

Egyesek szerint, galambok etetése közben hullott alá... jeges, balkoni kórházkorláton...

Véletlenül? – vagy szándékosan?... Tehetetlen tömeg, súlyos tömeg. Egyremegy. Lassulás. A gravitáció. Mely annyira gyenge, valami ismeretlen Sötétanyag... s nem is: csak tércsavar. Ahhoz mérten; annyira, hogy akár el is repülhetett volna. Hova? Kit izgat ez?

Jegyzetek

Cseh prózista (magyar olvasónak is - ismert név lehet)

Kersko – bohem(ia)i kistelep

V. mint W. - cseh (usai) képzőművész

Itt fejezné ki: Beszélő – hálás köszönetét: Maya-asszonynak; azért, amiért Pip hagyományait rendelkezésemre bocsátotta. Részben azokra alapozódnak: szöveghű vagy alakított „idézések“ –

U Zlatého Týgra – Aranytigrishez címzett söröző. Hetvenes-nyolcvanas években: ún. ellenzékieknek – köztük: Hrabal-havereknek - találkozóhelye. S persze, találkozóhelye: nemhaveroknak (máshaveroknak) is...

Vodka (vadá mint víz) – ennek kicsinyítőképzett alakja: vizecske... H. kedves szava

Valószínű: ezzel a “márkapréda”-kifejezéssel – B. H. arra utalna, hogy a magyarok nem képesek „pálinká”-

juk név-védelmére. Bár nem nagyon értjük, mi védendő volhatna rajta... (ez ügyben történtek is - azóta - kardinikus változások)

Cseh Írók Szövetsége (... „Union“-ja) –

E., Csijito - japán író; főleg gyerekkönyveket ír. A Tokiói Egyetem tanára

Sh., David - nyelvész, a Londoni Egyetem tanára

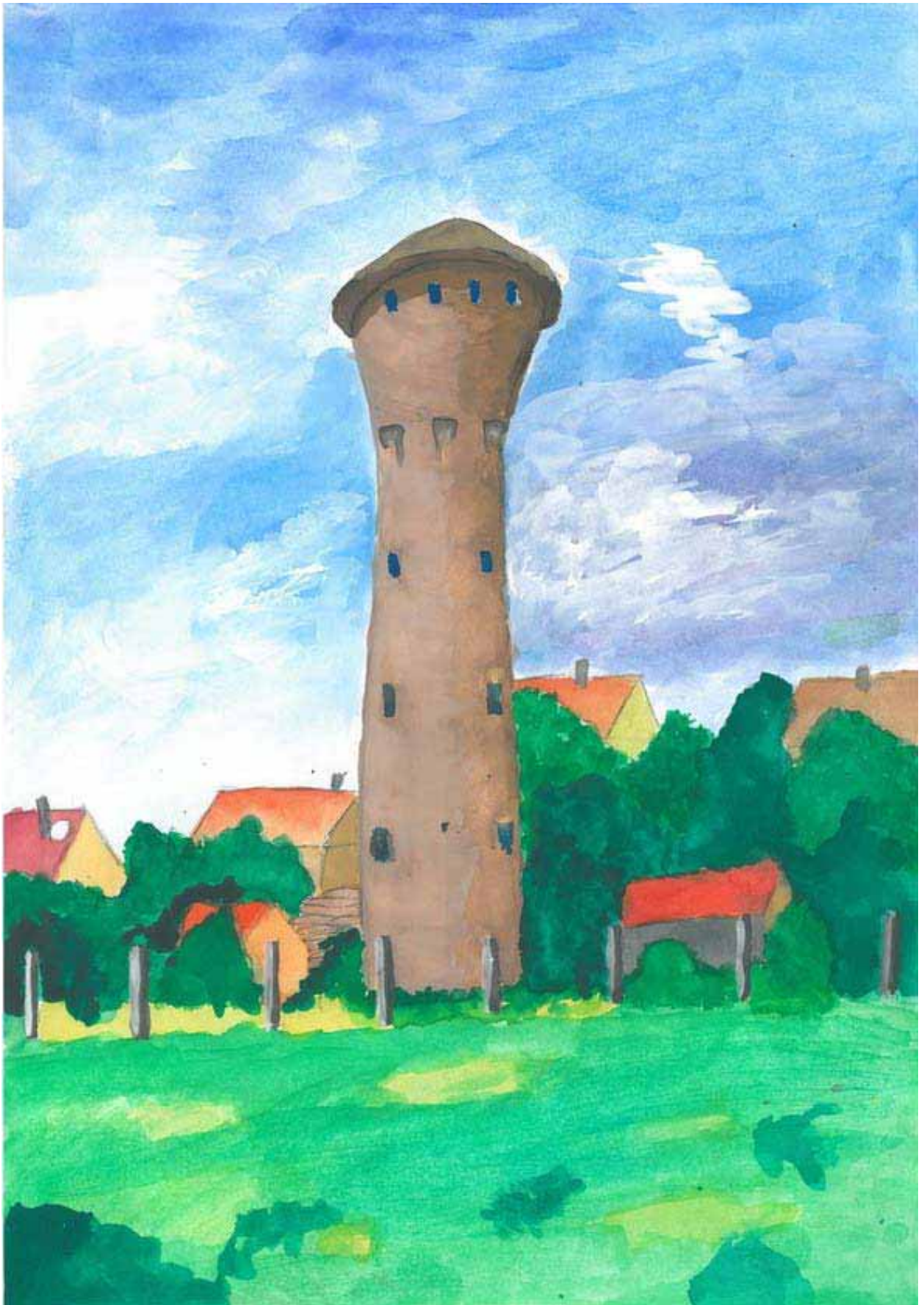
P., B. Robert – esztéta, a Londoni Egyetem tanára

Mint nemrégiben kiderült: efféle akadémikoknak volt is alapja. Ugyanis: Pip a politikai (kulturális) elhárítók tarka pászmájába került, s egyáltalán nem zárhatjuk ki azt sem, azt, hogy - míg ő keresgélt, telefonált – megszánhatta őt a derék cseh testvérható (szóval: mint e közőzködő megjegyzés sugallja – magának H.-nak szintén lehetett így köze első (?) találkozásukhoz... Lehet, hogy sem ennek, sem pedig előtti gyanúság mibenlétének mi már nem is jutunk nyomára...)

Prágától mintegy 40 kilométernyire található - inkább délebbi mint nyugati - városka (Dobříš). Abban: patinás épület; s neveznék azt: Írók Alkotóházának...

Aprilkához írt levelek – kötet lett azokra –”

(Így adtuk közre e fogyatéket: szövegének-szövetének rögtönhibáival, minden feltételelességeivel, tisztes és nem-engedő elfogultságaiban...)



Képeslap

SZÉKÁCS LÁSZLÓ

versei

Ott-hon

töviskoszorút,
hegyeire
gyapot pamacsokat,
mint csillagok,
vért felitassanak,
ne cseppenjen az útra,
ha (vélt) szabadsága
botladoz, vesztére

töviskoszorút,
bérceire,
gyök maradékra,
kereszteket, menhíreket,
imahelyek
a senkikké tetteknek,
higyjenek,
akarnak vagy sem

töviskoszorút,
tüskés völgyeibe
új nyomort, pozitívat,
a régit nem becsülték,
pedig rózsás volt, vélt,
már tudják, odaát,
rózsáit átesillagozzák,
tüskéit ál-törik, váltásoknál

kötésed foszlásba ázik,
forgolódsz, álmok
verte ott-hon-talan,
glóriád töviskoszorú,
ott-hon, ...kereszted marad

Replika

(József Attila: „Tavaszi ének” c. versére)

Attila, Attila, talán késői a replika,
de a tavasz nem Márta

a tavasz Katkám, Katinkám,
nyárra Katica,
másnak Lilla vagy Léda, máskor Flóra,
hja, esetleg szőke és másfél mázsa

de semmiképpen nem Márta !

szólhattam volna már előbb,
tudom, poszthumusz e replikám,
de akkor még én nem voltam,
mára pedig Te

azért hallgasd meg,
s ha öt forintért kuglert veszel,
újabb életre teszel,
már ne hidd, hogy úgy lesz,
új tavaszodon a szépet újból
csak Mártának tehesd

de pressziód csak őszbe vitt,
most is, a ködbe,
ködbe, a csöpögő semmibe,
csak az örvényt húztad, húztad,
magad után, ... legyen csak kéznél

Mártának hívtad,
jaj, jaj, miért szuggeráltad,
öltöztetted tavasznak, szerelemnek

pedig csak Márta volt,
pedig érezted, foszlósan kergetett,
fájón sajogtad kapaszkodónak,
nem láttad illanását, szalmaszál se volt

fáj csattanód,
... óh Márták ... vagy a halál citeráz !
... neked, a sohse lett tavaszodra szerenádod

B. TÓTH KLÁRA

Pókháló

Verset kéne írni erről a pókhálóról, gondoltam, az épülő padlásfölgjáró tetején feszült a saroktól végighúzódva teljes szélteben, mint egy virtuális járószint, a lépcsőházi ablakból beáramló fény lebegésbe dermedt fátyollá változtatta, melybe egy hajdani menyasszony díszítésnek kitűzött tört szárnyú éjjeli lepkét, kifacsarodott pillét, görnyedt testű darazsat; a valamikor büszke darázsderék kört képezve kerítette be önmagát, egy szúnyog hosszú szúrószerével állt bele a háló ragadós szövetébe, dühösen rángatta, cibálta kifelé, a pók csak nézte nyugodtan - a pillangó verdesését, halk sóhajtását túlharsogta a darázs, de valamivel később, elhalkulóban a szúnyog idegesítő zümmögése vette át a szót, saját dühébe fulladt, semmi magába szállás – milyen lehet így végezni – a pók meg csak várt, de mire, hisz előtte a heti étrend, mennyi időre gyűjtőget ez magának, ennyire előrelátó, talán valami természetesebb falatra vár, biztosítani akarja egész hátralevő életét? Megnézem a lexikonban - gondoltam, milyen keveset tudok a pókokról, pedig naponta küzdök a produktumaikkal, igaz, nem szoktam megölni őket, kiviszem a partvissal a kertbe, kivéve, amikor útközben meglép, s másnap újra ott feszül a szőtt csipkecsoda. Milyen lehet a szerkezete, a tapintása, milyen érzés lehet, mikor beszó, lágyan, halálos öleléssel...

A halasi csipke milyen elképesztően finom, aprólékos, de meg sem közelíti ezt a műremeket, pedig vagyont fizetnek érte a külföldi turisták, az igazi csoda itt van, nap - mint nap újraszövődik, csak nem érünk rá észrevenni...

Közelebb hajoltam. Vizsgáltam a drámát, a vers miatt. Hogy hiteles legyen. A kis lepke még megrezzentette félig beszótt szárnyát, kisujjammal hozzáértem, él-e még, vagy csak reflexmozgás...De hozzáragadt az ujjam, lefejem a másik kezemmel – gondoltam, de mi ez a vicc? Nem tudom visszahúzni, a ragacsos szálak nem eresztenek, erősebben rántom meg, de már a csuklómon tapadnak a szálak, a pók csak ül nyugodtan – ne tréfáljunk, ez nem a valóság, nem stimmel a lépték – győzködöm magam, nem lehet ilyen ereje – miközben már a könyököm is húzza valami láthatatlan erő, az áttetsző köd sűrűsödik körülöttem, visszanézek – ott a partvis lent a lépcsőház alján – csak lenyúlok érte, és máris vége szakad a hülye játéknak, leszedem, mint máskor - nyúlnék, de nyúlik velem a szál, nem eresz, visszahúz, mint egy láthatatlan rugó, már a lábam sem tudom mozgatni, na, elég a beleélésből, ez az élmény már elég egy rövidke vershez – de már kiáltani sem tudok, nem nyílik ki a szám, tele vattaszerű, ragacsos szálakkal, melyek egyre húznak össze, zsugorítanak, már szinte bábhoz hasonlít a testem - jöjjön már haza valaki, Jézusom, a férjem csak hét után, a gyerekek táborban Balatonfüreden, hirtelen megszólal a telefon – hála Istennek, keresnek – na, most már elég a játékból, biztos egy megrendelő, nekem dolgom van, nem érek rá - tépném ki magamat, de meg sem tudok mozdulni, már csak az agyam fogja föl a sürgető telefonhangot, itt vagyok, szabadítsatok ki, én csak a vers miatt, hogy hiteles legyen, ki gondolta volna, hogy megtörténik... Jön a puha álom, végre kialhatom magam...Egyszer csak érzem, hogy néznek. Még kinyitom a szemem – résre nyílik- fényes, domború tükör közelít felém, merően néz, egyenesen a résbe, ahol pupillám keres kiutat a vattahomályból. Lassan, egyenletes ritmusban közelít, mélységében meglátom magam; látom a tétova, félnék kislányt a nyüzsgő gyerektársadalomban – körtáncot járnak, engem nem vesznek be, a keserű íz végigmarja a belsőm le a lábujjamig; látom az elárvult nyúlketrecet, ahonnan épp kilapátoljuk a megkövült nyuszibogyókat, felsúrolunk gondosan, hogy ott lakjunk a játékesküvő után, nászajándékba féligbevett tábla csokoládé, kissé szakadt csipkeblúz, törött lábú porcelánbaba, amit kiad a padlás- a lábában talált szakadt menyasszonyi ruhát ötször tekerjük föl derékban, fátylam a kiselejtezett konyhai csipkefüggöny maradéka; majd látom, amint összetoljuk a padokat az irodában, beletűzzük a kert végéből kivágott ecetfákat, leterítjük szőnyeggel a rögtönzött színpadot, elkezdődik az előadás, amit egész nyáron próbáltunk, bár főleg a régi ruhákat – a Bob herceget adjuk elő, Csillagocska, kiskirálylány, énekeljük, persze az én vagyok, a faluból összetoborzott nézők – nyaraló gyerekek – ásítognak, a fák összeborulnak a hátunk

mögött, ahogy járkálunk a padokon, végre történik valami, a gyerekeket rázza a nevetés; majd látom magam, hogy fürdünk az iskolásokkal, tanév vége, utolsó napok, rekkenő hőség - mindenki le a Dunára, a tanárok is fürdőruhában, bámulva nézzük, nekik is van testük, Apu beúszik a Macskalyukba, csapkodja a vizet, utána kapok: – vegyél a hátadra – de nem vesz észre... Hirtelen lehúz valami láthatatlan erő, spirálisan forog, ringlispílen éreztem hasonlót - forog a hinta, a szédülésbe belehímződnek a háztetők, akácfa csúcsai - buborékok jelennek meg előttem, bennük rég nem látott ismerősök, rokonok a múltból, önfeledten nevetéssel hívogatnak, szivárvány színei villannak a gömbökön, mint a kifújт szappanbuborék a fényben.

Fénykéz vezet végig a filmen, saját életemen, ahol fontos, ráközelít, már benne vagyok. Életre kel a film, a benne levés izgalma lüktet agyamban. Megtanulom, mit kellett volna másképp, majd suhanunk az alagútban, a kéz vezet, végül a megfoghatatlan szépségű összhangzat, nem emberi hangzás, talán a fény hangjai, mérhetetlen sugárzás. Itthon vagyok, hazaérkeztem – gondolom – de tudatomba hasít a kérlelhetetlen válasz, vissza kell jönnöm. Iszonyú csalódás, ismét a keserű íz csorog lefelé belül. A kéz egyre húz vissza az alagúton át. Már messziről látom, hogy pumpálják ki belőlem a vizet fejjel lefelé lógatva – dermedt állókép, félbehagyott mozdulatok – érdeklődve figyelem élettelen magam, majd visszacsusszanok a testembe. Sokáig fáj a visszatérés. Nem beszélek róla. Próbálok, nem megy. Nem fedik át egymást a szavak.

A hatalmas tükör egyszer csak megmozdul. Reped, szétnyílik. Darabjai – apró szilánkok – szanaszét hullnak, megcsillan mögöttük az ég üdítő kékje, frissítő szél simítja az arcom.

Eltűnt a poros padlásfeljáró, a partvis, a pilletetek, már a telefon se cseng, csak az ég, a kék harmónia mindenütt.

CSÁKY KÁROLY

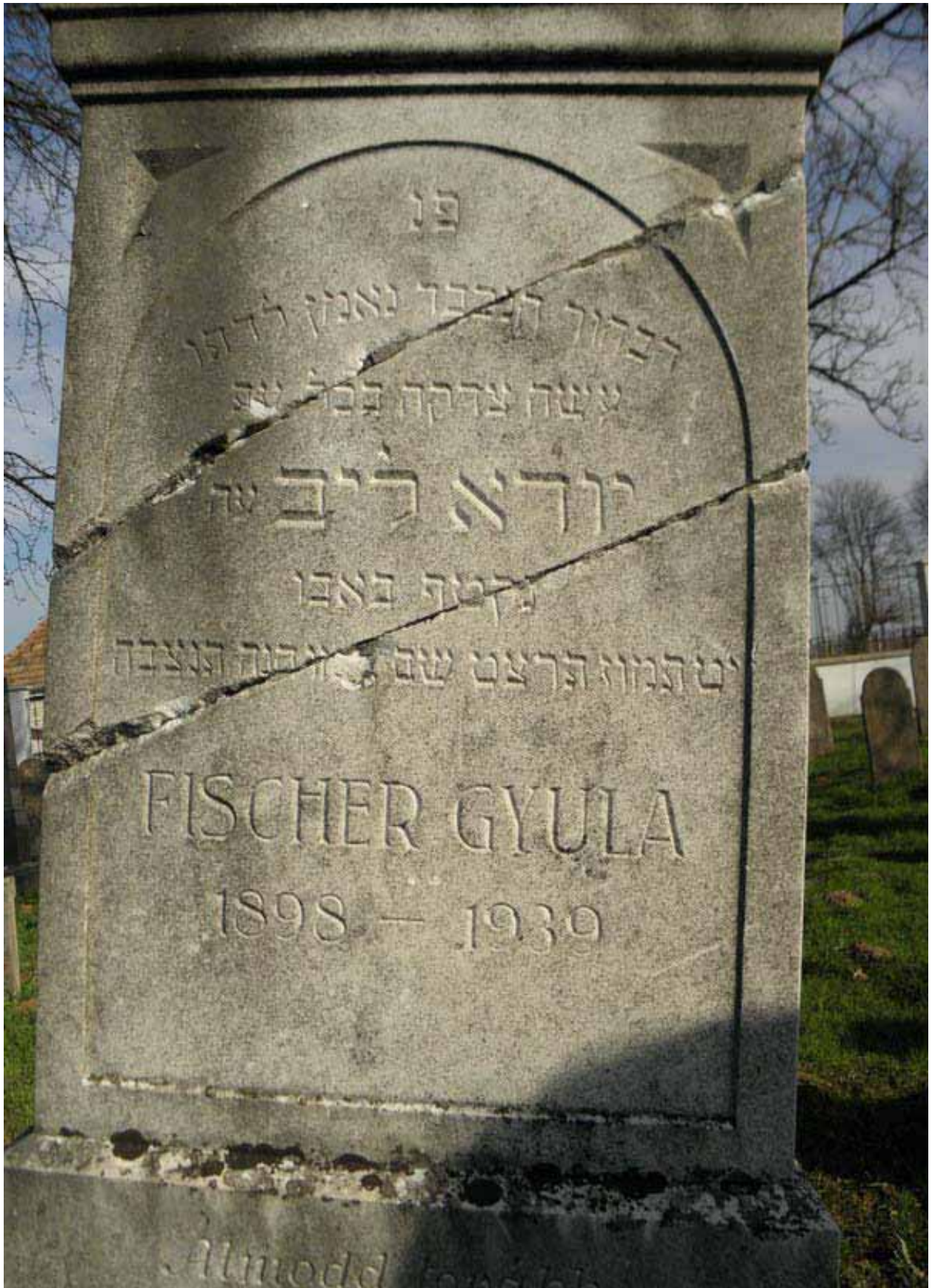
Golgotánk

Bármily
nehéz is
keresztünk,
csak a
könnyekig
jutottunk.

A sírás most
elmaradt,
mert jönnek már
Jeruzsálem leányai,
hogy elzokogják
fájdalmunkat.

Aztán
kendőt nyújt
a Megváltó,
s tisztára töröljük
homlokunk verítékét,
jelét a bűnnek
meg a
szenvedsének.

(2013. szept. 7.)



Érsekvadkerti temetőből

KEREKES TAMÁS

A barackba zárt szellem

Holt Költők Társulata
interjúk holt írókkal VIII. .rész

Carlos Füllentessz mesél Buenos Aires egyik kávéházában

A valóság nem ér véget a paradicsom áránál –volt a távirat címe

Buenos Aires központjában, a Bolivar sugárúton, a Macondo kávéházban ültem barátaimmal: Carlos Füllentesszel /a Hadjárat írója/. Később bejött Octavio Lopez, Prudencio Lopaz, /az Argentin Morning Star szerkesztői/, Rivardi Zamata /jeles librettista/, Gabriel Láz, forgatókönyvíró, s maga a nagy Basturias is, s később csatlakozott Bortasar, akit ugye senkinek sem kell bemutatni. Az asztalfőn maga a nagy Törhetssz ülnökölt, aki nemcsak metafizikai detektívregényeivel vált a dél-amerikai irodalom nagy doyenjévé, hanem az argentin gauchók késpárbajai alatt vonító tangó ütemére lüktető tükrös könyvlabirintusaival, amelyet a posztmodern hermeneutikusok szívesen neveznek körkörös söröknek is. A társaságban jelen voltak még könnyed tollú bírósági fogalmazók, novellisták, kétes hírlapírók, s olyanok is, akik nem írtak mást életükben csak feljelentőlevelet. Egyedül Garcia hiányzott, akit magunk között csak Ezredesnek hívtunk. A megnevezést nemcsak a fehér rummal való könnyed liasonja miatt érdemelte ki, hanem az abból fakadó csapongó, szertelen bogotai fantázia miatt is, amiért is, néha, kapatosan a saját regényeiben is csak egy-egy “regényfolyót” látott. Fehér rumból-tette hozzá ilyenkor kissé szarkasztikusan Törhetssz. Üresen hagyott széke előtt a pincér megállt /a cvikkeréből áradó szomorúság láttán éreztem, úgy gondolja, hogy neki van egyedül copyrightja a szépirodalomra, s ez a megítélés olyan egyenes, mint a Lumumba utca/, zsebéből keskeny ecarte-t vett elő és csöndesen az asztalra tette. A levél nekünk szólt. Nem az elnök olvasta fel, hanem én, mert Törhetssz, legendás látnoki képessége ellenére is homályosan látott, nem színről- színre, ő még a fehér rumról is azt mondta, hogy színtelen, csak mi akarunk feketén-fehéren fogalmazni. Garcia levelének felolvasása reám hárult.:-”A kötetben szereplő tizenkét novellát az elmúlt tizennyolc év során írtam. Furcsa történetük van, amit talán nem árt elmondani, ha másért nem, hát azért, hogy a gyerekek, akik ha nagyok lesznek, írók szeretnének lenni, már most tudják meg, hogy az írás milyen gyötrő és csillapíthatatlan szenvedély. Az ötlet a hetvenes évek elején jutott eszembe, amikor egyszer egy olyan álmom volt, ami sok mindent megvilágosított bennem, akkor már öt éve Barcelonában éltem. Azt álmodtam, hogy a saját temetésemen veszek részt, talpon: ott ballagok a mély gyászban lévő, de harsogóan vidám barátaimmal a gyászmenetben. Mindannyian boldogok voltunk, hogy újra együtt vagyunk. És én voltam a legboldogabb, amiért a halálom alkalmából újra együtt lehetek legrégebbi, legkedvesebb latin-amerikai barátaimmal, akiket már sok éve nem láttam. Amikor véget ért a szertartás, és ők elindultak kifelé, én is velük akartam menni, de egyikük szigorúan közölte velem, hogy a mulatság az én számomra véget ért. - Te vagy az egyetlen, aki nem mehetsz el innen - mondta. Akkor értettem meg, hogy a halál nem más, mint hogy az ember nem lehet együtt a barátaival.” /Gabriel Garcia Marquez/Ezt a trükköt ismerem-mondta elgondolkozva Carlos Füllentessz, ez Garcia Tizenkét vándornovellájának előszavából való. Én olvastam, magyarul is megjelent. - a pincér szívélyes közlése. Kösz /Carlos Füllentessz!/-Már megint Európában csatangol-mondta egy névtelen kolumnista. -Ugyan! Az Ardennek környékén csak azok az emberek laknak jól, akik tudják, hogy a szomszédban éheznek!-Akkor mit keres ott?-Rólunk ír - vette át a szót Füllentessz!/, a történetek a dél-amerikai lélek és az európai valóság összeütközéséről szólnak, én olvastam. A Jó utat, elnök úr c. írás egy koldusszegény banándiktátor svájci haldoklásáról szól, A szent c. novella pedig egy Andokból származó, Olaszországban élő költő iszonyatos erőfeszítéséről, hogy lányát, aki gyerekkorában halt meg, a pápa szentté avassa, s amikor Garcia húsz év múlva találkozik vele Rómában rájön, hogy, ...,de ekkor a pincér zavartan közbeszólt:-”Ő volt az, öregem és megfáradtan. Őt pápa halt meg már addigra, az örök Rómán kiütköztek az elaggás végső tünetei, de ő csak várt.- Már olyan régóta

várok ,hogy nem lehet sok hátra- mondta, amikor elbúcsúztunk, a majdnem négy órán át tartó könnyes összeborulásunk után. - Hónapok kérdése az egész. - Aztán elindult az utca közepén, a lábát húzva, katonai bakancsában és sapkájában, mely olyan színehagyott volt, mint az öreg rómaiaké, ment, és ügyet sem vetett az esőben felgyűlt pocsolóakra, amelyekben már rothadni kezdett a fény. Ekkor már nem volt bennem kétség, ha lett is volna valamikor, hogy a szent nem más, mint ő. Nem tudott róla, de lányának épségben maradt testén keresztül már huszonkét éve ,élve és elevenen, a saját szentté avatásának igaz ügyéért harcolt.” - fejezte be a novellát kissé idegesen a pincér.-Á, szóval, Macondóban még mindig esik! -jegyezte meg Gorge Tamado - ez az ő híres mágikus antirealizmusa. -Nem, az Patrick Süskind Parfümjé. A Stern és Spiegel szerint ez Európa válasza Garcia Száz év magány - ára-szólt közbe egy jól tájékozott kritikus.-A mi kutyánk kölykének lába kelt, de bőréből kibújni nem tud-jegyezte meg az elnöklő látnok.- Azt is nyilatkozta, hogy azért élt Barcelonában, mert a spanyol irodalom legnagyobb remekműveit az Inkvizíció alatt írták - jegyezte meg egy epés perui novellista.-Faulknerista!- zúgott föl a vád.A vitát a pincér szakította félbe.-azt is mondta, hogy “azért vagyok író, mert szeretném, ha a barátaim kedvelnének.” Egyébként itt a távirata, ebben a pillanatban érkezett, s elénk lökött egy blankettát. Prudencio Lopez olvasta fel.:”Egy rövid novella megírása olyan erőfeszítésbe kerül, mint egy regény első sorai. A regény első bekezdésében ugyanis mindent meg kell határozni: a szerkezetet, a hangot, a stílust, a ritmust, a terjedelmet, olykor még valamelyik regényalak jellemét is. A többi már gyönyör, az írás gyönyöre, melynél bensőségesebb és magányos gyönyört el sem lehet képzelni és az ember csak azért nem javíthatja a könyvét élete végéig, mert az a vasszigor, amellyel elkezdte, arra is rákényszeríti, hogy befejezze.A novellának viszont nincs eleje és nincs vége: vagy megköt vagy nem köt meg. És ha nem köt meg, akkor azt súgja a tapasztalat, a magamé meg a másoké is, hogy az esetek többségében jobb, ha újra kezdjük valami más úton indulva el, vagy kidobjuk a szemébe.” - Marquez.-Nos Uraim! Ez nem az a Söpredék /Marquez első regénye - Carlos Füllentessz közlése/, ami szemétkosárba kerül-süllyesztette vissza a táviratot a pincér a zsebébe.

Kierkegaard a kisecseti urológián

-Jöhet a következő. Mi a panasz?

-Nem értem saját magam.

-Miért, kicsoda Ön?

-Én, Kierkegaard a 19. század nagy magányos gondolkodója néven ismert közíró vagyok. Részben Viktor Eremita álnéven írtam személyes hangvétellű irodalmi, világos szemléletű filozófiai és pszichológiai elemzéseket és teológiai írásokat. Keresztény, vallásos nézőpontom, amely saját hitküzdelseimnek a háttere, minden írásomban fellelhető. Elemzéseim az ember létmódjától a XX. század egzisztencialista filozófiája számára döntő ösztönzést adtak

-Ambuláns kezelés megfelel? Az ilyen alkalmazkodási képtelenség korszerű szorongásgátlókkal kielégítően kezelhető. Egyedül él?

-Ez szerepelt a korábbi kórlapomon:

„1837-ben beleszeretett az akkor tizenéves *Regine Olsen*be, akit 1840-ben eljegyzett. 1841-ben indoklás nélkül felbontotta a jegyességet. A jegyesség felbontása Kierkegaard filozófiájában motívummá vált, újra és újra átértelmezvén azt. Naplóiban arról számol be, hogy fiatalkori szorongásaitól, szomorúságától akarta megóvni a lányt: „Ő tönkrement volna, és alkalmasint tönkretett volna engem is. Én túl nehéz voltam neki, és ő túl könnyű nekem, és mindegyikben oly könnyen megszakadhat az ember”

-Kapott már korábban orvosi segítséget?

-Igen. Kipróbáltam a Viagrát, a Cialist és a Levitrát. Nem használtak.

Ma már ez történelem, mondta az orvos, az idei Nemzetközi Urológiai Világkongresszuson kihirdették,hogy az impotencia gyógyításában még az idén megtörténik a döntő áttörés.

-Schellingről vallott nézetei nem kivetítődések?

„ Schelling elviselhetetlenül fecseg. A potenciákról szóló egész tana a legnagyobb impotenciát árulja el”

De. Diszfunkciós erekciós zavaraim vannak.

-S erre hogy reagált Ön?

Megírtam a **Vagy vagy** c. könyvet és az **Épületes beszédek** c. gyűjteményt.. De a reggeli merevedés a legnagyobb gond.

-Emlékezzen, hogyan kezdődött?

„Az ember: szintézis; a végtelenség és a végesség, az időbeliség és az örökkévalóság, a szabadság és a szükségszerűség szintézise. A szintézis a kettő közötti viszony. Az emberi élet nem adottság, hanem feladat, amit meg kell oldani.”

-Nem áll kábítószer hatása alatt?

-Nem?

-Ön szerint mi az Ön baja?

Az ember: ami szintézis; a végtelenség és a végesség, az időbeliség és az örökkévalóság, a szabadság és a szükségszerűség szintézise. A szintézis a kettő közötti viszony. Az emberi élet nem adottság, hanem feladat, amit meg kell oldani.”

-Egyéb egészségügyi problémák?

-A hajóorvos noteszében találták:

Ekkor jött közbe a gyomorrontás. Mit evett? A reggeli már nem ízlett, de megitta. Baj volt? Talán. Kis keserűpálinkával próbálkozott, de sajnos hamisítvány volt, és csak a feje fájdult meg tőle. Gondolta, lefekszik aludni, de melankóliával ébredt. Este, bár semmi étvágya sem volt, mégis kávé ivott. Másnap reggel ismét. Akkor az az állapot következett, hogy gyomra a éhségtől fáj, de étvágya csepp sem volt. Az egészet betetőzte, hogy mégis megebédelt. Estére már émelygett és szédült. Így telt az utazás első két napja.

A helyzet pontos tudatosításán sok múlik, így hát meg kell tudni: mi a gyomorrontás? A táplálkozás megszűnése oly módon, hogy az ember nem kíván enni. Lényegesen tehát a valósággal való kapcsolat megszakadása. Mint minden betegség. Enni annyi, mint tanulni, szól egy költő. S mikor az evést visszautasítom, a tanulást utasítom vissza. Nem akarok tanulni. A gyomorrontás tehát nem más, mint a realizálódást megakadályozó tényezők túlsúlya. (Hamvas Béla: Kirkegaard Szicíliában)

Georg Brandes:

„A legkorábbi emlékeim Kierkegaard-ról kora gyerekkoromra nyúlnak vissza, amikor nem tudtam megfelelően felhúzni a nadrágot, hogy egészen a cipőig érjen, miként ez elvárás volt, és dajkám azzal dorgált meg, hogy „te Sören Kierkegaard!” Ekkor hallottam először ezt a nevet, ami igen erőteljes visszhangot vert a felnőttek fülében is. A Corsair című lap karikatúrái azokban a körökben is ismertté tették Kierkegaard lábait, amelyekbe a szelleme nem hatolhatott be. Nadrágjának híre ugyanolyan elterjedt volt, mint tíz évvel korábban Franciaországban Théophile Gautier vörös mellénye lehetett.

Koppenhágában úgy ismerték ezt a különös embert, mint valamiféle utcai különcöt. Életének külsőségei szinte rutinszerűen voltak bizarrak. Az ember már kora reggel találkozhatott vele távoli ösvényeken a város sáncai felé, ahol is, meglehetősen nevetséges módon azért váltott ki horgászendélyt, hogy zavartalanul gondolkodhasson és komponálhasson. [...] Kedves helye volt a Gripi erdőben a Nyolc Út Sarka, amelynek már a neve is rendkívül vonzó volt számára – a magával eltelt személyiség számára, akit mindenki ismert és megszólított –, mert azt az ellentmondást tartalmazta, hogy az a hely, amelyen nyolc út találkozik, valamiképpen sarkot formálhat. Ott ült, mintha a nyolc úton egy egész nemzetség távozott volna, de egy embert ott felejtettek, és mintha a nyolc út azért vezette volna el tőle az embereket, hogy gondolataiban majd visszatérhessenek. Kierkegaard számára komoly nehézséget jelentett, hogy megfelelkezzen magáról, így nem merülhetett el egészen a természetben sem, aminek tanulmányozásától egyébként is viszolygott, sem a történelemben, aminek ő, jelentős filozófiai tehetségével nem látta értelmét, ritkán a zenében, ahol elsősorban a saját eszményét kereste, és még itt, az elszigeteltségben is úgy érezte magát, mint valamiféle felezőponton.

De ha valaki egy téli estén elsétált a háza felé, és felpillantott az egymás mellett sorakozó, fénylő ablakokra azon az emeleten, ahol élt, az a benyomása támadhatott, mintha valamiféle ünnepség kedvéért lennének ezek mind olyan szépen kivilágítva; de akkor megpillanthatta és megsejthette a gyönyörűen bútorozott, fűtött szobákat, ahol ez a különös gondolkodó sétált fel és alá abban a csendben, amit csak a toll sercegése

tört meg a papíron, amikor megállt, hogy gyorsan lejegyezzen egy gondolatot valamelyik műve számára, vagy valamiféle bejegyzést tegyen a naplójába. Mert hogy minden szobában volt toll, papír és tinta.”

- Szociofóbia?

- Ezt Önnek jobban kell tudnia!

- Igaz, hogy Ön Krisztust is keresztényellenesnek nevezte?

: Azt beszéljük, a közelmúltban Sören Kierkegaard-t megütötte a guta, aminek következménye könnyen végzetes lehet. Nagyon valószínű, hogy betegsége, idegfeszültsége és valamiféle kóros ingerlékenysége alapvető szerepet játszott keserű és fonák tevékenységében, amelynek során úgy mutatta arcát a világnak, mint amit az emberiség gyűlölete torzít el. Ez persze valamiféle mentség lehet számára, de bizonyos számot kell majd adnia azért a szenvedélyes törekvéséért, hogy mindenáron észrevétesse magát, ami ennek a betegségnek az eredeténél is sejthető, és amely behajszolta őt a hamis próféta szerepébe, s ezzel támogatta a legkíméletlenebb hitetlenséget. Következetessége nyomán Kierkegaard-nak magát Krisztust is keresztényellenesnek kellett volna neveznie, hiszen Krisztus egykor arra szólított fel, hogy 'menj, taníts és keresztelj meg mindenkit', csak hogy Kierkegaard értelmetlenségnek tartotta nagyszámú ember megkeresztelését, mert a kereszténység számára képtelenség volna elérni többet, mint néhányat. Így nem csak az apostolok voltak tévedésben, amit egyszer elég nyíltan ki is jelentett, de ha következetesek akarunk lenni, akkor maga Krisztus is tévedésben élt. Így Krisztus sem lehet igazi keresztény. Egyedül csak Kierkegaard értette meg mindezt egészen. Csak hogy saját bevallása szerint ő maga sem volt keresztény, akkor tehát maga a kereszténység sem létezik. Így hitetlensége pontos ennek elutasításában, mert akkor mindez csakugyan nem több mint egy fantom, ami nem való emberi lények számára. Ide vezette őt a szórszálhasogatás, annak vágyával, hogy éles paradoxonokban fogalmazzon. És most, annak a reménynek közepette, hogy mindent összeromboljon, amit évszázadokon keresztül létrehozta, hogy mindent visszavessen a káoszba, ahonnan majd valamiféle meghatározatlan vegyülék fog feltámadni – erőfeszítései közepette, hogy az egyház nagy tanítóit a porba rántsa, emlékezetébe idézzék, hogy ő maga is por, és egész tevékenysége, ami gyűlöletre és szellemi fennhéjázásra épült, éppolyan mulandó, mint a por.”

- Mit mond Önről a szomszéd, Andersen úr? Végzünk egy kis környezettanulmányozást.

Hans Christian Andersen:

Csak egy hegedűs című regényem kis időre megragadta az ország egyik legbrilliansabb fiatalemberének a figyelmét. Ez volt Sören Kierkegaard. Amikor egyszer összefutottunk az utcán, említette nekem, hogy recenziót készül írni róla, amivel sokkal elégedettebb leszek, mint bármelyik korábbi kritikával, mivel, mint biztosított róla, engem egészen félreértettek. Hosszú idő telt el azután. Újra elolvasta a könyvet, de ez el is mosta korábbi, kedvező benyomását. Arra kell gondolnom, minél komolyabban mérlegelte a mű kompozícióját, annál törekenyebbnek tűnt számára. Amikor írása megjelent, az bizony egyáltalán nem volt kedvemre való. Egy egész könyv lett belőle (az első, azt hiszem, amit Kierkegaard írt), amit igencsak nehézkes volt olvasni, súlyos hegelianus stílusa miatt. Azzal tréfálkozott, hogy csakis Kierkegaard és Andersen olvasta végig az egész könyvet. A címe az volt, hogy Egy még élő ember írásaiból. Annak idején azt hámozta ki belőle, hogy én egyáltalán nem voltam író, hanem egy kitalált alak, aki kiszökött saját szerepéből, így egy későbbi író feladata lesz, hogy vagy a helyemre tegyen, vagy egy olyan műben használjon fel, amely kiegészítésként kapcsolódna hozzám. Később azután jobban megértettem ezt a szerzőt, aki lekötelezett engem mind kedvességével, mind tisztánlátásával.”

Robert Neiiendam:

„Egy napon megmutattam Regine Schlegelnek egy irodalomtörténeti kézikönyvben található Kierkegaard-képet és megkérdeztem, hogy hűséges portré-e. »Igen is meg nem is« – felelte. »Kierkegaard megjelenését könnyű volt torzra jézésként visszaadni, és sokan éltek is ezzel a lehetőséggel«. Amikor felvettem, hogy mindig kissé feszesnek tűnt a háta, azt felelte: »Igen, mert annyit írt meg olvasott az asztalánál«. Beszéltünk arról is, hogy mennyire érdekelte a színház, és arról a tehetségéről, ahogy műveiben színházi kérdéseket vet fel. »Semmiképpen sem azért járt színházba, hogy valamivel agyonüsse az időt« – tette hozzá Regine Schlegel. Másfelől azonban nem utalt arra az epizódra, amit egy másik családtagtól hallottam, hogy egy este, amikor valamennyien ott ültek a nézőtéren, Kierkegaard a nyitány után felállt, és azt mondta: »Most már mehetünk is. Túl vagyunk a várakozás gyönyörén, és ez a legjobb rész.«

Signe Laessoe levele Hans Christian Andersenhez:

„Egy új irodalmi üstökös (úgy tűnik, mintha azt írtam volna, hogy »dromedár«, de valójában üstökösre gondolok) lebeg itt az égen – előhírnök és eljövendő szerencsétlenségek okozója. Olyannyira démonikus, hogy az ember csak olvassa és olvassa, majd elégedetlenül lecsapja, de azután mindig újra fel kell vennie, mert sem megszabadulni nem lehet tőle, sem megőrizni. »De hát mi az?« hallom a kérdésedet. Ez bizony Sören Kierkegaard-tól a Vagy – vagy. Fogalmad sem lehet arról, mekkora szenzációt keltett. Azt hiszem, semmiféle könyv még nem okozott ekkora felbolydulást azóta, hogy Rousseau letette a maga Vallomásait az oltárra. Miután az ember elolvasta, undort érez a szerző iránt, míg elismeri mélyleges intelligenciáját és tehetségét. Nekünk, nőknek különös okunk van haragudni rá, mert – akárcsak a mohamedánok –, ő is a végesség birodalmához tartozónak tekint minket, és csakis az a mentségünk, hogy megszüljük, szórakoztatjuk és megmentjük a férfiakat. Az első részben (az egész mű 864 oldalas) ő az esztéta, vagyis a gonosz. A másodikban már etikus, vagyis egy kicsit kevésbé gonosz. Mindenki dicséri a második részt, mert ott az alteregója, vagyis a jobbik fele jut szóhoz. De engem a második rész még jobban bosszant – mert éppen ott kötözi a nőt a végességhez. Voltaképpen csak egy kis részét értem az egésznek, mert a mű túlzottan filozofikus. Ilyeneket mond például: »Nincs boldogság, csakis a kétségbeesésben, siess és ess kétségbe, mert nem találsz boldogságra, csak ha ezt már megtetted.« Máshol pedig ezt mondja: »Az ember boldogsága csak abban rejlik, ha képes önmagát választani.« Hát ez mi a csodát jelent? Az egész könyv tele van az étellel szembeni elégedetlenséggel, ami csakis egy hibbant életvitel eredménye lehet.”

O. P. Sturzen-Becker: „S. Kierkegaard olyan szerző, akit nem lehet költőnek nevezni – kiváltképp azért nem, mert egy igazi költő próbája, hogy érti a rímelés nemes mesterségét – de akárhogy is, legalább egy lábával a szépirodalom talaján áll. Legelső műve 1843-ban jelent meg »Victor Eremita« 16 álnéven, a Vagy – vagy, ami témájának minden spekulativitása ellenére számos olyan epizódot tartalmaz, amelyek a regény hagyományait követik. A dán irodalmi világ részéről igen komoly figyelemben részesült. Azóta pedig, hihetetlen termékenységgel – és ebben az értelemben a dán írók meglehetősen korlátozott kreativitásával éles ellentétben –, folyamatosan cserélődő álnevek alatt egy egész kisebb könyvtárat írt össze a mai napig, s ezek többsége terjedelmes, vastag, nyolcadrét kötetekből áll, szépen nyomtatott betűkkel zsúfolva. Az egyik hónapban „Johannes de silentio” a neve, a másikban „Constantin Constantinus”, a következőben „Vigilius Haufniensis”, majd „Nicolaus Nota-bene”, „Johannes Climacus”, és „Hilarius Bogbinder”. Mindezek a művek kisebb vagy nagyobb mértékben úgy tűnhetnek, mint különféle spekulatív képzelgések, amelyek olykor úgy, ahogy vannak, teljes szimfóniákká terebélyesednek. Maga Kierkegaard kedvenc kifejezésével ezeket „gondolatkísérleteknek” nevezi, és csakugyan egyszerre értekeznek a világon mindenről, jelentős tehetséggel – metafizikus jellegű kérdésekről éppúgy, mint esztétikai-lélektaniakról, vagy társadalmi témákról – mindezeket a dialektika alsó szólama kíséri és tartja össze, és a „szókratészi ironia” folytonos dallama kíséri. Valójában Kierkegaard a dialektika Johann Sebastian Bachja. Az sem kevésbé igaz, hogy ez a bölcs, mély, ironikus és szofisztikált fantáziavilág – amely jócskán tartalmaz költői elemeket, de amelynek irányát és értelmét nem mindig könnyű kihámozni – a nagyközönség számára jórészt felfoghatatlan. Ez pedig felveti azt a fontos kérdést, hogy vajon – ha eltekintünk a Vagy – vagy- tól, amely vitathatatlanul Kierkegaard legemberibb műve – ennek az álneves „Eremitának” valóságos működése sokkal híresebb, mint amennyire ismert. De Kierkegaard történetesen gazdag ember, így megengedheti magának, hogy folytassa ezeket a »gondolatkísérleteket« – amelyeket szokatlan szelleme alakít, de amelyeknek a publikálása bizonytalansággal tönkretenne bármilyen más szerzőt – addig, amíg csak tetszik neki, bár csak saját kedvtelésére. Mindenkinek megvan a maga kedves fényűzése.”

Emil Boesen: „– Felveszed az utolsó szentségeket?

– Igen, de nem lelkipásztortól, hanem közembertől.

– Ezt elég nehéz lenne megoldani.

– Akkor nélkülük halok meg.

– Ez nincs rendben.

– Erről nem vitázok. Döntöttem. Ezt választom. A lelkipásztorok a királyság tisztségviselői, és semmi közük a kereszténységhez.

– De hiszen ez nem igaz. Amit mondasz, az sem az igazságot, sem a valóságot nem fedi.

– Igen, látod Isten fenséges, de aztán itt vannak mind ezek az emberek, akik megpróbálnak mindent a maguk kényelme szerint megoldani. Így mindenki számára elérhetővé teszik a kereszténységet, és ezernyi lelkipásztor van, tehát senki az országban nem halhat meg áldás nélkül. Akkor pedig ők volnának a fenségesek, és Isten fenségességének vége. Ezentúl mindenben Istennek kell engedelmeskednie.”

- Most lépjen fel a lépcsőre, a rendelőben, támassza a kezét, lábait tegye szét, tegyen úgy, mintha nyomna, megnézzük a prosztatáját.

- Istenem, mondta Kirkegaard.

Forrás: Bruce H. Kirmmse: Encounters with Kierkegaard. Prince-ton, University Press, 1996.

KOVÁCS T. ISTVÁN

KÜLÖNLEGES OLVAMÁNYAIM

Vasbölcsőben

Valamikor, a múlt század nyolcvanas éveiben, a Csepeli Munkásírók fórumán Czine Mihály irodalomtörténész mellett szorongtam. Hozzászólásomért kaptam honoráriumként azt a kis füzetet, amely most lependerült a könyvespolcomról. Ez készlet gondolkodásra is; -Vajon lehet-e írókat, költőket úgy osztályozni, hogy az egyik munkás, a másik népi, a harmadik netán polgári író?

Az persze igaz, hogy annak idején a népi íróknak nevezett szerzők többsége népi, leginkább paraszti származású volt, és főként a szegényebb néposztályok életéről írtak regényt, novellát, szociográfiát. Jelentős részük autodidakta módon szerezte a műveltségét. Csepelen is azt tapasztalhattam, hogy az ott jelenlévő szakmunkások, technikusok nem csak a tollat, hanem a könyvet is kitartó szorgalommal és tehetséggel forgatták. Úgy gondolom, hogy ilyenformán a munkás és a népi jelző vállalását az életút kezdete határozza meg. A hovatartozás pedig a megírt művekben tükröződik. A fizikai munka világának a maga nyersségében való, érzéki megismerése persze a nyers valóság közelsége másoknál mindig erősebben hat az alkotóra. A mi világunk 81/2-3 sorozat Vasbölcsőben című kis füzet alakú antológiát még a Táncsics Szakszervezeti Könyv és Folyóirat Kiadó jelentette meg. Szerkesztője Gerő András volt. A szerzők között már akkor is olyan nevek szerepeltek, akiket lapokból, folyóiratokból, könyveikből ismerhetett meg az olvasóközönség. Bánhidi Lajos akkor is esztergályos volt egy nagyüzemben. Barcs János kőműves volt, Csepeli Szabó Béla géplakatosból lett íróvá, Kiss Dénes költő korábban gumigyárban dolgozott, Soós Zoltán esztergályos volt, Csanády János autószerelő, Békési Gyula villanyszerelő, Tamás Menyhért sörgyári munkás, Iluh István papírgyári munkás, Ács Jenő hengerköszörűs. Korábban Ratkó József és Székely Dezső is sokféle munkával ismerkedett meg, ahogy az a füzet bevezető szövegében olvasható.

Csepeli Szabó Béla, Kiss Dénes, Csanády János, akkor már József Attila díjasok, Ratkó József, Békési Gyula, és Soós Zoltán SZOT díjasok. Költők mindenekelőtt. Emlékeztetésre méltó munkásságuk néhány korábbi termését érdemes itt közre adni.

Ács Jenő

Nagyapám

Mennyi bús ráncot faragott,
rótt rád
cifrázott nyelvű tükrös bárdunk
az idő.
Markolatán lobogtak pillangók,
pengéjén
janicsárfényű csillagok ütöttek tábort,
hold imbolygott,
két szarva közt
meddő jelek iramtattak levegőt.
Egyszer, hogy az ősz,
köddel terelte el a fákat,
a szil alatt ültünk,

s ahogy az este nőtt,
ki sem gyulladt a vacsoracsillag,
csak pillánk repdesett puhán,
mögötte tekintetünk törékeny csikója táncolt,
bár kedveltük e dobogást,
mégis szóltunk:
rokkant királyokról,
bölcsekről.
A mohos ég szülöttei ők,
csak éjfélkor a pásztorok komáznak velük,
ilyenkor vérben fürdik a kocsmák mennyezete,
s bicskákat bimbóznak a mestergerendák.

Barcs János

Favágók ebédelnek

Tüzek lobognak a hóban;
a fejszék is pihennek.
Rózse ropog, táncol a láng,
favágók ebédelnek.

Zúzmarás gyertyánok között,
jéggé fagyott a hideg,
erdei rőt parázson
szalonna-zsír sistereg.

Sovány róka fut a hóban,
lába mély nyomot hagy ott,
puli csahol egy fatuskón
nyála szőrére fagyott.

Pörögnek a karcsú nyársak;
fáznak szegény ördögök...
füstölt szalonna illata
lebeg a parázs fölött.

Bánhidi Lajos

Vidiaszilánkok

Kezedbe fogva szinte él,
a gépen tűzvirág.
Lehet alatta krómacél,
gyorsan porozva vág.

Negatív éllel egy veled,
vidám zenére szól.

Hanyag munkára megreped
karcol, törik sípol.

Csak akkor szép, ha szárnya nő
percet rohamra nyer.
Ötvözve ékes drágakő
amit vigyázni kell.

Sistereg, hogyha hallgatok,
kacérkodik velem
verset teremtő nappalok
történeiseiben.

Tudom, nem várnak rám csodák
A tisztelet tanít
óvni kékfényű vídiák
szilánkdarabjait.

Kiss Dénes

Fekete Szahara

Lányok a gumigyárban

Perzselnek gépek: hengerek
fénylő pofája süt
Árnyékba bújni nem lehet
Szahara mindenütt!

Lucskosan hajlongó lányok
Poros pókháló mindegyik haja
Kebük a blúzrésen kilángol
Lobogás ez a Szahara.

Oszlop remeg
Falakban tűz lakik
Füst- éj húny szemfehéreket
Kéményen szállnak álmaik

Tüze a gépek mind:sötét
acél ág-bogú máglyák
Égetik gyárak vas-kövén
napjaink Johannáját.

Ratkó József

József Attila

Ez a hitvány, gyönyörű ország
megszégyellhetné Janus –arcát.

Édes nagyfiát lökte sínre,
s vigyorgott e halálos csínyre.

Züllött méhébe gyömte vissza,
hogy újból világra hozza.

Most lucskos csigaházat szárít
pótolni sérült csigolyáit.

Kismama-hasán kín-ragyog-
kigyöngyöznek a csillagok.

Iluh István

Béke van

Béke van béke
A harangot
Nem verik félre
Örökkön legyünk
Erre ítélve

Mégis

Én mégis belekiáltok
Ebbe a zúrzavaros
Semmi kissorsú emberek
Tengertől örökölt hangján.

Székely Dezső

Emlék a magasból

Don Quijote, a búsképű lovag
nem ült büszkébben a legendás kancán,
mint én a földön, egy gyalult gerendán,
onnan néztem a sürgő ácsokat.
Apám is ott volt, fönn a háztetőn,
fogai között pár nagyfejű szeggel,
tudva a dolgát éber figyelemmel,
s mint az artisták, olyan vakmerőn.
Fölötte mintha sápadt égi jel:
nappali csillag suhant volna el,
csak én láttam- ő szegelt, kalapácsolt-
és csodálgattam, hisz Urunk is csak ács volt,
de apám talán bátrabb, nemesebb:
nevetni próbált, mikor leesett,
hogy ne rémítse meg a gyereket...

CSÁKY KÁROLY

Emlékezések és vallomások VIII.

A szülőföld „aprószentjeinek“ és nagyjainak méltatása 1.

Utószó a Szeder Fábián Konferencia-kötethez

Jópár évtizede van már annak, hogy a magyarországi sajtóban írás jelent meg Szeder Fábiánról, s a szerző feltette a kérdést: vajon szülőföldjén, a Felvidéken ismerik-e őt? Bizony, nem sokan és nem sokat tudtak akkor a több mint két évszázada élt jeles magyar tudósról, őseink kutatójáról, az egyház kiemelkedő személyiségéről. Bántotta a dolog a szülőfalu, *Csáb* egykori plébánosát, *Dobos Pétert* is. Lévén a katolikus pap hajdani iskolatársam és barátom, hozzám fordult információért, meg azért, hogy segítsék neki egy emléktábla állításában.

Kutakodásom Szeder Fábián felől már korábban elkezdődött, éppen ezért nem okozott gondot egy emléktábla-szöveg megfogalmazása. A tábla *1984-ben* el is készült, de csak később kerülhetett fel a *római katolikus templom* külső falára. Ama templom bejáratához, melyben Szeder Fábiánt születése után keresztvíz alá tartották. Az emléktábla máig is hirdeti, hogy *1784-ben* itt született a *tudós tanár, a magyar író, a bencésrendi szerzetes és a palócság első kutatója*.

A XX. század második felében bizony a csábiak sem tudtak semmit híres fiukról. De hiányos volt mások ismerete is e tekintetben a Felvidéken. Céлом tehát elsősorban az volt, hogy a tudós kutató emlékét felélesszük, szellemi örökségét újra felfedezzük, s bevigyük azt a köztudatba. Ezért publikáltam 1984-ben tanulmányt az Irodalmi Szemlében *Szeder Fábiánról és földijeiről, a palócokról* címmel. Ezért jelentettem meg cikkeket, megemlékezéseket a helyi sajtóban (*Honti Lapok, Haladás*), katolikus hetilapokban (*Remény*), pedagógiai szaklapokban (*Katedra*) és másutt. De foglalkoztam földinkkel önálló köteteimben (*Honti barangolások, Honti arcképcsarnok, Irodalmi kapcsolatok III., Néprajzi-honismereti írások az Ipoly mentéről*) is.

Megmozdult a szülőfalu is, s velük szintén együttműködtem. Beszereztük a Szeder Fábiánra vonatkozó adatokat a *Besztercebányai Leváltárból*; jártunk *Pannonhalmán, Komáromfüssön*, tartottunk Csábon megemlékezéseket, feldolgoztuk a Szeder Fábiánnal kapcsolatos emlékeket a falumonográfiában stb. Ma a jeles szülöttnek van *utcája Csábon*, működik a róla elnevezett *énekkar* s a *Szeder Fábián Egyesület*.

2005-ben a községben *Szeder Fábián élete és életműve* címmel nemzetközi konferenciát rendeztek. Ezen e sorok íróján kívül olyan jeles kutatók, szakemberek tartottak előadást, mint *Bánhegyi Miksa* pannonhalmi könyvtáros, *Wolhné Nagy Ágota*, a budapesti Mezőgazdasági Múzeum főmunkatársa, *Limbacher Gábor* néprajzkutató és *Sztyahula László* volt komáromfüssi plébános. Az ő előadásait tartalmazza ez a kötet, melynek megjelentetése *Balga Lászlónak, a Szeder Fábián Egyesület* elnökének és *Andor Csabának*, a *Madách Társaság* elnökének köszönhető elsősorban. Reméljük, jó szolgálatot tesz majd, s közelebb hozza az érdeklődőkhöz Szeder Fábiánt s a tudós szellemi örökségét. Mint ahogyan az a hasonmás kötet is, amely a *Lilium Aurum* Kiadónál jelent meg 2005-ben tanulmányommal. A *Palócokról* című kiadvány Szeder Fábián ama írásait tartalmazza, melyeket a szerző a *Tudományos Gyűjteményben* publikált népcsoportunkról, s még soha nem jelentek meg ezelőtt könyvalakban, illetve önálló kötetben. Remélem, nemes szándékunkat, igyekezetünket a szakma is tudomásul veszi, határon innen és túl egyaránt. Legyen közös érdekünk az, hogy földink hatalmas életműve közkinccsé válhasson, újabb megvilágításba kerülhessen.

Ipolyság, 2007. május 8-án

(A kötet Szeder Fábián élete és munkássága címmel jelent meg Budapesten a Madách Társaság kiadványaként Andor Csaba szerkesztésében.)



Szeder Fábian csábi emléktáblája



Szeder Fábán

Szeder Fábán, az irodalomtanár és a költő (1784–1859)

Szeder Fábánt, korának sokoldalú és nagy műveltségű emberét a katolikus egyház elsősorban tudós szerzetesként tartja számon. Olyan alakja volt ő a benecés rendnek, aki valamennyi területen megállta helyét: kiváló volt tanárnak és igazgatónak, gazdasági ügyintézőnek és kertésznek, könyvtárosnak és gyűjteménykezelőnek egyaránt. Azon túl, hogy a lelkeket is pallérozta, tudósként híven támogatta a reformkor törekvéseit, nép-

szerűsítette a magyar irodalmat, művelte anyanyelvünket stb. De ott volt az akadémia életrehívói közt, írásaival gyakran szerepelt a kor különböző újságjaiban, tudományos folyóirataiban. S akkor még mi mindenről nem szóltunk! Nem mondtuk el például, hogy kapcsolatban állt a XIX. század első felének legnagyobb irodalmi alakjaival, tudós férfúival; hogy népismereti dolgozatot írt földijeiről, a palócokról; s ő alkotta meg néprajztudományunk első nagyobb táji-csoport tanulmányát, mintegy elindítva a szakirányú magyar néprajzi érdeklődést.

Szeder Fábán érdemei tehát felbecsülhetetlenek. Szinte valamennyi lexikonunkban szerepel, bár a róla szóló adatok itt-ott pontatlanok. Van, ahol azt írják, hogy 1784. június 24-én Érsekújvárott született; tanár, igazgató, szónok és házfőnök volt több helyütt (*Révai Nagy Lexikona*, Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*). A *Magyar Életrajzi Lexikon* (Budapest, 1982) már Csábot jelöli meg születési helyül, s néprajzi és egyházi íróként, nyelvjáráskutató szerzetesként mutatja be őt. Veszprém megye „irodalmi nagyságai” közt költőként és vígjátékíróként szerepeltetik Szedert (Harmath István–Katsányi Sándor: *Veszprém megye irodalmi nagyjai*. Veszprém, 1984. 299.). *Néprajzi Lexikonunk* 1794-re teszi az íróként és tanárként emlegetett Akadémia-beli tag születését, s a három, palócokról szóló tanulmánya közül az 1819-est említi (4. kötet, Budapest, 1981. 570.).

Írásunkban nem a Szeder Fábánnal kapcsolatos tévedések korrigálására törekszünk elsősorban, s nem is az a célunk, hogy egy mindenre kiterjedő portrét rajzoljunk földinkről. Bevezetőként csupán



A Csábi templom, ahol Szeder Fábiánt keresztelték

Sajó Sándor hazatért

Tisztelt Egybegyűltekt!

Ipolyság a történelem viharaiiban edződött, olykor határszélekre és perifériákra szorult, ellentmondásos város. A sorsfordulók néha indulatokat szültek, homályossá tették a szellemi látóhatárt. Volt itt mesterségesen szított magyar- és zsidógyűlölet, ki- és betelepítés, tudatos felejtés, tespedtség és mellőzések sora.

A város mintha lassan-lassan felfedezné önmagát, tisztázná múltját, ismerkedne hagyományaival. Ennek jele a néhány emléktábla is, melyek emlékeztetnek Bartók Bélára, Széchenyi Istvánra, Gyürky Antalra, Schreiber Aladárra, az egykori Múzeumtársulatra és másokra. Tudjuk, az adósságtörlesztés korántsem ért még véget. Hisz nem emlékeztünk még ilyen értelemben Fegyverneki Ferencre, a közeli monostor európai hírvéprepostjára, Thury Györgyre, az innen induló nagy törökverőre, az Ipolyságot emlékirataiban is idéző II. Rákóczi Ferencre, a múzeualapító Pongrácz Elemérre, a zeneszerző Sipos Antalra, első olimpikonunkra, Szokoly Alajosra. A sort hosszan lehetne még folytatni.

Az elfelejtett ipolyságiak közül egyik most ismét hazatért. Sajó Sándor, a hajdani Ipolysági szabómester, Heringer János fia a szülőföldhöz való hűség költője. Nemrég még úgy fogalmaztunk, hogy keveset tudunk róla, mert versei nem szerepelnek tankönyveinkben, nem jelennek meg újabb kötetek, s nincs emléktáblája sem. A jég kezd megtörni: a Palóc Társaság és az Irodalmi Társaságok Szövetségének jóvoltából ma emléktáblát leplezhetünk le a szülőházon, új kiadású Sajó-kötetet vehetünk kezünkbe.

Hogy Sajó Sándort nem úgy ismertük, ahogy kellett, azt az említett hiányosságok is előidézték. S ehhez még az is hozzájárult, hogy az irodalomtörténet ellentmondásos és torz képet festett a századforduló csalódásokkal és keserűséggel teli költőjéről. Hogy ki volt ő igazából, azt az újabb kutatások faladata eldönteni. Egy azonban biztos: jövőnket, sorsunkat féltő, a szülőföldhöz ragaszkodó költő volt. Aki botladozásai és hibái ellenére is sok szépet alkotott. Olyan értékeket többek közt, melyeknek mindenképp ott a helyük az egyetemes magyar kultúra asztalán.

Sajó elégiái és ódái egy megsebzett lélekből fakadnak, de az életért kiáltanak, sorsvállalásunkat erősítik. Mert tudta, hogy magyarnak lenni mit jelent: "Magasba vágyva, tengni egyre — lent;/ Mosolygva, mint méla őszi táj,/Nem panasolni senkinek, mi fáj..."

A történelem bizonyára sok mindenben igazolta már Sajó Sándort, s esetleges botlásaiért is megbocsátott neki. Reméljük, onnan fentről ma egy kicsit ő is megnyugvóbban mosolyog, s megbocsát nekünk mulasztásunkért. Talán már jobban tudjuk: forrásainkban egyre gyakrabban meg kell merítkeznünk, s minden ellentmondásból a jobbik szeletet kell kiemelnünk. Köszönjük ezt azoknak is, akik ehhez hozzásegítettek, akik jelképesen bár, de hazahozták szülöttünket. Azt, aki egykor úgy kötődött ehhez a tájhoz. Most talán képletesen örökre itthon maradhat. Isten hozott szülőházaadhoz!

(Sajó Sándor emléktáblájának leplezésekor, 2000. XI.13-án. U.i. Azóta szobrot is állítottak Ipolyságon a költőnek.)



Sajó Sándor ipolysági emléktáblája

Két évtized Mikszáth-napjai

(Visszatekintés)

Irodalmi találkozóra invitált nemrégiben a Csemadok Nagykürtösi Területi Választmánya, hogy emlékezzünk arra: húsz évvel ezelőtt, 1984-ben szerveztük meg először a *Mikszáth Kálmán Irodalmi és Kulturális Napokat*.

Bizony emlékezni jólesik néha, mert – mint *Eötvös József* mondotta egykor – „Emlékeiből él az ember, s a múltból él az emlékezet. Kinek nincs múltja, nem lehet jelene, s jövője sem”. S nekünk, egykori irodalomnépszerűsítőknél, a kicsinyke vidékek napszámosságainak is van már múltunk. S talán tanulságosak is lehetnek az elmúlt évek történései. Ezért kell néha-néha idéznünk azokat, ezért nem árthat az emlékekben való megmerítkezés.

Jómagam is ezért készítettem már egy évtizede egyféle mérleget, a *Mikszáth Napok első tíz évének* amolyan szubjektív, éppen ezért talán hibáktól sem mentes s nem elég alapos értékelését. Am tettem ezt akkor azért, mert éveken át elnöke voltam az egykori *irodalmi-nyelvi szakbizottságnak*, s a most húszéves jubileumi Mikszáth-rendezvényeknek, illetve az első évtized eseményeinek talán tevékeny részese voltam magam is. Mindez pedig joggal és okkal tehet alkalmassá az emlékezésre és az emlékeztetésre.

Most, az újabb tíz esztendő eltelte után sem tehetek mást, csak ismételhetem magamat, két oknál fogva is. Az első ok, hogy újabbat már nemigen tudok mondani, hisz a húsz év második felében már nem a Nagykürtösi járásban tevékenykedtem, s a rendezvényeken csak itt-ott voltam jelen, elsősorban előadóként. Igaz, ha hívtak, mindig szívesen jöttem, s ha tehettem, segítettem – főleg a jeles szülöttek feltárásában, munkásságuk megismertetésében, szimpóziumok, konferenciák rendezésében, emléktáblák állításában stb.

A másik ok, hogy amit tíz éve elmondtam, tízegynéhány flekken összefoglaltam, azt ma is igaznak találom, régi mondandómat újraolvasva is vállalom a leírtaikat. Mert most sem mondhatok mást, mint azt, hogy a hetvenes-nyolcvanas években a *Csemadok Nagykürtösi Járási Titkársága*, illetve annak irodalmi-nyelvi szakbizottsága vállalta fel az Ipoly mentén azt a gazdag szellemi örökséget, mellyel e régió rendelkezik. Vállalta az emlékezést és emlékeztetést, a hagyományápolás felelősségteljes munkáját, s ezért ma sem kell szégyenkeznie. Hisz így váltak rendszeressé a *Mikszáth Kálmán Irodalmi és Kulturális Napok* is, akárcsak a *Madách Napok*. Így teremtődött újabb hagyomány a magyarság itteni örhélyén.

Munkánk nem volt könnyű, mert akkor még nem léteztek alapítványok, nem volt demokrácia. Ehelyett volt egypártrendszer, ill. egy politikai párt, melynek legtöbbször nem volt tagja. Ezért a kultúra hivatásos dolgozói és önkéntes napszámosságai közt az együttműködés nem volt, nem is lehetett mindig zökkenőmentes és felhőtlen. Hisz azt el kell ismernünk, hogy a Csemadok legjózanabb dolgozóinak is, főleg pedig a vezetésnek akarva-akaratlanul ki kellett szolgálnia a napi politikát, be kellett tartania a fentről jött ukázokat. Így az első számú vezetést gyakran nyugtalanították az alulról jött kezdeményezések. Bizony házunk táján is akadt gond és összetűzés bőven, melyeket tán az idő feledtetett velünk. Ha nem így történt volna, akkor most tán emlékezni sem tudnánk.

Örülni tudok most is annak a szellemi műhelynek, amely az évek során kialakult Mikszáth szülőföldjén. A nagykürtösi kis szabadegyetemnek, a lelki-szellemi megmerítkezéseknek és zarándokutaknak. Hogy szívesen jöttek közénk az írók, a művészek, a kutatók és a tudósok, a kultúra egyszerű fogyasztói – távolabbi tájakról, sőt az anyaországból s Kárpátaljáról is. Már az első tíz évben rendeztünk *40 író-olvasó találkozót, 32 irodalmi, 5 történelmi-társadalmi témájú, 2 néprajzi, 2 művészeti és 3 pedagógiai-pszichológiai tárgyú előadást*. Tartottak nálunk *9 előadói estet, 6 színházi bemutatót, rendeztek 6 kiállítást és több honismereti kirándulást*.

Tisztelt Emlékezők!

Talán joggal mondhatjuk, hogy tevékenységünkkel nemcsak szlovákiai magyar viszonylatban tudtunk jelen lenni, de sikerült beírni magunkat, szülőföldünket az egyetemes magyar kultúrtörténetbe is. Annak is örülök, hogy a megkezdett munkának van folytatása, máig ható kisugárzása. Hogy megszépült a *Mikszáth- és Madách-ház*, van a nagy palócnak szobra szülőfalujában, emléktáblája Nagykürtösön. Hogy magyar tábla is emlékeztet Madách Imrére Sztregován. S hogy immár nemcsak az első vonalbeli emberekről, a nagyokról tudunk, hanem *Pajor Istvánról, Gyürky Antalról, Ipolyi Arnoldról, Szeder*

Fábiánról, Kubányi Lajosról, Kubinyi Ferencről, Sötér Kálmánról és másokról is. Annak is különösen örülök, hogy Balassinak is van táblája a kékkői várban, Krúdynak Kovácsiban, hogy Mikszáthról, Ipolyiról, Balassiról iskolát neveztek el a régióban.

Természetesen a keserűségből is kijut még. Lehet, talán csak az én elégedetlenségem az, hogy a két nagy emlékházban nincs szakavatott kutató, járási múzeumunkban nincs magyar dolgozó, a sok-sok elhangzott előadási anyag nem jelent meg könyv formájában stb. Nem akarom tovább sorolni a valós vagy vélt hiányosságokat. Úgy gondolom, ha a tevékenység tovább folyik majd, magunk is rájövünk, mi még a teendő s az elvégzendő munka. Ehhez kívánok sok sikert!

Nagykürtös, 2004. május 28.



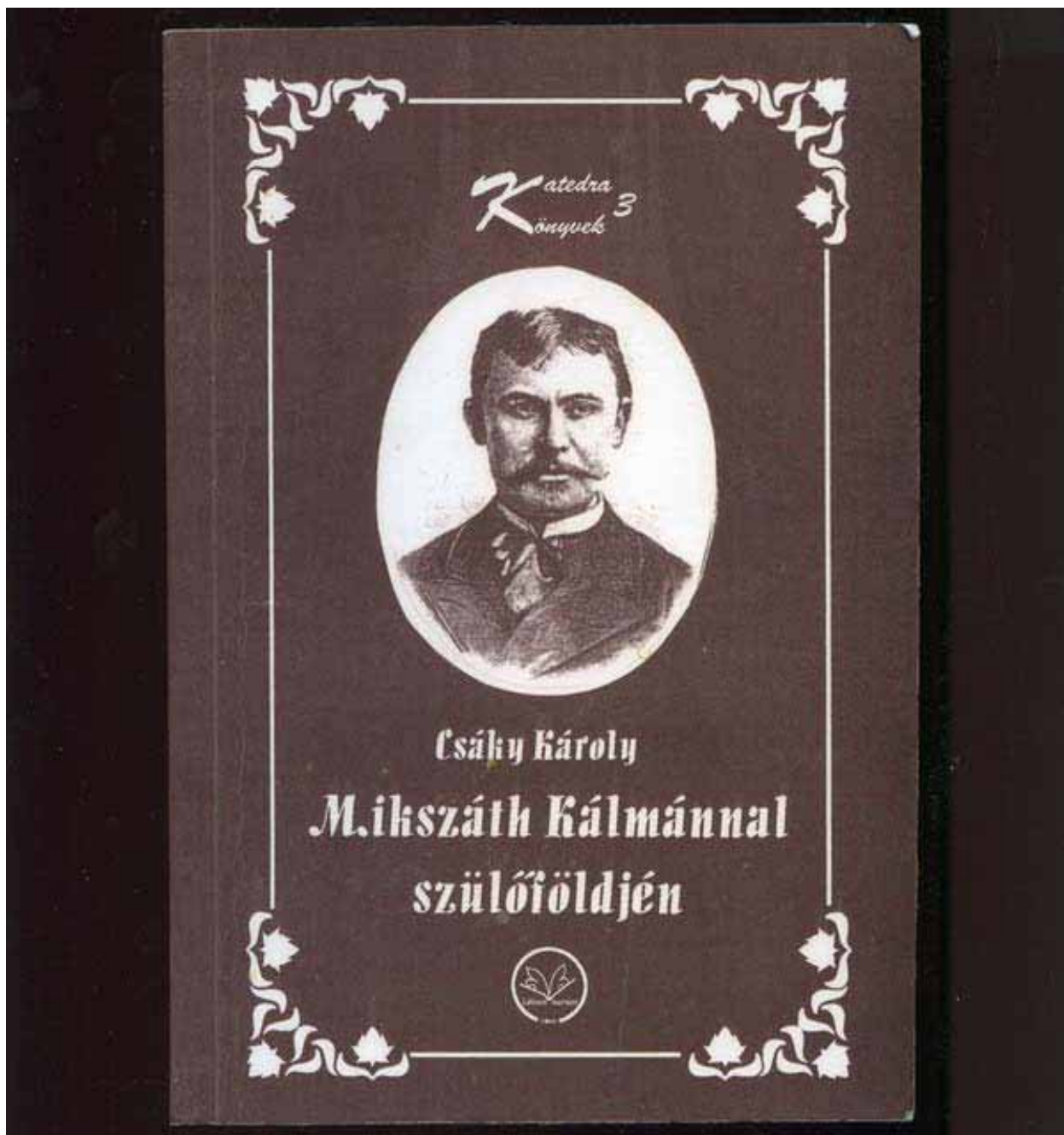
A Mikszáth-ház hajdan (archív felvétel)



Mikszáth-ház hátsó traktusa ma



Emléktáblák a Mikszáth-házon



Csáky Károly Mikszáth-könyvének borítója

Emlékezés Mikszáth Kálmánra

2007. január 15-én, Mikszáth Kálmán születésének 160. évfordulóján Szklabonyán, az író szülőfalujában, az emlékház udvarán koszorúzással egybekötött megemlékezést szervezett a *Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma* és a *Palóc Társaság*. A mintegy félszáz jelenlévő – köztük *Szklabonya, Salgótartján, Horpács, Mohora, Pásztó, Balassagyarmat, a Petőfi Irodalmi Múzeum, a Szlovákiai Magyar Írók Társasága* – képviselői s a környék Mikszáth-tisztelői fejet hajtottak a nagy palóc szobra és emléktáblája előtt. Az alábbiakban az ez alkalomból tartott ünnepi beszédemet tesszük közzé.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, ünneplő Barátaim!

Most, amikor a 160 éve született Mikszáth Kálmánra, nagy prózaírónkra emlékezünk, a versekkel is kacérkodó palóc egyik zsenije jut eszembe. Az *Otthon* című kedves versének sorait talán nem illetlenség itt, a szülőfaluban, a ház és a temető közt idézni:

*Itthon vagyok újra, újra itthon,
Ismerősök jönnek velem szembe,
Kedves arcok, elfeledt vonások;
Gyermekkorom jut megint eszembe,
És vele a fényes álmok, tervek...
Istenem, de boldog is a gyermek!*

/.../

*Apám, anyám kijönnek előmbe,
Örülnek, hogy karjaikban látnak;
Nincsen vége a sok ölelésnek,
A cselédek körülöttem állnak,
Mindegyik tud kérdezni valamit,
Hogy vagyok? S az Isten tudja: mit.“*

Több mint két évtizeddel ezelőtt, Mikszáth halálának 75. évében a *budapesti Kerepesi temetőben* koszorúzta meg a szülőföld kis zarándokcsoportja palóc ősünk sírját. Elindultunk akkor innen, a bölcsőhely tájairól, ahol még hallani a *Bágy patak* csobogását, a *kékkői erdő* suttogását, a *Kürtös-völgy* feletti égzengést; ahol tavasszal érzeni az ébredő föld szagát, nyáron a búzatáblák illatát. Elindultunk, hogy fejet hajtsunk a magyar regény és elbeszélés mesterének szelleme előtt. Hogy gondolatban és képzeletben újra azonosuljunk vele, hogy hírt vigyünk neki földijeiről: tót atyafiairól és jó palócairól. Hogy elmondjuk: áll még a ház Szklabonyán, ám már minden ismerőse a vele szemközti temetőben pihen. Hogy hírt adjunk arról: ismerik még errefelől az ősök dalait, mondáit, meséit és babonáit; ismerik a felbecsülhetetlen örökséget. S elmondjuk azt is: a palócságot is érintő Herder-szerű jóslat hál' Istennek nem vált valóra. Bár nyeldesnek a hegyek, s „*napról napra kisebbednek a palóc-hadak*“, azért beszéljük még ízes nyelvünket itt, a mai határok mentén.

Most újra Szklabonyára jöttünk tiszteletet adni, tiszteletet tanulni, és példázni az egymás iránti szeretetet. Magyarok, szlovákok, határon innen és túlról. Képeletesen valamennyien Mikszáth örököseinek valljuk magunkat. Ezért is jöttünk ebbe a faluba, ahol hajdan Mikszáth is jól érzete magát. Melynek népétől oly sokat tanult a fogékony gyermek. Tanulta a dalt, a palóc és a szlovák beszédet, az élet művészetét és a szeretetet. A szelíd, csendes falu lakóinak ajánlotta ezért később egyik művét is. Mert, amint írta, tőlük tanulta, ami benne volt: a humort, a csalafintaságot, az élni akarást s a lent világának „*nem alkuvó szenvedéseit*“.

Itt állunk a ház előtt, melyet az író édesanyja építtetett ide, s melynek ablakai a temetőre néznek még mindig. Ebben a házban lakott az író gyermek- és ifjúkorában. A faluszéli kis fehér házban, ahol – talán a temető közelsége miatt – „*oly szomorú, oly kísérteties volt minden*“.

Ide jött haza 1873-ban is megdöbbenve, amikor a *fekete asszony*, a kolera édesanyját is elvitte. Akkor már senki sem jött elébe; az ajtók be voltak zárva, s a „*ház ablakai sem néztek üvegszemeikkel nyájasan*“, a ház kéménye sem „*pipázott vígan*“.

Most talán boldogan kacsint le az égi parnasszusról, s várja, mit tudunk még mondani róla. Egy kicsit félve is csípős humorától, furfangos gondolkodásmódjától, bizony nehéz még valami újat mondani munkásságáról. Hisz arról már annyiszor szoltak érdemben és önmagukat ismételve az irodalomtudósok, a biográfusok, hogy nekünk csak a kegyelet lerovása, a nem éppen könnyű örökség vállalása marad.

Most, amikor Szklabonyára készülődtem, sok minden eszembe jutott. Többek közt az a hosszantartó vita is, melyet a körül folytatnak fiatal irodalomtudósaink, vajon van-e szlovákai magyar irodalom, vagy csak egyetemes parnasszus létezik? S akkor hirtelen bevillant emlékezetemben *Tőzsér Árpád* egyik írása is, melyben ő szellemesen az első „szlovákiai magyar író“-nak nevezi Mikszáthot, mert „*a palóc föld, a palóc népköltészet, egyszóval a palóc ember*“ (*ha sokban leegyszerűsítve is*) *Mikszáth révén lett gondolkodásunkban fogalom*“. Igaz, egyesek már a palócok létezését is kétségbe vonják. De a mi dolgunk sem az most itt, hogy ilyen-olyan elméletek felett pálcát törjünk.

Egy biztos, aligha van magyar író, akinek munkáit a szülőföld a maga rekvizitumaival és szellemiségével mélyebben áthatotta volna, mint a Mikszáthéit. Nem lehet úgy az író valamennyire is ismerő embernek átmennie ezen a tájon, hogy ne akadjon a legapróbb dolgoknak is irodalmi nyomaira. Ha délre nézünk, valahol felfedezzük a közelben képzeletünkben a *balassagyarmati* vásárokból hazafelé igyekvő *Szepe bácsit*, a *peszerényi* csárdát vagy a *zsélyi Kata-fördőt*. Nyugatra az *Ebeck* felé tartó, fűzfaparióján a nagyszülőkhöz vágató kis Mikszáthot látjuk. Északon ott kéklenek a *kékkői hegyek*, de előttük már a *nagykörtösi* evangélikus templom piros tornya látszik. S valahol bent keresztelik az író, szemben pedig a kovácsműhelynél várakoznak a kíváncsi kocsisok. Aztán együtt pattan fel a legényke nagyapjával a kocsira, hogy *Krizsnócról Bodok* felé már ő fogja a gyeplőt.

S akkor még a szülőfalut érdemben nem is említettük. *A savanyúkat* például, vagy a *Szent Vendel-kápolnát* s a megannyi regény- és novellahőst: *Galandánét*, *Palyust*, *Csuri Jóskát*, a *Péri lányokat*, *Sós Pált*, *Tusnay tanító urat* és másokat. Hogy valamennyien ott vannak a mindenütt érdeklődéssel figyelt nagy és egyetemes tablón, Mikszáth elperelhetlen érdeme. S ezáltal lett ő maga is az egyetemes magyar, sőt az európai irodalomnak is nagy alakja. Mondhatnók, a szülőföld által vált azzá.

A szülőföldszeretet, a népe s általában az ember iránti tisztelet élete utolsó napjaiig elkísérte őt. Így lehetett nagy, így tudott saját környezetén kívül mást is meglátni és láttatni. A szülőföldjéhez mérte a világot, a világhoz önmagát. A megannyi sajátos vonás, a hol rejtekező, hol pedig felszínre törő források teljesedtek ki benne, illetve műveiben egyetemessé.

Tisztelt ünneplő Mikszáth-barátok!

Van hát mit tanulnunk e kis faluból indult nagy palóctól, *Szklabonya*, *Kürtabony* vagy *Mikszáthfalva* híres fiától. Itt, ahol nyelv- és országhatárok, népek és kultúrák keverednek, ellentétek találkoznak és ütköznek, hogy egymást termékenyítsék, születhettek csak olyan nagy géniuszok, mint *Madách*, *Balassi*, *Rimay*, *Mikszáth*. Újabban északi géniuszokként is emlegetik őket a művészet- és tudománytörténészek. Közülük mi most Mikszáth szellemét próbáljuk birtokba venni. Annak termékével, a sok-sok irodalmi alkotással együtt. S mindazzal, ami azokban rejtekezik: a bátor szókimondás, az igazságkeresés, a jóízű humor, a kedvre derítő csalafintaság, a furfang. Az egyszerre szórakoztató és gyönyörködtető írói kifejezés mód, a téma lenyűgöző tálalása stb. Jó, hogy eljöhettünk ide, a felújított ház elé, az író emléktáblája és szobra közelébe. Hajtsunk hát fejet ismét, s vigyünk magunkkal minél többet a nagy örökségből!

Szklabonya, 2007.jan.16.

Mikszáth várja a diákokat is

Mikszáth Kálmán szülőháza hajdan bent állt a faluban, közel egy kis tér *Mária-szobrához* s a *katolikus templomhoz*. Igaz, *Mikszáthék evangélikusok* voltak, de jól érezték magukat ebben a községben. *A főút mellett most is meglévő épületben* töltötte Mikszáth 1852 és 1872 közt gyermek- és ifjúkorát. Ma erre *emléktábla* emléketet, s ott áll az ablakok előtt a nagy *palóc szobra* is.

A porta bár jelentősen átalakult és megváltozott, de jó, hogy így is megvan még. Már *1978-ban* megnyitották itt a *Mikszáth-emlékkiállítást*, az azonban nem volt egészen méltó a kiemelkedő író szelleméhez. *1987-ben* aztán újra átalakították a házat, de az is csak felületes munka volt. Mígnem a *Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeumának* felügyelete alá nem került az épület, s annak irányításával teljesen megújult a ház. Épp tavaly január 21-én nyitották meg, mielőtt azt *Sipos Szilvia* kurátor irányításával szépen be is rendezték. Már nemcsak a régi termek látogathatók, de megnyílt a ház hátsó traktusa is. A rendezők megpróbálták megidézni a Mikszáth-korabeli hangulatot. Vannak itt régi *néprajzi tárgyak: tulipános láda, férfi és női viseletdarabok, korabeli fotók és mai felvételek* a meglévő Mikszáth-emlékekről. A tablókön nyomon követhetjük a nagy regényíró és novellista életútját. *A temetőre néző szobákban régi polgári bútordarabok* (íróasztal, könyvszekrény, utazóládó, pipatórium, tálalószekrény) láthatók, de ott van a falon *Mikszáth és Mauks Ilona portréja*, s megtekinthetők az író művei is.

Az emlékház jól fel van szerelve a legújabb technika eszközeivel is. Lehet itt számítógépen dolgozni, filmet vetíteni. Egyszóval érdemes eljönniük az iskolák diákjainak, tanárainak is ide. Alkalmas a hely a *rendhagyó irodalomórák* tartására; a faluban pedig lehet idézni az író novelláinak emlékeit, fel lehet keresni azok helyeit. Hisz itt a *templom*, melynek harangjait oly sokszor félreverték Mikszáth idejében, amikor vihar közeledett vagy a *Bágy* patak vize duzzadni kezdett. Megvan a *Mária-kápolna*, melyet az író *Szent Vendel-kápolnának* nevez egy-egy írásában.

Felkereshetjük a *csevicét*, azaz a savanyúkutat, ahová oly gyakran eljártak a szklabonyai lányok korszóikkal. Megállhatunk a *temetőben Mariska sírjánál* s a sok-sok Mikszáth-novellahős síremlékénél.

De csak egy kőhajításnyira van ide *Ebeck*, a nagyszülők faluja, ahová a kisdíák mindig kiruccant fűzfapáriján, ha hazajött a távolabbi iskolákból. Aztán megvan a *peszerényi híd* is, ahol pedig Szepi bácsit várta Mikszáth a szklabonyai gyerekekkel, mert az öreg nemesúr mindig hozott nekik valamit a gyarmati vásárokból. Hogy a *zsélyi Kata-fürdő*ről, a *kékkői Balassa-várról* vagy *Krizsnócról*, azaz *Nagykürtösről* ne is beszéljünk. Van az utóbbi helyen is *emléktáblája az írónak az evangélikus templomon*, hisz ott tartották őt keresztvíz alá, oda járt nagyapjával vasárnapokon az istentiszetelekre, s ott eresztgette furcsa hangját a templomi énekléskor *Prakovszky*, a siket kovács.

Egyszóval, talán nem árt, ha tájainkon a szokottnál többet beszélünk a Felvidék jeles szülöttéről, többször vesszük kezünkbe műveit. S illik néha-néha megállnunk a szülőhelyen is. Hogy a ház ne maradjon árván ma sem.

(Katedra, 2007. március. XIV. évf. 7. szám. 19. p.)

Felvidéki könyv Mikszáth Kálmánról

Mikszáth Kálmánnal szülőföldjén

(Lilium Aurum Kiadó, 1995)

Két kérdés Csáky Károlyhoz:

-Mire utal a könyv címe (Mikszáth Kálmánnal szülőföldjén)? Beszédes összefoglalója-e munkádnak? Kérlek, mutasd be röviden a könyvedet.

-Remélem, könyvem címe elárulja azt, amiről munkámban szólni szeretnék. Palócország egy darabját mutatom be a címadó fejezetben, elsősorban azokat a helyeket, melyekhez így vagy úgy Mikszáth is kötődött. Szót ejtek többek közt a szülőfaluról, Szklabonyáról, a nagyszülők lakóhelyéről, Ebeckről, a szomszédos Zsélyről, a közeli Nagykürtösről és Kékkőről, az első munkahelyről, Balassagyarmatról. Természetesen, a feleség falujáról,

Mohoráról s a végállomásról, Horpácsról sem feledkeztünk meg. Ezek mind Görbeország hangulatos települései. Emlékük nyoma ott van a Mikszáth-művekben, ezért honismereti barangolásunk is rendhagyó. Tulajdonképpen az író nyomában járunk úgy, hogy ő az útikalauzunk.

A következő fejezetek egy-egy önálló tanulmányból, írásból állnak össze. Az író selmecebányái diákéveit például az újabban előkerült líceumi dokumentumok tükrében mutatom be. Fény derül egyebek közt arra, mi is volt a gimnáziumi osztály ismétlésének az oka, miért zárták ki az önképzőkörből Mikszáthot stb.

Az író több művében is élénk tárulnak az 1873-as kolera döbbenetes napjai. Ez a kegyetlen betegség döntötte sírba Mikszáth édesanyját s a falu megannyi lakosát. A szomorú eseményről festett szépirodalmi tablót a hitelesség kedvéért az anyakönyvi adatok feldolgozásával egészítjük ki.

A Mikszáth-művek néprajzi szempontból ugyancsak roppant érdekesek, a kutató számára is értékes források. Ezért külön fejezetet szántam a néprajzi elemek néhány műre kiterjedő vizsgálatának, rámutatva arra, milyen jó ismerője volt az író a paraszti észjárásnak és gondolkodásnak, a népi életmódnak stb.

Feldolgoztam a szülőföldi Mikszáth-kultusz rövid történetét, számba vettem a szlovákiai magyar lapokban megjelent, Mikszáthtal foglalkozó írásokat is. Hogy némi képünk legyen arról, hol is tart a szülőföld, illetve a szlovákiai magyarság az ilyen jellegű hagyományápolást tekintve.

-Kinek, kiknek szánod könyvedet? S ha van megszólított, eljut, eljuthat-e munkád a feladótól a címzettig?

-Könyvemet elsősorban azoknak szántam, akik szeretik Mikszáthot és a szülőföldjüket. Bizonyára sokan vannak ilyenek. S a Mikszáth-rajongók kíváncsiak a Palócföldre is. Aki a kedves novellákat, regényeket olvassa, gondolom, szívesen barangol a bölcsőhely tájékán alkalomadtán. Ehhez talán nyújt majd némi segítséget és eligazítást könyvecském is. Aki pedig Nógrád vagy a tágabb Ipoly mente szülötte, s valóban büszke pátriájára, Mikszáth-hoz is közelebb kell, hogy kerüljön.

Könyvemet mindenekelőtt a pedagógusokhoz és a gyermekekhez szeretném eljuttatni. Szívesen venném, ha minél több magyar iskola könyvespolcán lenne belőle legalább egy-két kötet. Remélem, talál benne olvasnivalót a néprajzos, a helytörténész és az irodalmár is. S hogy eljuthat-e a könyv a feladótól a címzettig? Nos, ez nem csak rajtam múlik. Bizonyára megtesz majd ennek érdekében mindent a Kiadó is. Jómagam azon túl, hogy megírtam a könyvet, terjesztéséből is részt vállalok. De legtöbbet tehet a szlovákiai magyar olvasó, aki megveszi a könyvet; illetve a magyar pedagógus, akinek az is a feladata többek közt, hogy olvasókat neveljen, befogadja azt, ami számára is készült.

(Katedra, 2005. november. III. évf. 3. sz. 18. p.)

A 100 éve született Manga János idézése Balassagyarmaton 2006-ban

Volt a két háború közti szlovenszkói magyar szellemi életnek egy kiemelkedő képviselője, Manga János pedagógus, néprajzkutató és népművelő. Az Ipolyság melletti Pereszlény községben született, s pályafutását tanítóként kezdte a szülőföld településein. Később Ógyallán is tanított, s szerkesztette a pozsonyi magyar rádió iskolaműsorát és népzenei adásait. Bartók irányításával a Felvidéken kezdte népzenei gyűjtéseit is, miközben egyre gyakrabban publikált a szlovenszkói magyar vidéki és központi lapokban (A Hét, Magyar Írás, Tátra).

A második világháború után Magyarországon maradt: egy ideig a Néprajzi Múzeumban dolgozott, aztán a balassagyarmati Palóc Múzeumot igazgatta majd egy évtizeden át. Ezt követően a Néprajzi Intézet osztályvezetője lett, s felbecsülhetetlen értékű gyűjteményét végzett, megannyi alapvető monográfiát publikált. Összegyűjtötte a Nyitra megyei Menyhe ünnepi szokásait (1942), megírta a Magyar katolikus népelet képekben című könyvét (1948), feldolgozta az Ipoly mente jeles napjait (1968), kiadta a Palócföldről készült nagyszerű monográfiáját; 1965-ben kandidátusi értekezést írt a dunántúli pásztorművészetről stb.

Manga János volt az egyik elindítója a palóckutatásoknak, szorgalmazója az interetnikus kapcsolatok vizsgálatának. Ezen kívül kiváló népművelő, tudomány- és múzeumszervező is volt. Ugyanakkor nemcsak elméleti és szervezési kérdésekkel foglalkozott. Szinte naponta kint járt a terepen, élő kapcsolatban volt adatközlőivel: a szokásokon, hiedelmeken s a népzeneen kívül gyűjtött népi hangszereket és különféle tárgyakat, készített több ezer, művészileg és igen értékes néprajzi fotót stb.

Többször feltettem már a kérdést: vajon méltóképp emlékeznek-e a nagy tudósra szülőföldjén s a Palócföldön általában? Mondhatjuk: Balassagyarmaton igen. Manga igazgató-utóda, Zólyomi József barátom mindig büszkén emlegette, hogy a nagy előd emlékét azáltal is kegyelettel őrzi, hogy az általa elhelyezett, kinagyított fotókat érintetlenül hagyta az igazgatói iroda falán. Aztán emléktáblát is kapott a múzeum belső falán Manga.

Születésének 90. évében a Palóc Múzeumban nagyszabású konferenciát rendeztek tiszteletére. Ezen a későbbi utód, Kapros Márta értékelt Manga múzeumbeli etnográfusi tevékenységét. A konferencia anyagát a Nógrád Megyei Múzeumok XXI. Évkönyvében is megjelentették. Nem kisebb kutatók tanulmányait olvashatjuk köztük, mint Tátrai Zsuzsannáét, Fügedi Mártáét, Bakó Ferencét vagy Paládi-Kovács Attiláét.

A születés 100. évfordulója alkalmából 2006 karácsonya előtt is tisztelettel emlékeztek a balassagyarmatiak Mangára. Az emlékülést dr. Kovács Anna, a Nógrád Megyei Múzeumok igazgatója nyitotta meg. A tudós életútját dr. Tátrai Zsuzsanna, az MTA Néprajzi Intézetének főmunkatársa, Manga egykori tanítványa tekintette át. Méltatta Manga munkásságát, kiemelve a Nyitra vidékén végzett kutatásait, dunántúli gyűjtéseit, palócföldi tevékenységét. Kiemelte azt a felbecsülhetetlen értékű munkát is, melyet a néprajzi fotózás terén végzett kutatónk.

Az előadás után a jelenlévők megtekintették azt a kamarakiállítást, amit Kapros Márta főmuzeológus rendezett, s amely a kutató műveit, személyes tárgyait, munkaeszközeit mutatta be. Láthattuk itt például Manga képnagyítóját, fonográfját és fonográfhengereit, leltárkönyvét stb. A jelenlévők végül megkoszorúzták a volt múzeumigazgató emléktábláját. Az ünnepségen részt vett a tudós kutató fia, Manga Mátyás is.

Ipolyság városát öten képviselték a rendezvényen. Kár, hogy nem volt köztük senki a tudós szülőfalujából, a ma Ipolysághoz tartozó Pereszlényből. A kutató szülőházán egyébként e sorok írójának kezdeményezésére 1992-ben helyezték el emléktáblát a város és a Szondy Alapítvány ezzel a szöveggel: „Ebben a házban született 1906-ban Manga János folklórtudós, a szlovákiai magyar néprajzkutatás úttörője. Meghalt 1977-ben.” Csak sajnálni tudom, hogy az ipolysági Honti Múzeum nem rendezett még eddig egy tudományos konferenciát Manga felvidéki tevékenységéről például, nem gyűjtötte össze műveit, itteni vonatkozású fotóit, népzenei anyagát stb. 1943-ban ő rendezte például a Honti Napok Néprajzi Kiállítását is, melynek nyomtatott katalógusa is volt. Fényképanyaga pedig ma is megvan a Néprajzi Múzeumban. (Erről nemrégiben készítettem tanulmányt, számba véve a kiállítás teljes anyagát, fényképdokumentációját is.) Ebben az évben Manga halálának lesz kerek – harmincadik – évfordulója. Jó alkalom lenne ez a vele kapcsolatos adósságtörlesztésünkre is!



Honti Napok 1943, Kelenyei lagzisok Manga János felvétele

HORVÁTH ÖDÖN

versei

Végső búcsú után

A halálról még sosem írtak
szebb szavakat. Első soráról
eszembe jut, mennyire sírtak,
akik hallották. Nagy, mély gyászból

fakadt minden gondolat benne.
Akiról szólt, már nincsen többé.
Itt nyugszik örökre, dérlepte
sírdomb alatt. Végleg a földé

lett áldott, szép teste. Az ég fenn
beszürkült a szállongó ködben;
torkom szorongatja a kétely

s lelke palástolt fájdalmától
kibuggyanó, keserű könnyel
feltörő büntudatom vádol.

Döbbenet

Zavarodottan álltak. Földre szegzett
tekintettel, mert álmélkodtak: semmi
sem jut eszükbe arról, ami történt.
Világos volt: ennél már kuszáltabban

nem lehet átélni az elmulasztott
lehetőségek fájdalmát, a rosszra
forduló napok tartós sötétségét.
Tudták, hiába várnak megoldásra,

nem lesz. Szorongásuk csak fokozódik.
Mind, amit eddig jónak tartottak, most
köddé válik és bizonytalansággá.

Hallgattak. Szertesztét guruló gyöngyök
fényét bámulták, földöntúli hangok
duruzsoltak kacérkodva fülükbe.

Búcsúztató

A halálharang kongatása közben
összeszorul a szívünk. Sírva állunk
a sír körül, s bizony hosszú idő kell
erőt venni magunkon. Jó barátunk

a pap szerint ma fenn a fényözönnel,
lenn a sötét nyirokkal került szembe.
Ilyen a sors: a legnagyobb közönnyel
végzi végső búcsúnk; az örök rendbe,

s az anyagba való felvételünket.
Amikor éveink számát sokallja,
két különváló részre oszlik lényünk:

félig angyalok, félig por leszünk, mert
a Kifürkészhetetlen így akarja;
de hogy miért, azt ésszel fel nem érjük.

Varázsgömb előtt

Úgy érzem, a legutóbbi időben
egyre inkább hiszünk jobbik felünknek.
Már feledésbe merült zeneművek
csendülnek fel; finom, metszett tükörben

a látszatok is valóságserűek.
Itt állunk egy képzeletbeli körben,
s tökéletesre csiszolt drágakőben
gyönyörködünk. Ma egyre nagyszerűbbek

élményeink: nagy titkos varázsgömbben
látjuk közeledő jövőnk, miközben
a föld jelen urai mind letűnnek.

Helyettük igazmondók, nyíltszívűek,
hűek, önzetlenek és lángelkűek
jönnek közénk az ünnepélyes csöndben.



Érsekvadkerti temetőből

SZÁJBELY ZSOLT

Eliasar I. rész: A parton

Eliasar a fehér homokban ülve kémlelte az óceánt, ahogyan a lenyugvó Nap magával rántja fehér-fodros hullámait a fénytelen nyugvó álmok szakadékába. Északról hűvös szellő kerekedett, s láthatatlan kezeivel kitakarta a bársonyos felhők alatt szunnyadó csillagok ezüstösen fénylő, éteri mezejét. Bár a kora este végtelen barlangjában lassan, alig észrevehetően csökkent a hőmérséklet, a parti fehér homok még mindig ontotta magából a meleget. Különös, nyugtalanító némaság szitált az égből, a nagy tettek és váratlan cselekmények előtt megjelenő, természetellenes csönd. De az is lehet, hogy csak Eliasarnak tűnt olyan szokatlannak a zajtalan táj. A méltóság momentuma volt ez, a jelenségek győztes nélküli paktuma. Éj nem ölheti a nappalt és nappal sem az éjt. Ellenfelek, kiknek szükségük van egymásra. Talán az ember is hasonló jelenség, s pusztán természetes szükséglete az erőszak, a háború, hiszen ember, ember felett biztos győzelmet nem arathat. Furcsa dolog, elmélkedett Eliasar, hogy bár az ember minden lehetséges eszközzel igyekszik lerombolni, megtagadni a Természetet, e nagy és gonosz ténykedés csupán a legalapvetőbb jelenségekkel teszi őt egyenértékűvé, nevezetesen a nappallal és az éjszakával. Egyetlen, ám végzetes különbség van csak a két háború közt: a nappal és az éjjel harca mindig vér nélkül ér véget. A partra felkúszó hullámok megnyaldosták Eliasar lábát. Élvezte, mikor a langymeleg víz végigsimította bőrét. Talán úgy vélte, mikor a víz visszahúzódik az óceánba, magával ragadja bűneit is. Bár nem volt tisztában e fogalommal. Úgy vélte, az ember alapvető építőeleme a szenvedés utáni perverz vágyakozás. Amíg nem találták föl a bűn fogalmát, boldogabbak voltak az emberek. Miután a fent említett fogalom kiötlésre került, az ember valamennyi cselekedetét átszötte a képzelt bűnök elleni harc, s ezzel elveszett az őszinte megnyilvánulások esélye. A hazugság medrébe kergettük nyomorult életünk folyamát. Aztán voltak olyanok is, akik felismerték, hogy a büntudat fájalmát lehet gyógyítani. Így lopakodott közénk az érzéketlenség pokoli démona.

Eliasar szemében meggyűlt egy könnycseppre való reménytelenség, s gyorsan illanó nyomot hagyva maga után végiggördült arcán. Beesteledett. Térdére támaszkodva fölkel a homokból, s elindult háza felé, mely nem messze leledzett a parttól, sötétben hajlongó, óriási pálmák árnyékában.

Eliasar II. rész: A kunyhóban

A kis kunyhó, mely Eliasar otthona volt, a tiszteletre méltó egyszerűség szentélyének tűnhetett minden idegen látogató szemében. Csupán egy asztal, két szék, s egy viszonylag kényelmes ágynemű volt belsejében. Eliasar éjszakákat töltött azzal, hogy kibámulva a kunyhó ablakán megpróbálta felfedezni a körülötte lévő világ minden apró titkát.

Felfedezés. Milyen furcsa is ez a szó. Az ember felfedezi a világot, melybe született, lerombolja a titkok jótékony varázsát, és igába hajtja a számára idegennek tetsző dolgokat. Eliasar úgy gondolta, nem megfelelő a szó, melyet használt. Nem óhajtott ő ártani senkinek sem. Csak élni akart. Mondják, a városokban az embereknek jogaik vannak, kötelességeik, melyeket el kell végezniük. Kötelességünk csodálni a Holdat és a Napot.

Kötelességünk fejet hajtani a Szél és az Eső istenei előtt. Kötelességünk: élni. De odakint az ember modern és minden eddiginél jobban tökéletesített gondolkodásmódja csapdába ejtette saját teremtőjét, s már sírját ássa. Törvényeket alkotunk, s rendre áthágjuk az Ősi Idők valóban igazságos törvényeit. Pedig

rengeteg, ma már feledésbe merült csoda várakozik még napjainkban is ránk, de mozgásterük az álom és a képzelet határain belülre szorult.

Ekképpen görgette elméjében az elmélkedés göröngyeit, majd mély álomba zuhant. Álmában egy sziklás, mohával borított parton sétált, az ég ragyogóan tiszta volt. A tér és az idő fogalmai szinte elavultnak tűntek, olyan eszméknek látszottak, melyek magukban hordozzák az elmúlás valamennyi összetevőjét.

A tér gátat emel szabadságunk elé, az idő folyton-folyvást a halálra emlékeztet. Eliasar szemei vadul forogtak szemhéjai alatt, hiszen az álom zavaros cselekménye erőteljesen igénybe vette a gondolkodás képességét. Teste megizzadt. Majd váratlanul egy haragos óceán képe jelent meg előtte, s a víz a hátán törékeny játékként dobált egy fekete hajót. A képek gyorsan váltakoztak. Rémülettől alaktalanná torzult arcokat látott, kik vadul próbálják a felszínen tartani hajójukat. Ott lebegett mellettük, mint holmi égi jelenés, s úgy érezte, kötelessége legalább egy életet megmentenie a sok szerencsétlen közül. A hajó már süllyedni kezdett, mikor ő nagy levegőt véve alámerült a tenger mélységébe, s a legelső embert, ki kezének ügyébe akadt, felrángatta a felszínre. Levegője fogytán volt, hiszen nagyobb erőkifejtéssel járt a felszínre jövetel, mintha pusztán önmagát kellett volna megmentenie.

Végül is győzött az akarat, s az embert, kit kiemelt a habok közül, hosszas és kimerítő küzdelem árán sikerült a partra vonszolnia. Egy vénember volt. Bőre fekete, mint az éjszaka, körmei hosszúak és fogai is hiányosak voltak. A hajótörött menekült felöklendezte a lenyelt vizet, kinyitotta szemeit és Eliaszar-ra emelte őket. Köszönöm Eliaszar, hogy megmentetted nyomorult életemet a mélységtől.

-Honnan, honnan tudja a nevemet?- kérdezte meglepetten Eliaszar.

-Sok mindent tudok Rólad fiam. Nagyon sok mindent. Azért jöttem el hozzád, hogy elmondjam, sorsod karöltve jár a nagy szellemek sorsával. Nem a véletlen hozta úgy, hogy ma engem ments ki a habokból.

-Sohasem hittem a véletlenben öreg. Mondjad, mit üzennek nekem a szellemek?

-Amit magadnak kívánsz és másoknak remélsz harcod békéjében. Kirekesztett éveket, magányos órákat, napokat, századokat. Boldogságot és vég nélküli szenvedést. Nekem hatalmam van az elemek felett, magamat is megmenthettem volna, de én Téged választottalak.

-Te valamiféle bölcs vagy?

-Nem egészen. De életem vonala a régmúlt homályába veszik, olyan régre, melyekről még az istenek sem tudnak.

- Te vagy akkor az...

-Nem. Én csupán egy álom vagyok. A te álmod Eliaszar.

-Miféle álom?

-Az Élet, barátom.

-De az élet valóságos! Nem álmodom azt a rút világot, melyben élek!

-Igazad van. Nézz körül, szemléld a tengert, de most ne a szemeddel!

-Akkor hogyan csináljam?

-Húnyd le a szemedet, Eliaszar.

Eliaszar úgy tett, ahogy az öreg tanácsolta. Embereket látott, kik gyilkolták egymást. Embereket látott, kik gyilkolták a Földet. Gépeket, vezéreket, urakat és szolgákat.

-Ha az élet egy álom, akkor ez a sok borzalom is csupán a képzelet szüleménye? Akkor a halál is csupán egy ócska színjáték? Felelj öreg! Felelj hát!

De az öreg hajótörött nem szólalt többet. Elillant, mint a tavasz virágillata. Eliaszar felriadt álmából, odakint villámok cifrázták az eget, a tenger hullámai oly magasra csaptak, hogy a fekete, villámokat szóró felhőkből néha kimartak egy darabot. Arcáról csurgott a verejték. Teste is nedves volt. Ismerős ízt érzett a szájában. A tenger sós ízét. Hirtelen eszmélve a kábulatból szétfeszítette szemeit, s ekkor döbrent csak meg igazán, mert kezében ott volt az álmában látott öregember tengervíz áztatta ruhája...

Eliasar III. rész: Az alakok

Miután teltek, múltak a napok, Eliasar lassan csak homályos részletekben emlékezett az álomra és az öregemberre, s valójában a ruháját is kezdte elfeledni. Lekötötte figyelmét a környezet jelenségeinek vizsgálata.

Legfőképpen a Nap fénye és egy furcsa lencse különös kapcsolata. Nem tudta miként is került birtokába az a tárgy, de most felettébb örült neki. Egyik délután Eliasar éppen az ablakban üldögélt, s arról elmélkedett, hogy a nagyvárosi emberek miként is viselkednek majd akkor, ha egyszer csak a lelkes házépítések végeláthatatlan folyamatában egy nap olyan ellenfélre bukkannak, mely nem tűri meg bomlasztó lényüket magában, s mintegy védő szervként elpusztítja az egész civilizált fajt.

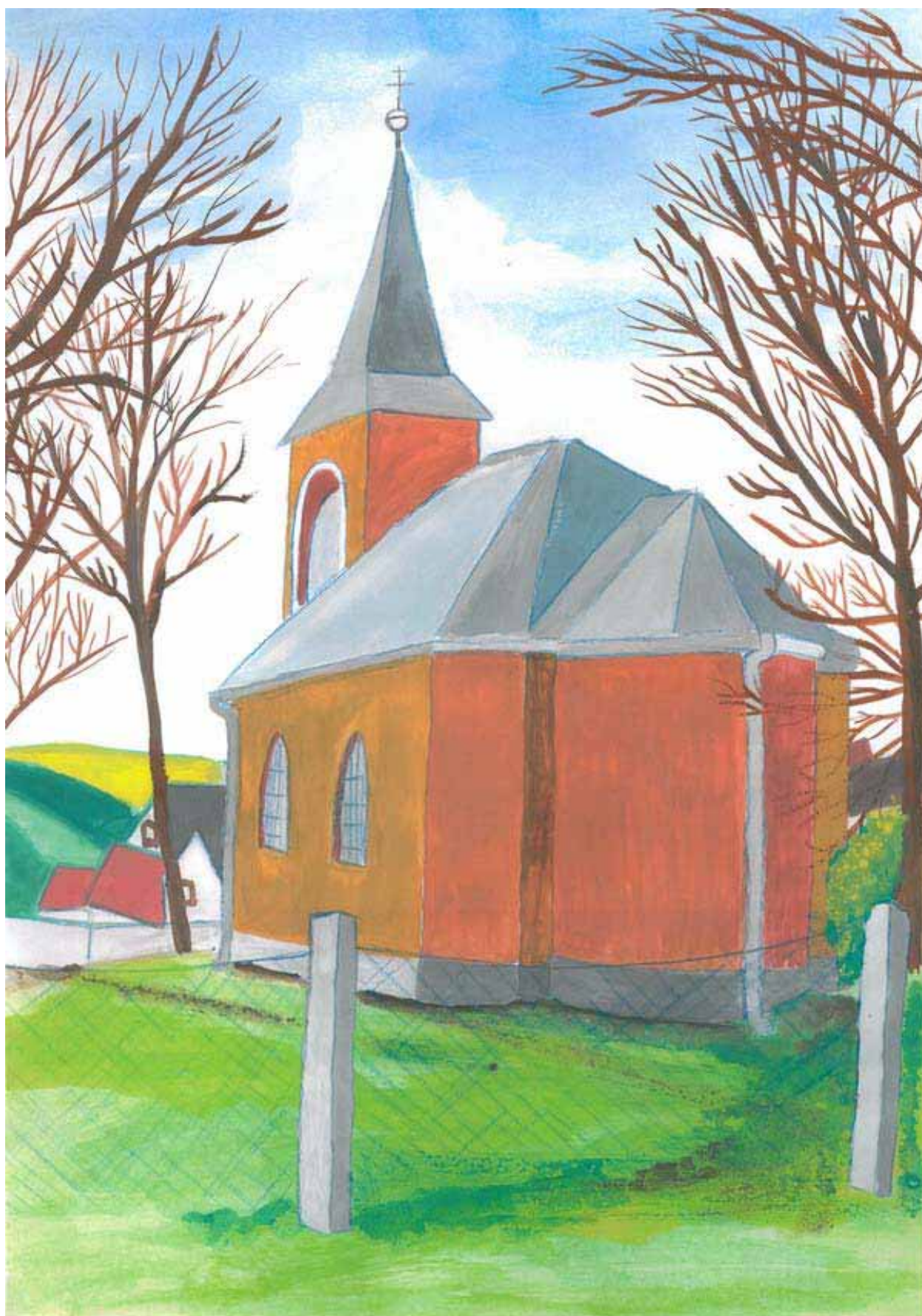
A civilizáció egy alattomos betegség. Gyermekkorban fertőzik meg vele az embert, s mint egy lárva növekszik benne egészen a felnőtt kor küszöbéig. Aztán amikor kikel, döntés elé állítja az embert. Alkudj vagy pusztulj! Micsoda képtelenség. A teremtmény leigazza teremtőjét. Képtelen, de igaz. Így elmélkedett csöndes magányában, mikor váratlanul furcsa hangok ütötték meg fülét. Mintha lépések koppantak volna a kis kunyhó padlóján. Valahol hallotta, hogy a magányosság furcsa képzelgések melegágya lehet, ezért ügyet sem vetett a szokatlan hangra, s nem igyekezett annak forrását megkeresni. A hangok különben is becsapós jelenségek. Kinyújtóztatta végtagjait és kiment a kis kunyhó elé a homokba, lévén, hogy beesteledett, s ilyentájt szokta csodálni a csillagokat és a Holdat.

Míg leért a partra, hangosan füttyörészett, talán egy régi matróz nótát. Emlékezett, hogy gyermekkorában gyakran hallott tengerészekről különös meséket iszonytató tengeri szörnyekről, óriás polipokról, kik lehúzzák a mélységbe az óvatlan hajókat. Mindig félt ezektől a lényektől.

Éjjelente gyakran riadt fel vad álmokból, melyekben hatalmas zöld óriáspolipok készültek őt felfalni. Rettegett a tengeri szörnyektől. Aztán, ahogy felnőtt, a félelem szertefoszlott, mint a szerelmesek ruhája, s helyébe egy új fajta érzés költözött, az idegenség felemelő és kínzó érzése. Ott volt megint, mint oly sokszor élete során a parton és nem győzte csodálni a fönnséges vizet, a Holdat és az egész perpetuum mobile univerzumot. Elgondolkodott rajta, hogy mi lenne akkor, ha a nagy vizek mélységeiben is léteznének égi testek, s az égbolt, melyet mi emberek látunk, csupán annak a víz alatti galaxisnak otromba leképezése lenne. Lehetségesnek tartotta az elképzelést, mert hiszen az élet bölcsője a víz volt. Miért ne lehetne hát a víz az egész univerzum bölcsője is egyben? Büszke volt magára, hogy ilyen filozófikus gondolatokat volt képes kiötleni. S ahogyan így elmélkedett a parton, váratlanul, a víz tömege forrongani kezdett, mintha vulkán lenne alatta, s a fortyogó víz alól súlytalan, kékesen derengő alakok csoportja emelkedett, arc nélküli, elmosódott fantomok természet felett álló gyülekezete, s megállva a levegőben, ott lebegett a víz felszíne felett, mint holmi álombéli jelenés. Eliasar megdörzsölte szemeit, mert hirtelen álomnak gondolta a jelenséget, de nem sikerült felébrednie. Veszett állatként rohant vissza házába és magára zárta az ajtót. De hiába csukódott be az ajtó, nemsokára a falakon átlebegve házába tértek az alakok, s köré gyűlve csak lebegtek, arcuk lassan kibontakozott a ködös alapszínből, de ó jajj, nem emberek arcai voltak azok, hanem a mélység minden titkának vonásai, az elfeledett tengerész meséknek rejtélyes sokasága.

Eliasar szíve hevesen dobogott a félelemtől, lehunyta szemeit és hangosan sírni kezdett. Gyermek lett újra. A gyermeki képzelet fantomjai jelentek meg előtte, s ő nem tehetett semmit, csupán emlékezetének hamvai alól feltámasztott képek falai mögé zárkózott, sorsát a végtelen kegyére bízta. És ekkor, ebben a percben, a tenger felől hatalmas robaj hallatszott, s a habokon szállva óriási hajó érkezett a partra, s a fantomok sokasága mind felszállt reá, s alábuktak újból a mélység ölelő karjaiba. Amint a tenger alá kerültek, a sirályok felsírtak, a rákok idegesen kaparni kezdték a kis ház falát és óriási szél kerekedett, mintha végleg el akarta volna söpörni a megmásíthatatlan valóságban leledző tények értelmét: a tengerek mélyén lakozó ősi félelmet ember meg nem értheti. . .

Hajnalban Eliasar kábultan ébredt álmából. Megropogtatta izületeit és köhögött egyet. Szemei még egymáshoz ragadtak az álom mézétől, de hamarosan levált róluk a nektár, s minden visszatért a régi kerékvágásba. Eliasar felkelt ágyából és kiment a partra, hogy friss levegőt juttasson tüdejébe. S amint kiért a házból, végtagjait megfagyasztotta a félelem. A tenger partját hatalmas nyom csúfította el, s a nyom egy óriási hajófenék alakját öltötte magára. . .



Képeslap

H. TÚRI KLÁRA

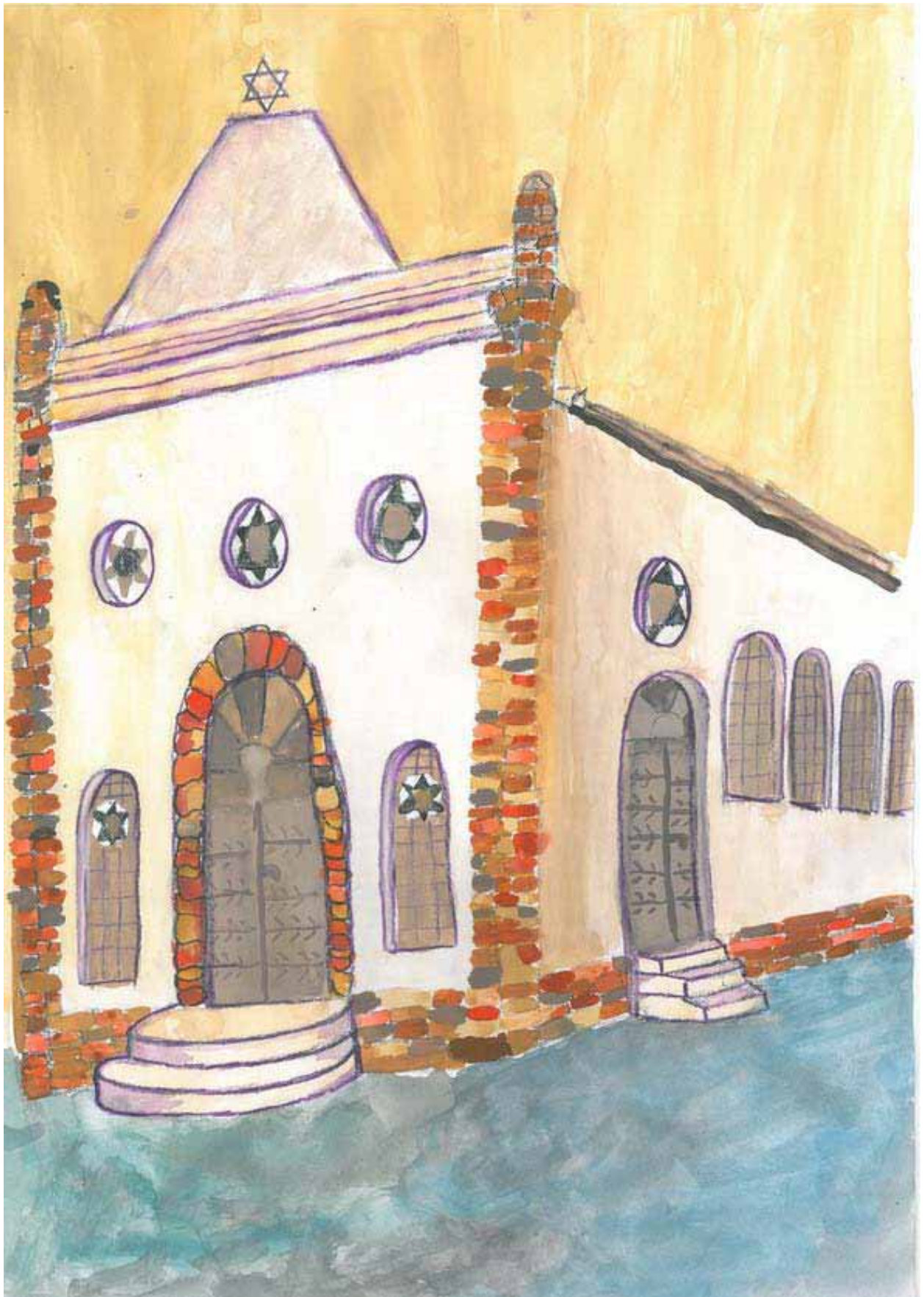
Ha végig megyek rajtad én...

/Akácos út/

Tízéves büszkén lépve, s bátor
nem tartva sötétől s kutyáktól
- a hűvös esti illatbűvöletben,
kék kannámmal félkezemben mentem,
s egyik faluvégtől a másikig hosszan
- tűnődve a zápor-verte porban...,
más kezemmel akáclevélt tépve -
játszottam el: rá gyógyír vajh ki lesz,
csúfot ha űzne belőlem Frigyes! -
/majd gondolatban Gyurit vártam én
kis falum nagy virágtengerén;
avagy Pált, Benjámint, - tavaszidőn
boldoggá így tett fasor-kikötőm./

S már most csak arra a méhecskére
érzek, mit e fa virággal védett,
de ma Brüsszel verdiktjét remegi
: - könyörtelen, hogy fánk irtassék ki!
Kinek tüzelő volt, kinek bútorfája,
melyen... ha fejszét ragadt rája,
keresztel jelölte annak szellemét -!

- "Szívből, igazán...vagy nem szeret-é?"
- hogy ki ne irtassék ez emlék,
ne irthatnák a magyar élettért:
tövén ha vágnák nemzeti létünket -
akácgyökér, Mag-odnak te véd meg!



Képeslap

KŐ-SZABÓ IMRE

Egyszerű történetem

- Jelenleg, hál Istennek, így 28 évesen, békés, nyugodt életet élek az élettársammal, Judittal. Ő egy évvel fiatalabb nálam. Szép. Csinos, formás lány. Volt már nekem ilyen nőm, de ő mégis más. Együtt dolgozunk, mindketten szociális gondozók vagyunk, ebben az öregek otthonában. Van, itt kérem mindenféle munka. Judit mondta, jöjtek ide, itt biztosan jól fogom magam érezni, nem úgy, mint a korábbi melóhelyeimen. Ezt onnan vehette észre, hogy amikor jöttünk-mentünk a városban, mindig segítettem az öregeknek. Szinte közel áll hozzám ez a munka, van mentálhigiénias érzékem, vagy késztetésem. A becsületes nevem Kovács Ákos. A keresztnévemet úgy is szokták mondani, akik már jól ismernek: Okos, mert valóban szoktam vitatkozni, okoskodni.

Nem tudom elviselni a bunkóságot. Termetemet nézve, középmagas, kissé zömök, fekete hajú fickó vagyok. Beszédem igaz, hogy lassú és halk. Nem szeretem a harsogó ipséket. Negatívumként róják fel nekem, hogy cigizek, apám is nagy bagós. Persze a pénz miatt, mert naponta elmegy egy dobozzal. Ha nincs lóvé, anyámtól szoktam kunyerálni rávalót. Meg a sör. Ez igaz, nem kellene, ebből volt már sok bajom.

Apám szavai két év együttélés után Judittal: - nem szólt egy szót sem, csak ült a folyósón és szívta a cigarettáját.

Anyám: - Kérsz egy kis kávé fiam? – kérdezte és megsimogatta az arcomat. – Juditnak is hozok! – és kedvesen mosolygott a páromra.

Persze nem ment simán minden a kezdetektől. Érettségi után, tudtam, hogy dolgoznom kell. Nem lógathatom a lábam otthon naphosszat. Elsőre a mentősökhöz sikerült bekerülnöm. Ez tetszett nekem, hárman voltunk a rohamkocsiban. Változatos munka, meg nemes feladat, menteni az embereket. Itt az volt a baj, hogy összekerültem pár haverral, már nem a mentősöktől, volt pénzem, aztán esténként sörözgettünk, és reggel nem tudtam időben felkelni. Kétszer elnézték a késésemet, de harmadszor finoman azt mondták, nézzek más munkahely után. Ekkor voltam 19 éves. Lídiával kevertem akkor, ő is annyi idős volt, mint én. Sajnos neki akkor nem volt munkája, ápolónő szeretett volna lenni, de a kórházak is lehúzták a rolót, bejutni sehol, ki is csak a hullaházon keresztül lehetett, lábában. Ezt meg nem akartam.

Apám mondta: - Két munkanélküli nem fér meg együtt! Semmire sem vizitek!

Tudtam, neki van igaza, de úgy tettem, mintha meg sem hallanám. Gondoltam, öreg szövegeljél, majd én tudom, mit kell tenni. Nem mintha okos lennék. A mentők után otthon dekkoltam. Minden reggel megvettem a helyi lapot, állás után kutattam, telefonáltam, az Interneten beadtam az életrajzomat, ide is, meg oda is, sok helyre. Vártam! Akkor még volt otthon vezetékes telefon, az ősök, pedig munkában. Lógtam a telefonon, ment a szöveg, de semmi eredmény, aztán hó végén jött a számla, apám őrjöngött.

Apám: - Borzalmas vagy, mit képzelsz, azért gürcölök egész nap, hogy te csak úgy eltelefonáld a fizetésem egy részét? Neveletlen, semmirekellő gyerek!

A vége az lett, hogy az öregem győzött, mert lekódoltatta a telefont és attól kezdve puffon voltam. Közben a munkaügyi központból kiközvetítettek cipőbolti eladónak. Ez volt aztán egy nagy szám. Valamilyen Fábían volt a főnök. Napokig oktató, hogyan kell bánni a vevőkkel. Egy-két csinos lánnyal, szép lábakkal még nem volt semmi baj. Bejött egy öreg mama, bütykös lábakkal, segédkezni neki a próbálásnál, az volt a csúcs! Nem is csináltam tovább három hétnél. Felmondtam, otthon, pedig azt mondtam, hogy elküldtek.

Apám szerint: - Még erre sem vagy jó? Csákány kellene a kezedbe, aztán megtanulnád a magyarok istenit!

Én mindig tudtam, hogy a lapátnyé, a csákány, a téglá, a cementes zsák nem az én kezembe való. Ezt nem nekem találták ki. Az én kezem finom, olyan, mint Mirtillé volt. Őt is az egyik csajomnak tudhattam egykoron. Bolti eladó a foglalkozása, szép szőke lány volt. Az öregeknek is bemutattam. Apám nem szólt, anyám lelkesedett érte. Sütött, főzött mikor hazavittem, párszor ott is aludt. 21 éves, csinos, jó testtel.

Öröm volt vele minden. Ebben az időben az öregem haverja bevett a bulijába. Autószalonban lettem értékesítő. Suzuki volt a sláger. A feltétel, hogy jogsim legyen. Persze nem volt, anyám mondta, segít. Ő perkálta le az ezreseket, de meglett az autövetői engedélyem. Így nem volt akadálya, hogy dolgozzam. Ment is a meló, még apám is odaadta a kocsiját, pedig nagyon féltette, hogy vezessem. A száguldás volt a gond, ki is kapott a volán mögül egy 120-as rajtolásom után. Többé nem ülhettem be. A meló is megszakadt egy hónap múlva, mert egy kocsit kivittünk próbaútra és elbénáskodtam, egy jelzőoszlop nem adta meg az elsőbbséget nekem. Itt is kitelt az esztendő.

Apám csak nézett rám mérgesen: - Nem lesz belőled semmi! Egy semmirekellő pondró vagy! Csak zabálni tudsz, meg dögleni!

Mit tegyek, ha ilyen a sors, meg a körülmény velem? Én jót akartam, de nem jött össze. Elkeseredésemben csavarogtam a városban, reggel kaja után eljöttem és késő éjjel mentem haza. Ilyenkor csendben beosontam a szobámba és reggel 9-ig aludtam. Ekkor szedtem fel Lillát. Egy presszóban ismerkedtem meg vele, valamelyik srác hozta. Szép barna hajú, húszéves lány volt. Egy kis nyomdában dolgozott, mint könyvkötő. Aranyos, csicsergő lánynak ismertem meg. Ezt szerettem benne, nekem nem is kellett a szöveget nyomni. Nem kérdezett semmit, többször nála aludtam, ott kajáltam. Egy kis kéglibe lakott. Volt néha úgy, hogy egy hétig nem mentem haza, otthon már azt fontolgatták, hogy a rendőrséget hívják segítségül.

Apám szerint: - Nem lesz belőled semmi! Mikor akarsz dolgozni? Mi tartunk el? Vagy van valami más használható elképzelésed?

Az öreg csak a kérdéseket nyomta. Én tehetek arról, hogy nincs munka? Pedig keresem, egész nap nem teszek mást, ebben fáradok el. Mondtam neki, vigyen be az ő cégéhez, biztosításokat én is tudok kötni, ez fogamra való lenne. Hetekig fontolgatta, majd azt mondta: - Öltözz fel rendesen és holnap délelőtt 11-re, gyere be hozzám! Pontosan ott is voltam, öltönyben, nyakkendővel. Úgy néztem ki, mint aki most lépett ki egy divatlapból. Igazi ügynök kinézetem volt. Bemutatott a főnöknek, valami Zsoltnak hívták. Aztán a fater elmagyarázta a biztosítási üzletkötés fortélyait. Biztosan segíteni akart, szerette volna, ha nem lógotam a lábam 25 évesen. Keresek valamennyit, legalább annyit, hogy kijöjjön belőle a cigim, a söröm, meg adjak is haza valamennyit. Úgy döntöttem, megpróbálom. Csináltam is három hónapig, az eredmény szinte semmi. Szakitottunk, apám dühös volt, mert úgy érezte, felsült velem. Lehet, hogy volt benne valami.

Apám otthon: - Ebből elég volt! Itt én végeztem! Innentől kezdve azt teszel, amit akarsz, de itthonról menni kell! Állj meg a saját lábadon!

Ez úgy hangzott, mint az utolsó szó! El is határoztam, elmegyek messzire, ne is lássam őket, főleg a szövegek idegesítettek. Jelentkeztem tengerjáró hajóra, legalább világot látok, távol leszek, keresek és kész. Ebben az időben Báborka, ez a 22 éves ápolónő volt a kedvesem. Szép fekete lány. Nem itt a városban lakott, faluhelyen. A szülei azt hitték házasság lesz belőle, úgy is kezeltek. Én meg sütkéreztem a rajongásukban. Az elmenetelt komolyan gondoltam, a körülmények is kedveztek ennek. Összefutottam egy fickóval egy sörözőben, hívott menjek vele Győrbe. Különböző nagy rendezvényekre jegyeket kell árusítani. Szabad, kötetlen foglalkozás, tetszett, nekivágtam. Összepakoltam és győri lakos lettem. Itt ismerkedtem meg Elvirával, ő egyetemre járt, sokat lógtunk együtt. Szép, sportos alkatú, szőke lány volt. Ment is ez a melóféle hat hónapig. Kicsit lefogytam, mert kaja az nem volt mindig. Szárnyszegetten haza kullogtam, némán fogadtam apám nem éppen kedves szavait. Nem tudtam mást tenni. Ilyen megsemmisülés közepette találkoztam Judittal, akit talán mentőangyalomnak is tarthatok. Nála érzetem először, hogy szeretem. Ez egy különleges érzés volt, ilyet még soha nem éreztem. Hálás is vagyok érte. Albérletben lakunk, kettőnk keresetéből kijövünk. Leszoktam a cigiről, sört csak néha iszom a melegebb napokon. Ebben a lányban van valami különleges irányító képesség. Amit mond, vagy kér, azt szívesen megteszem, nem ellenkezem. Tudom, hogy az a jó. Már nem vágyom a tengerre. Az öregek között jól elvagyok, elvagyunk mind a ketten. Szeretnek bennünket, időnként meglátogatjuk apámat, anyámat, akik jó szívvel fogadnak bennünket.

KOVÁCS T. ISTVÁN

Kislány a nyeregben

Az a piros arcú asszonyság, aki a családjával kiköltözött a városbeli házukból a hétvégi telekre, akkor is ott ült az autóbuszváró kispadján, amikor az öreg Nagy Béla kimért léptekkel közeledett a közeli völgy felől.

Az asszony beszédes természetű volt és közlékeny. Szeretett társalogni az emberekkel. Talán azért, mert magányosnak érezte magát. Napközben ugyanis a férje a vállalkozásukkal kapcsolatos ügyes-bajos dolgai után járt. A lánya meg középiskolába. Ha az asszony nem ment ki a megállóba, akkor csak Zsuzsival tudott szót váltani, aki a szabadszájú Elemérnek volt az élettársa, telkének gondozója, mert Elemér csak tipegni és káromkodni tudott már, botjára támaszkodva a telek udvarán, mivel nagyon magas volt mindig a cukra, mely miatt a kórházban apránként vagdosták le a lábújjait. Zsuzsi vállalta hát a munka nehezét a kertben is, meg otthon is.

A piros arcú asszony először Zsuzsinak mondta el, hogy ő is munkába járt még pár évvel ezelőtt. Abban a cukorkagyárban alkalmazták kiszállítóként, amelyik egyike volt a kilencvenes évek magánvállalkozásainak. Eleinte jól is ment minden, de később nőtt a konkurencia, s egyre csökkent a termékeik iránti kereslet. A tulajdonos egy nap karambolozott a nagy terepjáró autójával, ami ripityára tört, nem lehetett többé megjavítani. A főnök örült, hogy kisebb karcolásokkal megúsza. Másnap viszont már újabb nagy terepjáróval jelent meg az üzem udvarán. Az embereket pedig összehívta és közölte, hogy a munkabérek nem tudja kifizetni. A gyáracskát pedig bezárja.

-Mentünk aztán fűhöz-fához, ügyvédhez, behajtóhoz,-mondta az asszony-de a fizut nem tudtuk behajtani. Akkor fogtunk bele mi is itthon az állattenyésztésbe, de szinte attól a naptól kezdve sem tudtunk békén maradni a környékbeliektől. Lovakat, teheneket tartottunk, de szinte minden szomszéd az ellenségünk lett. Egyre másra jelentgettek fel bennünket a városházán, hogy bűdös van, tiltsák be a vállalkozásunkat, és be is tiltották. Mert, hogy belterületen nem lehet ezt csinálni. Így aztán eladtuk a házat és kitelepítettünk mindent ide, a telkünkre.

De bezzeg a tej, amit a boltinál jóval olcsóbban adtunk, az jó volt a régi szomszédoknak is-csattant fel ilyenkor a hangja, amikor ezt egy csoport embernek is elmondta egyszer ott a buszváróban, s még azt is elpanaszolta, hogy bár itt kint mostmár jól éreznék magukat, fejnek, elletnek, kisbikák is vannak már és aki lovagolni akar, azt is szívesen fogadják. Hatvan négyzetméteres ez a hétvégi háznak készült épületük is, de már itt is zaklatják őket.-Azt mondják a rosszmájúak, hogy terjed a trágyaszag, bűdösek a lovak, meg ilyesmi.

-Hát, most mondják meg! Hova menjünk? Mihez kezdjünk? Hogy éljen meg az ember, ha mindenütt belekötnek az irigyek?

Amikor ezt panaszolta, a jólelkű Zsuzsi is midig egyetértőleg bólogatott, sőt biztosította, hogy őket, mint szomszédokat, egyáltalán nem zavarják sem a tehenek, sem a lovak. Majd megszokják ezt az új helyzetet a környékbeliek is.

Ez a Zsuzsi! Ez egy nagyon jólelkű, egyszerű kis asszonyka. Takarítónőként szerezte meg a sovány kis nyugdíját, de mindig takarosán jár. Még az öreg szomszéd Laci bácsihoz is átjárt, míg azt be nem kellett vinni az elfekvőbe. Ott élt az öreg abban a kis néhány négyzetméteres vityillóban, amit összeeszkábált magának. Zsuzsi délidőben oda is átsétált, vitte neki az ebédet. Volt vagy két négyzetméter az öreg Laci konyhája. Abból nyílt az a kis szoba, amiben épp csak az ágya fért el az ablak mellett. Ennyi maradt öregségére, pedig jó szakember volt ő művezető korában. Keményen bánt a munkatársaival, de az alapos tudása miatt tisztelték az emberei. Még nyugdíjasan és nyolcvanévesen is kutat ásott az alkalmi brigádjával. Csak az volt a baja, hogy nem bírta a férfiasságával. Nagy kandúr volt ő még idősebb korában is. Nősült vagy ötször, mert mindig gyerekcsinálás lett a kaland vége. A megcsalt asszonyok váltak, az új feleségek valameddig bíztak benne, hogy megszeliődül.

Volt vagy öt gyereke, az öt feleségtől. Na, ezek aztán szétcincálták a jó keresetből szerzett javait.

Kikényszerült ide, a pusztába. Ezen tűnődött most a lócára telepedve az öreg Nagy, és még az is eszébe jutott, hogy Gabnai, a városi lap szerkesztője mesélte egyszer nagy röhögve, hogy Laci bá... egy alkalommal megkérdezte tőle: -Magával dolgozik az a Késmárki nevű firkász?

-Ott hát-mondta Gabnai.

-A fene a pofáját!

-Mi baja van vele?

-Hát, kiírt engem egyszer az újságba.

-Mit írt magáról?

-Hát hogy átmentem a szomszédasszonyhoz, megkörmöskézni, az meg elárult az urának, aki megpofozott.

-Ha nem volt igaz, helyreigazítjuk.

-Hát, igaz is volt, meg régebben volt, de akkor is... Miért kell azt kikürtölni?

Tény, hogy még öreg korában is nagy nőbolond volt Laci bá'... Jóféle pálinkája miatt reggelenként is bejártak hozzá némely fehérszemélyek. Dehogyan kezdett velük? Már csak tapogatta őket, vagy mit csináltak?-találgatták akkoriban az emberek.

Béla bácsi fejében is megfordult néha, mikor Zsuzsit látta a Laci bácsi kapuja felé ballagni, kezében a fehér szalvétával letakart kistányérral, hogy tán még ez is örömködni jár oda. Nade, hadd járjon. Kinek árt az, ami neki jól esik?

Másrészt meg. Nem olyan asszony ez. Inkább a szíve nagy, az biztos-gondolta.

A Jenő annyira szerette azt a kertet, hogy még a halála előtt is meghagyta: Oda szórják majd el a hamvait. Ott is áll most a kopjafája, az eltakarított három kimustrált Trabant helyén, melyek mint a fiatalok gépkocsivezető foglalkozására emlékeztető műemlékek, ott bomladoztak a telek kapuján belül, míg az öröksei meg nem jelentek és el nem vitették onnan és le nem zárták a kisházat. Új zárat tettek a kapura is, hogy Zsuzsi többé ne mehessen be oda, ahol negyedszázadon át dolgozott, s gondozta Jenőt is. Minek menne? Nincs neki ott semmi keresnivalója -mondják ők, akik évekig meg sem látogatták a nagyapjukat. Zsuzsi minden nap friss virágot tett a kopjafára, amíg a kapun belül tudott jutni. Ő azért mégis mindig kijön a reggeli busszal. Az út felőli kerítés aljára kis tálcáskákat helyezett. Ha már nem mehet be az udvarba sem, legalább oda rakja az elárvult cicák reggelijét, hogy éhen ne pusztuljanak szegények.

Az örökösök meg röhögnek. Azokat csak hadd etesse. Legalább egérpusztítók is lesznek a ház körül.

Nagy Bálint ezen a napon sokat dolgozott a kertjében. Alig várta, hogy letelepedjék a megálló melletti padra. A piros arcú asszony tőle távolabb üldögélt és nem nézett fel a köszönésére sem. Talán nem vette észre őt -gondolta az öreg, ezért kihívólag, hangosan azt mondta:

-Jaj, de elfáradtam!

Eltelt ezután néhány perc, míg az asszony mondhatott volna erre valami szokványosat, de nem ezt tette, hanem felállt a padról és lassú léptekkel Béla bácsi elé állt.

-A maga telke van ott beljebb a patak mellett?-nézett rá szigorú szemekkel, amit a kérdezett nem tudott mire vélni.

-Nekem.

-Aztán miért cseszegeti maga az én lányomat? Hm?

Béla bácsi meglepett csodálkozással nézett vissza az asszonyra.

-Hogy én?-kérdte.

-Hogy maga.

-Nahát, én meg a cseszegetés. Hol vagyok én már ahhoz?-mosolyodott el, mert szándékosan mást értett, mint amire a kérdező gondolt

-A lányom sírva jött haza, mert maga azt mondta neki, hogy leszedi a lóról. Ne lovagoljon az oda vezető úton, mert azt ő maga csináltatta meg negyvenezer forintért. Az én lányom meg tönkrevágja a lovával. Azt mondta, meg ne lássa ott Irénkét. Márpedig én azt mondom, hogy az út mindenkié. Miért bántja maga azt a tizenöt éves gyereket? Akinek más öröme sincs ebben a pusztaságban, mint hogy néha lovagolni szokott.

-Ja! Értem már-derült fel az öreg. Hát, nem én vagyok az, akiről maga beszél.

-Hanem kicsoda?

-A konkurencia.

-Miféle konkurencia?

-Annak a telke még tőlem is beljebb van, egészen a hegy alatt. A Gurszki. Annak is van egy lovastanyája és lovagoltat is. Kijárnak hozzá a lovak gazdái.

-Iiigen?-enyhült meg az asszony, de csak Nagy Béla iránt, akiben mostmár szövetségest keresett.

-Hogy néz ki az a Gurszki?

-Keresse meg a az istállójánál és majd megtudja. De figyelmeztetem, hogy az mindenkinek parancsolni akar, mintha övé lenne itt az egész környék.

-Na, majd én!-mondta indulatosan az asszony és folytatta volna, ha a közben megérkező, a kertészkedők által csak morgó medvének titulált kevés szavú Balázs meg nem áll a lassanként gyülekező, buszra várók csoportjában.

-Nem ez a Gurszki?-kérdezte az asszony sűgva Nagy Bélától.

-Ugyan-nevette el magát az öreg és mivel Balázs is meghallotta, hogy a személye iránt érdeklődnek, elmagyarázta neki, hogy miről van szó. Ebből lett aztán a perpatvar. -Nincs magának igaza-fordult a szokott morgós hangján Balázs az asszonyhoz. Mit passzióznak maguk itt a mi pénzünkön! A Gurszki istállóját is fel kellene robbantani és a maga lánya is felhagyhatna ezzel az úri kedvteléssel. Gurszki sem egymaga csináltatta meg azt az utat, hanem mindannyian adtunk húsz-húsz ezret és még lapátoltunk is. Mi terítettük szét azt az aszfalt zúzalékot. Most meg szét akarják tapostatni a gebéikkel?

-A gebéikkel?-Hát ez ütötte leginkább szíven a pirosarcú asszonyt, akit csak így említett mindenki, mert a nevét még mindig nem tudták. Errefelé mindenki, mindenkivel úgy beszélgetett, hogy nem mutatkoztak be név szerint egymásnak.

-Irigyek! Irigyek ránk.-fakadt ki sírósan. -Mindenkire irigyek, akinek van valamije, mert igyekszik és nem a segélyekre vár, mint egyesek.

-Miket beszél maga? Hogy segélyekre?-kezdett erre kiabálni az egyik öregasszony, aki délutánonként a veteményesében hajladozik, s másnap délelőtt kiáll a nagybolt elé a néhány csokor petrezselyemmel, babbal, s más zöldségfélékkel, abban a reményben, hogy talán el tudja adni a pár forintot érő portékáját. Balázst, ezt a morgolódot meg úgy felbosszantotta, hogy a pirosarcú segélyekkel példálózik. Mérgében nagyságos asszonynak akarta szólítani, de még tovább is fokozta:- Ne sértegesen minket a Nagycsöcsös asszony! -vágta oda sértő gúnnyal, mire az asszony a természetes pirosnál is pirosabb arccal fordult sarkon, hogy faképnél hagyja ezt a gonosz népséget, pedig akkor már maradhatott volna, mert jött az autóbusz. Az emberek felszálltak és már a kocsiban folytatták egymással a vitát. Csak Balázs méltatlankodott még hangosan.

-Az egyik embernek a napi betevőre is alig van pénze, a másik meg lovakra pazarol, passziózik. Hát ezek is jobb lesz, ha befogják a szájukat. Ha Gurszki leszedi azt a lányt a lóról, hát úgy kell neki. Az én pénzemen ne lovagoljon.

Őt meg azért korpázták a többiek, hogy azzal a csúnya sértéssel túlment a határon. Egy közepes korú férfi úgy vélte;-Civakodós nép lett a magyar. Az a lovaglás pedig nem úri passzió, hanem sport. Különben sem olyan emberek ezek. Próbálkoznak, mint mindenki más, aki valahogy a felszínen akar maradni. Az egyikünk így, a másikunk amúgy és közben meg egymásnak esünk, irigykedünk.

Az öreg Nagy Béla meg csak ült és mosolygott maga elé.-Még hogy én, meg a cseszegetés-mondogatta a mellette ülő útitársának. -Na, hiszen! Az én koromban! Szeretett tréfálkozni.



Érsekvadkerti temetőből

KISS - SIMON MIKLÓS

CSILLAGHULLÁS

Még Szarka tanárnő megmondta azon a bizonyos fizikaórán, hogy : „- a focisták komolytalan pasasok,, Pedig éppen akkor döntöttem meg az iskola harminc éve fennálló rekordját. Egyetlen órán sikerült öt darab egyest begyűjtenem. Kezdődött egy egyszerű feleléssel. Ezután váratlanul kiosztott két ősrégi dolgozatot. Már nem is emlékeztem rájuk. Aztán pedig felkínálta a dolgozatok kijavításának a lehetőségét. Nem szerettem volna élni ezzel. Azonban valószínűleg Tanárnő is bennem látta meg a génuszt, aki képes történelmi tetteket véghezvinni. Amikor már a negyedik is zsebben volt, tudat alatt bennem is felsejlett, hogy valami nagy dolog van születőben. Tanárnő ekkor mondta az azóta sokat idézett dicséretet, miszerint „, a focisták komolytalan pasasok.”

Különösebben azért nem rázott meg az eset. Én ugyanis már láttam az alagút végén felcsillanó fényt. Miután fogadtam a gratulációkat, elindultam egy sokkal több dicsőséggel kecsegtető, régóta várt találkozóra.

A folyosón szentimentális hangulatban vonultam végig. A falakon mindkét oldalon műszaki rajzok vannak kiaggatva. Jobb oldalon AKIKRE BÜSZKÉK VAGYUNK, balra TANULJUNK HIBÁINKBÓL címszó alatt. Béla bá' művelt ember, ilyen szép nevet adott a szégyenfalnak. A lépcsőhöz érve balra tekintettem. Búcsút intettem műveimnek, melyekkel az első három helyezést begyűjtöttem. Födémrajzom Béla bá' szerint már pszichiátriai eset. A lilára kiszínezett gerendák és rózsaszín fődémbéléstestek diszharmoniója több álmatlan éjszakát okozott neki, mint a háború bombázásai.

A lépcsőről leérve ezúttal az orosz terem látványától sem lett lúdbőrös a hátam. A szabadulás érzése minden rossz emléket feledtetett. Az elmúlt években a szláv nyelvek nyelvtanának átértelmezésére tett öntudatlan kísérleteimet, itt nem az újítót megillető tisztelettel fogadták. A meg nem értett zseni megbocsátó mosolyával haladtam a kijárat felé. Egy perccel később az Alma Mater kapuja a jól ismert nyikorgással bezárult mögöttem. Vettem egy nagy levegőt és az út szélén álló autó csodához léptem. Rám várt. Gyönyörű, csillogó, fekete, krómozott hűtőráccsal díszített Volga .

-Apám , micsoda verda ! – És maga Elnök elvtárs jött elem, egy sofőr kíséretében. Beültünk a bőrülésekre és útnak indultunk a város legelőkelőbb éttermébe. Visszanézve még láttam a szüneten kinnlévő tanárok és gyerekek értetlenkedő, csodálkozó tekintetét. Az irigyelt zseni mosolyával intettem búcsút.

* * *

Az étteremben Edző bá' és Intéző elvtárs csatlakozott hozzánk. Gyorsan túlestünk a formaságokon és egy pazar ebéd közben megkötöttük az évtized szerződését. Aláírtam a papírokat és ezzel a Dobozgyár focistája lettem. Holnaptól a gyár alkalmazásában állok, ahová persze nem kell bejárnom dolgozni. Rendes fizetést kapok, ingyen kaját, Dobozgyár FC feliratú mackót, két pár csukát és egy kopacskit, edzeni. A hatodik vodka után Elnök elvtárs megígérte:

-Jövőre megkapod fiam az érettségit is. Beszélek a Dezső gyerekekkel. Ő volt iskolám igazgatója. Mindezért nekem egyetlen dolgot kell csupán tennem. Focizni. Amit a világon legjobban szeretek.

A Dobozgyár FC cserébe megkapta a megye legjobb csatárát, akivel végre kitörhet a szürke középszerúségből. Az ebéd befejeztével csupa elégedetten mosolygó ember állt fel az asztaltól. A szebb jövő kezdetét vette. Az én mosolyom egy révbe ért zseni mosolya volt.

* * *

A város hamarosan futball lázban égett. Már szezonkezdés előtt megkezdődött a vita, ki nyerheti meg a bajnokságot. Másról sem lehetett hallani a kocsmákban, húsboltokban, utcákon, tereken, mint a fociról. Abban mindenki egyetértett, hogy a bajnoki cím a Harisnyáüzem (akiket mi csak Bugyisoknak csúfoltunk) és a Dobozgyár (akiket ők gatyásoknak csúfoltak) között fog eldőlni.

És akkor eszembe jutott Boleszár II. Kicsit csalódottan gondoltam arra, hogy ma sem fogom a ficakba vágni úgy mint ő. De a kis gól is gól. Ugyanannyit ér, mint egy ficakos, mint a NAGYBETŰS GÓL. Lendült a lábam. Mert a legszebb öröm ugye a gólöröm.

És ekkor történt valami. Pontosan ma sem tudom mi és hogyan. Egyszer csak elsötétült előttem a világ. Vibráló fényekre emlékszem. Fájdalom, zajok, majd újra sötétség. Arcok hajolnak fölém, ráznak, pofoznak, a nevemen szólítanak. Felemelnek, visznek valahová, letesznek. Kicsit tisztul a kép. A kapu mögött vagyok. A salakon fekszem. Minden olyan álomszerű. Nem vagyok öntudatomnál. Ám ha valaki valaminek születik, az halálában is az a valaminek született valami marad. Márpedig én focistának születtem. És még nem haldokoltam, csak a többiek hitték azt. Elhomályosult tekintetemmel is a labdát kerestem. Nagyokat pislogtam, s ilyenkor kitisztult a látásom. Aztán újra elhomályosult. Pislogtam és akkor megláttam a labdát.

A 11-es pontra volt letéve. Mögötte pedig ott állt Elnök elvtárs, rúgásra készen. Vagy csupán álmodom? Neeem! Az nem lehet, hogy.... Boleszár II. A ficak. Ezt csak én rúghatom. Ez jár nekem, engem illet. Ekkor valami földöntúli erő fölemelt, elindultam, leráztam a kezeket, amelyek vissza akartak tartani. Már rohantam. Amennyire csak bírtam, rohantam. A labda pedig végre ott volt a lábam előtt. Ezért a pillanatéért éltem, amióta csak láttam Boleszár II. gólját. Lendítettem a lábam, rúgtam.... Aztán újra elsötétült minden.

* * *

Másnap reggel a Dobozba indultam. Nem emlékeztem semmire. A város kihalt volt, senkivel nem találkoztam. A kapuban Intéző elvtárs állt. Köszöntem. –Az elvtárs nem mehet be ide. - ezt nekem mondta.

-Viccel, Intéző elvtárs. Én vagyok az. Nem ismer meg?

-Ne gúnyolódjunk kérem. Az elvtárs nem mehet be többet ide. Punktum. – ismételte.

-Tessék elmenni!

Én kaptam agyrázkódást vagy ez az ember, ezt sem tudtam hirtelenjében. Elindultam a Dobozgyárhoz. Ott se mosolyogtak rám, mint korábban. Meghajolni meg végképp nem hajoltak meg előttem, mint korábban. Itt is köszöntem, de ez a nap nem az udvariaskodás napja volt erre felé.

-Az elvtárs ide nem jöhet be! – állt elém egy dromedár.

Ezt nem hiszem el. Én bolondultam meg vagy mindenki más?

-Elnök elvtársat keresem. – makacskodtam.- Itt dolgozom...

-Tudjuk ki maga. Hordja el magát, amíg szépen van! Két másik dromedár is megjelent időközben. Szabályszerűen kituszkoltak az utcára. De nem hagytam annyiban a dolgot. Úgy csináltam mint egy levakarhatatlan biztosítási vigéc. Átmásztam a kerítésen, aztán futólépésben indultam az iroda épületei felé. A három dromedár elindult utánam, de annyi esélyük se volt, mint nagymamámnak a miskolci gyorssal. Futásban jó vagyok. Sót! Nagyon jó. Mivel orroltam rájuk, futás közben az ülepemet kínálgattam félreérthetetlenül. Cukkoltam őket: Gyerünk lányok, húzzatok bele! Elkövettem azonban egy hibát. Végzetes hibának bizonyult. Előre nem néztem, csak hátra. Hirtelen egy kezet éreztem a grabancomon. Erős kéz volt. A talaj eltűnt a lábaim alól. Hamarosan a három dromedár is megérkezett. Nem kellett volna cukkolnom őket, ezt gyorsan beláttam. Alaposan helyben hagytak, annyi szent. Most aztán szó szerint kidobtak. Az utca közepén landoltam. Nem tudom, meddig feküdtem ott. Egy kéz érintésére eszméltem. Összereztem. Smordovác Csöpi volt az. Ő támogatót haza. Aki a sikerekben és kudarcokban is kitart az ember mellett, az valaki az életében. Most már tudtam, hogy Csöpi ilyen Valaki nekem. Lehet, hogy neki van az egész Univerzumban a legzsírosabb haja, de alatta a lukas, olajos munkáskabát aranyszívet takar. Elmesélte útközben a tegnapi történeteket.

A gólvonalon addig tétováztam, míg a Hóhér utolért és úgy felkent a kapufára, hogy azt gondolták az is kettétörök velem együtt. Nekem már megkezdték a gyűjtést a koszorúkra. Közben beállt Elnök elvtárs elvégezni a büntetőt. Aztán csak azt látták, hogy rohanok be a kapu mögül, fellököm Elnök elvtársat, belebikázok egyet a labdába. Akkora kapufa lett, hogy egész a félpályáig visszapattant a labda és az ott már középkedéshez készülődő Plavenyác Dűdű, a Bugyisok legbénább csatára, akit időt húzni szoktak bedobni a végére, ijedtében belerúgott egy nagyot. A kapusunk előre jött ünnepelni, a labda pedig csak szállt, szállt az üres kapunk felé. Aztán már csak gurult. De addig gurult, míg beszédelgett valahogy.

Kikaptunk 1:0 – ra. Elveszítettük a bajnokságot. Miattam.

*

*

Következő reggel a munkakezdés időpontjában megjelentem a gyár előtt. Egy labdával. Hat órákor feldobtam és elkezdtem dekázni vele. Váltott lábbal, fejjel, vállal, combbal, háttal, mellel. Egészen műszakváltásig csináltam. Néha láttam meglibbenni az irodaablakok függőnyeit. Ezután minden reggel így vettem fel a munkát. Én ehhez értek. Ezt tudom legjobban. Nyolc órán át dekáztam, majd hazamentem.

Már két hete jártam a gyár elé dekázni, mikor egyik nap egy csodajárgány állt meg mellettem. Gyönyörű, csillogó, krómozott hűtőrács díszítésű, fehér Volga volt. Azonnal megismertem. Ilyen csak egy van a városban. Kinyílt az ajtó és egy ismerős arc szólított meg.

-Üljön be, fiam.- kérte Igazgató elvtárs, a Harisnyagyár Igazgatója. Közben a labda megállás nélkül pattogott rajtam. Beültem mellé a kényelmes bőrülésekre. A portáról kijött egy dromedár mosolyogva, hogy várjak, Elnök elvtárs hivat. A kocsit lassan előre mozdult. Kinyílt több ablak is az iroda épületén és kezek nyúltak ki, felém integetve. A nevemet kiabálták. Elkéstek. Akinek kincs van a birtokában, becsülje mindig kincsként, ne csupán akkor amikor megretten, hogy elveszítheti. Egy nagy tanulsággal gazdagodott zseni mosolyával intettem búcsút. Elindultunk s nekem Szarka tanárnő jutott az eszembe. Ő is tévedhet. Nemcsak a focisták komolytalan pasasok.

MARUZS ÉVA

Emberek és idegenek IV. rész

SEMMI SZOKATLAN

- Halló, szomszédék! Jó reggelt!
- Halló, Bella! Mi is aranyos napot kívánunk!
- Aha, te a szomszédasszony vagy! Minden rendben?
- Nem adhatok pozitív választ.

A nem egészen szabályos üzenetváltás két szomszédos kétszemélyes űrhajó között zajlik, rádión. Ebben még nem volna semmi szokatlan. A két űrhajó véletlenül látta meg egymást, most összekapcsolódni készül, és hetek óta kint lebeg az űrben, úgy a Plútón túl egy kicsivel. Még ebben sincs semmi különösebben szokatlan.

- Te jó isten! Hát mi történt?
- Mit jelent a TE JÓ ISTEN?

- Az csak egy szóolás. Csodálkozást, meglepődést, aggodalmat, meg ilyesmiket fejez ki. Ezzel most ne törődj! Mi a baj? Nem tudátok kiszámítani a paramétereket?

- Nem, erről szó sincs. A Nagy Zümmögő a kapott koordináták alapján már mindent kiszámolt, ellenőrzött, betáplált. Csak az időkoordináta hiányzik. Létrejöhet a Nagy Találkozás.

- Akkor jó, szomszédasszony. Már egészen megijesztettél. Mi viszont az összes biztonságtechnikai előkészületet megtettük, értesítettük a Földet, felállítottuk a tévékamerákat, stb. Hosszú munka volt, na de egy ilyen célért...! Hanem egy kis baj nálunk is van.

- Most kell mondani, hogy TE JÓ ISTEN? És mi a baj?
- A mondást, azt jól alkalmaztad. A baj pedig az, hogy megbetegedett a férjem.
- Óh! Komoly baja van?
- Nem, ne aggódj! A medicinrobot szerint egyszerű nátha, gyógyszert sem ad rá. Na, de a férjem!

Fekszik a kabinban, nyög, vizet kér, teát kér, olvasnivalót kér, mérjem meg a lázát, adjak vitaminokat, itt fáj, ott szaggat... Nem is sorolom. Haldoklik. Mi ez a hang?

- Bizonyára nem illik, de...nevetek.
- Aha. Nem is csodálom. No, és nálatok mi a baj?
- Mire alapozod a kérdést? Mit nevezel bajnak?
- Na, ne csináld! Te kezdted azzal, hogy nincs pozitív válasz. Tehát mi nincs rendben?
- Óh, Bella! Nem merem előadni!
- Nocsak, no! Beszélj már, szomszédasszony, beszélj már! Meteor csapott belétek?
- Nem, nem! De érzéseidet feltehetően hangos nevetéssel fogod kinyilvánítani.
- Na, eleget cukkoltál már! Térjünk a tárgyra!
- Nos, a férjem egészsége megrendült. Lám, csakugyan nevensz. Az orvosgépünk szerint egyszerű

xima, gyógyszert sem rendel rá. De a férjem fekszik a kabinban, nyög, kiszolgáltatja magát. Állítólag szétreped a feje, a fájdalomtól kiugrik a középső szeme, járni sem tud, repülni sem. Ez minden. Ne nevensz már olyan nagyon! Úgy tűnik, kicsi a világűr.

- Jól van, Xilla! Akkor gyógyítgassuk szegény férjeinket és halasszuk el a találkozót egy héttel.

Holnap...

A további társalgás számunkra már érdektelen. Bár - női szemmel nézve - az eddigiekben sem volt semmi szokatlan.

SZEMTANÚK

...De kérem, én nem vagyok részeg... hukk!... úgy értem, már nagyjából kiró... kijózanodtam ijedtemben... hukk!... hát ettől maga is megijedt volna, édes nagysád... hukk!...jó, hát akkor nem édes, na most mondja meg, ez a legnagyobb baja, amikor... hukk!...ilyen front... fort... fontos dolog történik, csak írja nyugodtan... hukk!... attól én még láttam, amit láttam... hukk!... hát az úrhajót, az ufót, hát nem érti, szépségem... hukk!... itt szállt le az orrom előtt... hukk!... idefigyeljen, szépségem, most ne a kifejezéseimen lovagoljon, nem vagyok egy Dio... nem, Demo... hukk!... nem vagyok egy Cicero, na, nem tudok szónokolni... hukk!... még ró... józan állapotban sem nagyon, hát leszállt, ha mondom, itt a két ház között... hukk!... annak ott belekőnyökölt az ablakába... hukk!... szerintem azért szállt le, mert rosszul látott, lógott rajta az a tévéantenna, meg csupa füst volt... hukk!... hát honnan tudjam, szép nagysád... hukk!... úgy nézett ki, mint aki vakon támolyog... hukk!... ne személyeskedjünk, hölgyem, az ufó nem iszik, nem lehet részeg sem... hukk!... kérdezzen meg mást is, ha nekem nem hisz, mert egy kicsit illimu... immuli... részeg vagyok, na!

- -

...Ugyan, hölgyem, ez ostobaság! Már bocsánat a kifejezésért, de maga is éppen úgy tudja, mint én, hogy ufók nincsenek! Különösen tudnia kell, ha tényleg újságíró! Megmutatná az igazolványát? Ne is haragudjék a bizalmatlanságért, de egy újságírónak igazán tudnia kell, hogy az ufók létét már számtalanszor megcáfolták. Nevetséges áltudomány! Hallottam hírét én is. Hogy mit tudnak az ilyesmin még manapság, felvilágosult korunkban is csemegézni az emberek? Nem, kérem, ez idegbajos, exhibicionista emberek lázálma csupán! Nem véletlenül nyugaton tűnnek fel ezek az úgynevezett ufók! Kapitalista csökevény! Hogy én, ÉN mit láttam? Semmi érdekeset, kérem! Hogy leszállt-e? Kétségtelenül volt ott, a két ház között egy nagy, lencse-forma valami... Csillogott is... Nyilván valami szokatlan fénytűnemény volt. Vagy valakik odavetítették! Nyugatról, hölgyem, nyugatról! Meg akarják keverni a józanul gondolkodó fejeket! Olyan picik voltak, zöld úrruhában. Integettek a kezükkel. Na látja, ez is bizonyítja, hogy csak érzékcsalódás az egész! Emberformájúak voltak, úgy is integettek. Hiába, nem telik a szegényes fantáziájukból többre! Én akkor már cifrábbat gondoltam volna ki! Ha már be akarom csapni a józan embereket! Én másképp kezdenék az ilyen népbutításhoz! Én... Hát most hova rohan? Neveletlen!

- -

...Szóval, éppen ábrándoztam, Marikám, de nem mondom el, hogy miről, mert még arról kezdenél el faggatni, jó kis zaftos pletykát lehetne belőle keverni, de nem, térjünk csak a tárgyra, és nehogy azt hidd, hogy a nappaliban, egyedül, a beömlő délutáni napfényes csendben ábrándoztam, egy frászt, a délután és a napfény ugyan stimmel, de a csend nem, a kertben a kölkök versenyt visítottak a szomszéd malacával, egy csomó kutya ugatott, sőt vonított, ráadásul a nappali helyett a konyhában voltam, könyéig mosogatóvízben, lírai alaphelyzet, ugye, de mosogatózás közben nagyszerűen lehet ábrándozni, hidd el nekem, tudod, hogy Agathe Cristie is mindig mosogatózás közben ötlötte ki a krimi-témáit, mert dühös volt, én csak akkor vagyok dühös, ha valaki jön segíteni, mert akkor lőttek az ábrándozásnak, de nem is erről akarok beszélni, szóval ott csörgök-zörgök félálomban, egyszerre bummm! csörr! repül az üvegszilánk és benyúlik az ablakon egy fémkígyó, körben vonaglik, végül a padlóra ér a vége, akkor az egész megállt, és egyszerre nagyon hasonlított a fényképezőgépem állványának összetolható lábához, csak jóval stabilabb kiadásban, na jó, jó, de mi a csuda ez, kirohantam megnézni, hogy ki bolondozik és mivel, hát kérlek, elállt szemem-szám, igen, persze, jól sejted, én is láttam az úrhajót, hát mondom, hogy a konyhámban volt az egyik lába, dehogy haragudtam rájuk, valahogy látszott a szerkentyűn, hogy most bajban van, ugyan, két ablakszem, ennyit csak megér egy igazi, még ráadásul idegen úrhajó látványa, csillogott, meg tépett is volt, olyan pici zöld emberek jöttek elő belőle, igazi marslakók, jaj, hagyjál, Marikám, én is tudom, hogy ez csak szóolás, előjöttek és idegenek voltak, na, és akkor vizet kértek, hogy honnan tudom, hát nem is tudom, de víz kellett nekik, fogták az öntözőcsövet, ezt ni, és mosták az úrhajójukat, szerintem az ablakot, jó, lehet,

hogy hülyeség, mosták, ez biztos, egy olyan nagy lencsét, három összerakható lábon, ha nem úrhajó, akkor mi a fittyfene, megmondanád, igenis ufó, akkor is, ha nincsenek ufók, mitől vagy úgy meggyőződve, itt volt, láttuk, a drágálatos szomszédasszonyom is látta, és mit csinált, nem fogod elhinni, te, hogy az milyen egy bestia, képzeld, na, most hova szaladsz, ez fontos volna...

- . - . - . -

...Először kérem az igazolványát! Rendben van, elnézést! Az újságnak? Hát kérem. 14 óra 26 perckor telefonüzenet érkezett. Engem küldtek ki a bejelentés kivizsgálására. 14 óra 30 perckor értem a helyszínre, azaz ide, erre a helyre. 30-40 főből álló csoportosulást találtam, mindenki fölfelé nézett. Az emberek feje fölött egy lencse alakú, mintegy 15 méter átmérőjű, ezüst fényű tárgy úszott, a tárgyról vagy tárgyból piszkos víz csepegett. Sikerült mintát venni a lecsöpögő piszkos vízből, itt van. Kormosnak néz ki. A tárgy teljes csendben, kb. 200 méteres földfelszín fölötti magasságban, dél-délnyugati irányban mozgott, majd ott, a domb mögött eltűnt. Az emberek a földön végig teljes csendben voltak, kivéve azt az asszonyt ott, abban a kertben, az ágált és kiabált. Ezt rögzítettem a jelentésemben is, én egyebet nem láttam. Összeírtam a szemtanúkat, az ügy kivizsgálására helyszínelő bizottságot hívtam ki. A többi az ő dolguk.

- . - . - . -

...Ugyan mit akar maga is, hát már sosem lesz nyugta az embernek? Itt voltak, igenis, látták elegen. A szomszédasszonyom ablakát betörték, arra jöttem ki én is, a csörömpölésre. Azt hittem, az üvegház. Nem, az üvegháznak nem lett baja. Igenis elzavartam azokat a kis zöld izéket! Nagyon jól hallotta! Hogy egyesek mit meg nem engednek maguknak! Miért, miért?! Mert beleálltak azzal a nagy lábukkal az eperágyásba, és akkor még koszos vizet spricceltek nekem a falra! A fehér falra, most meszeltem a múlt héten! Hát fogtam a seprőt és elzavartam őket! Na! Világtörténelmi, majd mindjárt elhiszem, menjen innen maga is, vagy hozom a seprőt!

ÉLETEM KÉSZ REGÉNY

- Azt hiszem, Wilcox úrhajós, hogy nem vállalom el a feladatot. Ön 73 hónapot töltött egy idegen bolygón. A társai hibájából történt, ez teljesen egyértelmű. Csak úgy otthagyni valakit, idegen bolygón... Ön valószínűleg meg fogja nyerni a pert, ha bepereli a társait, de ez még jövő idő. Ön viszont azt kívánja, hogy írjak könyvet a múltról, a bolygón töltött hat évről. Rendben van, de miről? Órák óta mesél a társai „árulásáról”, de a bolygóról semmit. Hat év alatt ön nem készített térképet a bolygóról, még a táborhelye közvetlen környezetéről sem. Nem írt és nem fényképezett le egyetlen fafajtát sem. Ne rázza itt a fejét, ha nem volt fényképezőgépe, hát rajzolta volna le azt a fát, vagy préselt volna le legalább egy huncut levelet! De nem! Se füvet, se bokrot, se egy nyamvadt virágot! Legalább szóban el tud mesélni egy növényt? Azt sem. Azt az egy „körtét” talán tudja, amit evett. Az erdőről azt mondja, mindenütt egyforma. Ez sem valami szemléletes leírás. Viszont legalább érthető, hogy eltévedt benne. Na, és az állatvilág? Nekem ne mondja, hogy egyetlen madárral, bogárral, valami ragadozóval, de még egy sárkánnyal sem találkozott össze egész idő alatt! Csak a „nyúl”, ami saját bevallása szerint sem volt nyúlformájú, viszont ehető volt. Azt sem magától fedezte fel, hanem még a társai, amíg ott voltak. Talán tenyésztette a nyulat? Vagy bármi más? Egy papagájt? Vagy ahhoz hasonlót? Azt mondja, nem történt magával semmi. Sem földrengés, sem szökőár, sem vulkánkitörés, de még egy tisztességes vihar sem. Hát miről írjak én? Ne kisasszonyozzon itt nekem, hallgasson végig! Utóvégre én már órák óta hallgatom ebben a füstös, zajos, ronda csehóban. Még azt is megértem, miért ide hívott. Nyilván annyi magányos év után hiányzik az emberi zsvaj. Hát nekem ugyan nem, de rendben van. Azt mondja, nem próbált értelmes lényeket keresni azon a bolygón. Nem létezik! Wilcox! Nem szorult egy fikarcnyi kíváncsiság sem magába? Idegen bolygón nem keresni értelmes lényt, el sem tudom képzelni! Azt mondja, ábrándozott. Leírt valamit az ábrándjaiból? Írt egy könyvet? De

legalább egy vacak novellát? El tudná mondani legalább az ábrándjait? Hogy én leírhasam? Azt sem. Csak az eljövendő könyv anyagi hasznáról tud beszélni. De még egy naplót sem írt, amiből kiindulhatnánk. Mit sportolt és milyen eredménnyel? Semmit. Sejtettem. Legalább keresztretjtvényt fejtett? Foglalkozott bármi más logikai játékkal? Egy vacak pasziánsszal? Netán valami új filozófiai rendszert alkotott? Mi ebben a csúfolódás? Egy egészen más világban sok új ötlete lehet az embernek. Mégis mondja, mit írjak én itt le? Reggelente felkelt, elballagott a „körtefáig”, leverte két körtét, jobb napokon agyoncsapott egy nyulat, megsütötte, megette, elment sétálni. Csinált még valami mást? Hegyet mászott? Szobrot faragott? Fát ültetett? Ember, az Istenért, hát mit csinált maga ott hat évig?

- Unatkoztam.

LÓJ MÁR!

A videojáték éppen olyan volt, mint az összes többi hasonló. Színes halacszkák úszkáltak ide-oda rajta, egy szigonyal lehetett löni őket. A szigonyt két gomb irányította, a két hüvelykujjaddal kellett nyomni a gombokat. A kép felső szélén rózsaszín pontocska jelezték, hány halat sikerült megölnöd. Állítólag, ha összegyűlik tíz pontocska (Henrik mesélte), a videojáték valami lelkes indulót zümmögött. Ha pedig háromszor egymás után sikerült elérned, hogy indulót játsszon, akkor állítólag öntapadós matrica bújt elő az oldalsó nyílásból, rajta egy zöld-fátyol-farkú aranyhal egy apró, diadalmas emberke szigonyára tűzve. Dani ezt már végképp nem hitte el, bár Henrik megmutatta a matricát is. Ugyan! Matricát akárhol lehet kapni! Kipróbálni pedig nem akaródzott. Azokra a szép kis halacszkákra löni, na nem!

Tulajdonképpen Dani csak öt percig örült a videojátéknak. Igazán kellemes volt, ahogy az igazgató úr az évzáró ünnepségen megdicsérte a közösségi munkáért. Ez a krétarajz miatt volt, amit Dani a bejárati kapu mellé készített. Az is jólesett, amikor a tanár úr egy kézfogással átadta az ajándékot. Csak kicsit furcsa volt az egész. Danit nem szokták dicsérni. Amikor nem akart a pankráció-szakkörbe járni, akkor első fokú szemrehányást is kapott. Anyuka három napig borogatta akkor a kék hátát. És ez a rajz is... Dani azt hitte, borzasztóan összeszidják, amiért összefirkálta az iskola falát. Erre megdicsérik az életrealitásáért. Igaz, mutatós lett a rajz, színes karikák, meg négyszögek, meg minden, na de akkor is... Nem értette. Már másnap megdicsérték érte. Életrealitás! Anyuka otthon csak annyit mondott:

- Jaj, vigyázz, kisfiam!

De ez nem oldott meg, nem magyarázott meg semmit. És most ez a videojáték. A rosszaságért, jutalmul. Ki érti ezt?

Aztán játszani próbált a játékkal és elszállt a jókedve. Már megint lövöldözés! Anyuka azt meséli, régen voltak olyan videojátékok is, hogy valamilyen labdajáték volt rajtuk, te voltál az egyik játékos, meg volt motorosverseny is, meg autós. Anyuka kedvence akkor egy olyan videojáték volt, ahol kismadarak potyogtak le a fészekből és alul egy kalappal el kellett kapni szegénykéket. Egy olyan játék lett volna jó Daninak is! De mit kezdjen egy ilyen lövöldözőssel? Megpróbálta a szigonyt mindig csak a halak között vezetni. Idővel egészen jól ment.

Amikor Anyuka meglátta a videojátékot, felsóhajtott:

- Ebből baj lesz, gyerekem!

Dani már rég megszokta, hogy mindig vigyázni kell. Először is, Anyuka minden este mesélt neki. A mai napig. Pedig már nagy, ma holnap tizenkét éves, de a mese ma is fontos. Hát erről soha senkinek nem volt szabad beszélni. A legjobb havertársnak sem, az óvónéninek sem, amikor még csöpp volt, ez kettejük titka volt. Anyuka megmagyarázta a pirinyó Daninak, hogy ha bárkinek is beszél a meséről, akkor Anyukát elviszik, Danit pedig örökre elveszik tőle. Akkor aztán nincs több mese! Dani ezt megértette és teljes pici szívével hallgatott. A meséből nem lett baj. Ma már azt is tudja Dani, hogy Anyuka legalább harmadfokú szemrehányást kapott volna, ha ő megszólal. Nagyon örül, hogy pici korában is tudott hallgatni.

Ó, pedig de szép mesék voltak azok! Dani különösen azokat kedvelte, amelyek a Kék Hegyekről szóltak. Ott az emberek barlangokban éltek, de családban. Daninak külön meg kellett magyarázni, mi az a család:

- De igazán velük él Apuka is? Mi az a testvérke?

- Hangosan meséltek, mindenki hallotta?

Később megtudta, hogy a Kék Hegyek valóban léteznek. És persze nem szabad róluk beszélni.

Aztán itt voltak a kirándulások. Nem az osztálykirándulások, a focival, a ricsajjal, a szemeteléssel, a lányok ijesztgetésével, nem. Azok a kirándulások, amikor ők ketten mentek csak vagy ritkán hárman, Apukával. Amikor csendben lépkedtek az erdőben, hogy őzet, vadmalacot lássanak, hogy közről nézhessék a lepkéket, hallgathassák a madarakat. Igaz, részben azért lépkedtek csendben, hogy senki ne vegye őket észre. Juj, mit kaptak volna a szülei a túl szoros családi kötelék fűzése miatt!

Anyuka így is rossz munkaerőnek számított. Szorgalmasan részt vett minden előírt túlórázason, ügyeleten, értekezleten, mindenben. De soha nem jelentkezett önként. Ha volt egy-egy szabad délutánja, rohant haza Danihoz. Olyankor együtt tanultak, játszottak vagy Anyuka varrt és közben nagyokat beszélgettek. Apuka jobban vigyázott a látszatra, így ritkábban volt otthon, de vele is nagyon jó volt együtt tölteni az estét. Na, még az kellett volna, hogy férfi léteire kötődjön a családjához! Meg nem állt volna a munkaadói előtt! Hallgathatta volna a társai gonosz megjegyzéseit! Mindhárman tudták, hogy helytelenül cselekszenek, ha együtt töltik az idejüket. Nem szabad szorosra kötni a családi kötelékeket! A gyermek a szoros családban elpuhul. Nem lesz életrevaló. A civilizáció alapszükségleteihez tartozik a holovízió, az álomautó, a robotcselédesség meg egy sor más dolog. Az ember áldozza magát a munkának, különben soha nem lesz semmije! A társadalom pedig kiveti magából a civilizálatlanokat!

Legjobban persze arról kellett hallgatni, hogy Anyuka és Apuka még mindig szeretik egymást. Amikor eltelt az előírt öt év, akkor szépen, szabályosan elváltak. Próbálták ugyan kérelmezni a további együttélést, de csak úgy engedélyezték volna nekik, hogy Danit azonnal elveszik tőlük (az ő érdekében) és nevelőotthonba dugják. Erre Anyukáék mégis inkább elváltak. Csakhogy azóta sem kötöttek új házasságot, pedig már nyolc év telt el azóta. Nem ám, mert együtt élnek, csak ezt senki nem tudja. Ez az igazi nagy disznóság! Apuka a szomszéd utcában lakik, a ház háttal áll Daniék házának, közös a hátsó faluk. Az emelet is ugyanaz. Ez bizony a törvény kijátszása, de Apukáék lyukat vágtak arra a közös hátsó falra. Éjszakánként, apránként, kapargatva, hogy ne hallatsszék. Dani az egészre nem emlékszik, apró volt még, jóízűen aludt, amíg a szülei két oldalról a lyukat bővítették. Dani akkoriban csak a kiszabott napokon lehetett az apjával. Nem tudta, hogy Apuka minden éjjel megcsókolja. Azután mindkét oldalról szekrény került a lyuk elé. Mikor Dani elég nagy lett, Apuka esténként kezdett átjönni, Daninak pedig a lelkére kötötték a hallgatást. Hallgatott is, nagyon mélyen. Tudta, hogy ilyesmiért legalább száműzetés jár.

Tulajdonképpen a videojátékkal kezdődött a baj. Dani vezette a szigonyt, kerülgette a halakat. Nem volt lelke beléjük löni. Szépek voltak, állatok voltak. Az egész olyan volt, mint egy akvárium. Sajnos, Dani roppant tisztelte és szerette természetet. Nagyon rosszul nevelték! Nem tudja, hányadszor vehette a kezébe a játékot, hogy a halacszkákban gyönyörködjék, de most a GAME OVER felirattal egyidejűleg az oldalsó nyílásban megjelent egy papírlap. Dani örömmel kapott oda: mégis igaz a matrica? Csakhogy ezen a papíron csak szöveg volt. Nagyon ijesztő szöveg:

SZIGORÚ FIGYELMEZTETÉS!

Ön 10 játék során mindössze 5 halat lőtt le!

Sürgősen változtasson játékstílusán!

Dani megrettenve kucorodott az ágy sarkába. Semmit sem mert csinálni, késő estig várta haza Anyukát. A szomszéd háztetőn vörösén villogott a reklám: JÖVŐNK A GYERMEK! Ez volt az első, amit az olvasni tanuló Dani annakidején elolvasott. Anyuka akkor büszke volt, Dani pedig nem értette. Most sem értette, nem is nyugtatta meg a szöveg. Anyuka aznap későn jött meg, de még ébren találta ijedt kisfiát. Utána sokáig tanácskoztak Apukával. Végül abban maradtak, hogy mindenki lehet ügyetlen. Azt fogják mondani, hogy Dani ügyetlen, botkezű. Ha valaki egyáltalán kérdez valamit.

Dani a történetek után nyugtalan maradt. Ritkán vette kezébe a videojátékot, még ritkábban kapcsolta be. Mostanában sétálni járt, de abban sem volt köszönet. Túl sok verekedést látott, túl sokszor kellett elszaladnia. Még mindig utálta a pankrációt.

Egyik nap egy fiatal nőt látott, amint nem tud leszállni a buszról a babakocsival. Odaugrott, segített a baba leemelésében. A fiatalasszony egyre csak morgott:

- Hogy nem képesek olyan buszt gyártani, amire normálisan felfér egy babakocsi?!

Dani nem tudta a választ. Azt tudta csak, hogy ha JÖVŐNK A GYERMEK, akkor igazán lehetne a babakocsikra is gondolni. Mindenesetre segítette a járdára is feltenni a kocsit, mert látszott, hogy egyedül azt sem fogja tudni a fiatalasszony. Az asszonyka megköszönte és egy ötvenest nyújtott Daninak. Dani a háta mögé kapta a kezét:

- De én nem azért...

A fiatalasszony csodálkozott, majd gyanakodva nézte Danit:

- Hogy neveltek téged, hogy ennyire életterlen vagy?

Dani ijedten elrohant. Csak arra ügyelt, hogy ne hazafelé fusson.

Fokozatosan mégis kezdett megnyugodni. Újra gyönyörködni kezdett az ő akváriumában is. Beletelt egy hónap és újból becsapott a mennykő. Egy este a holovíziót nézték (mind a hárman), amikor a képernyő villogni kezdte a személyes üzenetek bevezetőjét. Azt hitték, valamelyik havertárs lehet. (Nem barát! Nem használunk illetlen szavakat!) Apuka ugrott a szekrényhez, hogy meg ne lássák. De a képernyőn nem arc jelent meg, hanem egy felirat:

TISZTELT SZÜLŐ!

Az Ön gyermeke a videojátékban nem lő.

A helytelen nevelésért Önt tesszük felelőssé.

Amennyiben a gyermek a jövőben sem lő,

Ön szemrehányást fog kapni!

Most aztán mindhárman megrémültek. Csak nézték a képernyőt, nézték vagy öt percig, szó nélkül. Végül Apuka felocsúdott, kikapcsolta a készüléket, de még jó darabig meg sem szólaltak. Aznap egész éjszaka suttogtak. Tehát a videojáték árulkodik. Vajon csak arról, ami vele történik? Mert ha nem... És most vajon mit csináljanak? Dani legszívesebben a folyóba dobta volna a játékot. Abban maradtak, hogy ez nem jó, engedtlenségnek fogható föl, az ellenőrzés megszüntetésére irányuló törekvésnek, ebből baj lesz. Anyuka azt javasolta, tegyék a játékot valamelyik fiók aljába, ruhák közé, ne kapcsolják be többet. Apuka azt javasolta, vessze el Dani. Ez jó ötletnek tűnt. Dani a következő napokban négyszer vagy ötször elveszítette a videojátékot. Mindig visszahozták. Akkor Apuka próbálta meg elveszíteni. Ez alkalommal egy rendőr hozta vissza. Dani egyedül volt otthon és a rendőr kérdezősködött: hol hagyta el Dani a játékot és mennyi halat lőtt már. Dani szörnyen megrettent, alig tudott valami értelmet nyögni. A rendőr szeméből látta, hogy az egy szavát sem hiszi. Anyuka aznap síró, remegő kisfiút talált otthon. Hát hogyné! Dani jól tudta, milyen egy hivatalos szemrehányás! A videojáték aznap bekerült a fiókba, ruhák közé, több réteg alufóliába csomagolva. Csak éppen egyikük sem nyugodott meg.

Két nap múlva Apuka azt javasolta, menjenek kirándulni. Különös dolgokat rakatott a hátizsákokba: kulacsot, kötelet, elemlámpát, gyufát, más szokatlan dolgokat. Mikor Dani rákérdezett, azt mondta, hogy a munkatársaival mennek, két napig maradnak kint, vagy háromig is. Messzebb mennek, a tóhoz. Dani ennek örült volna, még a munkatársak dacára is, de meglátta Anyuka aggodalmas szemét. Itt valaki valamit titkol. Nem kérdezett. Ha a szülei hallgatnak, annak oka van, ezt már tudja. Apuka hozta a gombás könyvét, meg egy másikat, nagyon öreg, megsárgult könyvet, a Kék Hegyekről. Hohó! Ez érdekes! A tó nem a Kék Hegyek felé van, egyrészt. Másrészt... Már nyitotta a száját... de aztán újra becsukta, mert Anyuka a szájára tette az ujját. Ajaj! Itt hallgatni kell! Némán mentek aludni.

Hajnamban szólt az ébresztőóra és Dani félálomban kezdte felhúzni az iskolai formaruhát. Akkor bejött Anyuka és Dani elé tett egy papírt. Dani kíváncsian hajolt fölé. Mi lehet ez? Miért ébresztették ilyen korán? A papíron ezt olvasta:

„Ne szólj egy szót sem! Öltözzél kiránduláshoz, ma nem mész iskolába!”

Danit örült rettegés fogta el. Egyszerre bizonyos lett, hogy nagy baj van, hogy veszélyben vannak mindhárman. Szó nélkül öltözött, figyelt Anyuka jeleire, eltette, amit elé raktak s egy hirtelen gondolatra eltette agyonolvasott, rejtegetett kedvenc mesekönyvét is. Anyuka meglátta és hang nélkül sírni kezdett, de semmit sem tett ellene. Dani már tudta, hogy helyes volt az a hirtelen gondolat. Nagyon szomorú lett.

Anyuka még felírta:

„Apukával kint találkozunk!”

Aztán elégette a papírokat, szétaposta a hamut, megöntözte a virágokat, boldogtalanul téblábolt egy keveset, végre határozottan az ajtóhoz indult. Kiléptek a hajnalba.

Hátizsákos kis menetük senkinek nem tűnt fel, mert még alig jártak az utcán. A szomszédok amúgy is tudták, hogy kirándulni szoktak járni. Hogy hová, kivel? Kit érdekel? Igyekeztek nyugodt képet mutatni, míg ki nem értek a város határába. Apuka már várt rájuk, de Dani csak akkor ugrott a nyakába, amikor már nem látszott a domb mögött a város.

Apuka elmesélte, hogy két napja szétszerelte a holovíziót. Gyanakodott, azért. És talált benne valamit, ami... Szóval ami nem kellett volna oda. Az az érzése támadt, hogy kémkednek utánuk. Akkor pedig mindent tudnak. Az együttélést, a meséket, mindent. El fogják venni Danit, őket pedig... hajaj! Anyuka ugyan nem hitt a kémkedésben, de csak tegnap délutánig. Tegnap a csöndes lakásban meghallotta, hogy a holovízióban valami kattan, amikor Apuka belépett. Akkor aztán rettegni kezdett. Ezért indultak el. És ezért nem mertek otthon beszélgetni.

Dani megértette, hogy jó volt a sejtése, hogy soha többé nem térhetnek haza. Nyeldeste a könnyeit, mégis megkönnyebbülten gyalogolt szülei mellett. Anyuka meséi jártak az eszében a Kék Hegyek lakóiról. Ott testvérkéje is lehet... Eddig soha nem gondolkodott rajta, miért nem akar valaki a városban élni. Most már tudja.

Apuka sürgette a családját. Estére oda kell érniük, ha utána összeesnek is. A fáradtságot ki lehet pihenni, de a szemrehányást... Még utolérhetik őket. Igyekezni kell.

A városban közben zajlott az élet. A Daniék házával szomszédos moziban például most kezdődött a délelőtti előadás. Ráérős suhancok köpködtek a napraforgó héját a padlóra, meg egymás fejére. A jobb bemondásoknál lelkesen nyertek az egész közönség. Volt, aki pissegett, de azt egyszerűen fejbevágták. Vagy leköpdösték napraforgóhéjjal. A történet egyébként egy hozzájuk hasonló ifjoncra szólt, akit megcsalt a barátnője, egy lila hajú, rágógumis, bőrnadrágos libuska, mire az ifjú lovag (homo sapiens) csalódottságában összetört néhány telefont, bevert pár ablakot. Ez egy ilyen lélektani dráma. Nem is volt túl sok nézője. Ez csak nyavalygás! A horror, az igen! A vászon hirtelen elsötétült, majd villogni kezdett a személyes üzenetek bevezetője. A közönség végre elhallgatott. A képernyőn megjelent Dani és családja, majd egy indulatoktól fűtött hang szólalt meg:

- Közigazgatási erőink újabb veszélyes gócot derítettek fel! Ezek az emberek kárt okoznak társadalmunknak! Nem tűrhetjük, hogy a szülők a hivatalos válás óta, mindannyiunkat becsapva, közel tíz éve, bűnösen együtt élnek! Semmibe veszik az emberi civilizáció alapvető követelményeit! Gyermeküknek meséket olvasnak! Vele rendszeresen beszélgetnek! Szülei káros befolyására a gyermek egyre élhetlenebb! A holovízióban sohasem nézik meg a lelki keményedést jótékonyan segítő horror- és krimifilmeket! Az anya munkaidő után...

A hang elveszett a felcsapó egyéb hangokban, melyekből süvöltött az elképedés, az indulat. Hogy lehet így gyermeket nevelni? El kell venni a gyermeket az ilyen szülőktől! Nem érdemelnek mást, csak szemrehányást, nagy népi szemrehányást!

A felbőszült tömeg kiáradt a moziból, egyenesen Daniék lakása felé. Betörték a bejárati ajtót, fölfelé haladtukban leszaggatták a lépcsőkorlátokat. Egyetlen folyosói ablakban sem maradt üveg, a népharag mégsem csillapodott. Daniék ajtaját pillanatok alatt beverték. Az üres lakás láttán tört ki az igazi gyűlölködés! Minden bútort összetörtek, minden függönyt leszaggattak. Az egyik szekrény roncsai mögül előtűnt az átjáró. A gyűlölet az egekig csapott! A másik lakás berendezése öt perc alatt rom lett, majd hirtelen fellobbant egy sárga láng. A tömeg örömjongásban tört ki, egymás után repült minden éghető holmi a tűzre. Amikor fölfedezték a titkos könyvszekrényt, már senki nem fékezhetette meg a nekibőszült tömeget. Hamarosan minden lángolt, mindkét lakásban. Ahogy túl meleg kezdett lenni, a szemrehányók elvonultak. Útközben még összetörtek ezt-azt, lámpaoszlopot, újságosbódét, végül szerencsésen elcsitult a népharag. Csak a lakások lángoltak még és a felső lakók sikoltoztak. Senki sem törődött velük. Majd jönnek a tűzoltók!

Daniék most értek fel a következő dombra. Hajnal óta meneteltek, erőltetett ütemben, s már délre járt. Dani nem sírt, de borzasztóan fáradt volt. Anyukát támogatta. Mégis ugye egy gyenge nő, ha mi férfiak ilyen fáradtak vagyunk... Anyuka bizony alig lézengett. Apuka leállította a menetet. Csak öt percre, leülni sem szabad, mert nem tudnak felállni. Apuka elővette a látcsövet. Dani némileg csodálkozott,

nem is tudta, hogy a látcsövet is hozták. Apuka a maguk mögött hagyott város felé fordult, majd felszisszent. Dani kezébe nyomta a látcsövet. Dani a saját utcájukat igyekezett megtalálni, de ott fekete füstfelhőt látott gomolyogni. Hirtelen felismerte, mit lát. Ellenállhatatlan zokogásban tört ki.

Apuka átölelte a vállát, de csak annyit szólt:

- Megtudták. Gyerünk!

Dani egyre zokogott. A várost siratta, ahol nem is volt jó neki, elveszett gyermekkorát siratta, melyben mindig hallgatni, titkolózni kellett. Anyuka is sírt, de ő csak a fáradtságtól. Hiszen végül is együtt vannak! A többi Anyukának nem igazán fontos. De mennünk kell!

A fenyőerdő aljában egy bunkóval felfegyverzett férfi figyelte az érkezőket. Intelligens arca aggódó és érdeklődő volt egyszerre. Amikor lent a völgyben az az asszony egyszerre összeesett, a férfi az erdő alján nagyot füttyentett. Három társával indult az újak fogadására.

Ki tudja, mi ez?

Jó reggelt, asszonyom! Robi 5 vagyok. Reggel 7 óra 30 perc van, fel kell kelnie. Parancsoljon a teája. Ma szeptember 25-e van, Kende és Eufrozina napja. Nincs ilyen nevű ismerősünk. A naplóban más ünnepi esemény sincs a mai napra feltüntetve. Teendői a következők: találkozás Júliával 10 órakor; ebéd a családdal a Rózsa étteremben 12³⁰-kor; telefonálni Albertnek, meghatározott időpont nélkül. A robotok jelentése szerint a ház és a kert állapota normális, a takarítás mindenütt folyik. Rendkívüli eseményt Robi 8 jelentett: a mosodából visszakapott ruhák között volt egy darab textilnemű, meghatározhatatlan rendeltetésű, háromdimenziós, összevarrt alkatrészekkel. Veszélyt nem jelent. Nem a mi háztartásunkból származik. Javaslom a következő héten visszaküldeni a mosodának. Az időjárás naposnak és langyosnak ígérkezik, a hőmérséklet most 13 C°. Melyik ruháját kívánja felvenni?

o – o – o –

Nem hiszem, doktor úr, hogy az asszonnyal van baj. Nem, természetesen nem házasodtunk össze, elavult dolog ez ma már. Ki-ki éli a maga életét, végzi a dolgát, viszont jól megvagyunk egymással. Jó érzés este hazamenni. Főzni is egészen jól tud, bár... Hogy anyám annak idején milyen finom töltött káposztát tudott programozni! De igazából nincs okom panaszra. A gyerekek már valamivel rosszabbak. A két nagyobb a párom előző kapcsolataiból van és hát... kamaszok. Ezzel mindent megmondtam, igaz? Nem is igazán rosszak, nagyobb disznóságot nem csinálnak, csak olyan... önzők? Érzéketlenek? A fiú talán nem is... Nem, nem rosszabbak a más gyerekénél! Nem akadályozzák a munkámat, nem idegesítik az anyjukat sem, élnek a maguk életét. Élni és élni hagyni! A mi házunkban ez a szabály és egyelőre működik is rendesen. A kicsi, az más. Az az enyém. Külsőleg is benne vannak a családi vonások, és belsőleg is olyan... Milyen is? Nem tudom megfogalmazni, inkább elmesélem... Néhány napja a mosodából tévedésből hazaküldtek valamit, ami nem a mienk. Nem tudom, mi lehet, de olyan kicsi, torz emberformája van. Na, hát a kis kölyök mostanában le sem teszi azt a valamit. Még az ágyba is viszi magával és ölelgeti! Érti, ölelgeti! Szerintem elalvás előtt beszélt is hozzá, de lehet, hogy azt csak rosszul hallottam. Nos, hát ítélje meg! Ki fogja nőni, anyám rám is mondta gyerekkoromban, hogy túl sok bennem a fölösleges érzés, de én is kinőttem belőle. Vagy gondolja, hogy még mindig ez lenne a bajom? De hát felnőtt férfi vagyok, nem engedhetem meg magamnak az ilyesmit...

o – o – o –

Lőj már, cseszd meg! Elbénáztad, jaj de szerencsétlen vagy! Hát ott jött balról az a torpedó, nem láttad? Persze, hogy belelőtt a valagadba! Kevés vagy te ehhez, mint erdőtüzre a mókuspisi! Na gyere, menjünk, ugrott a pénz! Robi, hozd a táskákat! Dehogy adok, még mit nem? Miért fizetnék be másik menetet én egy ilyen balféknek? Aztán meg holnapra is kell, nincs nekem annyi zsebpénzem. Dehogy a kistesóm, minek

annak még zsebpénz? Még méreten aluli. De mondom, hogy ovis, nem kap még semmit. Különben se lázíts, helyes kiskölyök az! Sokkal jobb, mint a húgocskám, az örökös kényeskedésével meg nyafogásával! Ezek a nők azt hiszik, hogy a kényeskedéstől lesznek nőiesek! Lehet, hogy a kicsi is elromlik, ha felnő, de most még helyes. Ne mondd meg senkinek, de néha még játszani is szoktam vele. De becsszó, hogy nem reklámozod, vagy kirázlak a gatyádból! Mit játszunk, jaj, dehogy! Minden értelmes játékhoz kicsi még, focizni nem tud, a számítógépet most tanulja az oviban, a távirányítós kutya meg nem érdekli. A szomszédéké, az az örökké csaholó kis dög, az érdekli, de hát az eleven, fertőző, azzal nem játszhat. Hát bújócskázni szoktunk, úgy kacag, ha megtalálom, hogy cserzik a lakás. Most meg van valami rongy izéje, képzeld, még arca is van, olyan, mintha kisgyerek lenne, most meg azzal nyúzó örökké. Hogy legyen az apja, meg sétáltassam. Azt a rongy izét. Anya szerint valami szemét, tévedésből került hozzánk. Hanem mindenre azért persze engem sem lehet rávenni! Bújócskázni, azt igen, ha magunk vagyunk, ha más nem látja, de holmi vacak rongyokkal aztán nem játszom! De ha elmondod valakinek, hogy játszom a kicsivel, hát én apróra szaggatlak és bedarállak kutyaeledelnek!

o – o – o –

Mondom, hogy nem neked való! A te színeidhez ez az alapozó túl sötét, nem érted? De ne ilyen hülye módon akarj barnább lenni, inkább egyél béta-karotint! Nem érsz vele semmit, ha csak az arcod fested be. Szolárium, ne marhászkodj, tudod, hogy veszélyes, fiatal is vagy még, kapásból kirúgnak! Jobb a karotin, hidd el! Akkor kérdezd meg anyukádtól, igaz, a te anyád erre alkalmatlan, akkor kérdezd meg az enyémtől. Nem hiszem, ennyi ideje biztosan akad, nincs olyan sok gond a kistesóval, már ovis. Ugyan, mit ki nem találsz, játszani azzal a tökmaggal, nem ért az még normális játékhoz! A számítógéphez még alig konyít, a divathoz... á, csak azt tudja reggel visítani: „De a pirosat akaroom!”. Még semmi érzéke hozzá. Anyu szerint nekem sem volt ennyi idős koromban, pedig én úgy emlékszem, hogy a divat mindig is érdekelt. Leültem a szomszéd szálló, a Continental előtt a padra, órákig ücsörögtem és bámultam. Úgy imádtam az elegáns hölgyeket, a topisakra meg haragudtam, hogy rontják az összképet. Aztán este anyu rángatott haza. De az tény, hogy iskolás koromban, amikor már olvasni tudtam, akkor tanultam meg sok mindent az igazi, elegáns divatról. Más kérdés, hogy mit engedhetek meg magamnak. Arra a cuki borszoknyára egy fél évig raktam félre a zsebpénzemet! És anyunak még akkor is be kellett segítenie. De dögös is, csak úgy forognak utána a fiúk! Még a felnőtt férfiak is. Na, most mit akarsz megint a kistesómmal? Mit tudom én, mit játszik! Van valami ócska rongya, még arca is van varrva, mostanában csak azzal lehet látni. Te, és azt láttad tegnap, hogy a nagyszületben odajött hozzám a Botond? Azt mondta...

o – o – o –

Ne böggj, kicsikém! Ez a vacak nem a miénk, vissza kell küldenünk a mosodába! Különben is csak egy rongy. Mi az, hogy a te gyereked? Orvoshoz viszlek, félrebeszélpsz! De ne ezzel játssz, menj ki triciklizni! Itt benn is van más játék, ülj szépen a számítógéphez! Nem is a miénk, fertőző is lehet ez a rongy. Normális embernek ilyen nem kell, ki tudja, mi ez a vacak?!

Mérgesgomba

*A Földön manapság rengeteg a háború,
az erőszak, az öldöklés
- és rengeteg a földrengés, az árvíz, a hurrikán.
Mintha a gonosz indulatok gonosz erőket hívnának életre.*

Én nem akarok semmiféle kirándulást, én holnap este haza akarok menni!

Na, de arany szívem! Mikor indul a Hold-Föld járat, amire a jegyünk szól?

Nox-253-kor.*

Na, látod! Szóval holnap, késő este. Én meg holnap korán reggel akarlak elvinni a terepjáróval. Elindulunk Nox-269-kor, esetleg még korábban. A távolság csak olyan száz km lehet. Na, légy szíves!

De mi a macskát akarsz te attól a barlangtól? És pont most? Amikor csomagolni kell, amikor készülni kell...

Becsomagolsz te még ma este, amilyen ügyes vagy!

Te csak ne udvarolj! Tegyük fel, hogy be tudok csomagolni, noha pillanatnyilag semmi kedvem. De mégis: pont most kell ez neked?

Persze, hogy pont most! Ha egyszer pont most délután jelentette a déli 20-as járőr, hogy barlangot fedezett fel! Hát nem érted, hogy ilyen még nem volt?

Milyen nem volt? Már legalább ezer barlangba bemászáltál, csúsztál, másztál, összefagytál, némelyikbe engem is berángattál, mi új van még egy barlangban?

Az, hogy ez a Holdon van, hát nem érted? Otthon mászkáltam be abba az ezer barlangba, ami mellesleg erős túlzás! Itt még senki nem látott barlangot, hát nem érted?

És neked oda be kell másznod. Nem ér rá a szabadság után?

Nem! Hogyne, hogy valaki megelőzzön! Hogyne, hát ki tudja, mit rejt egy ilyen barlang? Mondom, hogy itt még nem láttunk barlangot! Mindenféle összeborult sziklák között egy-egy átjárót, azt igen, de egy igazi barlangot... Ki tudja, mi van benne? Talán ott van a rég keresett holdi élet, a felszín alatt!

Valami növényféle... Talán még barlangrajzok is vannak benne...

Elmész a fenébe a barlangrajzokkal! Az ősemberek felugrottak a Holdra, telerajzolni a barlangok falát! Dehogyan! A holdlakók rajzolták.

Téged nem zavar, hogy nincsenek holdlakók?

Ki tudja? A sci-fi-írók már évszázadok óta írnak a holdlakókról. És milyen változatosokról! Hátha tudták, mit beszélnek!

Ugyan, a sci-fi-írók! Azoknak semmi érzékük a realitásokhoz!

Nem is kell nekik! Egy rendes sci-fi-író hivatalból a fantáziáját működteti, nem a realitásérzékét! És mégis... Látod, megírták előre a repülőgépet, az űrrakétákat, sőt, minket is. Hiszen itt vagyunk, telepések vagyunk a Holdon.

Ez igaz... De azt írták, hogy kupolák alatt fogunk élni. Szót sem ejtettek a légkörről, a holdi erdőkről. Jó, hát nem találták el egészen pontosan a jövőndőt. A lényegét csak elkapták!. Az is elegendő, ha a holdlakókat is nagyjából találták el. És mi megtaláljuk a nyomaikat holnap... Hú, micsoda felfedezés lenne!

Rendben van, menjünk! De figyelmeztetek, hogy mindenféle gyanús lyukakba nem préselem be magam! Sőt, téged sem foglak engedni. És minden akku legyen rendszeren feltöltve! És ha hupikék sziklarajzokat vagy kőbe vésett holdkönyvtárat, vagy holdvárost találsz egy halom farsangoló, hatlábú, sárkányfejű lényel, én Nox-250-kor akkor is eljövök és elhozom a terepjárót is, mert el akarom érni az esti gépet! És akkor maradhatsz az imádott barlangodban és gondolkodhatsz két hétig, amíg érted nem megyek! Esetleg haza is gyalogolhatsz. Hát úgy készülj!

Jól van, no, jól van! Eljövünk Nox-250-kor, ha akármit fedezünk is föl. Különben sem túl valószínű, hogy egy holdvárosra találjunk. Sőt, egyébire is aligha. Ez csak a fantáziám. Ez csak egy barlang.

Később majd rendszeren bejárjuk a csoporttal, majd a szabadságunk után.

- . -

Na, itt vagyunk. Védősisakok, a lámpád ég? Gyufa? Nem tör a bakancs? Jól fekszik a zsák? Mit felejtünk el? Na, indíts!
Semmi gyanús lyuk!
Semmi.
És Nox-250!
Annyi.
Egész sima talaj. Könnyű menni.
Még eddig.
Te csak ne ijesztgess engem, vagy most rögtön visszafordulok!
Jól van, no! Visszaszívтам! Tényleg könnyű menni. Szinte mintha mesterségesen lenne elsímítva.
Az nem valószínű. Nézd, a végén igazad lesz! Nézd, mennyi gomba! A földön, a falon, a mennyezeten is!
Nahát! Mégis van holdi élet! Ember, ez igazán nagy felfedezés! De azért megyünk Nox-250-kor!
Megyünk! Megyünk? De szívem, hát nem érted...
Nem értem! Tied a dicsőség, felfedezted, majd elmondhatod megfelelő helyen, de én utazni akarok.
Tanulmányozd inkább a gombáidat!
Tényleg gombaformája van. De hát ez nem lehet igazi gomba!
Földi értelemben. De holdiban?
Igazad van. Mit tudhatunk mi a helyi élővilágról? Még azt sem tudtuk eddig, hogy egyáltalán létezik, hogy itt egy gomba létezik. Pontosabban valami gomba-szerű. Megkóstoljuk?
Hülye vagy? Még a Földön sem, amit nem ismerek!
Jó, jó, ne pattogj! Viccnek szántam.
Mit mondjak, nem volt egy egeket ostromló élc! Idegen életformát talál és meg akarja enni! Hát némelyik haspók...
Várj már, oltsd csak el a lámpát! Szerintem ezek a gombák világítanak.
Én semmit sem látok. Vagy várj! Csakugyan! Halványan ugyan, de világítanak.
Akár így is hagyhatjuk a lámpákat. Legalább nem merül az akku. Ezt az ösvényt így is látjuk.
Nekem ne beszélj az akku merüléséről! Addigra kint akarok lenni. Hanem, hallod... Ez az ösvény itt a gombák között...
Mi bajod vele?
Hogyan szokott ösvény keletkezni?
Az állatok tapossák ki a ... Te szentséges ég! Gondolod?
Hát... Elgondolkodtató... És én még gyanús lyukaktól félttem!
Akkor most visszakapcsoljuk a lámpákat.
De akkor *ők* hamarabb meglátnak!
Viszont mi is őket! Ebben a félhomályban ők vannak előnyben. A helyiek. Bármilyenek is legyenek.
- . -
Itt százfelé ágazik az ösvényünk. Nézd, milyen szép nagy terem lehet ez! Ajaj, és rengeteg kis barlang nyílik belőle, és az ösvények egyenesen azok felé vezetnek. Ez is, ez is, ez is... Ajaj!
Úgy, ahogy mondd! Nem kéne nekünk elmenni innen a fenébe? Még meg sürgősen? Amíg tudjuk, honnan jöttünk be. Aztán majd visszajöhetsz a csapattal meg, gondolom, mindenféle tudósokkal, de rendesen felszerelve és ... fegyverrel.
Félsz?
Igen!
Hiába, a nők! Ilyen felfedezés küszöbén gyáván megfutamodni!
A felfedezés ugyan nagyszerű, csak tudnám, mitől reszket a hangod!
Az én hangom nem reszket! Vagy ha mégis, hát a pillanat nagyszerűségtől, ami, mint tudjuk, szorítva hat le keblemre. De ha annyira félsz, forduljunk vissza! Bár éppen van nálam festék, hogy útirányt jelöljek...
Csak nincs fal, amin jelölj, mert mindenütt gombák vannak. Azt meg nem tudhatjuk, hogy azok mit tesznek, ha lefested őket... Esetleg harapnak...
A fantáziád! De persze tényleg nem tudhatjuk.
Nem bizony! Na, fordulj, lódulj!

Állj! Itt jöttünk be?

Itt.

Ez a rongycsomó is itt volt?

Hát... nem láttam, de attól lehetett. Azt hiszed...

Már nem tudom, mit higgyek. Megpiszkáljam?

Jaj! Inkább ne! Ne vakmerősködj!

Megezs a kíváncsiság!

Vagy ez az izé!

Tari nem megezs idegen.

iiiiiiiiiiiiiiii!

Idegen nem hangos! Fül fáj!

Ez a rongycsomó beszél!

Tari nem rongycsomó. Tari ember.

Már hogy lennél ember? Nem is hasonlítasz ránk!

Miért hasonlít? Mi ember?

Hát... gondolkodó, tudatos lény.

Igen. Tari ember.

De az emberek a Földön élnek!

Földön... Földön... aha, Karán! Nem. Emberek mindenhol, nagy világegyetem.

Hm. Igazad lehet.

De honnan tudsz te a mi nyelvünkön?

Dolgozik olyan... táviró. Rádió. Hallgat sok rádió.

Csak nem azt akarod mondani, hogy van egy rádiód? Honnan?

Rádió nem enyém. Rádió városé. Épít mester.

Város??? Holdbéli város???

Idegen nem hangos. Tarán sok város. Benne sok tari. Régen.

Hogy a Holdon sok város van? Mi az, hogy régen? Most nincs sok város?

Város van. Tari nincs. Nem működik. Meghal.

Állj, ezt nem értem! A városok megvannak, de nem működnek? Nincs bennük ember? Mármint tari?

Igen. Minden tari meghal.

Honnan tudod? Hátha vannak máshol? Más városban. Ha olyan sok városotok van, akkor máshol lehet...

Dolgozik rádió. Utolsó tari. Megy más város. Nincs tari. Csak vázak.

Hát ez nem igaz! Hát fölfedezünk egy holdbélit, egy igazi holdbélit, az meg azt állítja, hogy városai voltak, hogy egy egész civilizációja volt itt a Holdon, és akkor kihalnak! Képesek kihalni! Mikor haltak meg?

Két karai év. Vagy három. Karik már voltak itt.

Karik? Ja, ez mi leszünk. Földiek. Már itt voltunk? Persze, hogy itt voltunk, legalább 120 éve itt vagyunk!

És volt mellettük egy másik civilizáció? És észre sem vettük? Ennyire vakok vagyunk? Ennyire elbűjtatok?

Elölünk bűjtatok el? Hol vannak azok a városok?

Tara felület alatt. Ösvény visz oda. Város.

Ezek az ösvények? Földalatti városokba visznek? Izé... felszín alatti. Te, ennek nincs értelme. Nem is hiszem. Mit esznek a tarik?

Ez itt.

Gombát? Gombát esznek? Hát azt lehet, jó sok van belőle. És világít is. Ezt elhihetem. De mondd, hogy nem fagytatok meg a hosszú éjszakák alatt? Még ha mindjárt a felszín alatt éltetek is. A Hold nem melegít belülről, mint a Föld.

Gomba melegít. Gomba csinál levegő. Gomba étel és fény. Gomba ajándék. Tara adta népnek. Tariknak.

Gomba kell etet, halott tarik. Gomba kell itat, víz város mellett. Gomba kell imádkozik. Megy város, imádkozik, megy lakás, imádkozik, megy... mindenhová, imádkozik.

Szimbiózis. Egymást eszik. Juj, de undorító!

Hallgass! Nem is csodálom, hogy imádjátok a gombát, ha az egész életetek rajta múlt! De megint nem értem. Itt rengeteg gomba van. Miért haltak meg a tarik, ha van mit enni, van meleg és fény is?

Politika.

Ne viccelj! Ilyen szót honnan tudsz? A politika nem öl. Azt azért nem.

Politika öl. Egy vezető mondja: fehér. Másik vezető mondja: fekete. Tari látja: szürke. Vezető veri vezetőt. Előbb szóval, utána kézzel. Utána öli meg. Akar hatalom. Tari engedelmeskedik vezetőnek. Minden tari. Akkor nálatok kissé heves pártharcok lehettek. Tiszta kabaré! De akkor sem értem! Nincs annyi vezető, hogy egész városok kiirtsák egymást. Háború?

Nem háború. Tari békés. Nem. Vezető megöl másik. Vezető rossz. Meghal. Sok gomba eszi meg. Sok gomba lesz rossz. Jó tari megeszi rossz gomba. Tari lesz rossz. Öl. Aztán meghal. Megint sok gomba lesz rossz. Terjed. Elfogy város.

Járvány. Értem. De hogy minden város... Még hogy békés a tari, mikor a vezetők gyilkolásszák egymást, kacagnom kell! Te, mondd! Te is öltél!

Nem, nem. Mentem felszín, vizsgáltam rádió kinn. Hallom, van baj. Mentem vissza, nincs város. Csak vázak. Mentem másik város. Máshol is vázak.

Szóval, már nem is volt kit megölnöd. Ha rossz vagy is. Minket meg talán nem tudsz megölni.

Nem, nem. Nem eszik rossz gomba.

De ha minden gomba rossz, akkor te még hogyan élsz?

Nem minden gomba rossz. Megismer színe.

Aha. És most mit esznek a gombák, hogy a tarik mind meghaltak?

Nem mindegy az neked?

Gomba eszi másik gomba. Terjed.

A rossz gomba terjed?

Igen. Régen gomba él város mellett. Most gomba él felszín mellett. Felszín van levegő, gomba megy ki.

Húha! Jön kifelé?

És máshol is lehet kijárat. Mondd, te tari ember! Van máshol is kijárat a felszínre?

Van. Sok.

De hogy lehet, hogy eddig nem vettük észre?!

Mindenesetre induljunk kifelé, mert el akarom érni a gépet! Örülök, tari, hogy megismertelek, de annak egyáltalán nem örülök, amit hallottam tőled. Vigyázzon rád a te istened!

Vigyáz rád Kara istene!

- . -

És mi van, ha hazudik?

Akkor legfeljebb megmenekülünk. Én erre most nem alapoznék.

Most mit teszünk? Bejelentjük? Gondolod, elhiszik nekünk becsületszóra, amit itt hallottunk?

Ha elhiszik, idejönnek lángszóróval, felperzselik. És persze elpusztítják a tari civilizáció összes emlékét. A megmaradt gombák még rosszabbak lesznek. Talán már kifecskendezik a mérgeket vagy harapnak, vagy tudomiséén. És terjednek tovább.

És ha nem jelentjük be?

A gomba terjed, jön kifelé. És addigra mind rossz lesz, mert a járvány is terjed. És biztosan lesz legalább egy ember, aki megeszi, mert az emberi butaság határtalan. Az emberi kíváncsiság is, sajnos. Elég valami kertész-lélek, hogy a gomba a város közelébe kerüljön.

Vezess inkább, el akarom érni a gépet! Szerintem most nem jelentünk be semmit, mert akkor rögtön lezárják a Holdat.

És ha a szabadság után már késő lesz?

Hát muszáj nekünk visszajönni?

De ez piszkos munka!

Piszkos. Nézd, most jön fel a Föld! Nekünk segít autózni azzal a szép kék fényével.

Folytatása következik. A Szerk.



Érsekvadkerti temetőből

KARDOS GY. JÓZSEF

Ahonnán jöttem

Pálfalvi Nándor élete és munkássága IV. rész

A GYERMEKEKNEK (IS) ÍRNI...

Könnyebb-e a gyermekeknek írni, mint a felnőtteknek? – Aki sikeres a felnőttek körében, sikeres-e a gyermekek esetében? Vagy viszont?

Úgy véljük, Pálfalvi Nándor estében ezek a kérdések fel sem vetődhetnek. (A „siker” elsősorban az olvasók – és nem a kritikusok – szempontjából értendő!)

Regények és mesék tanúskodnak arról, hogy Pálfalvi otthonosan mozog a gyermekirodalomban is.

Nem tudhatjuk, hogy az 1958 augusztusában írt Éjjel a rengetegben című regény miért csak 1993-ban jelenhetett meg (a Hálózat Kft. kiadása – illusztráció: Csavlek András rajzai). Pedig szerepel a műben annak a kornak egyik jellegzetessége, az „úttörőmozgalom” is. Vagy talán éppen azért, mert ezt az író nem eléggé domborította ki?

A mű – természetesen (hiszen alkotójának ez volt az első „kísérlete” a gyermekregény-műfajban) – magán viseli a „kísérletezés” jegyeit. S mégis nem egy olyan figyelemreméltó értéke van, amelyek előlegezik a még jelentősebb két következő „ifjúsági” regény magas színvonalát.

Igaz, a regény három főszereplőjének gyermekkorai időben később zajlott le, mint az íróé, de ő ebben a művében is jól kamatoztatja gyermekkori élményeit, tapasztalatait. Azaz úgy használja fel ezeket, hogy új körülmények között is elhíhetővé teszi a gyermeklélek minden rezdülését – kibontván a jellemek formálódását. Éppen ezért nevelődési (fejlődési) regénynek is nevezhetnénk az Éjjel a rengetegben-t, hiszen az író számára a legfontosabb a három fiú fejlődésrajza (érése, „felnövekedési” folyamata). Bár mindegyikük más-más típus, és így mindhárman jól egyénített jellemvonásokkal rendelkeznek, mégis több minden közös bennük. Mint a felnövekedő gyermeknemzedék képviselői a kaland-, az indiánregények hatására keresik azt a romantikát, amely életüket változatosabbá, sokrétűbbé és izgalmasabbá teszi, „megszépíti” hétköznapijaikat. A mindennapi – talán megunt – valóság helyett egy álomvilágot (nevezhetjük talán így) teremtenek maguk köré. Miközben a háttérben zajlik az író által szintén jól ismert (és jól megrajzolt) falunak és lakóinak (szülők, tanárok, a „bogaras” Tóth stb.) élete.

A három jó barát („jómadár”), Horváth Misi (a Törzsfőnök), Hordó Sanyi (a Gyorsnyíl) és Csete Pista (a Varázsló) egy három napos „önálló” erdei kaland után „kilábal” a romantikus életvitelből, a gyerekes csínyekből, a renitenskedésekből – s a „rengeteg”-beli embert próbáló események után elindul a felnőtté válás rögzös útján. Miközben vissza is találhatnak az ideiglenesen elhagyott iskolai közösséghez. Magyarul: elszakadási kísérletük fiaskóval végződött.

A Könyvtárellátó Új könyvek című kiadványa így mutatja be a művet (1994/2. 50.):

„Három tizenéves fiú megalakítja a Sziú törzset. Rémtetteik és megjámborodásuk mulatságos története elevenedik meg az ifjúsági kalandregényben.

Törzsfőnök, Gyorsnyíl és Varázsló afféle anyaszomorítók. A Varázsló osztályt ismét, a Törzsfőnök légpuskája nem kegyelmez a környék macskáinak, s minden rosszban hú cimborájuk a vékonypénzű Gyorsnyíl. A három fiú az osztály réme, ám egy kirándulás váratlan fordulatot hoz. A Sziú törzs tagjai megszelídülnek, és a közösség is befogadja őket. A történet Pálfalvi korai írásai közül való; 1958-ban született, és most jelent meg első ízben. – A 8-10 éves gyerekolvasóknak ajánlható.”

* * *

Ugyanez a kiadvány a Papírház című ifjúsági regényről az alábbi ismertetést adja (1972/9.):

„A kisregény a negyvenes évek elején játszódik, falun. Márton Lacika – bányászcsalád harmadik gyermeke – az iskolában az érdeklődés középpontjába kerül. A gyerekek megtudják, hogy hideg téli éjszaka összedől fejük fölött a ház. Egy idő múlva bántalmazni, csúfolni kezdik. Lacika azzal próbálja vigasztalni magát, hogy meséket talál ki a házról, ami majd újra épül, szép piros cseréptetővel. Az apa valóban meg is próbál mindent, hogy családjá feje fölé fedelet szerezzen. Fel is húznak végre egy kis kalyibát, és együtt van a szükséges vályog az új házhoz, amikor az apát behívják katonának. Az első személyben előadott regény jó keresztmetszetet ad a régi falusi társadalomról, a szinte kilátástalan küzdelemről, emellett érzékeny színekkel festi le a kisfiú lelki vívódásait, gyötrelmeit, félelmeit.” (A befejező mondat megállapítása a mű lényegét és jelentőségét jól ragadja meg. Egyetérthetünk vele!)

Az 1959 nyarán írt Papírház című kisregény először 1960-ban jelent meg a Magvető Könyvkiadónál a Szeretni akartam című kötetben. Majd 1972-ben önállóan is a Móra Ferenc Könyvkiadónál (illusztráció: Keserű Ilona rajzai). (Ajánlása: „Házasságuk 40. évfordulójára, drága szüleimnek ajánlom.”)

Az 1960-as kiadás borítója ajánlásának szövegéből az erre a műre vonatkozó mondatok így hangzanak: A kisregényben „egy háború alatti történet elevenedik meg az olvasó előtt”. Mint a Szeretni akartam című kisregényben, itt is monologikus előadásformával találkozunk. S a másik rokonság „az írói mondanivaló mélyén húzódó igazság is: az élet tragikumba hajló, drámai mozzanataiban mindig létezik az a lehetőség, hogy a jóakarátú, egymás gondjai-bajai iránt érzékeny emberek segítőkészsége, összefogása enyhíti a nehézségeket, a fájdalmakat”.

Az ismertetés ezek után így folytatódik: „... a Papírház, amelyben egy szegény falusi család vív heroikus küzdelmet, hogy elpusztult háza helyett újat építsen, azt példázza, hogy ez a lehetőség a háború éveiben nem fordulhatott valóságra, mert útját állta az a társadalmi rendszer, amelynek lényege az irtás, a pusztítás volt.” (Sic!)

Az 1972-es kiadás borítójának ajánlása pedig ez:

„Ha összedől fejünk fölött a ház, ha eltemeti otthonunkat – van-e ennél nagyobb szerencsétlenség? Mégse mindegy, hol és mikor esik meg. Más akkor, ha egy ország segíti az otthontalanokat, s megint más, ha egy ellenséges társadalom szemléli vergődésüket.” (Tehát még 1972-ben is –, kísért az 1960-as „vonalas” hang!)

„Pálfalvi Nándor regénye élményközelből követi nyomon egy házadólt bányászcsalád kiúttalan küzdelmét. Egy kisfiú szájába adva beszéli el azt, amit az író gyerekszemmel látott. Emlékezése mégis a messzi múltba visz, a mai olvasó számára a történelembe, ahol a szegények szerencsétlenségét tragédiává változtatja a társadalmi kegyetlenség. (!) Ebben a számunkra már oly idegen (!) világban megrendítő hittel szólal meg ez a szívszorogató történet, melynek feloldását nem is a könyv lapjain találja meg az olvasó, hanem a történelemben. A történelem osztott igazságot, mikor eltörölte azt a világot, melyben a szerencsétlenül járt szegény ember a legnagyobb igyekezettel se juthatott máshoz, csak – papírházhoz. (!) A mély átéléssel írt, igazmondó regényt Keserű Ilona illusztrálta.”

A kritika meglehetősen mostohán kezelte ezt a kitűnő regényt. Kitűnő, mert minden rezdülésében ott lüktet a valóság, a történések idejének magyar faluja, Pálfalvi faluja, Nagyoroszi életének valósága. Márton Laci, az első osztályos elemista (a gyermek Pálfalvi) szemével látjuk (itt is) azt a jól megrajzolt faluképet, amely a háttérét adja az eseményeknek. A társadalmi tagozódás még a gyerektársadalomban is nyomon követhető. S a szereplők jellemvonásait is eleve meghatározza a „hovatartozás” tudata. A szegények szolidaritásérzése és- tudata, élesen szemben áll a gazdagok kasztszellemeivel, elzárkózásával. Még a beszédstílusokban is ott a különbség.

A gyerek egyébként is jobb megfigyelő – s nem egyszer kritikusabb is -, mint a felnőtt. Laci „friss látása” az író elevenre tapintó ábrázolásmódját reprezentálja. Sajnos, ezeket a pozitívumokat a műről készült viszonylag kevés kritika nem volt hajlandó „fölfedezni”. Sőt, a kisregény első kiadása idején megjelent kritikák (a Szeretni akartam-kötetről általában írtak) nem, vagy alig tesznek említést erről a műről, illetve a Szeretni akartam című kisregénnyel „mossák össze”.

Bántóan lekezelő Pomogáts Béla írása (A Könyv, 1961/3. 28-29.), amely az egész Szeretni akartam-kötettel kapcsolatban „aggályokat vet fel”. A kötet hiányosságainak legfőbb forrását az „igénytelenségben” látja, s a belső monológ alkalmazásába is „beleköt”. (A Pomogáts-kritika részletesebb ismertetését lásd a

Szeretni akartam-kötet elemzésénél!) A Papírház-ról (önállóan) csupán ennyit állapít meg: „...meglehetősen szívhez szóló történetet beszél el, egy szomorú sorsú kisgyerek portréját adja, a kisgyerek-műfaj minden hagyományos érzelmességével együtt.” (Valóban, ha csak ennyi lenne a kisregény, megérdemelné a mellőzést! – Így azonban merő félreértés az egész megállapítás!)

Maróti Lajos (Egy írói törekvés változatai – négy könyv ürügyén. Élet és Irodalom, 1961/39. IX. 30. 6.) együtt elemzi Pálfalvi Szeretni akartam- és Nyakék Párizsból-kötetét Szinnyei Júlia két könyvével. Maróti meg sem említi, hogy a Szeretni akartam-kötetben ott találjuk a Papírház című kisregényt is. (Az „elhallgatás” oka vajon mi lehetett? – Hogy is mondja az angol: „No comment!” – Azaz: Nincs megjegyzésem, ehhez nincs mit hozzáfűznöm!)

Gantner Ilona (G. I.) a Népszavában (1961/22. 1961. I. 26. 4.) – bár ő is együtt elemzi a kötet írásait (elsősorban a címadó kisregényről írva többet) –, mégis felismeri (a művek közötti hasonlóságok ürügyén) a Papírház erényeit is (szemben Pomogátsccsal). A Mint fához az ág című könyve dicsérete után így folytatja értékelését: „Most... még inkább megragad Pálfalvi tehetsége.” A címadó kisregényt és a Papírház-at a hasonló mondanivaló kapcsolja össze – állítja Gantner: „A história csupán keret, alkalom arra, hogy megfogalmazódjon az az igazság: az emberi összefogás minden rosszon túl is enyhíti az egyéni tragédiákat, segít a kivezető útra rátalálni.”

Az írás befejezése megint az egész kötet értékelését adja (s a szöveg alapján a megállapítások szintén érvényesek a Papírház-ra is – megint Pomogáts állításaival szemben állva):

„Az írások mindegyikét a sűrű belső monológok kovácsolják egybe. A forma ugyan nem új, de Pálfalvi Nándornál telítve van egyéni gondolattal, sajátos színezésű érzelmmel. Könyvének olvasása nagy élvezetet jelentett számunkra.” (!) (A magam számára is.)

* * *

A fészekfosztogató című ifjúsági regény (Móra Ferenc Könyvkiadó, 1982., illusztráció: Csavlek András rajzai) borítóján található ismertetés így foglalja össze a mű lényegét:

„Ennek a kedves, hangulatos könyvnek Török Marci, tizenkét éves falusi kisfiú a hőse. A történet 1940-ben játszódik, vagyis a mai fiatal olvasók számára a messzi múltban, nagyszülei ifjúságának idején, amikor hiába volt eleven eszű, tehetséges egy gyerek, ha szülei szegények voltak, nem tanulhatott tovább. Török Marcinak is gyermekfővel kell munkába állnia. Először falusi bognár mellett dolgozik, majd bikagondozó lesz, és cséplőmunkás, és hajtó a vadászaton... s mi minden még? Kiskocsis az uradalmi intéző mellett, exportra küldött állatok kísérője, és madártojásgyűjtő, hogy aztán a vadorzókat üldöző félelmetes hírű, de érző szívű rokon vadőr segítójeként mind jobban megismerje és megszeresse az erdőt. Pálfalvi Nándor új regénye érdelemgazdag, figyelemre méltó írás. Főhőse, a talpraesett, sokat próbált fiú kalandjai, élményei fontos és igazi üzenetet továbbítanak a múltból a mai kor gyermekének. A kötetet Csavlek András rajzai illusztrálják.”

A három utolsó mondat kivételével Békés József is idézi a könyv „fülszövegét” (Messzi múltban. Képes Újság, 1982/27. VII. 3.), majd így folytatja a mű értékelését:

„A fülszöveg igazat mond, de mégsem képes érzékeltetni azt az igazi jó érzést, amit e regény olvasása okoz öregnek, fiatalnak. Olyan ez a történet, mint a mesék, alakjai: kedvesek vagy gyűlöletesek, s olykor mulatságosak, de sohasem közömbösek. Éppen úgy, mint a mesében, noha itt nagyon is korszerű írói eszközökkel figurákról és cselekményről van szó, számunkra fontos történetről, amit az író élvezetes és izgalmas fordulatokkal bonyolít. Pálfalvi Nándornak sajátos stílusa van, csakis rá jellemző elbeszélsmódja, melyből népszerűsége is ered. Ez utóbbit jól mutatja könyveinek nagy könyvtári forgalma, és az az érdeklődés, amellyel az olvasók fogadják minden új művét. Sajnos, ezzel nincsen arányban könyveinek sajtóvisszhangja, amit őszintén szólva méltánytalannak is érzek, hiszen az olvasók már régen felfedezték a maguk számára ezt az egyéni hangú ízig-vérig modern író-t.

Megértem őket, mert rám is nagy hatással van Pálfalvi Nándor minden újabb könyve. »A fészekfosztogató«-t is izgalommal és élvezettel olvastam, s meggyőződésem, hogy, hozzám hasonlóan, másoknak is maradandó és szép élményt jelent ez a regény.”

Persze, Békés József kissé elfogult Pálfalvival kapcsolatban (de ugyanúgy igaza van, ahogy a „fülszöveg”-

ismertető befejezésének is). Ezt az elfogultságot írása elején nagyon pontosan és szépen meg is indokolja: „Pálfalvi Nándor ezzel a könyvével 25 éves írói jubileumán örvendeztette meg az olvasót. Nem tudom, a Móra Kiadó gondolt-e erre, de szerencsés dolognak és az ünnepi alkalomhoz méltónak tartom, hogy ez az író gyermekkorát felidéző mű éppen most jelent meg. Ismerem szerzőjét, hiszen majd húsz éven át kollégák voltunk a Televízióban, s kicsit általa szerettem meg azt a börzsönyi tájat csavaros eszű palócaival, ahol Pálfalvi Nándor született, s ifjúvá serdült, a nógrádi szegény emberek életét élve. Tudom, hogy a szomszédos Horpács nevű falu, ahol Mikszáth utolsó nyarait töltötte, mennyire vonzotta mindig. S most örömmel fedezem fel »A fészekfosztogató« című regényében a nógrádi emberek jellegzetes, már-már mikszáthi figuráit.”

Valóban a börzsönyi, nógrádi tájból „nőtt ki” az egész regény. Benne van mindaz, ami Pálfalvi Nándort a szülőföldjéhez, a falujához (Nagyoroszi), annak lakóihoz, a gyerekkorához köti. Ez az a fluidum, a kisugárzó szellemi erő, amely itt is, mint annyi más Pálfalvi-műben munkál, és amelyre Békés József is oly szépen rámutatott. S a visszatérő alakok, például a „srapelos” Viktor vagy Vince sógor, a vadőr. Ők is, mint a többi szereplő, plasztikusan megrajzolt életteli alakok – minden rezdülésükben. (Itt is az író rendkívüli megfigyelőképességét csodálhatjuk!)

Békés beszél Pálfalvi „sajátos” stílusáról is. Ez a stílus szintén azt bizonyítja, hogy az író munkássága mélyen gyökerezik a magyar elbeszélő irodalomban, s a hagyományok mellett a népi indíttatásokban is. (Például a fordultatos cselekménybonyolítás). Mindezek alapján meglepő az, amit Győri László ír a Magyar Nemzetben (1982. XII. 12. 8.) a regényről:

„Egy pofonnal kezdődik, és ugyanannak a pofonnak a fölledésével fejeződik be Pálfalvi Nándor új ifjúsági regénye. Az »istenigazából ledurrantott tasli«-t a tizenkét esztendő, hatodik elemista kisfiú, Török Marci kapja, s amikor vadorzókat kíséri a történet végén a nagybátyjával, ő érzi úgy, mintha puskával a kezében másokat pofozna. Az író azzal fejezi be, amivel indít. Egy motívum megismétlése alkalmasnak tűnik arra, hogy a kerekdedség látszatát keltse, holott pusztán kényszermegoldás: az írónak valahol be kell szegnie a lineáris, egyvonalú történetet.

A mese hőseit, Török Marcit, 1940 tavaszán pofon kapja a kántortanító, aztán elérkezik a vizsga; a Szent László királyról szóló imádságnak mind a tíz szakaszát elfújja kívülről; az esperes Kőszegre akarja vitetni a jezsuitákhoz gimnáziumba, de szüleinek nincs rá pénze. Az iskola után kuglibábukat állítgat a kocsmában; egy hétig bognárinas, azután bikagondozó; disznókat vagoníroz az osztrák határra; kocsis a főintéző úrnál; szalmahordó munkás (»rudas«) a cséplőgépnél, végezetül vadőr nagybátyjának segítője, kisinasa, így kíséri két orvvadászt a faluba, miközben úgy érzi magát, mint a kántor pofonjakor.

A történet sokkal mélyebb lehetne. Pálfalvi Nándor, sajnos, még didaktikus célját sem tudja megvalósítani, mert több célja is van, és nem tud köztük dönteni. Egy szociális problémával indítja tíz éven felülieknek szánt ifjúsági regényét: mi lesz 1940-ben egy tizenkét esztendő, okos kisfiúval, ha nincstelenek a szülei. De nem viszi végig sem ezt, sem a később föl villanó bonyodalmakat.

Végigmesél tizenhét fejezetet, egymás után rakosgatja történeteit, anélkül, hogy egymásra építené őket, s bármilyen várokozást, izgalmat keltene. Regényében nincs valódi, csak kívülről kinyilatkoztatott összeütközés. A lehetséges bonyodalmakat sem teremti meg. Erre legjobb példa a tizenkét esztendő gyermekszereplő s a másfél emberöltővel idősebb Sudra Viktor végiggondolatlan kapcsolata: Török Marci elárulja, de amikor ismét találkoznak, az író úgy folytatja, mintha mi sem esett volna, holott nagy dolog történt: föladta a hatalomnak az egyik szegény a másikat. Ezért deklaráció a gyermekszereplő mondata: »Az én anyám Mária, és apám meg kész rabszolga, a betéví falatot is alig keresi meg, pedig tíz helyett dolgozik...«

A regénynek a leírások, az ismeretterjesztő betétek az értékei: a cséplés, a boksarakás, az erdő életének a rajza. (Pálfalvi Nándor regényéből tudtam meg például, hogy minek nevezik a különböző tekeütéseket.) Bennük éli ki magát igazán az író – kár, hogy nem vállalta tisztán, egyértelműen Fekete István örökségét.” Mennyivel igazabb a Könyvtárellátó Új könyvek című kiadványának (1982/IV.1583.) ismertetése. Ez az írás szinte „vitakozik” (s ezt nagyon helyesen teszi!) Győri László negatív megállapításaival:

„A fészekfosztogató a háborús évek kezdetén, 1940-ben játszódik. Hőse, Török Marci meggyerő, kedves falusi fiú, szegény szülők gyermeke. Élete hányatott; gyerekfővel, érzékeny, nyitott szellemmel és a világot figyelő lélekkel sokféle foglalkozást próbál mégis: falusi bognár mellett kitanulja a sokféle, jó illatú faanyagok

faragásának, megmunkálásának fortélyait, majd állatgondozó lesz, később meg cséplőmunkás. A növendék gyerek mindenütt megállja a helyét, felnőtt és komoly dolgokba kóstol bele, érlelődik, cseperedik. Sorsa végül is a természet eleven világába sodorja: madártojásokat kezd gyűjteni az erdőben, majd hajtó lesz vadászok mellett. Itt talál rá később felnőtt barátjára, Vince sógorra, a vadőrre, aki a vadorzók, a lesipuskások kemény ellenfele. Mellette Marci nemcsak izgalmas percekkel él át, az emberség és a szigor megnyilvánulásait tapasztalva, de megismeri a természetet, a vadak életét, a vadászélet és - morál törvényeit, azt a férfias, korántsem kegyetlen magatartást, mely az erdei világ ápolásában, ha kell, célszerű ritkításában írott és íratlan szabályok szerint működik. A történetet első személyben, afféle életrajzi beszámolóként, gyermeki perspektívából mondja el a könyv gyermekhőse; értékes, színvonalas irodalmi igénnyel megformált írói munka. Tizenéveseknek szól, s tárgya szerint inkább fiúknak, de a felnőttek is örömet lelhetnek benne.” Nos, ha valaki figyelmesen elolvassa Pálfalvi Nándor A fészekfosztogató című ifjúsági regényét, a „fülszöveg” írójának, valamint Békés Józsefnek és az „Új könyvek” ismertetőjének ad igazat. (Én magam is!)

* * *

Pálfalvi Nándor meséket is ír. Két meséskönyve meg is jelent: 1990-ben Az oroszlán barátai (Hálózat Kft. - illusztráció: Sajdik Ferenc rajzai) és Az én meséim (Policoop Kiadó, – 1992. – illusztráció: Sajdik Ferenc rajzai).

Az oroszlán barátai című kötetben az erdő állatai „elevenednek meg”. A nagyvárosi gyerekek, Peti és Zsuzsika, egyedül vannak otthon a nyári szünetben, s amíg szüleik dolgoznak, ők magukat próbálják szórakoztatni, hogy az unalmukat, a semmittevésüket „legyőzzék”. Miután már mindenfajta szórakozást kipróbáltak, Zsuzsika arra kéri Petit, fogja meg az ablakpárkányra szálló galambot. Amikor ez nem sikerül, Peti galambot rajzol egy papírra, de nem elégedett vele. Összegyűri, és eldobja. Zsuzsika a rajzban egy oroszlánt vél felfedezni. Így kezdenek más erdei állatokat is rajzolni. S az oroszlán mellett „megelevenednek” a többiek is: a nyúl, az őz, a bagoly, a róka, a süni, a vadvadász, a vaddisznó, a zsiráf, a maci, a majmok. A frappáns írói ötlet aztán olyan gondolatsort indít el, amely „szájbarágó” erőlködés helyett nagyon is magától értetődő és értendő „nevelési” hatást indukál: Az egymással addig össze nem férő, ellenkező, sőt ellenségeskedő „állatok” lassan összeszoknak. Különösen összekovácsolja őket a közös érdek, egy ünnepre való készülés, s maga az ünnep, amikor még a „sportversenyben” is egyenlőek lesznek. Így teremődik meg köztük az igazi barátság!

Pálfalvi emberi mértékkel méri a megelevenedett papírállatkákat, s ez az „emberiesítés” az embereknek – pontosabban: a gyerekeknek – ad olyan muníciót, amely az életre való jobb felkészítést is szolgálja.

Az én meséim című kötet történeteinek van még egy másik érdekessége is: Az író a mesék befejezését rábízta a gyerekekre. A 6-12 évesek még jutalmat is kapnak ezért a „munkáért”. Ez megint frappáns írói ötletre vall.

A nyolc mese „leendő” befejezése nélkül is sok tanulsággal jár. Az író úgy bonyolítja ezeket a meséket, hogy a gyerekeket – mint Az oroszlán barátai történeteivel is – erőlködés nélkül tanítsa (a példák erejével) a helyes „életút” megtalálására.

A szereplők itt is állatok. A mesék címében minden esetben meg is találjuk annak (azoknak) az állatnak (állatoknak) a nevét, amelyről (amelyekről) a történet szól: Barika a vásáron; A hoppon maradt kacsák; A kis csikó patkója; Játsszunk, nyuszi!; A puli, aki társat kapott; A kis kakas birodalma; Buksi jót akar; A kíváncsi kisboci. (Természetesen a mesékben az emberek is fel-feltűnnek.)

Minden történet lényegét akár egy-egy népi eredetű igazsággal (szólással, közmondással) is megfogalmazhatnánk. Így aztán nemcsak az író, hanem mi magunk eljátszhatnánk a gondolattal: Mi lenne, ha a gyerekektől várt befejezést mi felnőttek végeznénk el, s a mesék végső mondata egy-egy ilyen népi bölcsességet tartalmazó mondat lenne? (Akár meg is próbálhatjuk!)

Pálfalvi kedvesen, szépen formált mondatokban (ha kell, szívhez szólóan, érzelmesebben, ha kell, az értelemhez szólva, racionálisabban) tudja „tanítani” olvasóit.

AZ 50-ES ÉVEK ÚTKERESŐ FIATALJAI

Már a Papírház című ifjúsági regény elemzésénél említettem, hogy a mű először a Szeretni akartam című kötetben jelent meg (Magvető Könyvkiadó, 1960.) a címadó másik kisregénnyel és két elbeszéléssel (novellával) együtt. (Az utóbbiak címe: Jelek az égen, Hárman az Astoriában.) A borító ismertetője természetesen elsősorban a két kisregénnyel foglalkozik. Ebből már a Papírház-ra vonatkozó részeket idéztem. (A két novelláról csak annyit jegyez meg az ismertető, hogy azok „különös hangulatúak”.) – A Szeretni akartam című kisregényre vonatkozó megállapítások pedig a következők:

„... – egy mai történet elevenedik meg az olvasó előtt.” Mint a Papírház című kisregényben, itt is monologikus előadásformával találkozunk. S a másik rokonság „az írói mondanivaló mélyén húzódó igazság is: az élet tragikumba hajló, drámai mozzanataiban mindig létezik az a lehetőség, hogy a jóakarátú, egymás gondjainak iránt érzékeny emberek segítőkészsége, összefogása enyhíti a nehézségeket, a fájdalmakat. (...)

... – egy munkáslány szerelmi tévelygésének és megtisztító kiábrándulásának történetében – ... éppen az a megkapó, hogy a szerző milyen finoman és hitelesen körvonalazza hősnője belső átalakulásának útját, amely a környezetéhez tartozó tisztességes emberek segítségével végül is a munkában és a magánéletben kialakuló harmónia lehetőségébe torkollik.” (Aranka, a munkáslány Géza és Bandi között sodródik ide-oda.)

Gantner Ilona (G. I.) a Népszavában (1969/22. I. 26. 4.) írt kritikájában részben a fent idézett borítóismertetőre támaszkodik (utaltam erre a Papírház elemzésénél is):

„A tehetséges fiatal író néhány évvel ezelőtt megjelent könyve, Mint fához az ág, már felkeltette az irodalmi közvélemény figyelmét. Ebben bátran, saját igazába vetett biztonsággal nyúl a valósághoz, és kitűnő egyéni íráskészséggel rajzolja meg a mai falu ellentmondásában bonyolult változását.

Most, új novelláit (sic.) olvasva, még inkább megragad Pálfalvi tehetsége. Tematikailag, gondolatilag ezek az írások inkább már a »városhoz« tartoznak. Különösen a Szeretni akartam, a címadó kisregény. Az író ebben megragadó meghittséggel ábrázolja egy munkáslány kiábrándító s megtisztító szerelmének a történetét. A história csupán keret, alkalom arra, hogy megfogalmazódjon az az igazság: az emberi összefogás minden rosszon túl is enyhíti az egyéni tragédiákat, segít a kivezető útra rátalálni. Különben a kötet egy másik kisregényének, a Papírház-nak is hasonló a mondanivalója.

Az írások mindegyikét a sűrű belső monológok kovácsolják egybe. A forma ugyan nem új, de Pálfalvi Nándornál telítve van egyéni gondolattal, sajátos színezésű érzelemmel. Könyvének olvasása nagy élvezetet jelentett számunkra.” (Már a Papírház elemzésénél is rámutattam, hogy Gantner Ilonának a kötetéről írt véleményével egyetérthetünk!)

Persze, nem minden kritikuskak ez volt a véleménye a Szeretni akartam című kötetéről. (Ahogy erről már írtam: szintén a Papírház kapcsán.) Pomogáts Béla (A Könyv, 1961/3. 28–29.) kritikája bizony zömmel támadó élű:

„Néhány éve mutatkozott be Pálfalvi Nándor az olvasóknak, tehetséges és eszmeileg határozott írónak ismertük meg első kötetéből.” (Pálfalvi első kötete a Májusi eső volt. Valószínűleg azonban Pomogáts a Mint fához az ág című második művére gondolt – ahogy Gantner is azt említette így!) „Éppen tehetsége s e tehetség keltette várakozásunk és igényünk kötelezi a kritikát, hogy új kötetével kapcsolatban felvesse aggályait.

A kötet két kisregényt és két novellát tartalmaz. Közülük csupán a Szeretni akartam című vall a korszerű téma meglátására: egy munkáslány szerelméről és csalódásáról szól, s az új, még csak születőben levő erkölcsöt fogja elgondolkoztató vallatóra.” (Naná, az úgynevezett „szocialista erkölcs” születése teszi „korszerűvé” a kisregény témáját! – bizonyára ezt próbálta kiolvasni a kritikus a műből. Mi azonban nem ezért a belemagyarázott, „vonalas” mondanivalóért becsüljük a kisregényt – és a kötet többi alkotását sem. – Miért nem „korszerű” a Papírház? Vagy akár a két novella? Talán mert nem a megírás jelenében játszódnak? Vagy valami másért? Nem tudhatjuk! – Pomogáts ezután a Papírház-ra is „veszteget” egy mondatot, amelyet már idéztem, majd így folytatja: „A novellák sem tüntetnek különösebb érdekességgel.” (Pedig mindkettő – különösen a Jelek az égen – figyelemre méltó. Ennek témája: A második világháború

idején egy hadiüzemben dolgozó családfő viszontagságos úton hazatér, de egy bombázás következtében a családját már nem találja életben. – A Hárman az Astoriában, három személy, Edit, a szép nő; egy német és tolmácsa – és az író különös kapcsolatát ábrázolja. – Az író rájön, hogy a németet már „ismeri”: A Kossuth híd bontásánál látta őt egy gépen dolgozni.)

Pomogátsnak ezután már csak negatív megállapításai vannak: „A belső monológ – mindkét kisregény formája – általában jobban tűri a szerkezeti és stílári lazaságot, mint a szilárdabb kompozíció. Pálfalvinál ez a »dekomponáltság« azonban már a kifejező erő rovására megy. Prózája a belső, alkotó küzdelem nélküli megoldás egyszerűségét mutatja – ám ez az egyszerűség nem a legmegfelelőbb kifejezés keresetlen megtalálásának spontán ereje, hanem csupán igénytelenség.” (Pomogáts „ezt a kötet hiányosságainak legfőbb forrása”-ként említi, és ez okozza annak stílári szürkeségét. Igaz, „a belső monológ sok pongyola kifejezést enged meg”, mégis egyesek – a magyarosság érdekében – „mellőzhetőek lennének. Legfeljebb veszít valamit egy valódi pesti belső monológ érdekessége.”)

Nos, ha összevetjük a Gantner Ilona-i és a Pomogáts Béla-i véleményt a belső monológok mibenlétéről, homlokegyenest ellentétes megállapítások közül választhatunk. Én magam – aki a Pálfalvi-műveket alaposan „átanulmányoztam” – hajlok arra, hogy (s ez „válasz” Maróti Lajos kritikájára is) a művek erényeit sokkal fontosabbnak tartsam, mint az esetleges hibákat. A „pongyola” beszédnek pedig nyilván olyan stilisztikai szerepe van, amely a szereplő(k) jellemzését is elősegíti (a környezet, a neveltetés, az iskolázottság stb. hatása). Ahogy a téma, a mondanivaló hitelessége, úgy a stílus hitelessége is „megkívántatik”. Pálfalvi – mind a falu, mind a város életét jól ismerve – már korai műveiben is erre a hitelességre törekedett.

Maróti Lajos (Élet és Irodalom, 1961/39. IX. 30. 6. Egy írói törekvés változatai – négy könyv ürügyén – Pálfalvi Nándor Szeretni akartam és Nyakék Párizsból című műve mellett Szinnyi Júlia két kötetéről is ír a szerző) kritikája dicséri azt, hogy a művek napjainkból merítik témájukat, viszont azt is hozzáteszi: „egyik kötetben sem született igazán átütő erejű perdöntően meggyőző műalkotás”. – A főszereplők „fiatal lányok, akik valamiképpen szűknek, szorosnak érzik a környezetüket, melybe beleszülettek, s melyből elvágyódnak, melyből ki akarnak törni.”

(A csak a Nyakék Párizsból című regényre vonatkozó Maróti – megállapításokat lásd később!)

„Az elvágyódásnak, a »kitörési« kísérleteknek ez a makacs visszatérése... lényegesnek érzett probléma... ez a nemzedékek »örök« antagonizmusát, a régi és az új világszemlélet ma oly éles napi összeütközéseit és a naiv – lényegében kispolgári – ábrándokat egyesítő komplexum valóságos, mai ifjúságunk körében is tagadhatatlanul élő jelenség.” (A Nyakék Párizsból című műben még inkább!) Maróti szerint Pálfalvi „az újra és újra gyűrűzők ellenére sem tud... megnyugtató módon megbirkózni” ezzel a kérdéssel. „... elenyészik az írói egyéniség”, azaz: mind az alkotott világ, mind „az írói nyelv” jellegtelen lesz, s „... az önkéntes fegyelemmel vállalt apró-realizmus” elszűrkíti az írói egyéniséget. Maróti dicséri a Szeretni akartam „hősnőjének jasszsargonban elmesélt, valóságos és emberi problémákkal gyötrődő önvallomását”. – „Megformálásában uralkodik a fentebb jelzett stíluskeverék naturalista komponense. De legalább uralkodik: s az olvasó úgy érzi, hogy az írás mögött, ha még nem is egészen kiforrott, de föltétlenül határozott írói egyéniség áll.” (!) – Maróti szerint mindkét mű „kellemesen csordogáló, hétköznapi nyelven megírt, alakteremtő tehetségről, szerkesztőkészségről, cselekményépítő képességről tanúskodó írás”. (!) Mégis „csupán szórakoztató lektűrök ezek a jobb sorsra érdemes – mert mai konfliktusokat kereső és jószándékú – könyvek”. – Maróti elismeri ugyan Pálfalvi tehetségét, de hozzáteszi, hogy „... a keverék stíluselemek alkalmazása helyett önálló szemlélettel bíró, valamiképpen önálló világot teremtő és saját stílusra törekvő szuverén írói egyéniséggé kellene válnia. S neki magának is erre, az öntörvényű írói világ megteremtésére kellene erőit koncentrálnia.” (Ezek a megállapítások mindkét regényre vonatkoznak Maróti szerint!)

No, most igazodjon el a Tisztelt Olvasó a fenti állítások labirintusában! A „szocialista realista” irodalmpolitikának volt ugyanis egy olyan elve, hogy el kell ítélni a lektürt, azaz a szórakoztató, könnyű szépirodalmi műveket. Csak éppen az volt a bökkenő, hogy ez az irodalmpolitika sem tisztázta megnyugtatóan, mi is igazán ez a műfaj. Ha ugyanis az író kritizálni merte a fennálló rendszert, ahogy Pálfalvi Nándor is tette – ebben a két művében is – mindjárt rásütötték azt, hogy lektűr-író (vagy valami más). S ilyen esetben inkább a művek negatívumait (semmint pozitívumait) hangsúlyozták! (A kötetről még a Pesti Műsor is írt: 1960/42.)

* * *

A Nyakék Párizsból című regényét (Magvető Könyvkiadó, 1961.) Pálfalvi 1959-ben írta. – Az előzőekben Maróti Lajosnak az Élet és Irodalomban megjelent kritikájából (1961/39. IX. 30. 6.) már idéztem azokat az általános megállapításokat, amelyek a Szeretni akartam című műre és erre az alkotásra is jellemzőek – Maróti szerint!?! Ahogy az előbbi regényről, illetve a két mű általános jellemzőiről írtakhoz kritikusan kellett közelednünk, ugyanúgy vitatkoznunk kell Maróttal a Nyakék Párizsból című alkotás további megítéléséről is.

Kétségtelenül igaz, hogy e regény fiatal lány főszereplője, Soltész Éva műszerész még jobban küszködik a számára szűknek, szorosnak érzett környezetével, mint a Szeretni akartam főhőse, Aranka (a szintén munkáslány). Illetve még jobban elvágódik belőle, még jobban ki akar törni ebből az életformából. (Hámori Tamás zeneszerző és Egressy Endre színházi dramaturg iránti érzelmi rabjaként is!) S így merül fel nála egyik lehetőségként a disszidálás is. (1956-ban vagyunk! – Pálfalvi Nándor merészségére vall, hogy 1959 márciusában már írt az 1956-os eseményekről. (Bár a regény csak 1961-ben jelent meg.)

Maróti megrója Pálfalvit, hogy az alapprobléma „valahogy háttérbe szorul, elsikkad a nagyszámú szereplőgárdát mozgató cselekmény összevissza szőtt szálai között, és még inkább a történelmi események kavargásában. ... enyhén hiszteroid hősnőjének. ... elvágódása a nemzet sorsdöntő óráiban és sorsdöntő kérdései előtt enyhén szólva bagatellé törpül, s el is vész azok árnyékában.” (Talán jobb is! – tehetnénk hozzá. Hiszen a közösségi események fontosabbak, mint az egyéni problémák!) „... az akkori idők gondjainak újratisztázását” várja a szerzőtől Maróti, újat, egyénit, s nem pedig „átlagos – nem tipikus! – expozíciók, helyzetek, alakok és sztereotip lélekrajzok, társadalmi és egyéni indítékok egyvelegét”. (Ellentmondásnak érezzük az „egyéni” fogalmának keverését. S megint a szocialista esztétika erőszakolt követelményei, például a tipikus ábrázolás erőszakolása!)

A kritikus ezek alapján „sikertelenséget” említ, s okát az alkotómódszerben keresi. A külvárosi (angyal földi) ház (bérkaszánya) az alkotói módszernek jelképe lehetne, „mint a lokalizált aprórealizmus szimbóluma” – mondja a kritikus. Itt „sokszámú és sokrétű szereplő” vonul fel, akik „egy nagy történelmi pillanat gyűjtőlencséjének fókuszában esendő” mivoltukban meg is mutatkoznak.

A „pontos kép” kirajzolódása ellenére „a részletekben való elkallódás” veszélye is fennáll. Maróti szerint tehát hiába van minden a helyén („a lepergett vakolat”, „a ház lakóinak – a társadalmi öntudat különböző fokain álló – egyedei”, „a kotnyeles és nem mindig jóindulatú házmester”, a „kikapós menyecskék” stb., „a lakók vegetatív és nemi élete”, „az optimista végkicsengés”), „az erényeit elhullajtott neorealizmusnak, a laposságig egyszabású »Szabó családok« biedermeier naturalizmusának és a szemérmessé komolyodott politikai bestsellereknek e keverék atmoszférájában elsikkadnak a problémák: hiányzik valami, ami az egyedi fölél, az általános érvényesség magasába parittyázza a bérházak lakóinak gondjait”. (Kutya legyen, ha értem! – Ez a konglomerátum eszembe juttatja a közmondást: Aki sokat markol, keveset fog. – Megint az a bűvös „általános” követelése! Biztos az, hogy ha mindent általánosít az író, akkor nem vész el az írói egyéniség, nem válik érdektelenné a problematika?)

Maróti – akárcsak a Szeretni akartam esetében – itt is felemlegeti a stíluskeveredést. Szerinte ez a mű szürkességét okozza. – Szerintem pedig Goethének van igaza, aki a Faust című tragédia első részében ezt írja (1964. 73., Jékely Zoltán fordításában):

„Fiam, fakó minden teória,
s a lét aranyló fája zöld.”

A regény borítóján a következőt olvashatjuk:

„A fiatal író negyedik könyve a Nyakék Párizsból. Legutóbbi kötete – a Szeretni akartam című – a Magvető Könyvkiadónál 1960-ban jelent meg.

Pálfalvi Nándor új regénye az előző kötet címadó kisregényéhez hasonló témát dolgoz fel, új mondanivalóval, más oldalról. Hőse Soltész Éva, érettségizett műszeréslány. Húszéves, tudja magáról, hogy szép, jól énekel, s úgy érzi, mindez alkalmassá teszi őt a könnyű, csillogó életre. Az üzemi dalárdában felfigyel rá egy híres zeneszerző. Az ő segítségével kamarakórus tagja lesz, és felcsillan előtte a remény: talán a gyártól, a számára unalmas munkától is megszabadulhat. A férfi azonban egy idő múlva ráun. Éva nem akarja elismerni kudarcát, úgy tesz, mintha ő szakítana, és új szerelemben keres vigasztalást. Bandi – akit bájával, személyi varázsával igyekszik meghódítani – becsületes fiatal értelmiségi: dramaturg egy színházban. Őszintén szereti Évát, elhatározza, hogy feleségül veszi, és közben nem látja meg, milyen üresség rejtőzik a lány szép arca,

kedves csacsogása mögött. Éva boldog, mert vágyai valóra válnak. Úgy véli: végre megnyílik előtte az érvényesülés útja, távozzon a gyűlölt Bulcsu utcai házból, a piac rossz illatú környékéről – a szegénységből. Éva családja, a Bulcsu utcai ház sok lakója, a kamarakórus és Bandi baráti köre népesíti be a regényt, reális, hiteles képet adva egy angyalföldi bérház és néhány fiatal életéről.

A történet 1956-ban játszódik, s a szó legteljesebb értelmében mai témájú. A fordulatos cselekmény és a sok sikerült, élethűen ábrázolt szereplő az író jó szemét, tehetségét dicséri.”

Valóban: reális, hiteles, élethű képet kapunk az angyalföldi Bulcsu utcáról, annak egyik bérházáról, a lakókról, s főképp a fiatalokról, azok kapcsolatairól – a fordulatos cselekmény keretében.

S mégis (láttuk már a Maróti-kritikában is) a kritikusok meglehetősen fanyalogva fogadták a regényt. (Néha-néha az az érzésünk, mintha összebeszéltek volna, hogyan „húzzák le” a művet és íróját. – Emlékeztessenek az előszó dobroljubovi idézetére?)

Garai Tamás (G. T.) a Népszavában (1961/190.VIII.12.4.) még az általa pozitívnak tartott jegyeket is csak „szégyenlősen” meri bevallani:

„Egy vakolatát hullató Bulcsu utcai bérkaszánya lakóiról szól a fiatal író új regénye – 1956 viharos hónapjaiban. Egy derék, becsületes munkásasszony és családja áll az események középpontjában. Az ő magatartásukban, sorsukon keresztül tükröződik a zavaros, bonyolult időszak minden ellentmondása. Társadalmunk jellegzetes típusai vonulnak fel a könyv lapjain. Az író a mai munkásfiatalok viselkedésének, gondolkodásának bemutatására fekteti a fő súlyt, s ezen a területen úgyszólván úttörő munkát végez. Talán innen ered a könyv egyik hibája is: erősen érezhető a mérlegelő kiszámítottság – nehogy valami is kimaradjon a teljes színskálából. Az is kár, hogy az író kissé elsiette a befejező, kibontakozást hozó részt, s így a fiatalok öntudatra ébredése túlzottan könnyűnek, magától értetődőnek tűnik. A regényre egyébként is jellemző a kidolgozott, elmélyült részletek és csak a felületet borzoló, lélektanilag nem eléggé indokolt fordulatok váltakozása.”

Ez a regény egy rendkívüli helyzetben, a társadalom három pólusán (deklasszált elemek, munkáskörnyezet, művészvilág) élők cselekedeteivel és jellemük bemutatásával ábrázol egy olyan időszakot, amelynek tényeit és igazságát még ma is többféleképpen értelmezik. S teszi ezt az író – a regény írásának idején, 2-3 évvel a forradalom eltiprása után – olyan politikai és hatalmi légkörben, amely csak vadabb és kegyetlenebb lett győzelmének és biztonságának tudatában. Ennek a regénynek a megírásához a forradalmi eszme iránti őszinte elkötelezettség kellett, és nem kevés bátorság minden leírt és vállalt szóért, egy olyan rendszerben, amikor börtön és halál járt minden ellenszegülésért, s elmarasztalás, kívül rekesztés és megbélyegzés az igazság hirdetéséért.

Lázár István (L.) a Köznevelésben (1961/16–17, hátsó borító) rádiójáték stílusúnak érzi a regényt, amelynek ha nem is a témája, de az ideje többre kötelezte volna az írókat. Bár „az alakok igazak, valóságosak, mintha szomszédaink lennének a mi bérházunkból, igazak: folyosó, konyha és piac, vagy éppen színház”. (A párbeszédekkel azonban Lázár nincs kibékülve.)

Hárs György (Népszabadság, 1961/262. XI. 3. 9.) alaposan „leszedi a keresztvizet” a regényről és írójáról. Számon kéri az írón a „politikai” mondanivalót (elismerve a mű gördülékenységét, az író cselekményteremtő képességét, de felróva neki: „a történelmet szinte belegyúri a regényébe”), mondván: „... megkívánhatjuk, hogy ez az időszak – a regénybe már bekerülve – ne a távlattalan személyes írói emlékek frázisainak, s az azóta teljesen tisztázott politikai igazságok tényeinek egyvelege legyen.”

1956 októberének (Hársnál „ellenforradalom”) ábrázolása elnagyolt, funkciótlan, nem egyértelmű: „... Pálfalvi könyve... akarva-akaratlan elbagatellizálja az ellenforradalom (!) témáját azzal, hogy – egyéb ítéletlehetőség híján – öncélú figurák jogosultságát akarja vele hitelesíteni” – mondja Hárs. A szereplők pedig október után már nem fejlődnek, bár addig sem „készültek fel” – sem ők, sem környezetük – az eseményekre. (Püff neki! Ezt nevezem aztán az irodalompolitika kiszolgálásának!)

Mielőtt Hárs így summázná a regény tanulságait, elmondja még: „A történet túlzó súllyal elemzi Soltész Éva egyéni – s a társadalmi eseményektől teljesen független érzelmi komplexumait. ... bár főképp a negatív figurák helyzetei jól ábrázoltak...” A fiatal magyar értelmiség egy rétegének helye azonban nem tisztázott, s a regény nem tudja felmutatni a józanság, a becsület jelképeinek erőit sem.

Az átfogóbb valóságproblémák ábrázolásának kísérlete a regény – mondhatnánk Hárssal, aki szerint azonban ez az ábrázolás sikertelen. (Szerintünk nem!) Kritikájának majdnem a fele a főszereplővel, Évával

foglalkozik: „... akit körülményeivel való elégedetlensége, túlzott nagyravágyása tesz a kispolgári életforma kritikátlan rajongójává, az övéit minduntalan eláruló, de eszközeiben kistílú karrieristává. Az ő személyes sorsa a cselekmény lényege: útja a hűtlenné lett nős szerető karjából a vigasztaló következő, a jámbor dramaturggal való összkomfortos, biztos házasságig.

Soltész Éva alakja egy mai tárgyú erkölcsi történet magja lehetne; módot adhatna a Soltész Éva-féle, valóban létező figurák alapos, leleplező megmutatására. Mert Éva jól megalapozott jellem.” (Eddig egyet is érthetünk Hársnak Évával kapcsolatos megállapításaival. Úgy pontosítva azonban ezeket: Mi nem feltételes módban vitatkoznánk:)

„Ám a vele egyenlő jelentőségre számot tartó sok-sok mellékfigura egyike sem ér a közelébe árnyaltságban, valóságosságban.” (Nyilván, mert mellékszereplők, és nem kívánják meg az írótól a széleskörű ábrázolást, jellemzést!) „A főhősnő így – a szerző szándéka ellenére – egyetlen igazán épkezláb, következőképp az olvasó együttérzését – romlottságában is – kivívni egyedül képes alakja a könyvnek.” (Embere válogatja!)

„Éva élő hitelességével szemben tehetetlen az ellentétalakok egész együttese. Hatástalan azok minden vonzása, akiket pedig az író egészségesnek, a pozitív mondanivaló hordozóinak kívánt ábrázolni.” (Mi nem egészen így érezzük, mert ez a szereplői kavalkád – sok helyszínen – nagyon is árnyalja az összképet, illetve a főhős alakját!)

Szappanos Balázs a Kortársban (1961/9. 468–470.) a „szubjektíve jóakarató írói szándék” (a ma ábrázolása mint merész témaválasztás) és annak megvalósítása („a beható vizsgálódás”, „az összefüggések hiteles feltárása”, az ábrázolt jelenségek okainak megmutatása hiányos; az író „felületes emberismerete kétes értékű figurák megalkotásához vezet”) ellentétéről ír a Nyakék Párizsból című regénnyel foglalkozva. (Az újságírás ihlette íróra ilyeneket mondani szinte már sértésszámba megy!)

Szappanos fontosnak tartja azt, hogy Pálfalvi a fiatalság problémájához nyúl – elsősorban Éva alakjának ábrázolásával: aki „átmeneti állapotnak tekinti a fizikai munkát, a gyár kollektívája nem tudja őt magába olvasztani. Szürkének, fantáziátlanok tűnik számára a munkások élete. Kolléganőit sápadt, beesett arcú teremteseknek látja, akiknek »satuk és csavarok« látszanak a szemükben. »Slamposak, elnyűttek, kezük repedezett a sok mosástól.« Gyűlöli gyári környezetét, de legalább ennyire gyűlöli a Bulcsu utcai bérházat is, ahol született, ahol anyjával és öccsével él. Gyári és otthoni élete »undorító, kibírhatatlan«, ő másra, többre vágyik.” (Kamarakórus: Tamás, a híres zeneszerző. – Bandi, „a becsületes gondolkodású, tehetséges dramaturg”: „tőle várja álmai beteljesedését: »Ruhákat és fényes rózsadombi lakást... Perzsaszőnyeget és nehéz, drága bútorokat, telefont, központi fűtést, premiert és ékszereket, hódolókat és autót.« Törekvéseit siker koronázza...”)

Szappanos a két világ (a taszító üzem és a külső csillogású, a gyorsabb érvényesülés lehetőségét nyújtó művészvilág vonzása) között lebegő, anakronisztikus gondolkodású, giccses álmú főhősnőről beszél. S most tessék alaposan figyelni: „Jelleme törvényei szerint nem ismeri sem az osztályharc (sic!), sem saját egyéniségének logikáját: a kollektív felemelkedés helyett egyéni utat választ, s ezzel valójában kiszakad osztálya morális kötelékeiből...” (!) – És ezeket még el is higgyük? („Olyan szép, hogy nem is lehet igaz” – mondhatnánk, ha komolyan vennénk. Pedig – úgy látszik – 1961 körül komolyan is vették!)

Persze, Éva tényleg „hol cinikusan számító, hol megejtően érzelmes”, s létező figura; akárcsak öccse és egyivású társai.

[„Közönyös, s nem annyira rossz, mint inkább kétségbeejtően üres fiatalok ezek, akik az ellenforradalom (!) – egyébként igen elevenen ábrázolt (!) – napjaiban is lélektelenül sodródhatnak, vagy éppen úsznak az árral.” – No, azért a regényben nem ennyire kétségbeejtő a helyzet!]

Szappanos „vallatja” Pálfalvit, hogy ő mit mond a jelenség okairól: „Először a deklasszálódó polgári világ hatását marasztalja el a kamarakórus tagjainak ábrázolásában, majd – Soltészné viselkedésében – a túlzott szülői szeretetet és engedékenységet.” (Valóban csak ennyit tenne Pálfalvi az elhíttetés oltárára? Nem! De az olvasó nem is azokat az okokat keresi a regényben, amelyeket a kritikus emleget:) „Hiányzik annak a bemutatása, hogy erőteljes tempóban való előrehaladásunk időnként jár bizonyos feszültséggel, rész kérdések elhanyagolásával, zaklatottsággal, s mindennek melléktermékei vannak.” Szappanos szerint ezek: a háború utáni nemzedékre nehezedő korai gyermekkori keserves emlékek („késleltetik önmaga megtalálását”), „a társadalmi átváltás súlya...”, a nyugatról beáramló hidegháborús hangulat”. S „a kórjelenségek megmutatása mellől hiányzik a már felmérhető becsületes többség problematikája”. (Már tudniillik négy év után 1956

vízválasztó jellegének felmérése.) „Az üzemi fiatalok köréből nem tud meggyőző erejű, színes, sokrétű, pozitív jellemeket felmutatni. . . Az üzem életét jóformán Éva szemén keresztül látjuk csak – kényszerűségből.” Így „az író rajzolta kép messze sötétebbre sikerül a valóságosnál, hiszen természetes, egészséges gondolkodású alakok nem levegősítik a regény atmoszféráját”. (Talán a Rákosi-korszak művészeti termékeinek hurraoptimizmusát hiányolja a kritikus?)

Éva és Bandi egymásra találásának megoldatlanságát Szappanos is megemlíti.: „Nehezen képzelhető el, hogy a fiatal dramaturg, akinek erkölcsi komolyságát, tehetségét, műveltségét, szakmai fölkészültségét, a nehéz napokban is megmutatkozó politikai tisztességét olyan megkapóan ábrázolja az író, lépre menjen egy ilyen üres lelkű teremtsnek, mint amilyen Éva.” (Az írónak inkább ítélkeznie kellett volna Éva felett, semmint megjutalmaznia!)

Szeretném megjegyezni, hogy én is szívesebben olvastam volna azt a befejezést, amely az érdemet díjazza, és megmenti a becsületes Bandit az érdekből ráakaszkodó Évától.

Soltész Éva nem tragikus hősnő, hanem a karrieristák és szélhámosok figurái közé tartozik, mégpedig az életben sikeresen lavírozók közül. Ez esetben az írónak nem az igazságtétel volt a célja, „a jó győz” szívesen látott és elvárt sémája szerint, hanem azt akarta érzékeltetni, hogy ebben a tragikusan végződő forradalomban szinte az egyetlen győztes ez az ügyeskedő, érzéketlen és önző nő. S legyünk őszinték, az író semmi mást nem tett ezzel a végkifejlettel, mint bemutatott egy általános és sokunk által tapasztalt igazságot, hogy az élet nem mindig a jókat jutalmazza.

De értelmezhetjük ezt a letiport forradalom summázatának is. Ez a történet nem a forradalom eseményeinek elemzése, hanem az abban résztvevő vagy belesodródó elemek filmszerű (és ezt pozitív értelemben gondolom) megjelenítése. Ebből ki is rajzolódnak azok a karakterek, amelyek – minden helyzetben – a saját előnyükre törekszenek.

Éva is egy ezek közül, még ha az írótól több figyelmet is kap. Nem azért, mert látszólag ő a főhős, hanem mert ő az a típusú figura, aki megtestesíti a népes cselekmény többi alakjának jellemző vonásait: a mohóságot, a mindenkin átgazolás önzőségét és az elvtelenséget. Azt viszont mégiscsak tegyük hozzá, hogy ez a lány szinte még kamasz, alig húszéves, és így változhat, és változni is fog. Az író csak jelzi, hogy a változás lehetséges még bármilyen irányban.

Az Üvegtető című regény (Móra Ferenc Könyvkiadó. Kosmosz-könyvek, 1968., illusztráció: Kondor Lajos rajzai) ajánlása (151. oldal) így hangzik:

„Három ember történetét követi a regény – hármójuk belső világának szaggatott, inkább csak jelzésszerű érzékeltetésével, a külvilágnak és az eseményeknek bennük tükröződő ábrázolásával. Mindhárman átlagemberek, a történetük is hétköznapi. Ági, a fiatal gyári munkásnő megsejti, hogy Béla, a férje, akiből mérnök lett, megcsalja. Vergődik ebben a sejtésben, és amikor bizonyosságot szerez, otthagyja a férjét, és kisfiával együtt visszaköltözik siváran élő szüleihez. Béla, az ifjú férj maga is kínlódik hajlamai és kötelességérzete kettős szorításában, de gyenge hozzá, hogy vállalja a családdal járó terheket. Molnár művezető, a harmadik főszereplő középkorú ember, és lelki rokkantja annak a csalódásnak, hogy mialatt ő a harctéren volt, nagy szerelme elhagyta. Megismervén Ágit, beleszeret, és Ági is megtalálja a helyét mellette.

A regényt éppen az teszi érdekessé, hogy az író bátran és kiélezetten ragadja meg az átlagember tudatában lecsapódó gondolatfoszlányokat és asszociációs folyamatokat. Ezzel a módszerrel sikerül elérnie, hogy figurái – átlag mivoltuk ellenére – kiemelkednek a banalitásból, és hétköznapi sorsuk feszült drámaisággal telítődik.”

A Könyvtárellátó Új könyvek című kiadványa ismertetőjének (1968/24.) már nincs ilyen jó véleménye a regényről:

„Ági, a munkáslány otthagyja mérnök férjét, aki megcsalja. Hazaköltözik szüleihez, és beleszeret Molnárhoz,

a művezetőbe, akinek oldalán megtalálja a boldogságot. A szokványos történet – melyet itt-ott erotika is fűszerez “ párhuzamosan futó belső monológok formájában íródott. Ez a modern lélektani regényhez illő szerkezet azonban inkább csak nehezíti a könyv olvasását. A stílus ily módon ellentmond a naiv, sokszor megfogalmazott történetnek, s ebből az ellentétből az olvasó részére is megoldatlan problémák, kétségek származnak.”

Falus Róbert kritikája (Népszabadság, 1969. I. 17. 7.) először az újabb Kozmosz-könyvekről tesz általános megállapításokat: „mind céltudatosabban és igényesebben fejlődő” ez a sorozat. „Elsősorban abban látjuk e... sorozat jelentőségét, hogy az emberesedő fiatalok gondjairól és más-más hevületű útkereséséről szólnak legjobb darabjai.” „...a munkáséletből – bár még 1954-ből – meríti tárgyát Pálfalvi Nándor regénye, az Üvegtető. Az igazi élettársra vágyó fiatalasszony, a silány és felelőtlen, a hajdan csalódott s öregedése küszöbén lángra lobbanó férfi háromszögében nehéz lélegzetű dráma bomlik ki. Ebben a könyvben... a részletek jó kimunkálása érdemel elismerést, nem mellékesen pedig a mellékszereplők ábrázolása. Maga az alapképlet túlságosan átlátszó: a főhősök jellemrajza éppoly vázlatos, mint az akkori közélet motiválása vagy a kibontakozás idillje.”

Pálfalvinak ez a regénye is a Ganz Villamossági Művekhez kötődik, akárcsak az 1976-ban megjelent Rohanás című műve. Már ebben az alkotásában is érződik a szerző újságírói mivolta. Erre vezethető vissza jó élet- és emberismerete. Még akkor is, ha Falus csak a mellékszereplők ábrázolásával elégedett, s vázlatosnak érzi mind a főhősök jellemrajzát, mind az akkori közélet motiválását és a kibontakozás idilljét. (S, persze, elégedett a részletek jó kimunkálásával és a nehéz lélegzetű drámai történettel.) Én magam sem – akárcsak a Nyakék Párizsból című könyv esetében sem – tartom teljesen megnyugtatónak a regény befejezését, megoldását. A helyét kereső Ági „menekülése” az idősebb férfihoz, Molnárhoz kissé írói kompromisszumnak tűnik itt is. A fiatalasszony vergődésének meggyőző ábrázolása után az olvasó mást várna. Talán a lelki küzdelmébe belefáradt főhős megalkuvása ez?

Béla, a férj felületessége mellett a csalódott Molnár vigaszkereső lényé feltétlenül megnyugtató Ági számára, de nem biztos, hogy félresiklott életét teljességgel kompenzálja, kárpótolja.

A hétköznapi élet átlagembereinek gondolatait, érzéseit tolmácsoló belső monológok szerepét kritizáló „Új könyvek” – ismertetés állításai azonban nem állják meg a helyüket. Az író eleve éppen ezekkel „nemesíti” meg „a szokványos történetet”, s semmiképpen sem nehezíti a könyv olvasását. Igaz, a kezdő vagy gyakorlatlan olvasó számára nem könnyű olvasmány ez a regény. Nem is nekik készült. Őnekik valóban „megoldatlan problémákat” vethet fel, de ez ebben az esetben nem az író hibája. – Ma, persze már nevetséges az erotika „vádja”.

Ha a regény nem is Pálfalvi legjobb művei közé tartozik, de az alkotás drámai csomópontjai, lélektani fordulatai és nem egy esetben sodró lendülete kiemelik az átlagművek közül.



Az író mesél Keszthelyen az Életfa óvodában



**Az Ének és ima könyvbemutatója
Keszthelyen a Festetics Kastély Tükörtermében**



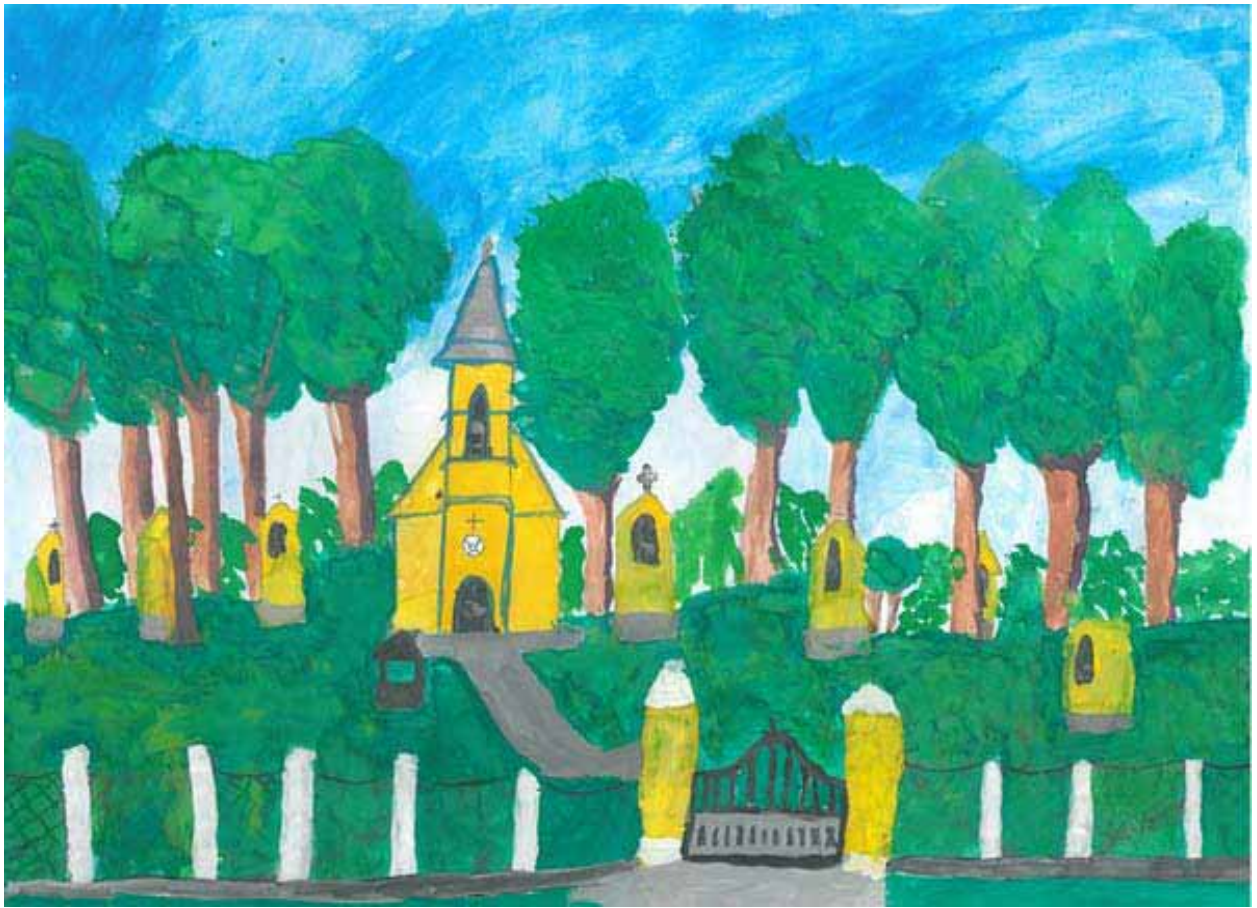
Szülei sírjánál Nagyorosziban (Háttérben a Börzsöny)

SZŰK BALÁZS

FUT

Szenvedések apró tüzeivel
Melegedek már ötven éve.
Úsztatnak szegek,
Kattogó sebek,
Hideg holdfogyó-öleléssel:
a mélybe zokog, fut
homályos keresztút.
Hol vagy én Passióm,
Hol tövises tüzem?
Mért sír a kaptatón
Egy-bánat szerelem?

2011.12.16.



Képeslapok



VASVÁRI ZOLTÁN

Gönyey Sándor diósjenői gyűjtéseiről



Gönyey (Ébner) Sándor (1886-1963)

Gönyey (Ébner) Sándor¹ 1886-ban született Kolozsvárott. Egyetemi tanulmányait szülővárosában végezte, ahol biológiából doktorált. Végzése után a kolozsvári egyetem állattani intézetének adjunktusa, majd sepsiszentgyörgyi tanítóképző intézeti tanár lett. Az I. világháborúban az orosz fronton harcolt, hadifogságba került. A fogságból hazatérve Györffy István biztatására kezdett néprajzzal foglalkozni. A Néprajzi Múzeum tisztségviselője lett. 1920-tól nyugdíjazásáig, 1944-ig a múzeum munkatársa, a néprajzi tár őre. 1945 után haláláig nyugdíjasként részt vett a múzeum munkájában.

Gönyey a XX. század első fele nagy magyar néprajzi triászának, Bátky Zsigmondnak, Györffy Istvánnak és Viski Károlynak a kor- és munkatársa. Közülük ő volt a legfiatalabb, Bátkynál tizenkét évvel, de Viskinél csak hárommal, Györffynél két évvel. A három nagy már nem élhette meg a felszabadulás utáni világot, Gönyey azonban még két évtizedig dolgozhatott, adhatta át tudását, gyűjtési tapasztalatai a fiatal néprajzos, muzeológus nemzedékeknek, egészen haláláig, 1963-ig. Néptáncdal foglalkozó két főműve is pályafutása ez utolsó szakaszában született: *Magyar népi táncok* (Lugossy Emmával, Budapest, 1947); *III népi táncdal* (Rajeczky Benjaminnal, Budapest, 1958).

Gönyey az ország szinte minden táján s a néprajz szinte minden tárgykörében közvetlen kutatás, tapasztalat alapján – a halásztától a néptáncig – értékes, részben monografikus gyűjtő munkát végzett. Több mint 10000 fényképfelvétel,² több száz gyűjtött tárgy tanúsítja eredményeit. A magyarországi néprajzi fotózás és filmzés úttörője, egyik meghonosítója volt.³ Az anyagi kultúra terén főként a népi építkezés, a háziipar

és a falusi kisipar kérdései foglalkoztatták. Másik nagy kutatási területe a népzene és néptánc voltak. Lajtha Lászlóval közösen írta meg *A magyarság néprajza* táncról szóló fejezetét. Számos tanulmánya jelent meg, főként a *Néprajzi Értesítő* és az *Ethnographia* lapjain. Fontos művei még: *Bodrogközi szőttesek* (Budapest, 1924); *Drávaszögi hímzések* (Budapest, 1944). Halálakor K. Kovács Péter búcsúzott tőle, emlékezve munkásságára.⁴

Gönyey az 1930-as években több alkalommal és helyszínen gyűjtött a Börzsöny falvaiban. Részt vett az 1938. szeptember 11-18. közötti szokolyai közös gyűjtőúton is, ahol a népi építkezés emlékeit vizsgálta, gyűjtötte.

Jelen írásomban három, az *Ethnographiában* publikált diósjenői közleményét mutatom be. Két kisebb közleményről és egy nyolcoldalas tanulmányról szólok.

Az első írás az *Ethnographia* 1935. évi 1-4. számában jelent meg, címe: *Diósjenői menyasszonyfektető*.⁵ Az alig kétoldalas kisebb közlemény verbeli néprajzos adatközlés az 1930-as évekbeli diósjenői lakodalmi szokások egy fontos mozzanatáról, a *menyasszonyfektető*ről. „A »vőfély« vezeti be azzal, hogy megfogja a menyasszony kezében lévő zsebkendőt, a menyasszony a koszorúslány kezében lévő zsebkendőt s így tovább. Négyen-ötven felsorakoznak egymás zsebkendőjét tartva. Ezt az »uszájt« (sic!) a vőfély a násznagy elé vezeti és az alábbi verset mondja:

*Szerencsés jóestét kívánok e háznak,
Istentől minden jót e ház gazdájának,
Neked is jó urunk, kedves főnásznagya,
Körülötted lévő nemes frekvencia,
Örvendjetelek gazdánk begyűtt vendégei,
Legyetek áldottak minden személyei,
Ifjak serege és tisztos vénei,
Leányi és tisztos asszonyi rendéi.*

*A mi menyasszonyunk nekem azt beszél,
Hogy ő a mátkáját köztünk nem szemléli,
Ő is le akarna hozzája feküdni,
Ha azt násznagy uram néki megengedi.*

Erre a násznagy megadja az engedélyt s a cigány ráhúzza a fektető nótát:

*Mikor a menyasszonyt fektetni viszik,
Akkor a vőlegényt pokolba vetik.
Hej, párta, párta, gyöngyös koszorú,
Majd a szögre akasztalak, édes hajfonóm.*^{6,7}

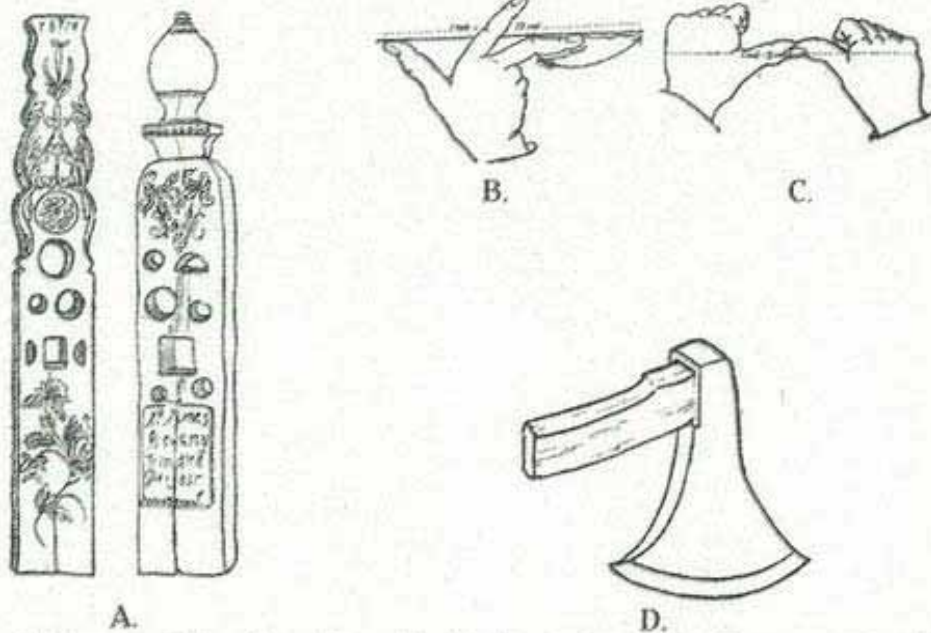
A vőfély vezetésével a nyoszolyólányok a fektető nótára járnak a gyertyatáncot. Ez egy a fektetéssel járó rituális tartalmú tánc volt. A vőfély közben hozzákezd a gyertyagyújtáshoz.

A közlemény második részében a börzsönyi falvak némelyikében, különösen Perőcsényben, de Gönyey gyűjtése szerint Diósjenőn is unikálisan fennmaradt lakodalmi szokástárgyról, a *tebefáról* emlékezik meg: „A lakodalom második napján nemcsak a lakodalmas nép, de a falu is mulat. Egy ágas fát feldíszítenek rongyokkal, papírral, szalagokkal s ezt az egész falu kíséretében végighurcolják az utcákon. A feldíszített fát nevezik tebének. A tebét hordozó legény felöltözik menyecskének, egy másik férfinak s arcukat bekenik bodzalekvárral... A férfi oldalán bodzalekváros bögre van, amiből egy ócska meszelővel ki-kivesz a legény s a gyerekeket ezzel bemaszatozza. A férfi-maskara elül a hasára köt egy felfúvott marhabéldarabot, melyet vérbe mártanak, hogy piros legyen. Ezen a phallusos alakon mulat a falu népe legjobban.”⁸

Gönyey következő rövid közleménye az *Ethnographia* 1938. évi 3-4. számában a diósjenői Gyöngyösbokréta hitelesítéséről szól.⁹ Gönyey a Magyar Bokréta Szövetség kérésére a Magyar Néprajzi Társaság megbízásából végezte a helyi bokréta működésének felülvizsgálatát, főként a Váci Magyar Pünkösdi ünnepén való szereplésükkel kapcsolatban. Az *Ethnographiában* közölt jelentés az 1937. május 9-10-én megejtett diósjenői útjának tapasztalatait összegzi. Előjáróban sajnálattal állapítja meg, hogy a helyi Bokréta vezetőjének, Kuti József református tanítónak minden buzgósága és fáradozása megtörik a falu népének makacs elzárkózásán, érzékeny hiúskodásán. A falu népét elkedvetlenítette, hogy egy nem régen lezajlott balassagyarmati népviseleti bemutaton – Kuti és Gönyey szerint, egyébként saját hibájukból – nem az elvárásaiknak megfelelően szerepeltek, csak második díjat (!) nyertek. A Bokréta csoportot egy régi jó táncos idősebb házaspár vezetésével sikerült a faluban megszervezni, akiktől a fiatalabbak sokat tanulhatnak. Az öregek ismerik a buktatós táncot, a verbungot és más táncokat. Ezeket bemutatták a falu népének. Sajnos a falu fiatalsága nem igen kap a hagyományos ösiségen, de a jobb érzésűek jó példaként hajlandóságot mutattak, sőt a bemutató hírére még egy-egy öregember is ajánlkozott a részvételre. Így lassanként sikerült a pünkösdi program összeállítása olyanképpen, hogy a lakodalmi örömkalácsot a vőfélyek viszik a bokrétás csoport elején, úgy amint azt lakodalomban szokták fejük fölött tartva, tánc lépésekben haladva. Belépőként diósjenei helyi énekeket dalolnak, majd a kíséretbe az öreg párok járják a buktatót és a sági verbungját, mely igen szép régi helyi változatú verbunkos. Gönyey a jelentés végén felsorolja a falu folklorisztikai, népművészeti, viseleti értékeit, megállapítva, hogy „minden néprajzi sajátosságuk, jellemük eltér a megszokott palóc jellegtől s így annál érdekesebbnek látszik a bokrétás bemutatásra.”¹⁰ Különleges a diósjenői menyasszony viselete: „Ez ugyanis más helyektől eltérően abban tűnik ki, hogy általában fekete színű, csak az ing és kötény fehér. A fejet régi módon nem fátyol borítja, hanem csak egyszerű viaszvirág koszorú. A menyasszony ebben a fekete ruhában esküszik, de a lakodalomra fehérbe öltözik. Nyomozásom szerint a fekete menyasszonyi ruha a módosabbakat illeti, a szegénység fehérben esküszik.”¹¹ Népművészeti szempontból kiemelkedők a kiskendők és a fehér hímzésű női és férfi ingek. A kiskendőkön régi török hímzések hatását vélte felfedezni Gönyey. A népszokások, népi gyermekjátékok közül a *gombozást*, *pencézést*, vagy szokolyai szóval *cemellát* említi, a fiatalok, felnőttek játékaiként pedig a *csüggözést* vagy *csülkőzést* és a *métát*. Ezeket megfontolásra ajánlja a Gyöngyösbokréta műsorok helyi összeállításánál. Jelentése végén reményének ad hangot, hogy a közelgő váci bemutaton való szereplés meghozza a diósjenőiek kedvét, és még értékes tagokat nyerhet bennük a Bokréta Szövetség.

Végül 1940-ben publikált, a fafaragásról szóló tanulmányáról szólók (*Fafaragás a Börzsöny hegység községekben*).¹² Gönyey ebben az írásában a börzsönyi falvak fafeldolgozó, faeszközkészítő mestersegeiről gyűjtött anyagát mutatta be. Több börzsönyi faluban is gyűjtött (Bernecebaráti, Kemence), de legfőbb kutatópontja Diósjenő volt. A tanulmány bevezetőjében megállapítja, hogy a környezet jelentős hatása érzékelhető a fatermő Felföld, így a Börzsöny hegység és a fátlan Alföld népi műveltségének összehasonlításakor. „Az erdei fafeldolgozó területek Alföld felé sugárzó hatásának igen jellemző példájával találkozunk a Börzsöny hegység községekben. Elsősorban figyelemreméltó e tekintetben Diósjenő házi fafaragó mestersege.”¹³ A falu mesterei messze a fátlan Alföldre levándoroltak szekérkerék, szekéralkatrészek, gazdasági eszközök faragására. Diósjenő életében és gazdálkodásában meghatározó jelentőségű volt a fafaragás, fafeldolgozás. Jelentőségét mutatja az is, hogy egyes *faragó emberek* másokkal is dolgoztattak, s így még élénkebb lett ez a háziipar mindaddig, amíg a gyáripar fejlődése és a pálinkázás tönkretette a vállalkozókat és a munkásokat egyformán. Gönyey összeírta a falu másokat is dolgoztató mestereit: „Jeney Misa, Bögér Gergő, Cina János, Hornos László. Mint kiváló faragók kitűntek Juhász Dániel, fia Mihály, Molnár András, Tuskó Márton, Márton Pál, Panyi Marci, Menkő István. Ma Faggyas Gergely, Juhász István, Lengyeli István, Sztregovai Sándor és Gábor a legkiválóbb *faragó emberek*.”¹⁴

A következőkben részletesen leírja a faragók munkaeszközeit és -módszereit. Legfontosabb eszközük a faragóállvány: a *lukasfa*, amely az ország más erdős területein is el van terjedve.



5. kép. A. Lyukas fák. Borsod m. B—C. A távolság különböző mérése. Diósjenő, Kom. Nógrád. D. Faragó fejsze. Diósjenő, Kom. Nógrád. — Abb. 5. A. Ausgehöhlte Baumstämme zum Schnitzen. In die Löcher werden die Stiele der Sensen, Holzgabeln, usw. gesteckt und so geschnitzt. Kom. Borsod. B—C. Abmessen der Entfernung (Zoll) mit dem Finger. Diósjenő, Kom. Nógrád. D. Bundaxt. Diósjenő, Kom. Nógrád.

A lyukasfa. A távolság mérése arasszal. Faragó fejsze.

Gönyey Sándor rajzos ábrái.

Ethnographia, LI. évf. 1940. 2. szám 230.

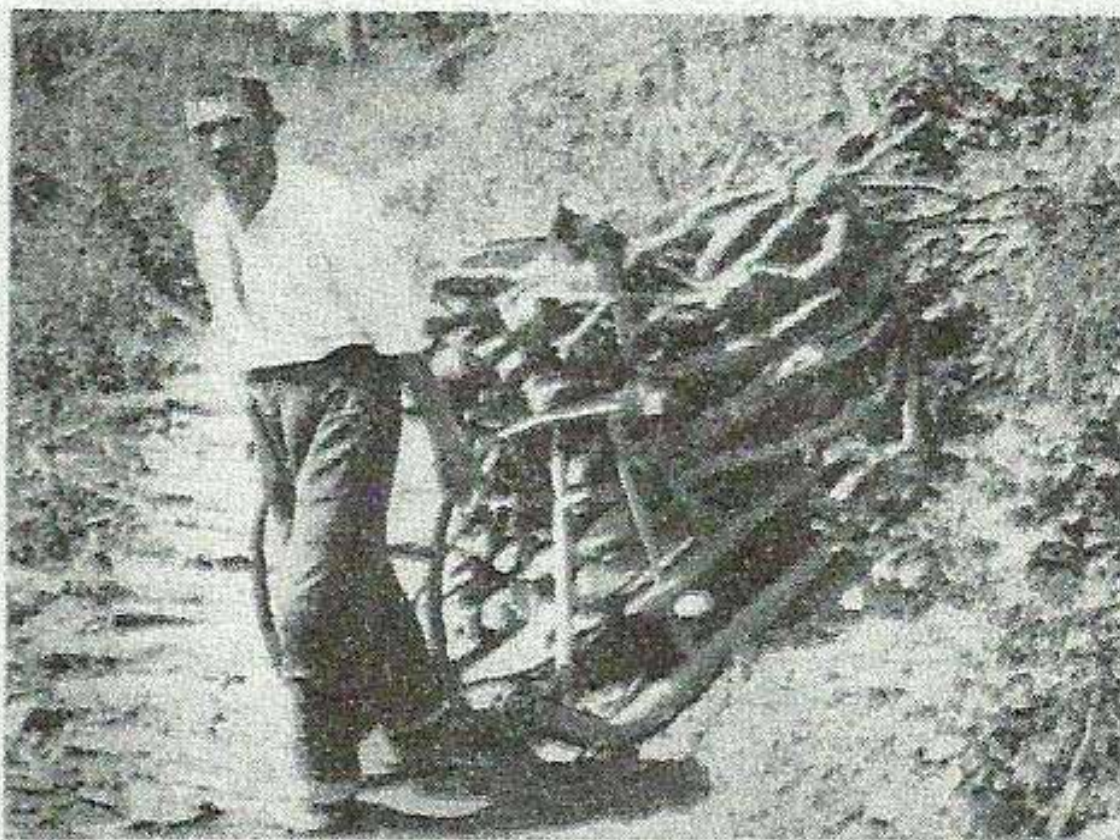
„A *lukasfa* különleges alakú lyukainak használatát alábbi feljegyzéseim magyarázzák meg. Sági György lukasfája szilfából készült, benne alul nagyobb kerek lyukat látunk, amelybe a kocsi oldalfának való rudat illesztik durva faragás céljából. Ez alatt van egy kisebb kerek lyuk. Ebben a gereblye nyelét faragják, a legalsó négysegletes nyílásban a villaágot *maratják*, *nyomdossák*. A villahajlítás főhelye az oszlop felső részén a facsappal megerősített félkör alakú villahajtó, az ú. n. *marató*, melyen a villaágakat hajlítják a nagykatlanban való főzés után. A hajlítással belekényyszerítik a villaágot a maratóba s innen a mondás, ha valakinek rosszat kívánnak: A Krisztus tegye villahajtóba. A *marató* alatt is van egy szegletes nyílás, melyben a rudat javítgatják, ha görbe. A rendes villa *körösfa*, de akácából és mogyorófából is csinálják.”¹⁵

A faragómesterek szerszámkészletét a kemencei Sági György mester műhelyének felszereltségével mutatja be: „1. *A favágó*, mellyel az erdőben faágakat vagdosnak s aprófa feldarabolására használják. Ennek a faragásban nincs nagyobb jelentősége, csak a teljesség kedvéért mutatjuk be. 2. *Sindölöző balta*. Sindelt vágnak és lécet szegeznek vele. 3. *A hasigató*. Ezzel erdőre járnak ölfát vágni, hasítani. 4. *Keréktalpfaragó szekerce* a faragó embereknek legfontosabb szerszáma, mellyel kocsi rudat, küllöt (*külő*) faragnak. 5. Faragó fejsze talpfa faragáshoz. 6. Gereblyefog szögellő. 7. Vályú- és teknőkivágó balta. 8. Villaszárhoz, kaszanyélhez való faragó szekerce. 9. Villaszár, kaszanyél hasigató fejsze. 10. U. az, amivel a másikat segítik. 11. *Bárd*, a fejsze után való letisztításhoz, legyaluláshoz. Ez adja meg a *szépség munkát*, (1. kép.) Ezt a nagy balta és bárd készletet a finomabb munkához szükséges kisebb eszközök egészítik ki (2. kép): 1. Gereblye nagyoló gyalu. 2. Gereblyefog fűrő. 3. Kis gyalu nagyoló munkához. 4. Simító gyalu kaszanyél, deszka stb. simításához. 5. Nagy fűrő létrafog lyukak kifűréséhez. 6. Fűles véső szélesebb lyukak kivájásához. 7. Colos véső ácsmunkához, szarufa fészkek csapok kivágásához. 8-9. Karfa, oldalfa, létra készítésnél használt véső. 10. Karfafűrő (kocsioldalba megelőző fűrő). 11-12. Kaszakocs véső. 13. Orsóesztergia véső. 14. Nagy fűrő széklábaknak. 15-16. Gereblye fej fűrő.”¹⁶

Majd részletesen leírja a vonókések sorozatát: „1. *Euedző tollázó*, mellyel a csónak evezőjét faragják bükk és *körös fából*. 2. Gereblyefog *kilékolásához* szükséges vonókés. 3. Nyolc sarokra való vonókés.

Ezzel először 4 sarokra, azaz 4 élűre faragják a nyélnek való fát, majd a 4 sarkot lefaragják. 4. Gömbölyű kaszanyél, villaszár tisztításához készült simító kés. 5. Kaszanyél tisztító vagy idomító vonókés. 6. Deszkát, mosófát, mosószéket faragó vonókés. 7. Teknő *puccoló* simítókéskés, a *kapocs* (szalu kapa) utáni munkához. 8. Kenyér sütő lapát simító vonókés. 9. Kocsi oldalfal *puccoló*. A fűrészek is különböző műveletekre használatosak (4 kép). 1. Legegyszerűbb a *kávásfűrész* vagy *nyúzófűrész*, amelyet leginkább tűzifa vágásánál használnak. 2. *Svábcug*. Ezzel lyukakat, neveket, díszeket vágnak ki. Nyele bükkfa. 3. *Svábcug*, melyet csak kívülről használnak. Kaszakocsot fűrészelnék vele. 4. A *keresztvágó* fűrész hosszabb tárgyak (kasza-, gereblyenyél) végig fűrészeléséhez használják. 5. Ojtófűrész gyümölcsfához. 6. Gereblyefog elvágásához, orsófához használt fűrész. A házi eszközök közül legkapósabbak az orsók, amelyeket orsóesztergán készítenek.”¹⁷

A Börzsöny hegységben a hasábfá kitermeléséhez a meredek hegyoldalon egy különleges szánkát használtak, amit a munkások *román szánkának* neveztek. A legnehezebb munkát végezték ezzel, amikor a hegyoldalon hasábfával megrakva, minden izmukat megfeszítve, ereszkednek le a hegyaljáig. Gönyey fényképen is megörökíthette még a román szánkó használatát. „Egy nap a nagy nyári forróságban 5-6-szor felviszik a szánkát és megrakva leszállítanak 1-1 öl fát. A sík völgybe érve az utat dorongokkal rakják ki vagyis *dorong utat* építenek, hogy a szánka jobban csússzon. Egyébként evégett a szánka talpát állandóan kenik szalonnával, illetőleg szalonna bőrrel. Öt-hatszori fordulással 3-4 pengőt keres a napszámos.”¹⁸



9. kép. „Román szánkó”. Diósjenő, Nógrád m. — Abb. 9. Sog. „romanischer” („román”) Schlitten zum Holzführen. Diósjenő, Kom. Nógrád.

Gönyey Sándor felvétele, Diósjenő.
Ethnographia, LI. évf. 1940. 2. szám 232.

A Duna viszonylagos közelsége teremtett jó lehetőséget a hajótulajdonosok, vállalkozók, hajósok, molnárok fatermek igényeinek kielégítésére, jó kereseti lehetőséget biztosítva. Készítették a hajók és hajómalmok talpfáit, az ún. *bókonyokat*. Különösen András-naptól kezdve, mikor a dunai hajómalmokat kikötözték, egész télen át bókonyt faragtak.

Jellegzetes börzsönyi erdei munka volt a fanyúzás. Gönyey Diósjenőn is feljegyezhetette ennek emlékét: „A faragás mellett fanyúzással is foglalkoztak a diósjeneiek. Erre is csoportosan, *falkákban* vállalkoztak. Megszállották a hegyoldalakat, ahol *nagy kopogások* voltak. Megveregették a fákat egy ágból készített fakalapáccsal, majd görbe fakéssel végig húzogatták s hántóóval lefeszegették.”¹⁹

Tanulmányát azzal zárja, hogy a diósjeneiek faragó élete tanulságos példája annak, hogy a maguk részére végzett házi faragás miként lett fokozatosan olyan háziiparrá, amelynek hatása különösen az Alföld felé érvényesült. A faragott házi és gazdasági eszközökért az alföldi nép mezőgazdasági terményekkel látta el a falu népét.

Gönyey Sándor egyik kedves gyűjtési terepe volt a Börzsöny hegység, az ottani falvak. Sok alkalommal kereste fel az ott élő népet. A II. világháború után is járt a börzsönyi falvakban. 1951-ben képsorozatban örökítette meg a diósjenői régi viselet még fellelhető darabjait, a viselet változását és az akkori állapotokat. A fotókat a Néprajzi Múzeum fényképtára őrzi.

1 A család eredeti neve Ébner. Gönyey neve publikációiban több formában is megjelent: Gönyey, Gönyey, Gönyei, Gönyey (Ébner). A Magyar Néprajzi Lexikon szócikke (2. kötet, F-Ka, Akadémiai, Budapest, 1979. 313.) Gönyei formában közli, megemlítve névváltozatait. A Magyar Néprajz VI. Népzene, néptánc, népi játékok kötete személynévmutatója (Akadémiai, Budapest, 1990. 687.) Gönyey (Ébner) Sándor névvel említi. Írásomban a Gönyey változatot használom, mert idézett, 1930-as évekbeli munkáit így jegyezte az Ethnographiában.

2 Gönyey 974 fotója megtekinthető a Néprajzi Múzeum online adatbázisában: <http://public.neprajz.hu/neprajz.06.10.php?bm=1&kv=5301322&nks=1>. Ebből 72 felvétel diósjenői.

3 Lásd: http://www.youtube.com/watch?v=pizS_lvTSUE&list=PL51AA2C93DD69C39F

4 A Néprajzi Múzeum Adattárának Értesítője, 1962-63. 1-4. szám 8-13.

5 Ethnographia, XLVI. évf. 1935. 1-4. szám 116-120.

6 Gönyey jegyzete: Dallama Bartók: A magyar népdal 74a. majdnem egyező változata.

7 Ethnographia, XLVI. évf. 1935. 1-4. szám 116.

8 Ethnographia, XLVI. évf. 1935. 1-4. szám 118.

9 Ethnographia, XLIX. évf. 1938. 3-4. szám 426-427.

10 Ethnographia, XLIX. évf. 1938. 3-4. szám 426.

11 Ethnographia, XLIX. évf. 1938. 3-4. szám 426.

12 Ethnographia, LI. évf. 1940. 2. szám 228-235.

13 Ethnographia, LI. évf. 1940. 2. szám 228.

14 Ethnographia, LI. évf. 1940. 2. szám 229.

15 Ethnographia, LI. évf. 1940. 2. szám 230.

16 Ethnographia, LI. évf. 1940. 2. szám 231.

17 Ethnographia, LI. évf. 1940. 2. szám 232.

18 Ethnographia, LI. évf. 1940. 2. szám 234.

19 Ethnographia, LI. évf. 1940. 2. szám 234.

HÖRÖMPŐ GERGELY

H a z á m

Maroknyi földben végtelen tér.
Cseppben a tenger, szívben az Úr,
egy sóhajtásban századévek,
szegény vagyok és gazdag nagyúr.

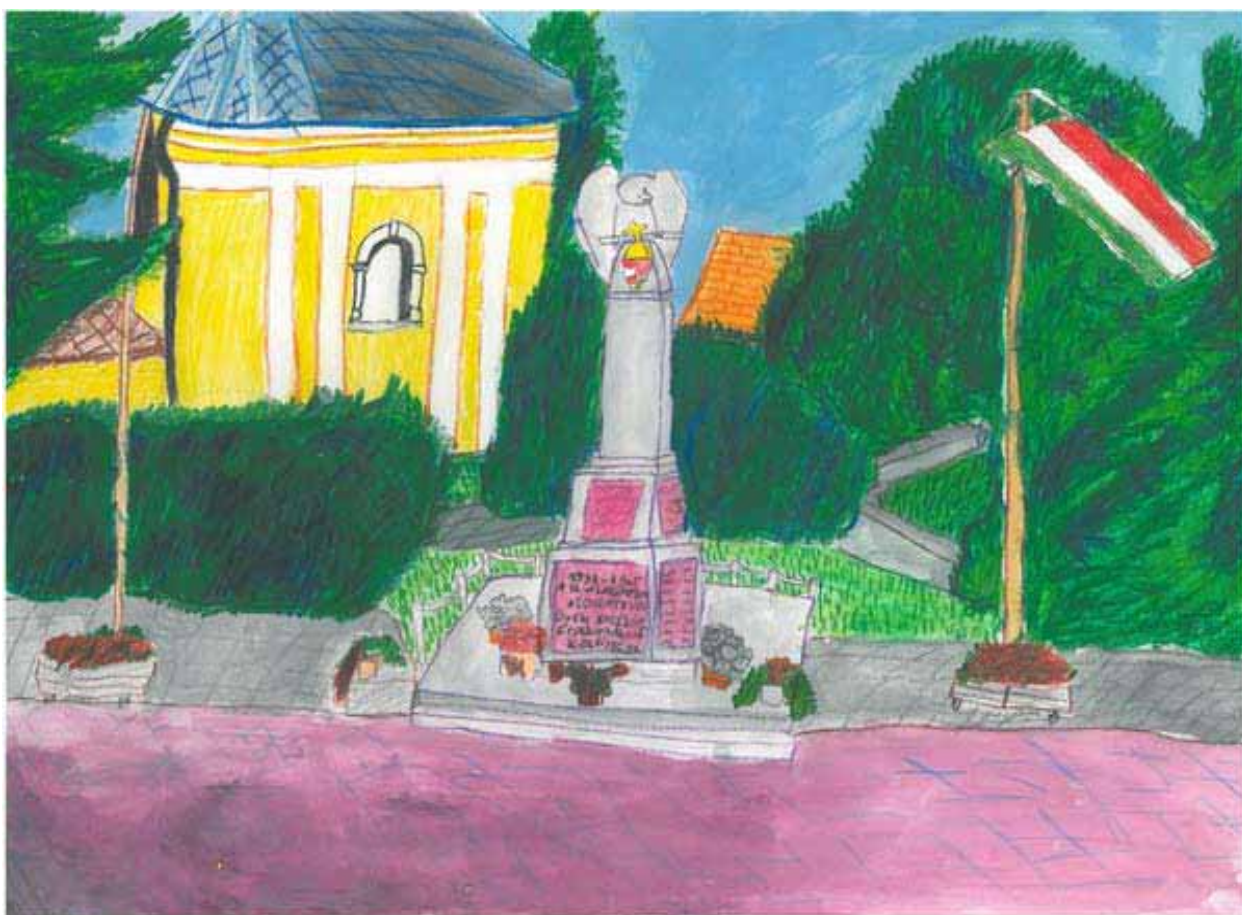
Avas szalonna, szénapadlás
meghitt illata lebegett,
a padlásajtó vén torkából
fújta a szél a felleget.

Fehér felhő a mélykék égen
azért oly vakító fehér,
mert nem úgy kap fényt, lent a földön:
hanem belőle csillan fény.

Enyém a jegenyék magánya,
enyém a földnek illata,
ősdiófáknak öreg árnya
védelmez, mint egy ősanya.

E föld nekem az átkos-áldott
ősi tanya, és művelem.
Barátaim a felhő-szívek,
együtt ragyognak énvelem.

Békét akartam, szorgos csöndet.
Viharfelhő én nem leszek.
Világítok, nem feketéllek,
fény bennem, s mögülem ered.



Képeslapok



DOBROSI ANDREA

Együtt, külön

Lenyomtam a kilincset. Csak egy kéz az, egy,
az enyém. Kívánságom, hogy csokorba szedj,
nem ígéz. Igáz. Nincs *együtt*, tabu a szív,
holt út, magán(y)ügyem. Ámor utál, lazít.

I-g-e-n – e négy betű a rostába roskadt,
mint kő, nehéz. Túl nagy kérés, hogy elfogadj,
vagy szitámon a lyuk kevés, szemernyi tán?
Régóta fülemben cseng ez a sorsnyitány,

a Karnagy nincs épp a helyzet magaslatán.
Persze én sem. Hiába nő bükk, tölgy, platán,
a fűznél megállok, valami visszaránt,
várat. Nincs merőleges, míg elég haránt –

lassan horizontom is letűnik, jutok
utolsó szobába. *Külön* reped burok,
külön kis nemekkel, lenyomatom rád száll,
felhagy, és magába török, mint a nádszál.

Mert bíztam, küzdöttem. Recept szerint, ahogy
mondotta Madách. De térdem most sírva rogy
egy végső imára, egymaga gyűjt erőt.
Ugye a remény arany, örök s űrt betölt...?

VASI FERENC ZOLTÁN

SZABADSÁG

Jurkovec Anettnek

tűzderes paripán
idegbalzsam-rózsa
árnyék-füstös erdőn
holdhoz emelkedem

csillag-érző éjjel
csillag-szeles éjben
alávágtatok
aláálmodok

hajnal-arcomon
hajnal-testemen
verejtékezés
fényre ébredek

álmok mécsesével
szellőt árasztok
rózsa-léptű
rózsa-csend

holdlényegű rózsa

PRIBOJSZKY MÁTYÁS

TISZTELT HÁZ!

Nem volt könnyű a végső határozathozatalig eljutni; viták, ügyrendi-bizottsági ülések egész sora előzte meg, s még így is országos szenzációnak számított, hogy a Tisztelt Ház egyáltalán napirendjére tűzött egy ellenzéki javaslatot. Ritkán esik meg, hogy egy ellenzéki képviselő önálló beadványát tárgyalásra méltassák. Harcoltak is ellene körömszakadtáig, jobb híján, még az írásjeleket is kritizálták. Végül úgy oldották meg a többségi frakciók vezetői, hogy közülük is beadattak egy gyors módosító indítványt, s így már volt miről tárgyalni. Sietős volt az ügy rendezése, mert vészesen közelgett a végszavazás időpontja, s megszavazása esetén az ellenzék, kisebbségi helyzete ellenére fényes győzelemről számolhatott volna be választóinak, s ezt nem szabad engedni. A koalíciós párt frakcióvezető-asszonya, aki amúgy is állandóan idegesítette folytonos túlfűtöttségével a folyosón beszélgetőket, most különösen izgatott volt. Minden beszélgető csoporthoz odalépett, közbeszólt, idegességtől elfúló hangon hadart, gyözködött, érvek sokaságát rántotta elő. Zaklatottsága átragadt a frakciótagokra, azok is egyre izgatottabban, ingerültebben tárgyalták a javaslatot. Végére is nem volt országot megrázó ügy, de pusztán az a tény, hogy a kisebbik oldalról akarnak fontos ügyről igenlő szavazást kicsikarni a Háztól, önmagában véve is ellenükre volt, mivel könnyen példaértékűvé válhat. Ezt pedig mindenképpen kerülni kell. Úgy oldódott meg a kérdés, hogy egy képviselő a frakcióból vállalta, hogy újabb módosító indítványt fog beterjeszteni, ami elveszi az élet az eredeti javaslatnak, mi által a vita során ezt az új módosítást fogják előtérbe venni, s így lassan elfelejtődik, honnan, kitől származik az eredeti gondolat. Ezt a tervet fogadták el, s ezzel valamelyest le is csillapodott a hangulat, s már csak az intézkedési lázban égő frakcióvezető-asszony fel-felrikkánó hangja okozott némi ingerültséget. Arca tüzelt, ajkai rángatóztak, szemei lázasan szikráztak. Lassan ő is megnyugodott, mert valaki, egy senki által nem ismert kívülálló személy hozzálépett és röviden belesúgott a fülébe. Senki nem sejtette, hogy ki volt az ismeretlen, s mi volt a titokzatos suttogás tartalma, de az tény, hogy a végsőkig felajzott hölgy buzgón bólogatott, kényszeredetten elmosolyodott, majd kézi vászon táskájából előkapta a retiküljét és villámgyorsan helyre állította a sminkjét. Ez láthatóan jót tett a lelkiállapotának, jóllehet, szokásos bőbeszédűsége, zaklatottsága mit sem csökkent.

Ekkor csöngetés jelezte a szünet végét. A képviselők bevonultak az ülésterembe, ahol az ülést levezető elnök már a helyén várakozott, és feddő arccal, fejszóválva figyelte a lassan beszivárgó képviselőket. A torkát köszörülgetve próbálta élénkebb mozgásra készíteni őket. Rázendített:

- Tisztelt Ház! Folytatjuk a megkezdett, de be nem fejezett vitát Szaszko képviselőtársunk önálló törvényjavaslatáról. Az eddig elhangzott észrevételek összefoglalására megadom a szót az előterjesztőnek. Szaszko felállt, ő is torokköszörüléssel kezdte. Óvatoskodva körbenézett. A Tv-kamera felé fordult, megpróbált természetes pózt felvenni, s belevágott.

- Köszönöm a szót, Elnök úr! Tisztelt Képviselő társaim! Tisztelt Ház! Első szavam hadd legyen a köszöneté: Köszönöm, hogy képviselőtársaim méltónak találták törvényjavaslatomat napirendre venni. Ezzel megdől az az állítás, miszerint a koalíció eleve elutasít minden olyan javaslatot, amely az ellenzék oldaláról érkezik, íme az örvendetes kivétel, s ez jó jel a további együttműködést illetően; hozzászólásaikkal módot adtak arra is, hogy alaposabban átgondoljam javaslatomat, melyet korántsem tartok tökéletesnek, belátom, ráfér az elmélyült végiggondolás. Új szempontokat viszont nem kaptam, ezért célszerűnek vélem, hogy még egyszer emlékeztessem önöket javaslatom lényegére:

Az úgynevezett *“balra tartás”* közlekedési elv nem új Magyarországon, a harmincas években még nálunk is ilyen szabály működött, 1941-ig s csak a fokozatosan növekvő gépkocsiforgalom tette szükségessé, a *“jobbra tartás”* szabály bevezetését, 1941-ben azonban kiderült, hogy elsietett volt ez az átállás. Gondoljanak arra, hogy nálunk jóval fejlettebb közlekedéssel rendelkező államokban, mint Anglia, Japán, Ausztrália, ma is *“a balra tartás”* szabálya szerint közlekednek.

Hírlik, hogy a dániai, és a hollandiai Parlament is a visszaállítással foglalkozik. Hasonló hírek érkeznek a svéd Parlament háztájaról is. Az elemzők bizonyosra veszik, hogy a szóban forgó parlamentek igenlően szavaznak az adott kérdésben. Nem tartom szégyennek, ha példát veszünk a nálunk fejlettebb demokráciáktól, ahol a közúti közlekedés rendje is előbbre tart a mienknél. Előbb-utóbb mi is rákényszerülünk a változásra, hiszen a gépkocsiforgalmunk napról-napra nő. Menjünk hát elébe az elkerülhetetlenül bekövetkező problémának most, amikor még nem égetően sürget bennünket a dolog. Így marad időnk az alaposabb elemzésre, esetleg a szakaszos, kísérleti jellegű bevezetésre. Kérem képviselőtársaimat javaslatom továbbra is az eddigihez hasonló jóindulatú tárgyalására, és elfogadására. Köszönöm megtisztelő figyelmüket! Elnök úr, köszönöm a szót! - Ezzel, elégedett arccal visszahuppant a helyére. A mellette ülő kezét nyújtva gratulált a beszédéhez. Szaszko mosolyogott, elégedetten bólogatva fogadta a másik elismerését.

- Most megadom a szót - harsogta a Házelnök - Pásztói képviselőtársamnak, aki a javaslatához módosító indítványt kíván előterjeszteni. - Szaszko haragosan felkapta a fejét, rosszallóan nézett a fűgén felálló képviselőre, ám az elnök folytatta: - A házszabály ide vonatkozó szabálya szerint ezt csak abban az esetben teheti meg, ha önök hozzájárulnak a házszabálytól való eseti eltéréshez. Kérem, kézfelemeléssel szavazzanak, engedélyezik-e Pásztói képviselőtársunk módosító javaslatának előterjesztését.

- Látható többség! - jelentette ki a Házelnök megnyugodva - Megadom a szót Pásztói László képviselő úrnak.

Pásztóiról köztudott volt, hogy imád beszélni, nem létezett olyan téma, amihez ne lett volna hozzászólónivalója. Az egész Ház unottan hallgatta.

- Szaszko képviselőtársunk előterjesztése kétségen kívül ésszerű, jó szándékú és megfontolásra érdemes. Mivel harmadik napja vitatkozunk róla, volt időm alaposan tanulmányozni javaslatának nemzetközi hatását, s azt kellett látnom, hogy az általa jó példaként említett skandináviai országok tervezett lépése igen hangos ellenkezést váltott ki a nemzetközi fuvarozó vállalatok részéről. Nem egy közülük még bojkottot is kilátásba helyezett. Kell ez nekünk? Ha visszaállítjuk a "balra tartás" szabályát, akkor a mi közlekedési rendszerünk merőben el fog térni a környező országok szabályaitól, s ez a határon való belépéskor felesleges zavart okozhat. Ezért bizonyos fokozatosságot javaslok beiktatni a törvényjavaslatba. Javaslatomat a következő szünetben írott formában kézhez kapják képviselőtársaim. Például, átmenetileg vegyük ki a szabály alól a kamionforgalmat, számukra csak egy esztendő múlva tegyük kötelezővé a "balra tartás!" szabályt. Köszönöm, hogy meghallgattak! (Taps a baloldaltól.)

S a Tisztelt Ház döntött: kormánypárti többséggel elfogadták Pásztói László javaslatát. Az ellenzék a szavazásnál tartózkodással fejezte ki egyet nem értését.

BÖRZSÖNYI ERIKA

Ahol élek

Ahol én élek, ott oda- s vissza
rohannak naphosszat a vonatok
van köztük gyors, meg személy,
és éjjelente sok teher, közel a
kanyar, s ők lassítanak, ha kell
én pedig már megszoktam
hangjukat – meg se hallom,
s ha mégis, abból kihallom, melyik
milyen, s hogy hová siet.
(mindezt csak azért szúrtam közbe
illetlenül, mert gyermekként sokáig
nem tudtam eldönteni, állomásfőnök
legyek-e vagy vonat?)
Az élet ezzel kárpótolt talán engem,
hogy itt, hozzám közel húznak el
a vonatok, kivilágított ablakaik az
éjszakában, mint nyitott szemek:
Nicsak, most is egy...
a kanyarban behúzott, s már rég
tovasietett...

2008 (MÁV lakótelep)

PONGRÁCZ ÁGNES

Tavaszi vad-pantum

Sárga virágok nyílnak a kertben,
harmaton izzik a reggeli fény,
tollat igazgat szemben a gerle,
zöldek a bokrok az ág tetején.

Harmaton izzik a reggeli fény,
harmaton elszáll vélem az élet,
zöldek a bokrok az ág tetején,
szürke palástban földre lenézek.

Harmaton elszáll vélem az élet,
új-tavaszelveszi tőlem a dalt,
szürke palástban földre lenézek,
látom a bús rögön álmait.

Új-tavaszelveszi tőlem a dalt,
küldi madárnak, fújja a szélbe,
látom a bús rögön álmait,
szárnyakon ültek, sírtak az éjjel.

Küldi madárnak, fújja a szélbe,
jönnek is érte a jó madarak,
szárnyakon ültek, sírtak az éjjel,
s torkukat égeti most a tavasz.

NÉMETH ZSÓFIA NÓRA

Ipolydamásdi és helembai maskarázás

Egy szokás változásának vizsgálata



AZ IPOLYDAMÁSDI ÉS HELEMBAI FARSANG LEFOLYÁSA NAPJAINKBAN

Ipolydamásdon a maskarázást hamvazó szerda előtti utolsó szombaton, a farsangtemetést, pedig húshagyó kedden tartják. Helembán napjainkra a húshagyó kedd előtti szombatra redukálódott a farsangi alakoskodás.

Ipolydamásdon minden évben délelőtt 9-10 óra között, a Művelődési Ház előtt gyülekeznek a résztvevők, ezután közösen vonulnak a falu vége felé a legutolsó házig. A község különböző pontjain szalmabálákat helyeznek el. Minden szalmakazalnál megállnak, és a beöltözött maskarák körbetáncolják és átugrálják az égő tüzeket, mikor teljesen leég a szalma, akkor indulnak tovább a következőhöz, ez így megy az utolsó szalmakupacig, ami a falu túlsó végén található. A menet az egész falun végighalad. Öt helyszínen történik a rituális tűzugrás és tánc. Közben egyes házaknál, ahol azok az idősebb emberek laknak, akik még emlékeznek a régi szokásokra, kis sámlin ülve várják és megvendégelik az arra járó maskarázókat, kis asztalkáról kínálják saját készítésű borukat, kávéját, süteményt.

A résztvevők többsége beöltözik, itt nincsenek korosztálybeli határok, ugyanis a gyerekektől, a nyolcvan éves korosztályig találkozhatunk maskarát viselőkkel. A farsangi alakoskodók tangóharmonika, kisdob illetve énekeszó kíséretében haladnak végig a falun. A farsangon napjainkra már nem csak a helybeliek vesznek részt, hanem a környező falvakból és messzebről is érkeznek érdeklődők. Évről-évre egyre szélesebb körben terjed a helembai és ipolydamásdi maskarázás híre. A farsang egyben családi találkozók napja is a helybeliek számára. A jó hangulatot és a változatos dalokat a Nagybörzsönyből érkezett Pávakör tagjai biztosítják, akik 1996 óta hivatalos vendégei az ipolydamásdi farsangozásnak. A nagybörzsönyi Pávakört Györök József tanító alapította 1972-ben, az első „Repülj páva” televíziós népzenei vetélkedőt követő mozgalom részeként. Tagjai: Glázer Lászlóné (1993-tól ő veszi át a vezetést), Klein Gyuláné, Weisz Imréné, Krébesz Magdolna, Pásztor Lászlóné, Frankó Andrásné, Kerekes Mihályné, Szórád Józsefné. Az Ipoly menti falvak szinte mindegyikében ismerik őket, nemcsak énekelnek, hanem tréfás népi színdarabokat is játszanak. Az asszonyok műsoraikban német nemzetiségi dalokat, helyi gyűjtésű népdalcsokokat is énekelnek, miket olykor-olykor tréfás szövegekkel kötnek össze, amit ők maguk írnak. Az ipolydamásdi farsangtemetésben is részt vesznek, erről a későbbiekben írok. A faluban egyre több ember öltözik be és vesz részt újra a farsangi mulatságon. Komolyan készülnek erre a napra, gondosan készítik a jelmezeket, kifestik magukat, azonosulnak a jelmez által megjelenített figurával. Néhányan civil öltözetben vonulnak végig a menetben, és persze vannak olyanok is, akik csak kertjükből figyelik az eseményeket. Sok maskarázót kérdeztem meg arról, hogy mióta jön el erre a napra? Minden évben új ruhába öltözve jelenik-e meg? Milyen fontosságú az életében ez az esemény? Sokan azt válaszolták, hogy emberemlékezet óta itt vannak és részt vesznek az általuk, és az felmenőik által teremtett néphagyományban. Tudomásuk szerint nem sok faluban maradt meg ez a szokás, ezért nagyon büszkék rá, hogy náluk még létezik, sőt vannak, akik a busójárás jelentőségéhez hasonlítják a damásdi farsangot.

Folytatva az események leírását, miután végigjárták az összes tűzrakást, a résztvevők újra összegyűlnek a kultúrház előtt. 2011-ben autóbusszal tértek át az Ipoly túloldalán fekvő, tehát már Szlovákiához tartozó, szomszédos Helembára, ahol napjainkban is túlnyomórészt magyarok laknak. Mivel az Ipolydamásdot Helembával összekötő híd a második világháború idején elpusztult, a később felállított ideiglenes katonai hidat pedig 2000-ben elvitte a jeges ár, ezért aki át akar kelni a szemben lévő faluba, el kell utaznia Letkésig, ott átmenni a hídon Ipolyszalkára és visszautazni Helembáig, ez legalább 40 km-es kerülő, hacsak nem fagyott be az Ipoly, vagy nem ül valaki csónakba. A buszon szól a dob, a harmonika, a jelmezes sokaság mámoros hangulatban énekel. A farsangi járat befut a helembai multság közepébe. Az utolsó tűznél lepik meg az ottani maskarásokat. Nagy szeretettel fogadják az odaátiakat, pár perccel később már keveredik a két csapat, most már együtt folytatják a táncot. Helembán az ipolydamádi folyamathoz hasonlóan végigjárnak a falu fő utcáját, közben a meggyújtott szalmát körbetáncolják és átgorják. A hangosbmondóból szól a „mulatós” zene. Itt a hagyományokhoz híven többségében lánynak öltözött fiúk és fiúnak öltözött lányok vannak a jelmezesek között. A fiatal fiú-lányok ijesztgetik a tömeget, összekénik korommal a gyanútlan bábészkodók arcát. A két falu ünneplői együtt vonulnak le az Ipoly partjára, ahol a folyóba dobják az égő bábut. Így búcsúznak a téltől, ki-ki a folyópartról vagy a gát tetejéről nézi a lassan eltűnő kiszababát. A boldog ünneplők a rituálé után a gőzölgő vadvörkölttel teli kondérokhoz sietnek, ahol helybéli asszonyok osztogatják a mennyei csemegét és mellé a jó borokat, hosszú sorban várják a lakomához jutást, a maskarázók előnyt élveznek. Közben mindenki találkozik rég nem látott ismerőseivel és diskurzusba elegyednek. Mindez jó alkalom a kapcsolatok megerősítésére, fenntartására.

A busz délután két órakor indul vissza Ipolydamásdra. Az utcán még sok fiatal táncol, a kocsma felé veszik az irányt, ahol igazi beherovkát hörpintenek búcsúzóul. A busz elindul, a hangulat az egekbe hág, mindenki fújja a nótáját. Visszaérkeznek Damásdra, a multság a „kultúrban”²¹ folytatódik. Megterített

asztalok, étel-ital vár újra a résztvevőkre. A színpadról a helyi zenei kisiparos mulatós nótákkal szórakoztatja a társaságot. Beszélgetni nem lehet, mert a muzsika ordít, marad az evés, ivás, a tánc, az estig tartó mulatás. Az előbbieken bemutatott farsangi szokás a XX-XXI. század folyamán számos funkció és jelentésváltozáson ment keresztül, amit a következő fejezetben szeretnék bemutatni, a szakirodalom, a helyi gyűjtések és interjúalanyaim visszaemlékezései alapján.

AZ IPOLYDAMÁSDI ÉS HELEMBAI FARSANGI HAGYOMÁNY A XX. SZÁZADBAN

Az ipolydamásdi és helembai farsangi szokást megszakítások nélkül a mai napig gyakorolják. Korcsmáros László gyűjtései és adatközlőim visszaemlékezései alapján a XX. század elejéig tekinthetünk vissza az itt jelenlévő maszkos alakoskodás múltjára. Korcsmáros László Ipolydamásdon az 1950-es évek elejétől számos interjút készített a falu idős embereivel, az 1945 előtti farsangolásról kérdezte őket. Idős Markovics János 1976-ban 80 éves volt, elmondása szerint már kisgyerek korából is emlékszik a farsangi felvonulásokra, koledálásokra. A farsangi mulatságon többségében felnőtt férfiak vettek részt, ami vasárnap délben kezdődött és kedd este 10-ig tartott. Az 1945 előtti farsangokat Polák Gábor, Stevola Péter, Lutter Kornél tanítók szervezték. Állandó maskarás szereplőként megjelent a menyasszony, a vőlegény, a cigányasszony, az ördög, a pap és a kántor. 1920-ig házilag készített jelmezekben vonultak fel. Ezekben az években gyakori álarcnak számított a tökből készült maszk, amit úgy csináltak, hogy kiszedték a tök belét, a tetejére két oldalt egy-egy ökörszarvat szereltek és mindezt szárították farsangig. 1920 után papírból, harisnyából kreáltak egyszerűbb álarcokat. Előtte azonban, ha rövid ideig is, divat volt az arc különféle kendővel való befedése. A maskarások öreg, rossz ruhákat szedtek elő a padlásról, kamrából és ezt vették fel magukra. Általános volt a nemek közötti szerepcseré, amikor a nők férfinak, a férfiak nőnek öltöztek, pl. menyasszony, illetve vőlegény képében. A koledáláskor, adomány gyűjtéskor bort, tojást és szalonnát kaptak, hosszú nyársakkal járták a falut, volt mikor tojást szedtek le a tyúkólakról vagy lementek a pincébe, a csapot megengedték és bort töltöttek maguknak. Mikor egy vödör megtelt borral, elvitték, ahhoz a házhoz, ahol a „végzést”² tartották, hordóba öntötték, ebben a házban folyt az öltözködés, és az esti mulatság is. Buzai Mihály 1954-ben 70 éves volt, visszaemlékezése szerint, a maskarások ezelőtt 40-50 évvel még két csoportban járták a falut, először az iskolások Dudok János dudás kíséretében, majd farsanghétfőn a felnőtt férfiak. A községben több öregembernek volt trombitája, ezzel szolgáltatták a zenét a maskarások felvonulásához. A farsangtemetést kedden tartották, a főszerepben a papot nő, a kántort férfi játszotta. Az 1920-as években a temetésnél a pap még tótul³ mondta a beszédét és a kántor is tótul válaszolt neki. Két egymásra borított teknő helyettesítette a koporsót, melybe szalmát raktak, majd ezt végigvitték a falun és tánccal fejezték be a farsangtemetést, égetés akkor még nem volt. Az adatokat, melyekből a fontosabb gondolatokat idéztem, Korcsmáros László jegyezte fel hosszú évekig tartó megfigyelései és kutatási alapján.⁴

A helembai farsang 1945 előtti korszakáról Liszka József tesz említést korábban idézett tanulmányában, illetve idősebb adatközlőim visszaemlékezéseiből is merítettem információkat erről a korszakról.

Kunya Lajos 86 éves helembai származású, jelenleg ipolydamásdi lakos elbeszéléséből tudhattam meg, hogy az 1930-as években lovas, ökrös szekerekkel mentek végig a falun farsang idején. Helembának saját cigányzenekara volt, ők kísérték a maskarásokat.⁵

A Liszka József gyűjtéséből származó adatok szerint, a háború előtt a nős férfiak is jelmezbe öltöztek és részt vettek a maskarázásban. Az 1930-as években már bolti álarcokat is felvettek, de ekkor még a saját készítésű maszkok voltak gyakoribbak. Aki nem vett maszkot az másképp készítette el az álarcát, például bekormozták magukat, vagy olyan is előfordult, hogy lekvárral kenték be az arcukat, majd belefűjtak egy lúdtollal teli edénybe, így a lekvárba beletapadtak a pelyhek. A jelmezeket is házilag készítették, néhányan feketébe öltöztek, a ruhájukat belülről szalmával tömték ki és a fejükre különböző anyagokból szarvakat raktak, vasvillát vettek a kezükbe, így személyesítették meg az ördögöt.⁶ „Ekkor még volt medve (kifordított bundában, burgonyából kifaragott ijesztő fogakkal, láncsal a derekán) és medvetáncoltató is a felvonulók között. Halványan arra is emlékeznek, hogy a század elején menyasszony és vőlegény is szerepelt a maskarázók között. Egy öregasszonynak felöltözött legény játék pólyás babát („sustyababát”) vitt a karján és a bámészködő nős embereket molesztálva, nyomkodta a kezükbe, hogy „te csináltad”, hogy tőle van a gyerek.”⁷

1986-ban a falu négy pontján raktak tüzet, amit körbetáncoltak és átugráltak. Liszka József leírása szerint, azok az idősebb adatközlők, akikkel interjút készített, úgy emlékeztek, hogy a tüzet átugrók eljárták a menyasszony táncát, a háború előtt még azt is kiabálták, hogy „eladó a menyasszony”. „A század elején az alakoskodók között mindig volt menyasszony és vőlegény is. Ez a menyasszony tánca kifejezés annak az emléke, hiszen a palóc vidékeken szokásos menyasszony mája sütés, vagy a hajnaltűz ugrás is a lakodalmi szokások paródiájának felel meg.”⁸ Az első világháború előtt a farsang még három napig tartott. húshagyó kedden befejező multságot tartottak valamelyik kocsmában.

A XX. századi farsangi alakoskodás a jelenből nézve, sok jelentéstöbblettel bír, mely a későbbi időkben már teljesen átalakult, vagy csak néhány momentumban ismerhető fel. „Geiger Paul szerint minden szokás születik, él, azaz fejlődik és elhal, de fel is támadhat, megváltozhat. Élni annyit jelent, mint megváltozni. Bár a nép ragaszkodik, a hagyományokhoz, a szokásaihoz, az abszolút megállás soha nem következik be, mert a szokás nem éli a maga saját életét, hanem szorosan össze van kapcsolva élő hordozóinak életével.”⁹

1 Ipolydamásdi Művelődési Ház

2 Adományok összeszámolása

3 szlovákul

4 Korcsmáros 1995:85-93

5 Részlet Kunya Lajossal készített interjúból (Ipolydamásd saját gyűjtés)

6 Liszka:1987:97-98

7 Liszka 1987:98

8 Liszka 1987:99

9 Ujváry 1980:63

Alább a Néprajzi Múzeum honlapjáról, a Gyűjtemények on-line adatbázisából származó fényképgyűjteményt tesszük közzé. SZENDREY ÁKOS fényképei, készültek 1952.02.25. Ipolydamásdon a Farsangtemetésén.



Megbeszélés a felvonulás előtt



Indulás előtt



Harisnyát húznak és színes krétákkal kikészítik egymást



A siratóasszonyok gyakorolnak a koporsó fölött



A kerttek alatt mennek a megbeszélthelyre



A nézők



Az úton leteszik a koporsót és siratják Farsang Tóbiást



A szereplők elindulnak a faluba



Siratás útközben



Siratás



Koporsóvivők a menetben



Újra a siratás



Menet közben



Siratás mégegyszer



Siratók közelebbről



Nézők



A szereplők kergetik a nézőket



Megállnak siratni



Leteszik a koporsót



A házakban tojást és egyébét keresnek, és elviszik



Ha nem adnak ajándékot, elveszik



A nézők egy csoportja



A szereplők felugrálnak a szekerekre



Megint siratnak



Az egyik szereplő kergeti, veri a lányokat



Siratás



Siratás közelebbről



A siratás rítusa



Folytatódik a menet



A nézők



Nézők kergetése

Korcsmáros László képei 1968-ból, Ipolydamásdról a Farsangtemetésről





Alább Korcsmáros László 1970-ben készített fotóit láthatják, ugyancsak Ipolydamsádról a maskarázásról





Alább Karaffa Gyula 2014-ben Ipolydamásdona maskarázásról készített képeit láthatják















BESZÁMOLÓ

Hagyományörző nap Érsekvadkerten

Számos program várta a vendégeket a község központjában. Hagyományok Napja címmel rendeztek (március 6-án) szombaton programsorozatot Érsekvadkerten. Az események a Helytörténeti Emlékházra és a Kolping Háza összpontosultak.

Már a megérkezéskor feltűnt, a gyönyörű napsütésben milyen sok gyerek sétált kis csoportokban, szerte a településen. Kiderült, hogy a diákok számára akadályversenyt szerveztek, hadd ismerjék meg minél jobban a falu nevezetességeit.

Első utunk a Helytörténeti Emlékházba vezetett. Az épületből messzire hallatszott az énekszó, s valóban a Kalász csoport asszonykórusa adott elő vadkerti nótacsokrot. A háttérben pedig sült a finom kalács, mindenki kapott kóstolót a kemencében készült remekekből. Aki pedig akarta - márpedig az apróságok nagyon élvezték -, annak röpké lovagolási lehetőséget is biztosítottak a szervezők.

Szemközt, a Kolping Ház udvarán az íjászok vezették be a nomád sportág rejtelseibe a fiatalokat, míg a belső teremben a kézműves munkáké lett a főszerep: különösen a kukoricacsuhéból készült mives tárgyak vonzották az érdeklődőket.

A programok során az Ifjúsági Házban kiállítás, míg a Községi Házban Réti Lajos érsekvadkerti hagyományokról tartott előadása várta a vendégeket.

Szöveg: Hegedűs Henrik Fotó: Sztranyovszky Béla www.ipoly.menti.hu





2014 március 8-án a *Hagyományörző nap* keretében megrendezésre került az *Iffúsági Házban* a **Kreatív Vadkertiek!** című pályázat szakköreinek kiállítása. (A pályázat az *Új Széchenyi Terv Magyarország megújul* TÁMOP-os projekt keretében, az *Európai Unió* támogatásával valósult meg.)

A szakkörökben fotós, képzőművészeti és börműves fogásokkal, eljárásokkal, technikákkal ismerkedhettek meg a gyerekek. Az érdeklődők minden írást, beszámolót, fényképet megtalálhatnak a www.keativ.erskvadkert.hu oldalon.

Lapunk jelen számának illusztrációit a Fotó-, képzőművész szakkörbe járó gyerekek alkotásaival díszítettük. Nevet azért nem írtunk a művek alá, mert nem akartunk megkülönböztetést tenni sem a minőségük, sem a készítőjük között, hisz minden alkotás szép, jó, dicséretes tehetséget mutató. Beszámolónk a szakkörök kiállításán készült fotókat, és a gyereke műveinek fotóit tartalmazza. A Szerk.











„Alkotásod te leszel!”

Ez a mondat az érsekivadkerti Ifjúsági Házban a Kreatív Vadkertiek kiállításának megnyitóján hangzott el 2013. március 8-án. Az esemény azt a több mint egyéves pályázati programot zárta le, amely során kreativitásukat és alkotókedvüket bonthatták ki az abban résztvevő fiatalok, új anyagok és módszerek segítségével.

A Mikszáth Kálmán Közművelődési Intézmény vezetője, Csabák István, aki már sok remek pályázatot készített a megye hatodik legnagyobb településének fiataljai javára, a 2012-es év végén értesült róla, hogy a többmillió értékű Kreatív Vadkertiek című pályázata sikeres lett, így 2013 januárjától indulhat a program. Az első szakaszban három területen indult el a 10-18 év közöttiek számára a foglalkozássorozat, bőrös, grafikus és fotós szakkörökre lehetett jelentkezni. A pályázat célja az volt, hogy olyan kézműves tevékenységekkel ismertessék meg a fiatalokat, amelyek a pályaválasztásukat is befolyásolhatják. Az is cél volt, hogy jobban megismerjék szűkebb környezetük művészeit, művészetét, és a későbbiek során használják a megszerzett tudást, és folytassák a megkezdett hagyományokat. Ezeket a célokat a szakkörök más-más módszerekkel igyekeztek elérni. A projekt második szakaszában a Kis kezek nevű hímzéssel, agyagozással foglalkozó csoport bővítette a lehetőségek körét.

A bőrös szakkör elsődleges célja a kézügyesség, a kreativitás kibontása volt. A bőr mint anyag nehezen adja meg magát annak, aki nem érdeklődik utána, ám, ha valaki beleszeret, annak a legvarázslatosabb tárgyak kerülhetnek ki a kezei közül. Egyik ősi anyagunk, amit ruházkodástól elkezdve a háborúkon át egészen a halálig használt és használ az ember. Az elméleti oktatás után a gyakorlatban sajátítottuk el a bőrműves szakma fogásait, s készítettünk egyszerű karkötőtől elindulva hagyományos népi pásztortarisznyát is. Közben megtanultuk a bőrdíszítő fogásokat, eljárásokat, mert fontos volt a néphagyomán megismertetése is. Minden gyerek örömmel vette birtokba az általa elkészített tárgyat, és nem csak azért, mert a bőr igen drága alapanyag, hanem azért is, mert a foglalkozások alatt egyre inkább ráéreztek a teremtés, az alkotás ízére. Üzemlátogatáson is voltunk a Rétsági Spektíva nevű cégnél, ahol marhabőrből készítenek bútorhuzatokat, autókárpitot. Európa legnagyobb bőrraktárát nézhettük meg, ahol több tízezer négyzetméternyi jó minőségű brazil marhabőr között sétálhattunk, a napi 3000 négyzetméternyi bőr feldolgozásában pedig a szakkörön résztvevő gyerekek rokonai is benne vannak, hiszen ott dolgoznak. Így egyféle alternatívát is láthattak a gyerekek, s azt is tapasztalhatták, hogy a bőrműves munkája alapvetően különbözik az üzemben látott bőrfeldolgozástól, csak az alapanyagban azonos azzal. A kreativitás az egyedi tárgyak tervezésénél és készítésénél fontos, az üzemi feldolgozás pedig a tömegtermelést csakis úgy tudja megoldani, ha az egyén erről lemond, és sablonok mentén dolgozik. Egyik legfontosabb tapasztalatot szerintem ezen üzemlátogatáson szerezték a gyerekek!

A Kis grafikusok csoport tagjaival meglátogattuk a kilencvenes éveiben járó, de még mindig aktív művészeti tevékenységet folytató vadkerti származású Réti Zoltán festőművészt. Segítségével megismerkedhettünk az akvarell, a pasztell és a sokszorosító grafikai eljárások közül a linómetszés, és a rézkarc technikájával, valamint megnéztünk néhány vadkerti témájú képet és megcsodálhattunk több illusztrációt is. Zoli bácsi testvére Réti Lajos, volt iskolaigazgató, rajztanár is mesélt, de ő a fotói segítségével a település múltjáról. A vadkerti művészek bemutatkozását Gömör Kata festőművész folytatta, ő az olajfestés szépségeit ismertette, Sípos Dávid festőművész pedig a díszítőfestésről és restaurációs munkáiról beszélt. A különböző festőtechnikák bemutatása mellett példaként állítható élettörténeteket ismertünk meg e találkozó révén. A szakkör céljai közt szerepelt a sokszorosító grafikai eljárások megismerése és kipróbálása. A folyamatot történeti és a technikák áttekintésével kezdtük. A foglalkozásokat az érsekivadkerti tájházban a helyi motívumok tüzetes át tanulmányozásával és mintagyűjtéssel folytattuk. Napjainkban nagyon divatosak lettek a kalocsai mintákkal díszített tárgyak. A vadkerti minták legalább olyan szépek és ugyanúgy aktualizálhatók, mint az említettek. Erre a gyerekek is nagyon hamar rájöttek: kis mintagyűjteményt állítottak össze, majd megtanultak a mintákat leegyszerűsítve sablont készíteni belőle. A sablonozás igen egyszerű, népszerű és a mai napig kedvelt sokszorosítási eljárás, a mi vidékünkön a legelterjedtebb formája a parasztsákok megkülönböztetését szolgálta. A gyerekek sablonozással poháralátéteket, papírtáskákat és a rajzok

gyűjtésére szolgáló mappákat díszítettek. Hogy színesebbé tegyék a tervezőmunkát, megismertek néhány textilfestési eljárást. A paraszti kultúrában a festőnövények voltak a legelterjedtebbek, erre láttunk néhány példát is. Betekintettek más népek textilfestési technikáiba, és megismerkedtek a magyar viaszbatikkal, vagyis a kékfestő technikával és történetével. Közösze batikoltak pólókat, táskákat, valamint színes kendőket is festettek. A képzőművészet és a digitális sokszorosítás kapcsolatát Nógrády Andor műalkotásain keresztül ismerték meg a gyerekek. Ő régi linómetszeteinek nyomait fénymásolóval nagyítja, majd különböző festőeljárással színezve aktualizálja képeit. Ezt a technikát alkalmaztuk a vadkerti képeslapok elkészítése során. A textilek szitázásához egyéni sablonkészletet kellett kialakítani. A sablonok között volt a tájházban gyűjtött motívum, saját tervezésű minta, de internetről letöltött előre gyártott forma is. Ezeket fénymásolóval kicsinyítették, vagy nagyították a szükségletnek megfelelően. Készítettek egyszer használatos papír- és többször használatos műanyagabszolonokat is.

A vadkerti kiadványokkal is megismerkedtek, és felhasználták a gyerekek által meseíró pályázatokra beküldött irodalmi alkotásokat illusztrációs feladatként. Alkottak farsangi jelmezeket, díszdobozokat, egy Festős könyvet, amelybe leírták a textilfestés szakmai fogásait. A program egy kis divatbemutatóval zárult.

A Kreatív kis kezek szakkör vezetői szerettek volna egy olyan műhelyt, ahol tudásukat, tapasztalataikat átadhatják diákjaiknak. A gyerekekkel a falu népművészetének egy szeletét akarták megismertetni.

A népművészet kollektív művészet, közös kincse a falunak, melyet mindenki ismert. Alapja a hagyomány volt, mely megkövetelte az alkalmazkodást. Napjainkban is fontos, hogy a gyerekek találkozzanak a néphagyománnyal és fel tudják használni azt életük során. Ehhez az kell, hogy megismerjék az alapanyagokat, az eszközöket, és a munkafolyamatokat, valamint képesek legyenek a népi alkotóművészet továbbörökítésére, a jelenbe való átültetésre.

Az elméleti szakaszban megismerkedtek egy DVD felvétel segítségével a vadkerti hagyományokkal (tollfosztás, szövés, a fékető feltűzése, kontyolás, népviseletbe öltözés), majd megnézték a falu jelenéről készült összeállítást is.

A kreatív szakaszban a résztvevők megtanulták a legjelentősebb palóc hímzést, a keresztöltést, melynek színei: a piros, a kék, és a zöld. A motívumokat először lerajzolták, majd tűszúrásos technikával készítettek könyvjelzőt, üdvözlőkártyát, jegyzetfüzetet, és könyvborítót. Az öltések elsajátítása után textileket hímeztek. Könyvjelzőt, terítőt, fésűtartót, tarisznyát, papír zsebkendő tartót, párnahuzatot, hajpántot és kesztyűt díszítettek palóc motívumokkal. Ezután elsajátították a gombbehúzás technikáját is.

Korongozásra nem volt lehetőség, ezért hőre száradó gyurmát alkalmazva hoztak létre poháralátétet, kaspót, ceruzatartót, szalvétatartót, fali díszet és angyalokat. Ezeket a tárgyakat szintén helyi motívumokkal díszítették, és a régies hatás eléréséhez antikoló pasztát használtak.

A marketing szakasz célja az volt, hogy a diákok lássák munkájuk eredményét, a közös munka hatékonyságát és az önálló munka fontosságát. A népi megoldások újragondolásával újjáélesztették a már elfeledett motívumokat, és tudtak belőle szépet, használhatót, értékeset teremteni. A munka során készült fényképekből kiadványt is szerkesztettek.

A Fotó szakkör munkájába olyan diákok kapcsolódtak be, akik a vizuális kultúra iránt fogékonyak voltak. Az első találkozások alkalmával kiderült, hogy igen heterogén közösség jött létre elsősorban a felszereltség és az érdeklődési irányok tekintetében. Fényképezőgépe csak minden második résztvevőnek volt, ezért a gyakorlati tevékenységek során a munkafolyamat lassúbbá, nehezebbé vált. Ennek javítása érdekében egyéb, személyes megoldásokat igyekeztek keresni. Egy új irány is felvetődött: az álló képek felől a mozgó képek felé való ismeretszerzésre is igény mutatkozott.

A szakkör célja egy átfogó kép kialakítása volt a fotóművészet témakörében: némi fotótörténet, elméleti alapok, a fotózás régi és újabb témáinak bemutatása, gyakorlati fotózás, a fotózásnak mint a múlt megismertetőjének a fontossága (külön teret szentelve a helyi közösség tekintetében), a XXI. század kihívásainak (korunk vizuális kor) való megfelelés, valamint az egyéni lehetőségek feltérképezése. Fontos volt annak megismerése is, hogy ami csak egyszerűen egy kattintással elintézhetőnek tűnt, arról

bebizonyosodjék, hogy háttértudással egy egészen új világ és az önkifejezés szempontjából is új út nyitható. Ennek következményeként a befogadói oldal is árnyaltabbá válhatott a szakkör munkájában résztvevők számára.

A foglalkozásokon egyéni, páros és csoportos munkákban dolgozták fel az egyes témákat. Külön érdekesség volt az is, hogy az egyik alkalommal hidat építhettünk az Érsekvadkerten az 1960-as, 1970-es években működő fotószakkörhöz Réti Lajos nyugdíjas tanár úr bemutató előadása révén. Az analóg és digitális fotózás ezen a ponton találkozott. Erre rímelt az egyik szakköri tag „pályafutása” is, aki egy analóg fényképezőgéppel jelent meg a szakkör kezdetekor - amit a nagyapjától kapott kölcsön -, de a következő hetek során a család számára is egyértelművé vált, hogy érdeklődése a fotózás iránt olyan erős, hogy egy digitális fényképezőgéppel ajándékozták meg. Ő és még néhány társa az Érsekvadkerti Petőfi Sándor Általános Iskola házi fotósáivá váltak az ősz folyamán, sorra kérték fel őket a különböző rendezvények vizuális dokumentálására. Egy másik társuk pedig a filmkészítés területén ért el sikert egy országos pályázat keretében.

A legkedveltebb órák sorába a terepmunkák és a képek szerkesztésével, manipulálásával foglalkozók tartoztak, ezekhez önálló, új, kreatív ötletekkel is előhozakodtak.

A hónapok során sokféle kompetencia vált fejleszthetővé a négy területet felölelő foglalkozásokon (persze egyénileg változott kinél mi fejlődött erősebben): együttműködési készség, önismeret, személyiségfejlesztés, szociális kompetencia (empátia, tolerancia, segítségnyújtás, konfliktuskezelés, alkalmazkodóképesség), önálló tanulás (rendszerben való tájékozódás, emlékezet), megfigyelő képesség fejlesztése, kezdeményező és vállalkozói kompetencia, célratörő tájékozódás a virtuális térben, digitális kompetencia.

A szakköri munkák nem fejeződtek be 2014 januárjában. Igény és szükséglet mutatkozott a folytatásra. Ebből is leszűrhetjük a tanulságot: az örömmel végzett kreatív munka révén a személyiség kifejezhetővé válik. Ahogy a kiállítás megnyitóján is elhangzott: „Alkotásod te leszel!”

A Kreatív Vadkertiek projekt csoportvezetői:

Bőrös szakkör: Krasznai / Karaffa Gyula

Kis grafikusok: F. Nógrády Ildikó

Fotó szakkör: Láng Attila; Pálincás Katalin

Kis kezek: Csabákné Szalma Judit, Holman Mária

S akinek mindezt köszönhetjük: Csabák István az érsekvadkerti Mikszáth Kálmán Közművelődési Intézmény vezetője.

A programban résztvevő diákok és tanárok többsége az Érsekvadkerti Petőfi Sándor Általános Iskola diákjai és pedagógusai, akik nagy lelkesedéssel és odaadással vettek részt ebben a programban. Az iskola életében mindig is fontos szerepet töltött be a hagyományörzés és a művészeti nevelés. Régóta bizonyítják ezt az intézmény keretében működő változatos tevékenységeket magába foglaló szakkörök, a rendezvényeken valamint a különböző versenyeken való eredményes részvételek. Így született meg az a gondolat az iskola igazgatójának, Fábíán Attilának a fejében, hogy az intézmény a művészeti nevelésre-képzésre még nagyobb hangsúlyt fektetve a következő tanévtől emelt szintű művészeti oktatást indítson az első és az ötödik évfolyamon.

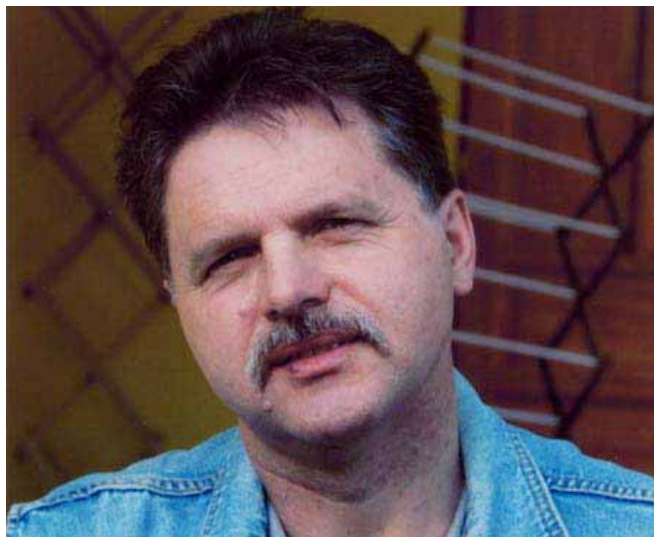
A távlati cél: Érsekvadkerten alapfokú művészetoktatási intézmény alapítása képző- és iparművészeti, tánc-, szín- és bábművészeti tanszakkal.



Képeslap

PROGRAMAJÁNLÓ

MEGHÍVÓ



Molnár József

**A Madách Imre Művelődési Központ
és a Móricz Zsigmond Társaság
szeretettel meghívja Önt és kedves családját**

**2014. márc. 29-én, szombaton 17⁰⁰ órai kezdettel a váci Madách Imre
Művelődési**

Központ Végh Dezső termében

BESZÉLŐ KÖVEK

címmel tartandó

**MOLNÁR JÓZSEF VÁCI KÖLTŐ
SZERZŐI ESTJÉRE.**

Bevezetőt mond: Péter Péter költő

A verseket tolmácsolják: Heintl Éva,

Kocsis György, Csereklye Károly Zoltán

A zenét komponálta és előadja: Kocsis György

A műsort szerkesztette:

a szerző, Székelyhidi Ferenc és Péter Péter

A belépés díjtalan.

Verseskötet a helyszínen vásárolható.

ATHÉNÉS TALÁLKOZÓK

Folytatódik nyílt alkotói találkozónk és irodalmi felolvasásaink havi rendszerességgel megtartandó sorozata.

Helyszín: Idősek Átmeneti Otthona

Pásztó, Sport utca (a kórház mögött)

Időpontok (havonta minden második szombat du. 14.00-tól):

2014.

**Április 12. szombat 14.00 Felolvasás az ebédlőhelyiségben,
majd barátkozás a galéria termében.**

Május 10. szombat 14.00

Nyári Szünet

Szeptember 13. szombat 14.00

Október 11. szombat 14.00

November 8. szombat 14.00

December 13. szombat???

(Ez egy ledolgozós munkanap lesz. Addig majd pontosítjuk.)

14.00 Felolvasás, kb. 15.00 Batyus Buli.

A TISZTÚJÍTÓ KÖZGYŰLÉS EREDMÉNYE:

Elnök: Pászti Szabó Zoltán

Alelnök és képzőművészeti csop. vez.: Oláh Ferenc

Titkár és pénzügyi ell. csop. vez.: Nógrády Andorné Ildikó

Irodalmi csop. vez.: Kiss-Simon Miklós

Pénztáros: Szőkéné Zsuzsika

Felhívásainkra, rendezvényeinkre és programjainkra minden érdeklődőt szeretettel várunk!

Érdeklődni lehet: athene.paszto@gmail.com

és paszti.szabo@gmail.com címen

Részletek és egyéb információk: www.athenefala.hu

ZENEAJÁNLÓ

Szerzői magánkiadásban megjelent **Weixelbaum Laura** CD-je, a *Horror Sacer* című album, amin 20 dalt hallgathatnak meg a csodálatos tehetségű fiatal művésztől. Laura tekerőn, dudán, furulyán játszik, énekel, fest, performanszok szereplője, tagja a Hollóének Hungarica zenekarnak. Fellépett januárban a Palóc múzeumban, ahol az Ipolydamásdi-Helembai maskarázókról tartott előadást Németh Péter Mikola költő, és lánya Németh Zsófia néprajzos.

Laurát megtalálják a neten, honlapja a www.lauraweixelbaum.hu. Ajánlom figyelmükbe az egyéb helyeken, így a youtubon is meghallgatható dalait, böngésszék a netet, szép élményben lesz részük. A Szerk.



www.lauraweixelbaum.hu

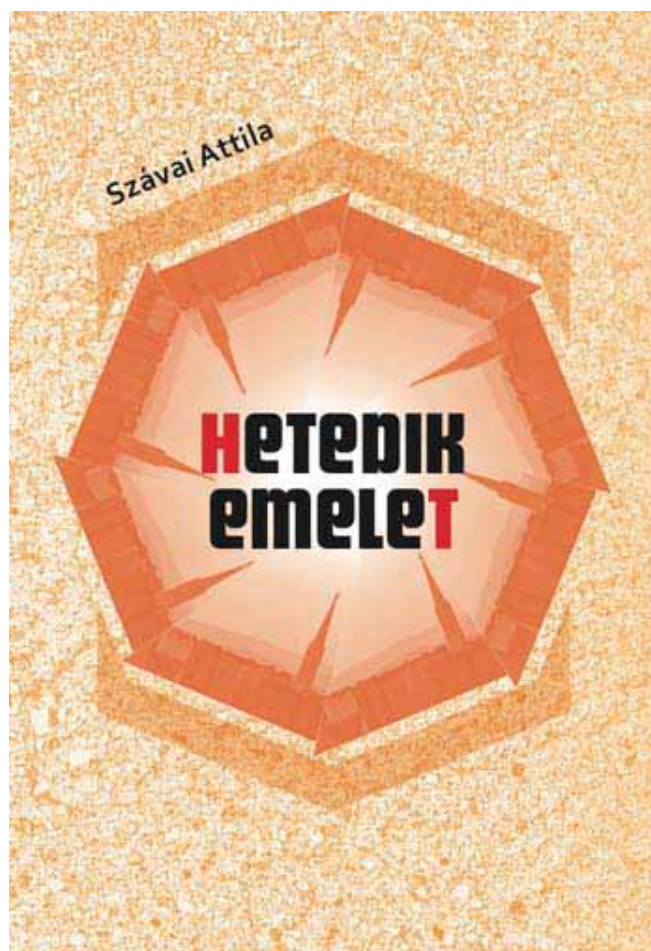


Weixelbaum Laura



www.lauraweixelbaum.hu

KÖNYVAJÁNLÓ



Hetedik emelet. Terasz. Kiállhatunk ide, benézhetünk nyitva hagyott ablakokon, vagy a tűzfalak mögé képzelhetjük a kötetben ábrázolt figurákat. A tűzfalak és félig elhúzott függönyök mögé tekintve különös élethelyzetekbe, karakterekbe nyerhetünk bepillantást. Fogjuk meg bátran a terasz korlátját, kapaszkodjunk meg.

A szerző nem kíméli figuráit — és általuk az olvasót —, ha iróniáról, humorról van szó. A környező lakásokban találhatunk többek közt temetkezési vállalkozót, hangtechnikust, sikeres, de boldogtalan parfümkészítőt, kiderül, hogyan lesz egy filozófusból buszsofőr. Megtudhatjuk, hogyan kell udvarolni egy folyami uszály segítségével, de azt is: portaszító-e egy glória.

Szávai Attila 1978.04.12-én született Vácott. Tagja a JAK-nak, a Tárna Csoportnak, a balassagyarmati Komjáthy Jenő Irodalmi és Művészeti Társaságnak, alapító tagja a rétsági Spangár András Irodalmi Körnek. Írásai megjelentek: Palócföld, Irodalmi Jelen, Irodalmi Szemle, Műút, Új Szó, Nimród, Váci Polgár, Nógrád Megyei Hírlap. *(Hogy el ne feledjük: A kezdetektől hosszú ideig a Börzsönyi Helikonban is jelentek meg írásai, gyakorlatilag innen (is) indult. A Szerk.)* Több irodalmi díj és szakmai elismerés követi eddigi művészeti munkáját. Elsősorban prózai írásai ismertek, novelláira jellemző az irónia, humor, lírai képek, szatíra, a groteszk és az abszurd.

Eddigi kötetei: Mászóka, (Kapu Könyvek 2007), Fészercsend, (Kapu Könyvek 2008), Optikai tuning, (Palócföld Könyvek 2009)

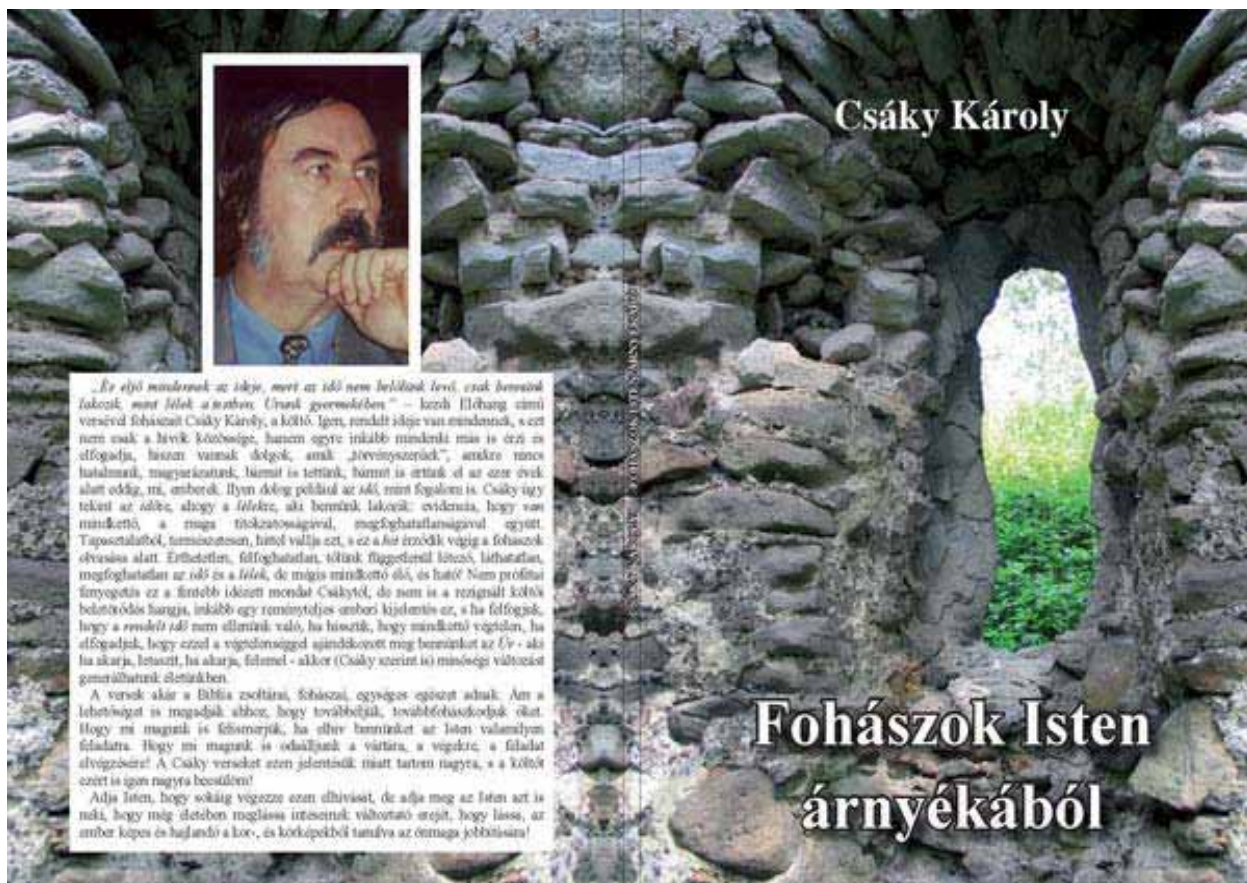
Megjelent Csáky Károly verseskötete: Fohászok Isten árnyékából címmel

Öt ciklusba szedte össze legújabb verseit Csáky Károly, s ezekből a ciklusokból elkészült egy szövet, egy kor-, és kórkép. Találó ez az alcím, hiszen minden *ima*, *fohász* egyben vallomás is az emberi lélek (s így a világ) éppen aktuális állapotáról, vágyairól, szándékairól, s arról, mit szeretne megváltoztatni jelenvaló világunkban a gondolkodó (fohászzkodó) ember. Sajnos, a világ olyan, hogy állandóan lenne mit megváltoztatni benne.

A *költők* és a *próféták* általában sötét képekkel festik le a *világot*, általában „munkájuk” s a feladatuk a figyelmeztetés. Figyelmeztetni pedig csak szigorral, kemény, sokszor az emberi fülnek kellemetlen szavakkal lehet. Ám míg a *próféta* a *feladatát* konkrétan az *Istentől* kapja az *írások szerint*, addig a *költőnél* ez az *elhívás* nem ilyen egyértelmű, főleg a mai napokban. Sok önjelölt „próféta” támad az „írástudók” között, s azt gondolják, feladatuk csupán a szórakoztatás, a szavakkal való zsonglörködés, a brillírozás. (Manapság az irodalom többnyire ilyen. Nincs küldetéstudata, feladata, elhívása, kapott feladata.) Általában önmagukkal is lehitetik ezek a „próféták”, hogy erre a „feladatra” Isten jelölte ki őket, ám ahogy a jó fa is a gyümölcséről ismerszik meg, őket is tevékenységük eredményeiről ismerhetjük fel/meg.

A versek akár a Biblia zsoltárai, fohászai, egységes egészet adnak. Ám a lehetőséget is megadják ahhoz, hogy továbbéljük, továbbfohászkodjunk őket. Hogy mi magunk is felismerjük, ha elhív az Isten valamilyen feladatra. Hogy mi magunk is odaálljunk a vártára, a végekre, a feladat elvégzésére! A Csáky verseket ezen jelentésük miatt tartom nagyra, s a költőt ezért is igen nagyra becsülöm!

Adja Isten, hogy sokáig végezze ezen elhívását, de adja meg az Isten azt is neki, hogy még életében meglássa intéseinek változtató erejét, hogy lássa, az ember képes és hajlandó a kor-, és kórképekből tanulva az önmaga jobbítására! A Szerk.



FELHÍVÁS

Börzsöny Múzeum Baráti Köre

Székhely: 2628 Szob, Szent László u. 14. Postacím: 2628 Szob, Pf. 22.

Adóig.sz.:18695931-1-13 * Bankszámlaszám: 11742269-20503828 *

E-mail: bmbkke@gmail.com * Honlap: bmbkke.hu

ELŐFIZETŐI FELHÍVÁS! A BÖRZSÖNY ERDEI ÉS VIZEI BÖRZSÖNYVIDÉK 5.



Idén jelenik meg kiadásunkban a

Börzsönyvidék könyvsorozat 5. köteteként **A Börzsöny erdei és vizei c. könyv**, amelyhez kéziratok az alábbi szerzőktől érkeztek be eddig.

Karátson Dávid: Két vulkáni hegység között - A Dunakanyar kialakulása

Mari László: Alsó Ipoly-völgy magyarországi szakaszának természetföldrajzi viszonyai

Barina Zoltán: A Börzsöny-vidék korai botanikai kutatásának kiemelkedő alakjai

Batizyi Zoltán: A Dél-Börzsöny erdei a középkorban

Hála József: Vízilények néhány Ipoly menti falu hiedelemvilágában

Király Pál: A Börzsöny erdőképét formáló természeti-társadalmi tényezők

Koczó József: A folyóvizek energiájának hasznosítása az Alsó-Ipoly mentén

Szilágyi Miklós: A dunai és ipolyi halászat legfőbb jellemzői

Teszáry Károly: Természetvédelem és erdőgazdálkodás a Börzsönyben

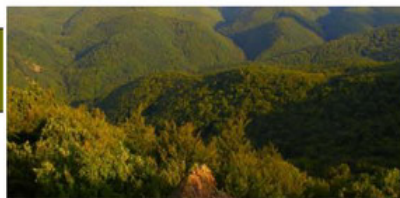
ELŐFIZETÉS MÓDJA

Nyáron kerül sor a könyv bemutatójára, amikor személyesen tudjuk átadni az előfizetőknek járó példányokat.

Az előfizetői ár: 2000 Ft/db,

amely teljesíthető átutalással (bankszámlaszám: 11742269-20503828) vagy csekken történő befizetéssel (csekk igényelhető: bmbkke@gmail.com címen) (Eladási ára 3000 Ft/db lesz).

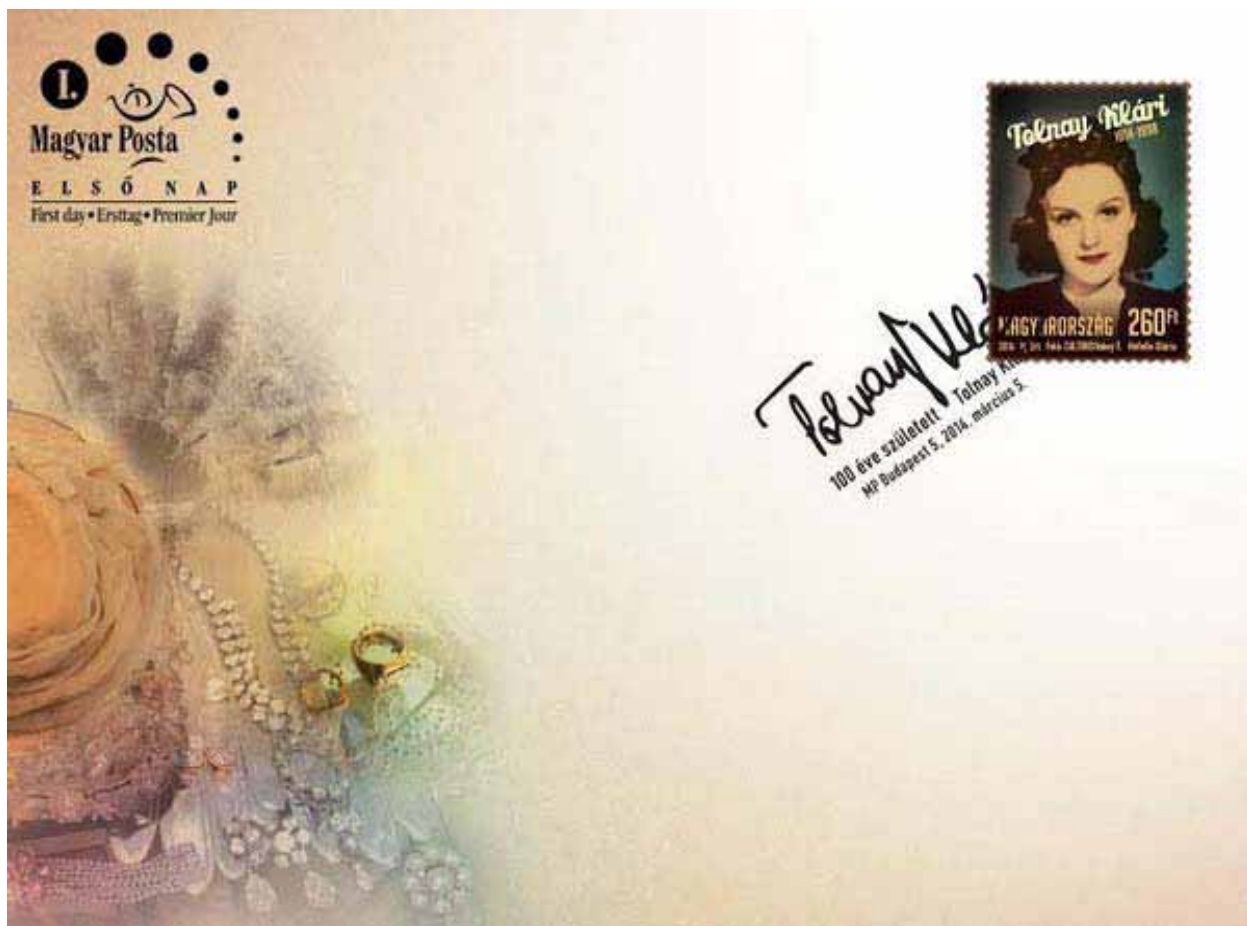
A könyvben megjelenő előfizetői listát március végén zárjuk le, amelyben a befizetés szerint megadott nevet tüntetjük fel. **Minden egyes előfizetés komoly segítségnek számít,** ugyanis a nyomdaköltségek felére sikerült pályázati támogatást elnyernünk.



Korábban
megjelent
köteteink

Megtisztelő előfizetésüket
előre is megköszönve:

Börzsöny Múzeum Baráti Köre - 2014. január



Az évfordulóra megjelent, keressék a postákon



FELHÍVÁS

történelmi emlékek gyűjtésére az Alsó- és Középső-Ipolymente valamint Párkány és környéke lengyel menekülteket befogadó településein

2014-ben lesz 75 éve, hogy a náci Németország Lengyelország elleni támadásával 1939. szeptember 1-jén kezdetét vette a második világháború. Ugyanakkor szeptember 17-én a sztálini Szovjetunió Vörös Hadserege is – a nem egészen egy hónappal korábban kötött, évtizedeken át eltitkolt – német-szovjet megneemtámadási szerződés titkos záradéka alapján megtámadta a szövetségesei által magára hagyott lengyeleket. A túlerővel szemben kilátástalan küzdelem alatt, majd az összeomlás után lengyel katonák és civilek tízezrei érkeztek Magyarországra. Teleki Pál kormánya ugyanis befogadta, s a nemzetközi egyezmények alapján internálta a lengyel menekülteket.

Az Ipoly völgyében üresen álló határórlaktanyákban is létesítettek táborokat. Ismereteink szerint 1939 – 1945 között az Alsó- és Középső-Ipoly völgyében Szob, Helemba, Leléd, Ipolyszalka, Letkés, Ipolypásztó, Ipolybél, Vámosmikola, Ipolyság, Tesmag, Drégelypalánk, Ipolyhídvég, Dejtár, Ipolybalog, Nagycsalomja, Kóvár, Ipolyvarbó és Ipolytarnóc, továbbá Párkány, Garamkövesd, Dunamocs, Ebed, Bény és Zselíz fogadott be lengyel katonai és polgári menekülteket.

A lengyel menekültügy feldolgozása országosan megtörtént, illetve folyik. A menekültek viszontagságos sorsa tovább él az Ipoly-völgy idős (80 év feletti!) lakóinak emlékezetében. A szemtanúk, kortársak, személyes emlékeket őrzők egy része még köztünk él. A felnövekvő fiatal nemzedékek viszont nem biztos, hogy tudomással bírnak településük egykori befogadó voltáról.

A helyi emlékek megőrzése és átörökítése érdekében – a 75. évforduló emlékéve keretében – Ipoly menti és párkányi civil szervezetek a budapesti Lengyel Intézet védnökségével jelen felhívásukkal gyűjtő és feldolgozó munkára ösztönzik a magyarországi és szlovákiai határ menti települések fiataljait, diákjait és felnőtt lakosait.

Javaslat a gyűjtendő emlékek körére

- Fotók (pl. a menekültek elhelyezésére szolgáló épületről eredeti felvételek, vagy a mostani állapot megörökítése; képek a menekülttábor lakóiról, közös felvételek a helyi lakosokkal – fontos: kik? mikor? hol? kié?; a régi képek hátoldalán ezek általában megtalálhatóak!)
- Dokumentumok, iratok a településről (pl. a menekültek létszámára, elhelyezésére, élelmezésére vonatkozó iratok; levelek, képeslapok, feljegyzések; korabeli újsághírek a helyi vagy regionális sajtóból)
- Visszaemlékezések gyűjtése – oral history (dokumentálás: hangrögzítés vagy videofelvétel)
 - a *80 év feletti* lakosok körében: milyen családi emlékeket őriztek meg a menekültekről; magyarok és lengyelek együttélése; a menekültek részvétele a vallási életben, kulturális tevékenységben; gyermekszületés, haláleset volt-e (historia domus, anyakönyv, síremlék); mikor szűnt meg a tábor; maradtak-e itt a menekültek közül (házasságkötés, letelepedés); a helyiek tartanak/tartottak-e kapcsolatot valakivel a befogadottak közül; személyek, életsorsok;
 - a *fiatalabb idősök* körében: a település emlékezetében miként őrződött meg a menekülttábor, a lengyelek befogadása.

A menekülttábor emlékének ápolása

- Őrzi-e a településen emlékmű, emléktábla esetleg szobor a lengyel menekültek befogadását?
- Tartanak-e rendszeres vagy alkalmankénti megemlékezést, emlékünnepeket?
- Jelent-e meg az utóbbi évtizedekben a helyi vagy regionális sajtóban a menekültekről cikk, írás?
- Jelent-e meg a menekültügyről önálló helyi kiadvány, vagy helytörténeti munkában történik-e említés a lengyelek befogadásáról?

- Volt/van-e szervezett kapcsolattartás a település (önkormányzat, iskola, egyház, civil szféra) és az egykori lengyel menekültek vagy a menekültüggyel foglalkozó szervezetek között?

A „szempontsor” tetszőlegesen bővíthető, szűkíthető, egyéni ötletekkel gazdagítható!

A gyűjtés anyagát és feldolgozását a település őrizzze!

- fényképek, dokumentumok másolása
- interjúk magnó/MP3-as felvétele (kivel, hol, mikor ki készítette)
- videofelvétel
- a településen elkészült alkotás/ok/ bemutatása az emlékév keretében
- elhelyezés: helyi múzeum, kiállítóhely, tájház/faluház/helytörténeti gyűjtemény
- hasznosítása: a helytörténetírásban, -oktatásban

Az emlékév indítása

A lengyel menekültek magyarországi befogadásáról, a menekültügy emlékének ébren tartásáról emlékév meghirdetését, továbbá a gyűjtőmunkára „ráhangoló” tanácskozás és **megemlékezés** megtartása.

Helyszín: Vámosmikola, Fővárosi Önkormányzat Idősek Otthona

Időpont: 2013. szeptember 21.

A vámosmikolai lengyel menekülttábor és emlékének ápolása.

Jelen összeállítás (tervezet) az ott elhangzott javaslatokkal kiegészítve készült el.

Alkotói bemutató

A gyűjtés anyagát a menekültügy történetének kutatói, feldolgozói is hasznosíthatják, ezért célszerű ennek megfelelő archiválása. Az elkészült anyagokban tüntessék fel a készítő/szerzők nevét, az adatközlők nevét, életkorát és a felhasznált irodalmat.

Ezt elősegítendő, a vidék befogadó településein a lengyel menekültekkel kapcsolatos gyűjtés alkotásaiból emlékbemutatót hirdetünk. A bemutatón power point-os prezentáció (kép, szöveg, hangfájlok, kb 40-50 dia) vagy videó (mindkét esetben max. időtartam 10 perc) készítésével lehet részt venni. Az alkotások elkészítésére településenként 2-3 fős csoportok jelentkezését várjuk 2013. november 15-ig a lengyeltabor@gmail.com címen. A bemutatón résztvevők nevén kívül kérjük a gyűjtést segítő felnőtt (pedagógus, könyvtáros, népművelő) nevét is megküldeni!

Az emlékek összegyűjtésére és feldolgozására 2014. május végéig kerüljön sor. Az elkészült alkotásokat e-mailben, pendrive-on, CD-n vagy DVD-n kérjük leadni.

Szobon a nyár elején lengyel-magyar emlékmisét, a helyi és környékbeli településeken végzett gyűjtőmunkából bemutatót tervezünk.

A térségben elkészült alkotások bemutatására, a gyűjtő-, feldolgozó munka szakmai értékelésére, a lehetőségek szerinti elismerésére a 75. évforduló alkalmával, 2014. szeptemberében kerüljön sor.

Az elkészült alkotásokat DVD-n szeretnénk rögzíteni, melyet támogatóink és az alkotások készítői is megkapnak.

(Többzöri próbálkozás után sem sikerült pályázati támogatást elnyernünk az emlékek összegyűjtésével kapcsolatos tevékenység elismerésének támogatására. Várjuk a települések, önkormányzatok, civilszervezetek ez irányú támogatását!)

Emléktáblák elhelyezése

A menekülttáborokkal kapcsolatos emlékek összegyűjtésével párhuzamosan az érintett települések önkormányzatai, civil szervezetei fontolják meg, hogy ha még nincs emléktáblájuk, hajlandók volnának-e ezeket elkészíttetni, finanszírozni és 2014. szeptember végéig ezeket leleplezni. A költségek fedezésére, az ünnepek megtartására pályázni is lehetne, pl. a Visegrádi 4-ek alapból. Balogh Gábor, Ipolybalog település ny. polgármestere közreműködését ajánlja fel a Szent György Lovagrend Visegrádi Magisztrátusa

és Felvidéki Nagypriorátusa nevében. Az ünnepélyes alkalmakkor jelenlétüket is biztosítanák. A lovagrendnek hagyományörző tagozata (bajvívás) is van, közreműködésüket szintén igényelhetnék a települési rendezvényeken.

Megemlékezések a 75. évfordulón

Az emlékév zárására 2014 szeptemberében, a menekültek befogadásának 75. évfordulóján ünnepség keretében kerülne sor.

Konferencia Párkányban.

Záró ünnepség Vámosmikolán (bajvívás, katonai bemutató, népi együttesek fellépése)

Időpont: 2014. szept. 20.

Vámosmikola, 2013. szeptember 21.

Ipoly Menti Kulturális és Turisztikai Társaság
Ipolyszalka/Salka

Szent György Lovagrend Visegrádi
Magisztrátusa és Felvidéki Nagypriorátusa

LIMES – ANAVUM Regionális Honismereti
Társulás Nána

Honti Múzeum és Simonyi Lajos Galéria
Baráti Köre Ipolyság/Šahy

Börzsöny Múzeum Baráti Köre
Szob

Vámosmikolaiak Kulturális Egylete
Vámosmikola

A felhívást szövegezte, a szalkai és a vámosmikolai találkozók elhangzott véleményeket beépítette:
dr. Koczó József.

Kapcsolat: Lenkó Gyuláné 06-30-363-8474 erna.polski@gmail.com

Program email címe: lengyeltabor@gmail.com

Kérjük, lehetőség szerint a program email címét szíveskedjenek használni.

E havi számunk szerzői:

Börzsönyi Erika (Pásztó) Budapest író, költő
Csáky Károly mkl. (Kelenye, 1950) Ipolyság, helytörténész, költő, tanár, néprajzkutató
Dobrosi Andrea(Budapest, 1970) Budapest, költő, szerkesztő
Elbert Anita () Veszprém, tanár, író, költő
Horváth Ödön (Budapest, 1938) Kismaros, költő
Hörömpő Gergely (Kisvác, 1945 - Kisvác, 2007) református lelkész, költő
Ketykó István (Szügy, 1946) Verőce, nyugdíjas köztisztviselő, költő
Kerekes Tamás(Budapest, 1957) Kiseccset, író
Kiss-Simon Miklós () Baglyasalja, író, költő
dr. Koczó József(Perőcsény, 1950) Vámosmikola, helytörténész, ny. iskolaigazgató
Kovács T. István (Füzesgyarmat, 1935) Vác, újságíró, író
Kó-Szabó Imre (Orosháza, 1936) Vác, író
Maruzs Éva (Körmend, 1945) Salgótarján, író, babakészítő
Németh Zsófia Nóra (Vác, 1987) Budapest- Vác, néprajzos
Pálfalvi Nándor (Balassagyarmat, 1931) Keszthely, író, költő
Petrozsényi Nagy Pál (Kolozsvár, 1942) Kecskemét, tanár, író
Pongrácz Ágnes (Balassagyarmat, 1968) Szanda, tanár, költő
Pribojszky Mátyás (Okány, 1931) Tata, író
B. Tóth Klára (Budapest, 1955) Budapest, költő, restaurátor
H. Turi Klára (Győr, 1939) Tata, író, költő
Szajbely Zsolt (Balassagyarmat, 1987) Rétság, költő, író, előadó
Székács László (Budapest, 1946) Budapest, nyugdíjas mérnök, költő
Szűk Balázs (Eger, 1960) Debrecen, középiskolai tanár, író, költő
Vasvári Zoltán (Budapest, 1958) Budapest, etnográfus, művelődéstudomány
Vasi Ferenc Zoltán (Tata, 1966) Tata, költő
Végh Tamás (Gödöllő, 1960) Isaszeg, költő, nyomdász
Végh József mkl. (Diósjenő, 1953) Diósjenő, helytörténész, múzeumigazgató

Impresszum:

Alapító-szerkesztő:
Karaffa Gyula

Helytörténet:
Végh József mkl.

Képzőművészet:
Konczili Éva

Szerkesztőség címe:
2645. Nagyoroszi, Petőfi út 19

Telefon:
+3630-383-5385
+3630-531-4698

Email cím:

karaffagy@gmail.com

borzsonyihelikon@gmail.hu

hgev@freemail.hu

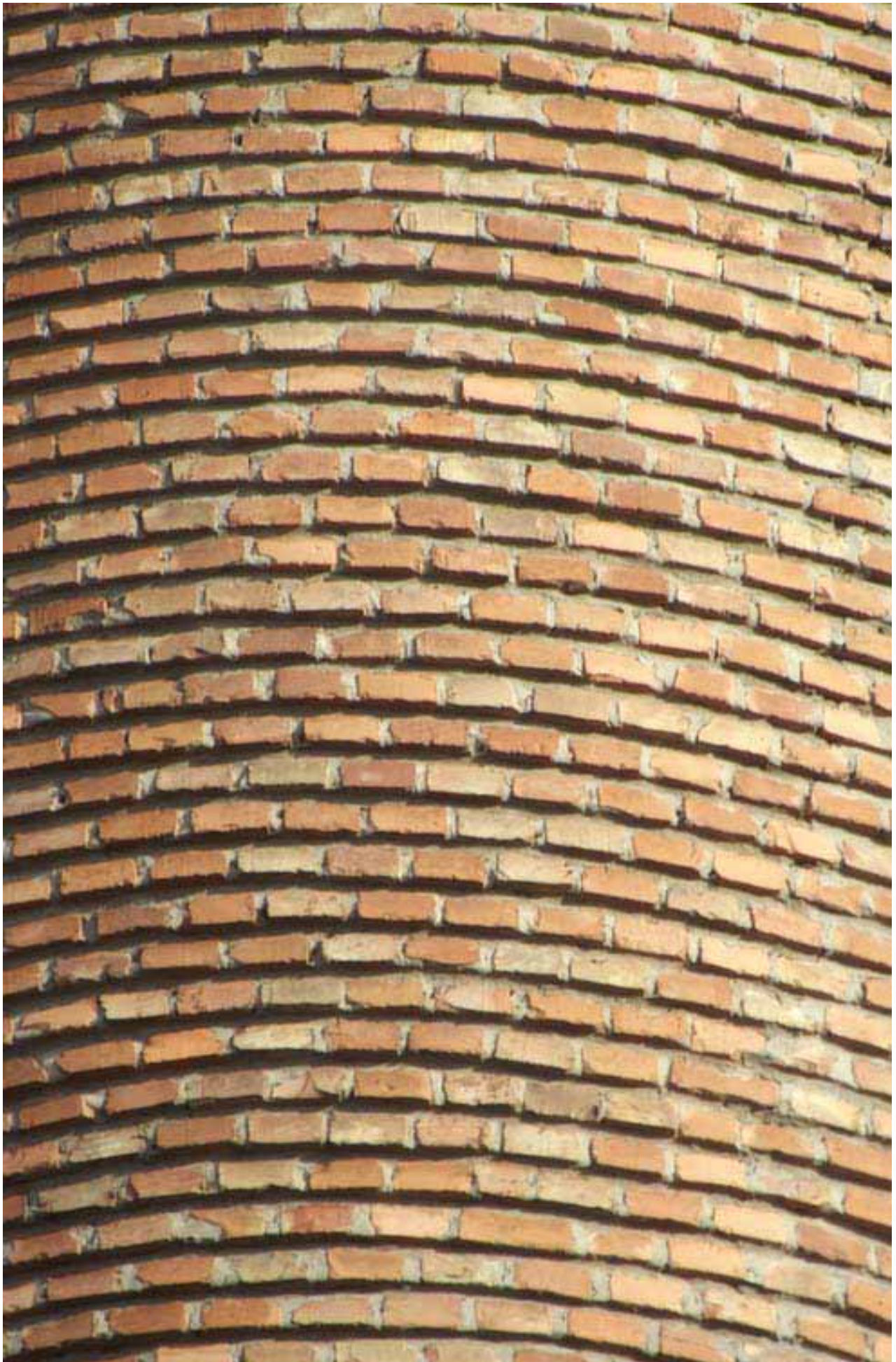
Weblapok:

www.karaffamese.freewb.hu
www.karaffagy.freewb.hu
www.karaffaboros.freewb.hu
www.retsag.net

Terjesztés: kizárólag ingyenesen letölthető PDF formátumban.

Internetes lapunkra is vonatkoznak a szerzői jog védelmének szabályai, ezért a Börzsönyi Helikonban megjelent bármilyen anyag más felületen, lapban való felhasználásához az érintett Szerző előzetes engedélye szükséges!

A Börzsönyi Helikon 2012. március 27.-től tagja az Ipoly Eurorégió Határon ÁtnyúlóEgyüttműködés egyesületének.



Érsekvadkerti víztorony fala